

Η ΠΡΩΤΗ

ΕΣΤΙΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΟΣ ΚΔ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΕΤ. Α. ΦΑΚΑΤΣΕΛΗΣ

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

Επιτροπή Επιμελείας ὅλης

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ—ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ
1954—56

† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
1956—73

† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΔΗΜ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ — ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ
ΤΑΚΗΣ ΣΙΔΟΜΠΟΥΛΟΣ
ΝΙΚΟΣ ΤΕΝΤΑΣ
ΚΩΝ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Σ Τ Ν Δ Ρ Ο Μ Α Ι

Ἀντεπιστέλλοντα Μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς

Α. Ι. ΒΡΑΝΟΤΣΗΣ (Ἀθῆναι)

ΧΡΤΣ. ΖΙΤΣΛΙΑ (Θεσ/νίκη)

ΜΙΧ. ΠΕΡΑΝΘΗΣ (Ἀθῆναι)

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ (Ἀθῆναι)

Ἑσωτερικοῦ: Ἐτησία Δραχ. 250.—

Νομικῶν Προσώπων, Ὁρ-
γανισμῶν, Τραπεζῶν Δραχ. 300.—

Ἐξωτερικοῦ: Ἐτησία Δολλ. 15.—

Ἐξάμηνος κ.λ. (ἀναλόγως)

Τιμὴ τεύχους Δραχ. 50.—

Ἐμβάσματα: «ΗΠ. ΕΣΤΙΑΝ» Ὁδὸς Σμύρνης ἀριθ. 11, Ἰωάννινα, Τηλέφ. 26.659

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Θεοδ. Κ. Π. Σαράντη	: Οἱ Βλαχόφωνοι τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου (ἱστορ. πραγμα- τεία)	Σελ. 577
Σταύρου Ματθ. Γκατσοπούλου	: Ἀρχιεπισκοπὴ Πωγωνιανῆς (ἱστορικὴ πραγματεία)	» 604
Στεφ. Μπέττη	: Ἰωάννης Δομπόλης (ἱστορ. μονογραφία)	» 614
Δημ. Παπαζήση	: Βλάχοι (Κουτσόβλαχοι) (ἱστορ. μονογραφία)	» 624
Σπύρου Μουσελίμη	: Ἱστορικοὶ περίπατοι ἀνά τὴν Θεσπρωτίαν (ἱστορ. στοιχεῖα)	» 647
Γ. Ι. Παπαϊωάννου	: Τοπωνύμια Παππίγγου Κονίτσης (λαογρ. μελέτη)	» 655
Παύλου Α. Κυριακίδου	: Ἡ κοινωνικὴ κατάστασις τοῦ κλήρου τῆς Ἱερᾶς Μη- τροπόλεως Ἰωαννίνων (μελέτη)	» 670
Ἀρσένης Γεροντικοῦ	: Τὸ πρόσωπο τοῦ αἰῶνα μας (δοκίμιο)	» 683
Charl. Hochgrundler - Hofmann (μετάφρ. Φοῖβου Δέλφη)	: Ποιὸς ξέρει τὴ νύχτα (ποίημα)	» 695
Μάγιας - Μαρίας Ρούσσου	: Ἄλλοθι - Ἡ πορεία (ποίηματα)	» 695
Τάκη Τσιάκου	: Θερμοπύλες (ποίημα)	» 697
Σπύρου Καρζή	: Κι' ὅμως δὲν ἔλεγε νὰ γυρίσει πίσω (ποίημα)	» 697
Νίνας Κокκαλίδου - Ναχμία	: Ὁ παπα - Γιαγκούλας (διήγημα)	» 698
Δημ. Σκυλίτση	: Ἀποστασία (ποίημα)	» 704
Ἀντρέϊ Βοζνεσένσκη (μετάφρ. Μίλιας Ροζίδη)	: Ἀντικόσμοι (ποίημα)	» 705
Κων. Μπράτσου	: Ἀπορία (ποίημα)	» 707
Rac Dalven (μετάφρ. Περ. Λεύκα)	: Μὲ τὸν ὑπόγειο τὴ νύχτα στὴ Ν. Ὑόρκη (ποίημα)	» 708

ΛΗΘ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Σ η μ ε ι ὶ ὡ μ α τ α: Ἡ Ριζάρειος (Η.Ε.) — Τὸ Μουσεῖον Βορέλλη (Ν. Τέντα). — Κ ρ ι τ ι κ ῆ τοῦ β ι β λ ί ο υ: Θεομ. Γαβριηλίδη: «Πατρίδες τῆς κα-
διάς» — Τίνου Ἀλυσάκη: «Ἐδ νῆμι τῆς στάθμης» — Νίκου Ἀδάλογλου: «Ταξιδεύοντας στὴ
γαλάζιου νηοῦ τῆς Κύπρου» (Χρ. Ζιτσαίης) — Γιολ. Πέγγλη: «Ἀζοῦστε» — Εὔης Παπαδη-
μα: «Μητέρα μου καὶ μητέρες ὅλων τῶν ἀνθρώπων» — Βασ. Μάκη: «Σορανέλλα» — Γιάν-
νη Καμαρινάκη: «Συνομιλίες μὲ τὸν χρόνον» — Ζωρ. Στάλιου: «Βραζιλιανὸ Ἴντερεμέζο»
(Παύλου Φλώρου) — Βασ. Ι. Λαζανᾶ: «Ἐρρίκος Χάινε» (Πέτρου Γλέσου) — Ἀργ. Μεν.
Κοῦντουρα: «Ἐκφρασις» (Π. Β. Πάσχου) — Λιγ. Νωτίδου - Δοῖτσου: «Ὁ πόνος τῆς
μάνας» (Α. Ζαδὲ) — Δημ. Β. Σιδμπούλου: «Ἡπειρωτικὰ» (Ν. Τέντα) — Ἀποστ. Νάνου
- Σκοτεινότη: «Μετανάστευση» — Βασ. Φινουῦ: «Ἡθικὴ τῆς εἰρωνείας» — Διον. Νικολο-
πούλου: «Χαμηλόφωνη μουσική» (Γιάν. Μουγογιάννη) — Π. Β. Πάσχου: «Αἰχμαλωσία ἑ-
ψους» — Μηνά Δημάκη: «Καζαντζάκης» (-Ι. Γ. Θεωράκη) — Κ. Π. Λαζαρίδης: «Ὁ Καπε-
σοβίτης λεξιμογράφος Κώνστας Γεωργίου» (Γ. Βορέλλη) — Γιάννη Κορίδη: «Κύπρος» (Γιά-
νη Καραβίδα). — Β ι β λ ί α π ο ὗ ἑ λ ἄ β α μ ε. — Ἕνα μεγάλο ἔργο στὴν Ἡπειρο. —

Δ)ΝΣΕΙΣ: Συντάξεως: Δ. Κόκκινος — Μελετίου Γεωγράφου 51 - Ἰωάννινα
Τυπογραφείου: Φ. Β. Μπαμπούσης — Γ. Διβολή 15 (Α. Τούμπα) - Θεσ/νίκη

Ἐκτύπωσης

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ

“Η ΔΩΔΩΝΗ”

Κονίτσης 195 - Τέρμα Ἄνω Τούμπα
Τηλ. 911-533 — Θεσσαλονίκη

Ἡ ΠΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΚΔ'

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ — ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1975

◆ ΤΕΥΧΟΣ 281-282

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Κ. Π. ΣΑΡΑΝΤΗ

ΟΙ ΒΛΑΧΟΦΩΝΟΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

Μέχρι τὸν Δεύτερο Παγκόσμιον Πόλεμον, σὲ μερικά μέρη τῆς Βορείου Ἑλλάδος, ὁροῦσε ἡ «Ἀρουμενική Προπαγάνδα», ἡ ὁποία ἔπαυσε νὰ ὑπάρχει στὰ χρόνια τῆς Κατοχῆς.

Ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα δὲν ξαναπαρουσιάσθηκε γιὰ πολλοὺς λόγους, ἀλλὰ βασικὰ γιατί δὲν ὑπάρχει πιά τὸ ὕλικό ἐκεῖνο, πὺθ θὰ ἴμπορουσε νὰ τὴν στηρίξη. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει καθόλου ὅτι ἐξαφανίσθηκαν καὶ τὰ τελευταῖα ἔχνη τῆς, ἀφοῦ ἡ προπολεμικὴ γενεὰ ζῇ ἀκόμα, καὶ ἀφοῦ ὑπάρχουν ἀκόμα ζηλωταὶ ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ὅπως ἀποδεικνύουν μερικά, ἴσως λεπτομερειακά, πάντως ἀξιοπρόσεκτα γεγονότα.

Στις 25 Μαΐου 1947, μὲ μεγάλη συγκέντρωσι, συνεδρίασε ἡ «Μακεδονορουμενική Ἑταιρεία» στὸ Βουκουρέστι, γιὰ νὰ διαμαρτυρηθῇ παγκοσμίως γιὰ τὴν δῆθεν κακομεταχείρισι τοῦ «Ρουμανικοῦ λαοῦ» στὴν Ἑλλάδα¹.

Στις Ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδες, στὶς 24 Ἀπριλίου 1948, δημοσιεύθηκε μίᾳ εἰδησις πὺθ ἔλεγε: «Κατὰ τηλεγράφημα πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Ἐξωτερικῶν, ἡ Ρουμανικὴ Κυβέρνησις ἐπέδωκε διὰ τοῦ ἐν Βελιγραδίου πρεσβευτοῦ τῆς πρὸς τὸν ἐκεῖ Ἑλληνικῆς πρεσβευτῆς διαμαρτυρίαν διὰ τὰς δῆθεν διώξεις, τὰς ὁποίας ὑφίστανται αἱ ἐν Ἑλλάδι ρουμανικαὶ μειονότητες. . . κλπ.».

Στὸ Bulletin Européen τοῦ Ἰδρυματοῦ DRAGAN καὶ στὸ τεῦχος τοῦ Ἀπριλίου 1969 ὁ καθηγητὴς Michel de la Ventolière ἐδημοσίευσε ἓνα ἄρθρο, ὅπου ὁμιλεῖ γιὰ τὴν ὕπαρξι Ρουμανικῆς μειονότητος στὴν Πίνδο, ἡ ὁποία μειονότης καταπιέζεται ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος.

Καὶ ἴμπορεῖ, βέβαια, στὸ τελευταῖο νὰ μᾶς δόθηκε ἡ δυνατότης νὰ ἀπαντήσουμε στὸν ἀρθρογράφον καθηγητὴ μὲ ἓνα δικό μας ἄρθρο², ἀλλὰ τὸ ζήτημα εἶναι ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπεισόδια καὶ πολλὰς ἄλλες ἐνδείξεις, πὺθ διαπιστώσαμε, ἀποκαλύπτουν ὅτι τὸ ζήτημα τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας στὴν Βόρειο Ἑλλάδα βρίσκεται ἀπλῶς σὲ νεκρὸ σημεῖο. Φοβούμεστε ὅτι ἴμπορεῖ νὰ ὑποβόσκει, ἀλλὰ ὅπωςδὴποτε δὲν ἐξέλιπε τελείως καὶ ὅτι περιμένει κάποια εὐκαιρία γιὰ νὰ ξαναπαρουσιασθῇ. Περιμένει κάποια δική μας ἀδυναμία, σὰν ἐκείνη τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου τοῦ 1913, γιὰ νὰ ξαναζωντανέψῃ τὸ μὴδέν, ὅπως πολὺ χαρακτηριστικὰ τὸ ἀναφέρει σὲ μιὰ ἐργασία τοῦ ὁ κ. Εὐάγγελος Ἀβέρωφ καὶ ὅπως τὸ σημειώνει στὸν πρόλογό τῆς ἰδίας μελέτης καὶ ὁ ἀείμνητος Σοφοκλῆς Βενιζέλος³.

Ἀλλὰ, πὺθ εἶναι τέλος πάντων τὸ κύριο σῶμα αὐτοῦ τοῦ ζητήματος γιὰ τὸ ὁποῖο

έγινε τόση συζήτηση και τόσο απασχόλησε άλλοτε σημαντικό μέρος του πληθυσμού στην Ελλάδα του Βορρά;

Σ' αυτό το ζήτημα θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε, όσο είναι δυνατόν πιο σύντομα, χωρίς όμως να αφήσουμε κενά και αμφιβολίες.

Οι Βλαχόφωνοι "Έλληνες στον Έλληνικό Χώρο (κυρίως Θεσσαλία, Μακεδονία, Ήπειρο) πριν ενάμισυ αιώνα, όπως γράφουν ξένοι περιηγητές και άλλοι έρευνητές⁴, υπολογίζονταν γύρω στους 75.000—80.0000, ίσως και περισσότεροι. Σήμερα πρέπει να είναι πολύ λιγότεροι, ίσως και πιο κάτω από τους μισούς, που και αυτοί τείνουν σιγά - σιγά να εγκαταλείψουν την λατινογενή τους διάλεκτο, την οποία οι νέες γενεές δεν την μαθαίνουν πιά.

Παρά τον μικρό τους όμως αριθμό, έχουν μέσα τους, επηυξημένη μάλιστα, την ζωντάνια όλων των όρεινων Ελλήνων, από τους οποίους συγκροτούνται ισχυροί, έθνικοί, κοινωνικοί, πνευματικοί και οικονομικοί παράγοντες, έτσι που να προκαλούν άθελά τους τον σιωπηλό φθόνο πολλές φορές των άλλων Ελλήνων, που ζούν μαζί τους (πράγμα που πάλι έφερε μεγάλη εμπλοκή, έξαρσι και υπερβολή σε μια μεταξύ τους υποσυνείδητη διχροσασία, που βοήθησε την ρουμανική προπαγάνδα στο να έπαυξηση το έδαφος της δράσεώς της).

Το ζήτημα των Βλαχοφώνων αυτών απασχόλησε ζωηρά όλους τους ιστορικούς, που είχαν σαν αντικείμενο την εξιστόρησι των γεγονότων της Ελληνικής Χερσονήσου.

"Ός τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο ή μελέτη κρατήθηκε σε ύψηλά ακαδημαϊκά επίπεδα και ήτο θέμα κυρίως των ειδικευμένων ιστορικών, ενώ σαν πολιτικό θέμα, όπως λέγει ο Σοφ. Βενιζέλος στην ίδια μελέτη που αναφέραμε προηγουμένως⁵, αγνοήθηκε σχεδόν τελείως από τις Ελληνικές Κυβερνήσεις.

Μετά τον πόλεμο όμως και μετά την ήθική, αλλά κατάφορα άδικη, κακοποίησι που υπέστη το σύνολο των Βλαχοφώνων, έξ αιτίας της δράσεως κατά την Κατοχή ολίγων ανοήτων ή συμφεροντολόγων ή και πραγματικών προδοτών — οι όποιοι όμως σε αναλογία δεν ήσαν καθόλου περισσότεροι από τους υπολοίπους "Έλληνες — παρουσιάζεται μία έξαρσις στην έρευνα του θέματος, με σταθερή πλέον την πρόθεσι ότι οι "Έλληνες πρέπει να τελειώνουν επί τέλους με αυτό το θέμα, που τόσο πολύ έταλαιπώρησε και έταλάνισε τους Βλαχοφώνους.

Μορφωμένοι και φιλότιμοι έρευνητές⁶, από τους Βλαχοφώνους κυρίως, ρίχθηκαν με πείσμα στη μελέτη του θέματος, εξονύχισαν κάθε τεκμήριο και κάθε μαρτυρία, αναδίφισαν τις πηγές πάλι από την αρχή, ανακάλυψαν καινούργιες, έδασάνισαν κάθε πληροφορία, για να ίδουν τελικά το φως της δημοσιότητας εργασίες, που λύουν το θέμα όριστικά και απαντούν με αδιάσειστα ιστορικά στοιχεία στην κάθε, ήθελημένη ή ακούσια, διαστρέβλωσι της ιστορικής αλήθειας.

Από τα πρώτα χρόνια της Ρωμαϊκής επεκτάσεως στην Ελληνική Χερσόνησο και συγκεκριμένα από τον Β', και περισσότερο από τον Α' π.Χ. αιώνα, αρχίζει για την Ελλάδα γενικά, και ιδιαίτερα για τον χώρο της Ηπείρου - Θεσσαλίας - Μακεδονίας, μία περίοδος, από φοβερές αναστατώσεις, αλληπάλληλες βαρβαρικές επιδρομές από τον Βορρά, πολλές από τις όποιες συσώρουν ανιστόρητες συμφορές, έφεραν αναρίθμητες μετοικεσίες λαών και δημιούργησαν πρωτοφανείς αλλοιώσεις πληθυσμών· κακά, που έμελλε να σταματήσουν, για την πολυπαθή αυτή περιοχή, με την επικράτησι του Ισλάμ, δηλαδή μετά από 1.500 χρόνια περίπου, όποτε το βάρος του Προφήτου έθεσε τέρμα στις αναστατώσεις, για να επιβάλη ο ίδιος τον ανείπωτο ζυγό της πιο σκληροτράχηλης και ωμίης δουλείας.

Και επί όσον καιρό ή ισχύς της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας διετερείτο σε ύψηλά επίπεδα, ή κατάσταση συνεκρατείτο σε βαθμό άνεχτό, χωρίς ανεπανόρθωτες επιπτώσεις στον πληθυσμό. Από τότε όμως που ή αυτοκρατορία της Ρώμης άρχισε να καταρ-

ρέη και τὸ ἐπίκεντρο τῆς δυνάμεώς της νὰ μεταφέρεται στὴν Ἀνατολή, στὸ Βυζάντιο, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ μὲ ἄλλου εἶδους πιά κεντρικὴ ἐξουσία καὶ ὄχι μὲ τὴν φρόνιμη καὶ ρωμαλέα Ρωμαϊκὴ Σύγκλητο ἐπικεφαλῆς τοῦ Κράτους, ἡ ὁποία μὲ τόση ἐπιτυχία κρατοῦσε τὰ ἡνία τῆς Ρώμης, τὰ πράγματα χειροτέρεψαν σὲ σημεῖο πού οἱ ἀλλοιώσεις τῶν ἐγκατοίκων στίς περιοχὲς αὐτὲς νὰ καταντήσουν συνηθισμένο γεγονός, ἐνῶ σὲ μερικὲς περιοχὲς οἱ ἀλλοιώσεις νὰ γίνουν ριζικὲς καὶ ὀριστικὲς.

Γιὰ τὴν περίοδο αὐτή, πού ἀναφέρεται σὲ πολλοὺς αἰῶνες, ἡ Ἐπιστήμη δὲν διαθέτει πλήρη τὰ στοιχεῖα γιὰ νὰ συνθέσῃ τὴν ὑπεύθυνη Ἱστορία της. Δὲν διαθέτει γραπτὲς ἢ ἄλλες μαρτυρίες τῆς μορφῆς καὶ τῆς εὐσυνειδησίας τῶν κλασσικῶν χρόνων, γιατί τὰ παλῆα πνευματικὰ κέντρα, τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο, ἔσθθησαν ὑπὸ τὴν πίεσι τῶν βαρβάρων καὶ ἀπολίτιστων ἐπιδρομίων, καὶ θὰ ἀργήσῃ πολὺ γιὰ νὰ τὰ ἀντικαταστήσῃ, ἐν μέρει καὶ μετὰ τὸν Θ' αἰῶνα, τὸ Βυζάντιο, ὅπου θὰ ἀναγεννηθοῦν τὰ Γράμματα σὲ βαθμὸ ἀντάξιο τῆς Κλασσικῆς καὶ τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, ἀφοῦ ὅμως θὰ μεσολαβήσῃ ἓνα χάσμα σκότους περισσότερο ἀπὸ πέντε αἰῶνες.

Οἱ σύγχρονοί μας ἱστορικοί, πού προσπαθοῦν νὰ ἀρμολογήσουν τὰ τότε γεγονότα, στηρίζονται σὲ δευτέρας ποιότητος γραπτὲς μαρτυρίες διαφόρων χρονικογράφων ἢ περιηγητῶν, ἀπὸ τίς ὁποῖες πολὺ λίγες εἶναι πραγματικὲς ἱστορικὲς ἐργασίες, ἐνῶ οἱ περισσότερες ἔχουν τὴ μορφὴ ἱστορικῶν μυθιστορημάτων, ὅταν δὲν εἶναι προσωπικὰ λογοτεχνικὰ ἀπομνημονεύματα ἢ εὐτελεῖ ἐγκώμια πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς τῆς ἐποχῆς.

Ἡ ἐπίμονη ὅμως προσπάθεια τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος τοῦ ΙΘ' καὶ τοῦ Κ' αἰῶνος κατῴρθωσε νὰ σχημαγραφῇ τὰ γεγονότα ἐκείνης τῆς ἐποχῆς — πού μᾶς ἐνδιαφέρει περισσότερο — κατὰ ἓνα τρόπο ἀρκετὰ ἱκανοποιητικό, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει, ὅτι οἱ ἀσάφειες καὶ ἀμφιβολίαι ἐξέλιπαν τελείως.

Οἱ Ρωμαῖοι, σὲ ὅλες τίς χώρες πού κατακτοῦσαν, ὀργάνωναν ἀμέσως τὴν ἀσφάλεια τοῦ τόπου καὶ τὴ διοίκησι τῆς περιοχῆς. Πρῶτα - πρῶτα, δηλαδή, συγκροτοῦσαν τὸ στρατὸ καὶ μετὰ τίς κρατικὲς ὑπηρεσίες.

Ἀλλὰ, καὶ γιὰ τὸ ἓνα καὶ γιὰ τὸ ἄλλο, κατὰ ἓνα πολὺ ἐξυπνο καὶ ἀξιοπρόσεκτο τρόπο, χρησιμοποιοῦσαν τὸ ἐντόπιο ἀνθρώπινο δυναμικόν, πλαισιωμένο μὴ μόνον πύρηνες — ἀξιωματικοὺς καὶ ἀνωτέρους ὑπαλλήλους — ἀπὸ Ρωμαίους πολίτες. Αὐτὸ οἱ Ρωμαῖοι τὸ ἔκαμαν ἀπὸ ἀνάγκη, γιατί ὁ πληθυσμὸς τῆς Ρώμης ἦτο πολὺ ὀλίγος γιὰ νὰ ἐξαρκέσῃ σὲ μιὰ ὁλοκληρωτικὴ ἐπ' ἀνδρῶν τοῦ στρατοῦ καὶ ὅλων τῶν κρατικῶν ὑπηρεσιῶν, πού ἀπαιτοῦσαν οἱ ἀνάγκες ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν τῆς ἀχανοῦς Ρωμαϊκῆς ἐπικρατείας.

Στὸ στρατό, ὅπωςδήποτε καὶ ὅπως εἶναι φυσικόν, κατατάσσονταν κυρίως ἀγρότες καὶ πρὸ παντὸς κάτοικοι ὀρεινῶν περιοχῶν, γιατί αὐτοὶ καὶ πρὸ πτωχοὶ ἦσαν γιὰ νὰ ἔχουν κλίσι πρὸς τὴν περιπέτεια καὶ τὴν ἀναζήτησι τύχης, ἀλλὰ καὶ πρὸ πολεμικοί, πρὸ σκληραγωγημένοι καὶ πρὸ ρωμαλέοι. Καὶ δὲν ἠμιποροῦμε νὰ δεχθῶμε ὅτι δὲν ἐγένετο ἐπιλογὴ στὴν κατάταξι τῶν ἀνδρῶν γιὰ τὴν συγκρότησι τῶν ρωμαϊκῶν λεγεῶνων, οἱ ὁποῖες ἄφησαν ἐποχὴ στὴν παγκόσμια πολεμικὴ ἱστορία. Καὶ ὅσο γιὰ τίς ρωμαϊκὲς λεγεῶνες στὴν Ἑλληνικὴ Χερσόνησο, ὅπως οἱ λεγεῶνες τῆς Ἰλλυρίας καὶ τῆς Μακεδονίας, ὅπως ξέρουμε ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν, ἀποδείχθηκαν ἀπὸ τίς ἐκλεκτότερες μονάδες τοῦ Ρωμαϊκοῦ Στρατοῦ.

Σὲ ἀνίσχυρους τόπους ὅμως, ὅπου τὸ αἶσθημα τῆς ἀντιστάσεως τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ κατακτητοῦ ἦτο ζωντανόν, ὅπως στὴν περιοχὴ πού ἐξετάζουμε, ἐκτὸς ἀπὸ τίς κινήσεις στρατιωτικὲς μονάδες — τίς λεγεῶνες — οἱ Ρωμαῖοι συγκροτοῦσαν καὶ ἄλλες τοπικὲς, σταθερές, ἀπὸ ἐνόπλους πού εἶχαν σὴν ἀποστολὴ τὴν ἀστυνόμευσι τοῦ τόπου καὶ πολὺ περισσότερο τὴν διατήρησι ἐλεύθερης τῆς ἐπικοινωνίας στοὺς δρόμους καὶ

πρὸ παντὸς στίς διαβάσεις τῶν βουνῶν, ὅπου κατοικοῦσαν καὶ τὰ πιὸ ἀνυπότακτα στοιχεία.

Αὐτὲς τίς σταθερὲς μονάδες τῆς ὑπαίθρου τίς συγκροτοῦσαν ἀπὸ ἐντόπιους ἄνδρες, ποὺ τοὺς ἀποκαθιστοῦσαν γεωργικὰ ἢ ἀπὸ ἀπομάχους λεγεωναρίους καὶ τίς ἀποκαλοῦσαν βοηθητικὰς μονάδες, *Auxilia*⁷. Ἐδῶ, ἐν ἀντιθέσει μὲ τοὺς λεγεωναρίους, οἱ ὀπλίτες ὀνομάζονταν *armati* (ἢ Ἑνικὸς *armatus*), ὅρο, ποὺ στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων, οἱ Βλαχόφωνοι, ἐπιτάσσοντας κατὰ τὴν συνήθειά τους τὸ ἄρθρο τους τοῦ Ἑνικοῦ *λοῦ* ἢ τοῦ Πληθυντικοῦ *λι*, τὸ ἔκαμαν *ἄ ρ μ ἄ τ ο υ λ ο υ* (*armatus + lu armatulu*) καὶ *ἄ ρ μ α τ ὀ λ ι*, ποὺ ἀργότερα ἐλληνοποιήθηκαν στὰ *ἄ ρ μ α τ ο λ ὀ ς* καὶ *ἄ ρ μ α τ ο λ ο ῖ*.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος σὰν κρατικοὶ λειτουργοὶ προσλαμβάνονταν ἄνθρωποι τῶν πόλεων, ἄστοι μορφωμένοι, ποὺ θὰ ἤμποροῦσαν γρήγορα νὰ προσαρμοσθοῦν καὶ νὰ συγκροτήσουν τὸν γραφειοκρατικὸ κρατικὸ μηχανισμό⁸.

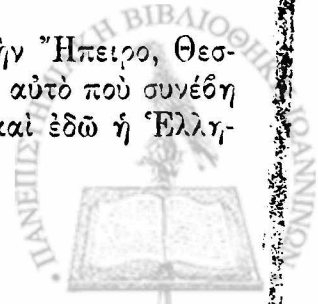
Τόσο ὅμως ὁ Ρωμαϊκὸς Στρατὸς, ὅσο καὶ οἱ Διοικητικὲς Ὑπηρεσίαι εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ μιὰ ἐνιαία γλῶσσα γιὰ νὰ συγκροτηθοῦν καὶ νὰ λειτουργήσουν σὰν ἐνιαῖο σύνολο. Ὁ Στρατὸς γιὰ νὰ ὀργανωθῇ, νὰ ἐκπαιδευθῇ καὶ νὰ δράσῃ, ὅπως καὶ οἱ κρατικοὶ λειτουργοὶ γιὰ νὰ διεκπεραιώσουν τὴν ὑπηρεσία τους, ἔπρεπε νὰ συνεννοοῦνται σὲ μιὰ γλῶσσα καὶ ἡ γλῶσσα αὐτὴ ἦτο ἡ Λατινικὴ. Στὴ Λατινικὴ ἐκπέμπονται τὰ στρατιωτικὰ παραγγέλματα, στὴ Λατινικὴ ἦσαν διατυπωμένοι οἱ στρατιωτικοὶ κανονισμοὶ καὶ οἱ στρατιωτικοὶ ὅροι καὶ στὴ Λατινικὴ συντάσσονταν τὰ ἔγγραφα τοῦ Κράτους⁹.

Ἐκτὸς ἀπὸ ὅλα αὐτά, ἡ Λατινικὴ ἐγίνε ἀπαραίτητη καὶ σὲ πολλοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ποὺ ἤμπορεῖ νὰ εἶχαν ἐλεύθερα ἐπαγγέλματα σὰν ἐπαγγεληματίες ἢ ἐπιστήμονες, γιὰ νὰ ἐργασθῶν ὅμως ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ συνεννοοῦνται μὲ τὸν Στρατὸ καὶ μὲ τὴν Διοίκησι στὴν ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ Κράτους. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἀκόμα, ὅπως οἱ ὀργανισμοὶ τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως, οἱ μεταφορεῖς κ.ἄ., ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ μάθουν τὰ Λατινικά, γιὰ νὰ ἤμπορέσουν νὰ λειτουργήσουν καὶ νὰ ζήσουν στὸ καινούργιο κράτος.

Ἔτσι ὅμως, ἡ Λατινικὴ γλῶσσα εἰσχωροῦσε καὶ μεταδίδετο σὲ ὁλόκληρο τὸ λαό. Καὶ ὅπου ὁ Στρατὸς ἦτο πολυπληθέστερος καὶ μονιμώτερος καὶ οἱ Διοικήσεις ἰσχυρότερες, ἐκεῖ καὶ ὁ λατινὸγλωσσος πληθυσμὸς αὐξάνονταν γρηγορώτερα. Καὶ ὅπου ἡ τοπικὴ γλῶσσα ἦτο πιὸ πρωτόγονη, πιὸ κατώτερη ἀπὸ τὴ γλῶσσα τῶν Ρωμαίων, ἡ Λατινικὴ ἐξεργάζονε τελείως τὴν διάλεκτο τῶν ἐντοπίων, ὅπως ἐγίνε στὴ Δύσι καὶ στὴ Δακία, ὅπου ὅλοι ἐγίναν λατινὸγλωσσοι, σὲ μιὰ ἐξελεκτικὴ τοπικὴ μορφή τῆς γλώσσας, ὅπως τὴν διαμόρφωσε ἡ τοπικὴ ἄρθρωσις, ἡ ὁποία διατήρησε τὰ ἰσχυρὰ τοπικὰ φωνητικὰ στοιχεία τῆς. Κατὰ τὸν πῶν διαφορετικὴ ἐξέλιξι, γιὰ ν' ἀποκτήσῃ, μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων, τὴ δική της προσωπικότητα¹⁰.

Στὴ Νότιο Ἑλλάδα ὅμως, ὅπου ἡ Ρωμαϊκὴ παρουσία ἦτο χαλαρώτερη — ὅλοι οἱ Ρωμαῖοι σεβάσθηκαν ἐκεῖ τὸ Ἑλληνικὸ μεγαλεῖο — καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἰσχυρότερη ἀπὸ τὴν Λατινικὴ — ἀφοῦ ἀνάγκασε καὶ τοὺς Ρωμαίους νὰ μαθαίνουν Ἑλληνικά, ἂν ἤθελαν νὰ θεωρηθοῦν μορφωμένοι — ἀλλὰ καὶ ὅπου ἀκόμα καὶ οἱ πολεμικὲς ἀναστατώσεις ἦσαν λιγώτερες καὶ μικρότερης διαρκείας, ἡ Λατινικὴ γλῶσσα δὲν ἤμπορεσε νὰ εἰσδύσῃ καὶ νὰ μείνῃ στὸ λαό. Καὶ αὐτὰ τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα ποὺ ἴσως ἀναγκάσθηκε νὰ μάθῃ γιὰ νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὸν Ρωμαῖο κυρίαρχο, ὅπου δὲν τὸν ἐξελλήνισε, ἐσβῆσαν μπροστὰ στὴν ὑπεροχὴ καὶ τὴ λάμψι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας¹¹.

Στὸ Βόρειο τριῆμα τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου, καὶ εἰδικὰ στὴν Ἡπειρο, Θεσσαλία, Μακεδονία, δὲν ἐγίνε αὐτὸ ποὺ ἐγίνε στὴ Δύσι, ἀλλὰ οὔτε καὶ αὐτὸ ποὺ συνέδῃ στὴ Νότιο Ἑλλάδα. Καὶ δὲν ἐγίνε αὐτὸ ποὺ ἐγίνε στὴ Δύσι, γιατί καὶ ἐδῶ ἡ Ἑλλη-

νική γλώσσα αντιστάθηκε στο μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού. Δεν ήμπορεσε όμως να συμβῇ αὐτὸ πού συνέβη στὴ Νότιο Ἑλλάδα, γιατί ἐδῶ τὰ πολεμικά γεγονότα ἦσαν συχνότερα, ἀφοῦ στὸ χῶρο αὐτὸν ἔγιναν οἱ πρὶ ἀποφασιστικῆς μάχης τῆς Ἱστορίας ὁ μόνιμος Ρωμαϊκὸς Στρατὸς ἦτο πολυπληθέστερος καὶ συνεχῶς σχεδὸν ἐκεῖ ἐγκατεστημένος· οἱ ξενικὲς ἐπιδρομὲς φοβεριώτερες, ἀπὸ τίς φοβεριώτερες ὁλόκληρης τῆς Εὐρώπης· καὶ τέλος ὁ χῶρος αὐτὸς παρέμεινε ὁ διάδρομος, ἀπὸ ὅπου ὑποχρεωτικὰ ἔπρεπε νὰ περάσουν, ἐπιτιθέμενοι ἢ ἀμυνόμενοι, οἱ ἐμπόλεμοι, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ κινηθοῦν πρὸς κάθε κατεύθυνσι.

Ἔτσι, σιγὰ - σιγὰ, ἀλλὰ σταθερά, στὸ χῶρο πού μᾶς ἐνδιαφέρει καὶ ἐξετάζουμε ἐδῶ, δημιουργήθηκε μία διγλωσσία στὸν πληθυσμό, ἡ ὁποία κράτησε, ἂν δὲν ἐπαυξήθηκε, καὶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες τοῦ Βυζαντίου. Ἐνα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ, ἡ ἡγετική τάξις — στρατὸς καὶ διοικήσις — καὶ οἱ συναλλασσόμενοι μαζί τους, ἔγινε λατινόγλωσσο, μὲ τὴν εἰδική τοπική του ἄφθρωσι, καὶ θεωρήθηκε ἀπὸ ὅλους σὰν ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ κυριάρχου, ἀφοῦ ἐξυπηρετοῦσε τὰ συμφέροντά του, καὶ ἕνα ἄλλο μέρος πού παρέμεινε ἐλληνόγλωσσο.

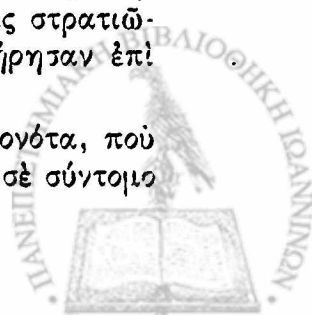
Αὐτὴν τὴν κατάστασι βρῆκαν καὶ ἀντιμετώπισαν ὅλοι οἱ ἐπιδρομεῖς κατὰ τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους στὴν ἀρχή καὶ κατὰ τοῦ Βυζαντινοῦ ἀργότερα. Θέλοντας νὰ ἐξουδετερώσουν τὴν Ρωμαϊκή ἢ τὴν Βυζαντινὴ κυριαρχία, χτύπησαν ἀλύπητα, ὅχι μονάχα τὸν ἐνθρὺν στρατό, ἀλλὰ καὶ τοὺς λατινογλώσσους, πού ἦσαν καὶ οἱ φορεῖς τῆς ἐχθρικής ἐξουσίας, καὶ μετὰ ὅλους τοὺς ἄλλους, πού καταντοῦσαν εὐκολὴ λεία τους.

Οἱ λατινόγλωσσοι, εἴτε ἐν ἐνεργείᾳ στρατιωτικοὶ εἴτε ἀπόστρατοι, εἴτε ἀκόμα καὶ κρατικοὶ λειτουργοί, ἀντιμετώπισαν κρίσιμες καταστάσεις, βρέθηκαν ὑπὸ διωγμόν, ὑπὸ ἐξόντωσιν. Τὰ στρατιωτικὰ τμήματα, σιγὰ - σιγὰ, διαλύθηκαν καὶ οἱ κρατικὲς ὑπηρεσίαι καταργήθηκαν. Πόλεις, διοικητικὰ κέντρα λατινογλώσσων, ὅπως οἱ Στόβοι, ἡ Κασσάνδρα, ἡ Πέλλα καὶ τόσα ἄλλα, τότε καταστράφηκαν. Ἄνθρωποι σκοτώθηκαν, ἄνθρωποι ἐξανδραποδίσθηκαν. Ὅσοι διασώθηκαν, καὶ ἦτο φυσικὸ νὰ διασωθοῦν ἀπὸ ἐκείνους πού ἀνῆκαν στὸ στρατό, ἀφοῦ ἦσαν οἱ ρωμαλεώτεροι καὶ οἱ πρὶ ἀπίθαστοι, ζήτησαν καὶ βρῆκαν καταφύγιον στὰς τόπους καταγωγῆς τους, ἢ στὰ βουνά, ὅπου παρέμειναν οἱ ὁμοιοπαθεῖς τοὺς *armati* καὶ ὅπου ἡ κατάστασις εἶχε διαφορετικὴ ἐξέλιξι.

Ἐνῶ στὰ πεδινὰ μέρη, σιγὰ - σιγὰ, οἱ λατινόγλωσσοι θὰ ἐκλείψουν, εἴτε ἀπὸ τὸν ἀμείλικτον διωγμὸν πού θὰ ὑποστοῦν, εἴτε ἀπὸ τὴν ἐπικράτησι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης στὸ Βυζάντιον, στὰ βουνά, ἀντίθετα, οἱ ἐπιδρομεῖς ποτὲ δὲν θὰ ἡμπορέσουν νὰ ἐπικρατήσουν μόνιμα καὶ ὁλοκληρωτικά. Οἱ ἐκεῖ ἐγκατεστημένοι λατινόγλωσσοι ὁπλίτες, μόνιμοι φύλακες στίς ὁδοὺς καὶ στίς διαβάσεις, πληθυνόμενοι καὶ μὲ τοὺς καταδιωκόμενους τοῦ κάμπου, θὰ διασωθοῦν σὲ μεγάλη ἀναλογία, ὅχι μονάχα στὴν Ἑλληνικὴ Χερσόνησο, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλες τίς ὁροσειρὰς πού βρέθηκαν ὑπηρετοῦντες — στίς Ραιτικές Ἀλπεις, στίς Ἰουλιανές, στίς Δειναρικές, στίς Δαλματικές, στὸν Αἴμο καὶ στὰ Πυρηναῖα ἀκόμα — καὶ θὰ παραμείνουν ἐκεῖ καρφωμένοι στὰ ἄγρονα βουνά τους, ἀπολαμβάνοντας ὅμως τὴν κάποια ἐλευθερία τους, πού τοὺς τὴν παρεῖχε τὸ ἀπρόσιτον τοῦ τόπου. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἄγρονον τοῦ ἐδάφους, πού δὲν προκαλοῦσε τὴν βουλιμία τοῦ κατακτητοῦ.

Ἔτσι ὅμως συνέβη καὶ κάτι ἄλλο. Οἱ ὀρεινοὶ αὐτοὶ λατινόγλωσσοι ἐπειδὴ ὑπηρέτησαν ἐπὶ πολλὰ χρόνια στὸ στρατό, ἔγιναν οἱ καλλίτεροι ἐπαγγελματίες στρατιῶτες, ἐπάγγελμα πού τὸ κληρονόμησαν καὶ οἱ ἀπόγονοὶ τους καὶ τὸ διετήρησαν ἐπὶ αἰῶνες¹².

Ἐδῶ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ἐπιστημάνουμε ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ γεγονότα, πού μὲ τόσο λίγα λόγια ἐκθέτουμε ἡμεῖς ἐδῶ, οὔτε τόσο ἀπλᾶ ἔγιναν, οὔτε καὶ σὲ σύντομον χρονικὸ διάστημα διαδραματίσθηκαν.

Ἡ μετάπτωσις αὐτῶν τῶν λατινογλώσσων ἀπὸ τὴν ἐπίζηλη θέσι τοὺς στὸν πανίσχυρο Ρωμαϊκὸ ἢ Βυζαντινὸ στρατὸ ἢ καὶ στὴ διοίκησι τοῦ Κράτους στὴν θέσι τοῦ κατατρεγμένου καὶ τοῦ φυγάδος στὰ βουνὰ τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου κράτησε αἰῶνες, ἀφοῦ πέρασε πολυκύμαντα στάδια καὶ γνώρισε φοβερὲς περιπέτειες, πὺ ἴσως οἱ φοβερῶτερες ὑπῆρξαν μετὰ τὴν ἐπικράτησι τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης στὸ Βυζάντιο. Γιατὶ τότε ἀκριβῶς στοὺς διώκτες τοὺς προσετέθησαν καὶ οἱ ἑλληνόγλωσσοι Βυζαντινοί¹³.

Τόσο οἱ χρονικογράφοι ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ὅσο καὶ οἱ σύγχρονοί μας ἱστορικοί, πὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης, ἀναφέρονται ἐν ἐκτάσει γι' αὐτοὺς τοὺς λατινογλώσσους, πὺ τοὺς ἀποκαλοῦν Βλάχους, καὶ τοὺς ὁποίους πάρα πολλὰς φορὰς τοὺς παρουσιάζουν σὰν πρωταγωνιστὰς σὲ σημαντικὰ καὶ κοσμοϊστορικὰ γεγονότα. Καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν ἐσωτερικὴν τοὺς διάθεσιν ἢ τὴν δικὴν τοὺς τοποθέτησι ἢ καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν τοὺς εὐσυνειδησίαν, ἄλλοτε τοὺς ἐκθειάζουν σὰν ζωντανὸ καὶ ρωμαλέο λαὸν, ἐνῶ τὶς περισσότερες φορὰς τοὺς ρυπαίνουν μὲ τοὺς χειρότερους χαρακτηρισμοὺς καὶ μὲ τὸ χειρότερο ὑδρεολόγιον¹⁴.

Ὅλα ὅμως αὐτὰ σημαίνουν ὅτι ὅλος αὐτὸς ὁ κόσμος σὲ ὅλες τὶς ἐποχὰς ἀρνήθηκε ἐπίμονα νὰ παραμείνῃ στὰ παρασκήνια. ἀλλὰ θαρρετὰ πάλαιψε στὸ προσκήνιον τῆς Ἱστορίας γιὰ νὰ ἐπιζήτῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ διασώσῃ, σὲ μερικὰς μάλιστα περιοχὰς μονάχος αὐτός, ὅλες τὶς ἠθικὰς δυνάμεις πὺ συνθέτουν τὸν Ἕλληνα, τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν Πατρίδα, τὴν προσήλωσιν στὴ θρησκείαν καὶ τὴν πατριαρχικὴν οἰκογένειαν.

Πιστεύουμε ὅτι ὁ Cousinery¹⁵ συνέλαβε πληρέστερα αὐτὸ τὸ θέμα τῶν ἐκλατινισθέντων στὴ γλῶσσαν Ἑλλήνων καὶ ὅτι τὰ ὅσα σύντομα, ἀλλὰ μὲ μεγάλη σαφήνεια, ἐκεῖνος ἐκθέτει, δὲν διαφέρουν σχεδὸν καθόλου ἀπὸ ἐκεῖνα στὰ ὁποῖα καταλήγουν καὶ ἄλλοι ξένοι¹⁶, ἀλλὰ καὶ δικοί μας ἐρευνῆται, ὅπως ὁ Κεραμόπουλος¹⁷, ὁ Παπαθασσιλείου¹⁸, ὁ Λιάκος¹⁹, ὁ Χρυσόχου²⁰, ὁ Παπαγεωργίου²¹, ὁ Κουτσογιάννης²², ὁ Ἀνέστης²³ κ.ἄ.

Αὐτοὶ οἱ διωκόμενοι ἀπὸ ὅλους ἐλεύθεροι Ἕλληνες, ἀφοῦ πέρασαν ἀρχικὰ ἀπὸ τὸ στάδιον τῆς καλυθένειας στέγης, γιὰ τὴν ὁποῖαν ζωντανῇ μέχρι σήμερον παραμένει ἢ παράδοσις σὲ ὅλους τοὺς τόπους τοὺς²⁴, ἄρχισαν σιγὰ - σιγὰ νὰ συγκροτοῦν μονιμώτερες κατοικίαι, σὲ μικροὺς ἢ μεγάλους οἰκισμοὺς, ὅσο τοὺς ἐπέτρεπαν οἱ περιστάσεις καὶ οἱ περιπέτειες τῶν πολέμων.

Τελικὰ, στὰ βουνὰ τῆς Βορείου Ἑλλάδος — Ἡπειρο, Θεσσαλία, Μακεδονία — βρέθηκαν ἐγκατεστημένοι σὲ ἀξιόλογους οἰκισμοὺς Βλάχοφωνοι Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ἀμείωτο καὶ ἀδιάπτωτο διατηρῶντας μέσα στοὺς αἰῶνες τὸ ἐθνικὸν τοὺς φρόνημα, στὸν προφορικὸν λόγον χρησιμοποιοῦσαν τὸ λατινογενὲς ἐπικτήτο ἰδιώματόν τοις, ἐνῶ στὸν γραπτὸν τοις, στὸν ἐκκλησιαστικόν τοις καὶ στὴ μουσικὴν τοις ἐπὶ τὸ πλεῖστον, χρησιμοποιοῦσαν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποῖαν μάλιστα διατήρησαν καθαρώτερον καὶ μὲ λιγώτερα ξενικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τοὺς Ἑλληνοφώνους γείτονάς τοις στὸν ἴδιον χώρον.

Καὶ ἐνῶ στὴ Δύσι καὶ στὴ Δακίαν καὶ ἄλλοις ἢ παλὰ γλῶσσαι θὰ ξεχασθῇ γιὰ νὰ ἐπικρατήσῃ ἢ καινούργια λατινογενὲς — στὴ Γαλλίαν ἀπὸ τὸν Θ' αἰῶνα, στὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τὸν Ι', στὴν Ἰσπανίαν, Πορτογαλίαν καὶ Ραιτίαν ἀπὸ τὸν ΙΒ' καὶ στὴ Ρουμάνιαν ἀπὸ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα²⁵ — ἐδῶ στὰ βουνὰ τὰ δικά μας θὰ συμβῇ τὸ ἀντίθετον. Ὅσο περνοῦσαν τὰ χρόνια καὶ ὅσο ἡ ἡρεμία ἀπὸ τὶς μετοικεσίαις ἀποκαθίστατο — εἰδικὰ ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκικῆς ἐπικρατήσεως — αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες ἐπανέρχονταν στὴν ἐθνικὴν τοὺς γλῶσσαν καὶ στὸν προφορικὸν λόγον, κατέδαιναν στίς πολιτείας, ξενιτεύονταν, γίνονταν ἄστοι, καλλιεργοῦσαν τὰ γράμματα — πρῶτοι αὐτοὶ ἀνάμεσα στοὺς ὑποδούλους Ἕλληνες, ὅπως ἀποδεικνύουν τὰ ἐκπαιδευτικὰ καθιδρύματα τῆς Μοσχόπολεως, τῶν Ζαγορίων κ.ἄ. — διδάσκοντας καὶ γράφοντας πάντοτε στὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀναδεικνύοντας Πατριάρχες καὶ Ἀρχιερεῖς καὶ Δασκάλους τοῦ Γέ-

νους· πρώτοι αὐτοὶ στοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνες καὶ στὶς ἐθνικὲς δωρεὲς καὶ εὐεργεσίες.

Λέγουν μερικοὶ ἀνθέλληγες — δῆθεν ἱστορικοὶ ποὺ πολιτικολογοῦν — ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐπεκράτησε τελικὰ στοὺς Βλαχοφώνους χάρις στὴν Ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἀργότερα χάρις στὴν καταπίεσι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους.

Πρῶτα - πρῶτα, ξεκινῶντας ἀπὸ τὸ δεύτερο, ἡ διγλωσσία στοὺς Βλαχοφώνους ὑπῆρχε πάντοτε καὶ πολὺ πρὶν ἀναστηθῇ τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος, πράγμα ποὺ τὸ ἀποδεικνύουν τὰ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐκπαιδευτήρια τῶν Βλαχοφώνων, σὲ ἐποχὴ μάλιστα ποὺ δὲν εἶχαν ἀκόμα συγκροτηθῇ παρόμοια στοὺς τόπους ἄλλων Ἑλλήνων.

Καὶ ὅσο γιὰ τὴν ἐπίδρασι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συνέβη ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο. Οἱ Βλαχοφῶνοι καταδιώχθηκαν μὲ κάθε τρόπο ἀπὸ τοὺς Πολίτες — Ἱερωμένους καὶ Φαναριώτες — μὲ ἀποκορύφωσι τὴν κατάργησι, κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα, τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς τῶν Ἀχριδῶν, ἡ ὁποία μὲ τοὺς ἐντοπίους ἱεράρχες τῆς, κατὰ τὸ πλεῖστον, ὅπως ὁ πολὺς Ἰωσάφατ καὶ ἄλλοι, στάθηκε στοὺς αἰῶνες Ἑλληνικὸς φάρος καὶ ἀνασχετικὸ φράγμα στὸν σλαβικὸ χεῖμαρρο²⁶.

Ἀλλὰ, ἀφοῦ ἡ Ἐκκλησίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχε τόση δύναμι, γιατί δὲν κατῴρθωσε νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν Ἑλληνικὴν Γλῶσσα καὶ στοὺς λατινογλώσσους, δὲν λέγουμε τῆς Δακίας, ἀλλὰ τουλάχιστον τοῦ Αἴμου, ποὺ εἶναι καὶ πρὸ κοντὰ στὴν Κωνσταντινούπολι ἢ τοῦ Σβέτι Ἰλιγίνσκι Βερτκόβε ἢ τῶν Ἀλβανικῶν Ἀλπεων, ὅπου παντοῦ ἐπὶ αἰῶνες στὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐκκλησιάζοντο οἱ ἐκεῖ λαοί;

Τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ εἶναι τελείως ἀντιεπιστημονικόν. Γιατὶ δὲν ὑπάρχει ἱστορικὸ παράδειγμα, πουθενὰ τοῦ κόσμου, ὅπου ἡ θρησκεία νὰ κατῴρθωσε νὰ ἐπιβάλλῃ στοὺς πιστοὺς τῆς τῆ γλῶσσας τῶν Γραμμιάτων τῆς ἢ τοῦ ἐκκλησιασμοῦ τῆς. Οὔτε ὁ Μωάμεθ, ἀλλὰ οὔτε καὶ ὁ Πάπας — γιὰ νὰ μείνουμε σ' αὐτὰ τὰ δυὸ πρὸ ζωντανὰ παραδείγματα — τὸ κατῴρθωσαν, ποὺ μὲ τόση πίεσι καὶ μὲ τόσο ἰσχυρὰ μέσα συνεκράτησαν τὴ θρησκεία τους.

Ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ ἀποδεικνύουν καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμα. Ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες αὐτοὶ πάλαιψαν ἐπὶ αἰῶνες γιὰ τὴν ἐπιδίωσί τους, γιὰ τὴν διάσωσι τῆς ἐθνικῆς τους συνειδήσεως καὶ θρησκείας — ἐδῶ ἀξίζει νὰ ὑπενθυμίσουμε ὅτι στοὺς καταλόγους τῶν ἐξισλαμισθέντων Χριστιανῶν, ποὺ ἀναφέρονται στὰ ἀρχεῖα τῶν Τουρκικῶν Ἱεροδικείων τῆς Μακεδονίας, ποὺ μετέφρασε καὶ ἐδημοσίευσε ὁ κ. Βασδραβέλλης²⁷, καθὼς καὶ στὰ χωριά τῶν Βαλαάδων τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, δὲν ἀναφέρεται οὔτε ἓνας Βλαχοφῶνος — οἱ Ἕλληνες αὐτοὶ παρουσιάζονται στὸ ἐθνικὸ προσκήνιο νὰ ἀναλαμβάνουν πάλι τὰ παλῆὰ τῶν ὀρεινῶν Ἑλλήνων προτερήματα τῆς μεγαλωσύνης, τῆς παλληκαριᾶς καὶ τῆς φιλοπατρίας, ποὺ ἐλάνθαναν κατὰ τὴν διάρκεια τῆς λαίλαπτος τῶν αἰώνων.

Πολλοὶ σύγχρονοι ἱστορικοὶ, μερικοὶ μάλιστα πολὺ σοβαροὶ²⁸, παρασυρόμενοι ἀπὸ κάποια ὁμοιότητα τῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ κοινὸ ὄνομα Β λ ά χ ο ι — σ' αὐτὸ ἀσχολούμεθα πρὸς κάτω — ταυτίζουν ἢ καλλίτερα θεωροῦν ὅτι εἶναι τῆς ἴδιας προελεύσεως καὶ ἐθνότητος οἱ Βλαχοφῶνοι τοῦ Ἑλληνικοῦ Χώρου (Ἡπειρος, Θεσσαλία, Μακεδονία) μὲ τοὺς Βλάχους τῆς Παριστρίου περιοχῆς καὶ τοῦ Αἴμου τῆς Βουλγαρίας, οἱ ὅποιοι ὑπῆρξαν καὶ πρωταγωνιστὰι στὴ δημιουργία, κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα, τοῦ Βλαχο - Βουλγαρικοῦ κράτους τῶν Ἀσανιδῶν, ποὺ τόσα πράγματα δημιούργησε στὸ Βυζάντιο.

Ἡ σύγχυσις αὕτη — γιατί γιὰ καθαρὴ σύγχυσι πρόκειται — προήλθε ἀπὸ τίς χωρὶς ἐπιστημονικὴ εὐθύνη διηγήσεις πολλῶν χρονικογράφων τοῦ Βυζαντίου, ὅπως ὁ Χωνιάτης²⁹, ὁ Κίνναμος³⁰, ὁ Χαλκοκονδύλης³¹, ὁ Κεκαυμένος³² κ.ἄ., οἱ ὅποιοι μὲ ἀκράτητὴ ἐπιπολαιότητα γράφουν ὅτι θέλουν ἐπάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα. Ἐκδηλώνοντας καὶ τὴν ἐσωτερικὴ τους ἐχθρικὴ διάθεσι πρὸς τοὺς Βλάχους τοῦ Αἴμου, περιλαμβάνουν σ' αὐτοὺς ὅλους τοὺς Βλαχοφώνους τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου καὶ προσθέτουν

μάλιστα ότι οί τῆς Βορείου Ἑλλάδος προέρχονται ἀπὸ μετοικεσία ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ Δουνάβεως.

Αὐτὸ ὅμως, ὅπως μὲ ἐπιμονὴ καὶ σχολαστικότητα ἐρευνήθηκε ἀπὸ τοὺς σύγχρονους ἱστορικούς, δικούς μας καὶ ξένους, μὲ βᾶσι καὶ καινούργια στοιχεῖα ποὺ ἀποκαλύφθηκαν, δὲν στηρίζεται σὲ καμιά μαρτυρία ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Καὶ οὔτε ἤμπορῶσε ποτὲ μὴ τόσο μεγάλου πληθυσμοῦ μετοικεσία — γιὰτὶ τότε ἐπρόκειτο γιὰ ἑκατοντάδες χιλιάδες ψυχῶν — νὰ μὴ ἀναφέρεται ἀπὸ κανέναν σύγχρονο ἱστορικό ἢ χρονικογράφο, τὴν στιγμή ποὺ ἀναφέρεται ἡ μετοικεσία τῶν ὀλίγων Πετσενέγκων τοῦ Παύκου, ποὺ δὲν ὑπῆρξαν Ἕλληνες καὶ γι' αὐτὸ, ἀφοῦ ἀλλαξοπίστησαν ἀργότερα, ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν Ἑλληνο - Τουρκικὴ ἀνταλλαγὴ³³.

Ἀλλὰ κατὰ τὴν θεωρίαν αὐτῆς τῆς μετοικεσίας, θὰ ἔπρεπε τότε καὶ οἱ λατινόγλωσσοι τῆς Ραιτίας, τῆς Ἑλθετίας, τῶν Ἰουλιανῶν καὶ τῶν Δειναρικῶν Ἀλπεων, ὅπως καὶ τῆς Δαλματίας — αὐτῶν οἱ λατινογενεῖς διάλεκτοι ὁμοιάζουν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη μὲ τὴν διάλεκτον τῶν Βλαχοφώνων — νὰ ἔχουν μετοικήσει ἀπὸ τὸν Δούναβι, πράγμα ποὺ θὰ ἀποδείκνυε ἄκρα ἐπιπολαιότητα καὶ ἐπιστημονικὴ ἀσυνειδησία.

Καί, τέλος, κατὰ ποία λογικὴ σκέψις θὰ ἤμπορούσαμε νὰ δικαιολογήσουμε τὴν μετοικεσίαν μιᾶς τόσο μεγάλης μάζης πληθυσμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐγκατέλειπε τὶς γόνιμες πεδιάδες τῆς Δακίας, γιὰ νὰ ἔλθῃ νὰ σκαλώσῃ στὰ ἄγρονα καὶ ἀφιλῶξενα βουνὰ τῆς Βορείου Ἑλλάδος;

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ ὅλα αὐτά, οἱ ἀνθρωπολογικὲς ἐρευνες τοῦ καθηγητοῦ ἀνθρωπολόγου Ἄρη Πουλιανοῦ³⁴ στὸν Ἑλληνικὸ Χῶρον καὶ τοῦ Ρώσου Μ. Β. Σεργκέδσκι³⁵ στὴν περιοχὴν τοῦ Δουνάβεως, ἀποδεικνύουν ὅτι οἱ Βλαχοφῶνι τοῦ Ἑλληνικοῦ Χώρου εἶναι αὐτόχθονες καὶ δὲν ἔχουν καμμιὰ ὁμοιότητα μὲ τοὺς κατοίκους τοῦ Δούναβι καὶ τοῦ Αἰμου, θέτοντας ἔτσι τελείαν καὶ παύσαν σὲ μιὰ διχογνωμίαν, ποὺ ταλαιπωροῦσε τὸν πνευματικὸ κόσμον, ὁ ὁποῖος προσπαθοῦσε νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα μονάχα μὲ τὰ δεδομένα τῆς Γραμματολογίας, ποὺ καὶ αὐτά, ἂν χωρὶς πολιτικὴ προκατάληψιν τὰ ἐξετάσῃ κανένας. θὰ καταλήξῃ ἀδίστατα στὸ ἴδιο ἀκριβῶς συμπέρασμα³⁶.

Οἱ ἐρευνες καὶ οἱ μελέτες τοῦ Ἄρη Πουλιανοῦ κατέληξαν καὶ σὲ ἓνα ἄλλο, ἀκόμα πιὸ ἀμάχητο, συμπέρασμα. Οἱ Βλαχοφῶνι τοῦ Ἑλληνικοῦ Χώρου δὲν ὁμοιάζουν ἀπολύτως μεταξὺ τους. Δὲν εἶναι τῆς ἴδιας ἀκριβοῦς ἀνθρωπομετρικῆς κλίμακος, ὅπως τὸ ἀναφέρει³⁷. Ἀντίθετα ὁμοιάζουν μὲ τοὺς Ἑλληνοφῶνους τῆς γειτονικῆς τους περιοχῆς. Ἔτσι, οἱ Βλαχοφῶνι τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας ὁμοιάζουν τοὺς Ἑλληνοφῶνους γείτονές τους τῶν Γρεβενῶν καὶ τοῦ Βοῖου. Οἱ τοῦ Ζαγορίου δὲν ὁμοιάζουν μὲ τοὺς Βλαχοφῶνους τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ἀλλὰ μὲ τοὺς Ἑλληνοφῶνους Ἠπειρώτες γείτονές τους. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ παντοῦ ἄλλοῦ. Πράγμα ποὺ σημαίνει ὅτι οἱ Βλαχοφῶνι στὴν Ἑλλάδα εἶναι ἀναμφισβήτητα ἐκλατινισμένοι στὴ γλῶσσα γηγενεῖς κάτοικοι³⁸.

Τόση μάλιστα εἶναι ἡ ὁμοιότης αὐτῇ τῶν Βλαχοφώνων μὲ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ὥστε πολλοὶ καὶ σοβαροὶ ἐρευνηταὶ νὰ ξεγελασθοῦν εὐκόλως. Ὁ Ami Boué γράφει³⁹: «Λαὸς ποὺ δύσκολα ξεχωρίζει κανένας μερικὲς φορὲς ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνες εἶναι οἱ Βλάχοι...». Ὁ Leak⁴⁰ πάλι λέγει: «Τὸ Κηπουριό, ἓνα ἀπὸ τὰ μικρὰ Βλάχικα χωριά, ποὺ τὸ περισσότερον τὸ εἶδαμε ἀπὸ τὶς δύο μεριεὶς τοῦ δρόμου...». Ἐννοεῖ ὅπωςδῆποτε τοὺς κατοίκους τοῦ Κηπουριοῦ, οἱ ὁποῖοι ὅμως εἶναι Ἑλληνοφῶνι. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Πουλιανὸς διαπιστώνει⁴¹: «Κοπατσαραιῖοι, Βλάχοι ποὺ δὲν ὁμολοῦν Βλάχικα, ἀλλὰ μόνον Ἑλληνικά...».

Ἀλλὰ καὶ πιὸ πέρα ἀκόμα. Παρ' ὅτι ἡ γλῶσσα, ὅπως λέγουν διάφοροι ἐρευνηταί, ὅπως ὁ Beloch⁴², ὁ Weigand⁴³, ὁ Παπαευγενίου⁴⁴ κ.ἄ., δὲν εἶναι τὸ ἀσφαλέστερον κριτήριον γιὰ τὴν ἀτομικότητα καὶ τὴν ἐθνικότητα τῶν κατοίκων — γιὰτὶ ἄλλοιῶς οἱ

Τουρκόφωνοι "Έλληνες πρόσφυγες δὲν θὰ ἔρχονταν στὴν Ἑλλάδα — ἐν τούτοις, στὴν προκειμένη περίπτωση, καὶ ἀπὸ γλωσσολογικῆ ἄποψι στὸ ἴδιο συμπέρασμα καταλήγουμε.

Τὸ ἀνθρωπολογικὸ καὶ γλωσσολογικὸ ὕλικό, πὺ συγκέντρωσε πρὶν λίγα χρόνια ὁ Ρῶτος Β. Β. Μπουνιάκ⁴⁵ στὶς δυὸ ἐπαρχίες τῆς Ρουμανίας, τὴν Ὀλτένια (Μικρὴ Βλαχία) καὶ τὴν Μουντένια (Μεγάλῃ Βλαχία), δὲν ἔχει καμμιὰ ὁμοιότητα μὲ τὰ ἀνθρωπολογικὰ καὶ τὰ γλωσσολογικὰ στοιχεῖα τῶν Βλαχοφώνων τῆς Ἑλλάδος. Ἡ καλύτερα, ἤμποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ὁμοιότης τους δὲν εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ ὅση εἶναι ἡ ὁμοιότης τῆς Ἰσπανικῆς μὲ τὴν Πορτογαλικὴ γλῶσσα, ἢ ἀκόμα καὶ μὲ τὴν κοινὴ τῆς Νοτίου Γαλλίας, τὴν Προβηγκιανή, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει καθόλου ὅτι οἱ Ἰσπανοί, οἱ Πορτογάλοι καὶ οἱ Προβηγκιανοὶ ἔχουν τὴν ἴδια ἐθνικότητα⁴⁶.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ρουμᾶνος Γιόργκα⁴⁷, πρὶν πολιτικολογήσῃ μὲ τὶς ἐργασίες του, ἔκαμνε τὶς ἴδιες διαπιστώσεις καὶ ἔγραφε ὅτι οἱ Βλαχόφωνοι τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔχουν καμμιὰ σχέση μὲ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἰῖου, πὺ ὁμιλοῦν λατινογενεῖς γλῶσσες.

Πολλὴ συζήτησις ἐγένεε ἐπίσης, πὺ ἐν μέρει συνεχίζεται ἀκόμα καὶ σήμερα, γιὰ τὴν προσωνομία Β λ α χ ο ι. ἡ ὁποία ἔχει δύο σκέλη.

Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος πεοιστρέφεται στὸ νὰ λυθῇ τὸ θέμα τῆς προελεύσεως τῆς προσωνομίας καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο στὸ νὰ δοθῇ μία ἱκανοποιητικὴ ἀπάντησις στὸ περίεργο φαινόμενο, ὅτι ἐνῶ οἱ Βλαχόφωνοι αὐτοὶ πληθυσμοὶ ἀποκαλοῦνται ἀπὸ ὅλους Βλάχοι, οἱ ἴδιοι μετὰξὺ τους αὐτοαποκαλοῦνται armanî.

Μετὰ ἀπὸ τὶς περισπούδαστες μελέτες τῆς τελευταίας τριακονταετίας, τὸ θέμα θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἐξηγτημένο.

Πρῶτα - πρῶτα, ἡ προσωνομία Β λ α χ ο ι δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν λατινογενὴ γλῶσσα τῶν Βλαχοφώνων. Δὲν εἶναι λέξις ἰδική τους.

Οἱ περισσότεροι, ὅν μὴ ὅλοι, οἱ ἱστορικοὶ — ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Κεραμόπουλο, πὺ ἔγει ἰδική του ἄποψι — ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ προσωνομία προήλθε ἀπὸ τὴν γερμανικὴ λέξι welsch καὶ walsch μὲ τὴν ὁποία ἀποκαλοῦν οἱ Γερμανόφωνοι ὅλους τοὺς λατινοφώνους λαοὺς, μὲ τοὺς ὁποίους γειτονεύουν⁴⁸.

Αὐτὴν τὴν Γερμανικὴν προσωνομίαν τὴν παρέλαβαν, κατὰ τοὺς ἰδίους πάντα ἱστορικοὺς, οἱ Σλάβοι πὺ ἀρχικὰ ἐγκαταστάθηκαν στὴν περιοχὴ τῆς Τρανσυλθανίας καὶ παραλλαγμένη στὴ γλῶσσα τους σὲ Β λ α χ καὶ Β λ α χ ι τὴν μετέφεραν καὶ τὴν μετέδωσαν σὲ ὁλόκληρην τὴν Ἑλληνικὴν Χερσονήσον. Ἔτσι πολιτογραφήθηκε στὰ λεξιλόγια ὅλων τῶν λαῶν τῆς χερσονήσου, χωρὶς ὅμως νὰ καταχωρηθῇ ποτὲ στὸ λεξιλόγιον τῶν Βλαχοφώνων, ἀφοῦ τοὺς ἦτο ἀκατανόητη.

Στὸ θέμα ὅμως αὐτὸ ὑπάρχει καὶ μία ἄλλη ἄποψις, πὺ δὲν ἔχει ἐξετασθῇ καλὰ μέχρι σήμερα.

Δὲν εἶχαμε πεισθῇ ἀπολύτως μὲ τὴν προηγουμένη ἐξήγησιν τῆς προελεύσεως τοῦ ὅρου Β λ α χ ο ι ἀπὸ τὴν Γερμανικὴν λέξι welsch⁴⁹. Καὶ δὲν εἶχαμε πεισθῇ, γιὰτὶ μάταια ἐρευνήσαμε καὶ δὲν βρήκαμε πούθεν αὐτὴν Ἱστορίαν ἓναν τέτοιας μορφῆς καὶ τόσης διαρκείας συγχρωτισμὸ Σλάβων καὶ Γερμανοφώνων στὸν γειτονικὸν χώρον τῶν λατινογλώσσων τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου, ὥστε νὰ υἱοθετήσουν οἱ Σλάβοι τὴν Γερμανικὴν προσωνομίαν welsch γιὰ τοὺς Βλαχοφώνους. Γι' αὐτὸ δώσαμε εὐρύτερη ἔκτασι στὴν ἐρευνά μας καὶ βρήκαμε καινούργια στοιχεῖα γιὰ τὸ θέμα μας.

Στὸ «Die Altslavische Sprache» τοῦ Milan Simovich⁵⁰ εἶδαμε ὅτι ἡ λέξις Β λ α χ καὶ πληθυντικὸς Β λ α σ ι στὴν παλαιοσλαβικὴ γλῶσσα σημαίνει ἔξ ἐν ο ς, πὺ ἀργότερα στὶς νεοσλαβικῆς γλῶσσες κωδικοποιήθηκε σὰν ἔννοια τοῦ

Β λ ᾱ χ ο ς καὶ Β λ ᾱ χ ο ι. Μᾶς γεννήθηκε ἀμέσως ἡ ἰδέα νὰ ἐξετάσουμε τὸ ἂν ἡ παλαιοσλαβική λέξις β λ ᾱ χ προϋπήρξε στὸ λεξιλόγιο τῶν Σλάβων πρὶν αὐτοὶ κατεβοῦν στὴν περιοχὴ τῶν λατινογλώσσων τῆς Τρανσυλθανίας καὶ τῆς Δακίας, ὁπότε ἡ λέξις θὰ εἶναι ἰδική τους καὶ δὲν θὰ προσέρχεται ἀπὸ τὴ Γερμανική welsch ἢ walsch.

Ἡ μελέτη τῶν ἐργασιῶν τοῦ καθηγητοῦ Milan Simovich μᾶς ἀνάγκασε καὶ πῆραμε προσωπικὴ ἐπαφὴ μαζὺ του καὶ μετὰ ἀπὸ συζήτησι καὶ ἔρευνα πεισθήκαμε ὅτι ἡ λέξις β λ ᾱ χ προϋπήρξε στὸ σλαβικὸ λεξιλόγιο πρὶν αὐτοὶ κατεβοῦν στὴν περιοχὴ τῶν λατινογλώσσων καὶ τῶν Γερμανογλώσσων, μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ξένο ς, ἀλλότριος, ἀλλόφυλλος, ἀλλοεθνῆς ὁπότε ὁ ὅρος Β λ ᾱ χ ο ι εἶναι λέξις Σλαβική καὶ δὲν εἶναι Γερμανική⁵¹.

Κατὰ τὴν ἄποψι αὐτὴ οἱ Σλάβοι ἀπεκάλεσαν β λ ᾱ χ καὶ β λ ᾱ σ ι τὸν ξένο, τὸν ἄλλοεθνή ἢ τοὺς ἄλλοεθνεῖς, μὲ τὸν ὅποιο ἢ μὲ τοὺς ὁποίους ἤλθαν σὲ πρώτη ἐπαφὴ καὶ συνάφεια, εὐθὺς μὲν εἰσῆλθαν στὴν περιοχὴ τῶν λατινογλώσσων λαῶν τῆς περιοχῆς τῆς Τρανσυλθανίας καὶ τοῦ Δούναβι, καὶ μὲ τοὺς ὁποίους στὸν χῶρο τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἰμου εἶχαν ἐπὶ αἰῶνες κοινὴ ἢ παράλληλη ἢ καὶ ἐχθρική ὁρᾶσι. Ἀπὸ ἐκεῖ τὴν μετέφεραν πρὸς τὸ Νότο γιὰ νὰ πολιτογραφηθῇ ἀπὸ ὅλες τὶς γλώσσες τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου.

Τὴν ἄποψι αὐτὴ τὴν ἐνισχύει καὶ τὸ ἐξῆς γεγονός:

Ὑπεστηρίζετο καὶ ὑποστηρίζεται ἀπὸ ὅλους ὅτι οἱ Γερμανοὶ - Ἑλβετοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλβετίας καὶ οἱ Αὐστριακοὶ τοῦ Αὐτικοῦ Τυρόλου καὶ τῆς Κορινθίας ἀποκαλοῦν welsch τοὺς λατινογλώσσους Rhéto - Romanches κατοίκους τῆς Rhétie (ἀρχαίας Rhaetia) στὶς πηγὰς τοῦ Ρήνου, τοῦ Ἰνν καὶ τοῦ Ἀδρίγη, ὅπου σήμερα οἱ περιοχὲς τοῦ Grisons (Graubünden) τοῦ Τυρόλου καὶ τῆς Λομβαρδίας. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι ἀλήθεια.

Παρ' ὅτι τὰ γλωσσικά τους ἰδιώματα, ποὺ εἶναι διαφορετικὰ κατὰ περιοχὰς (Engadine, Frioul, Tyrol) ἔχουν μεγάλη ὁμοιότητα μὲ τὴ γλώσσα τῶν Βλαχοφῶνων τῆς Ἑλλάδος — τὴν μεγαλύτερη ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες λατινογενεῖς γλώσσες — ἐν τούτοις οἱ γείτονές τους, Γερμανοὶ ἢ ὅχι, τοὺς ἀποκαλοῦν Rhéto - Romanches ἢ Rhéto - Romanisches ἢ ἀπλῶς Romanches. Κατὰ τὴν ἐπιτόπια καὶ ἐπιμονὴ μας ἔρευνα καὶ ὅπως τελευταῖα μᾶς διεβεβαίωσε ὁ καθηγητὴς Gabriel Mützenbergs⁵², πούθενά δὲν διαπιστώσαμε τὴν προσωνομίαν welsch ἢ walsch γι' αὐτοὺς τοὺς λατινογλώσσους, ποὺ ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα πρὶν ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνες⁵³.

Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀκόμα περιεργότερο σύμπτωμα εἶναι ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ λατινογλώσσοι, ὅπως καὶ οἱ Βλαχοφῶνοι τῆς Ἑλλάδος, ὅπως καὶ στίς Δειναρικές Ἀλπεῖς, στὴ Δαλματία καὶ στὸν Αἴμα, βρίσκονται ἐγκατεστημένοι καὶ ἐλέγχουν τὶς σημαντικώτερες διαβάσεις τῶν Ἀλπεων. Αὐτοὶ ποὺ βρίσκονται στίς πηγὰς τοῦ Ρήνου ἐλέγχουν τὶς διαβάσεις τοῦ Ἀγ. Γοτθάρδου καὶ τῆς Φούρκας καὶ αὐτοὶ ποὺ βρίσκονται στὸ Ἄνω Engadine καὶ Frioul τὴν τοῦ Brenero. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς γείτονές τους οἱ Romanches χαρακτηρίζονται σὰν ὁ πιὸ ἀνήσυχος καὶ ὁ πιὸ πολεμικός λαὸς τῶν Ἀλπεων⁵⁴.

Τὸ ἄλλο σκέλος τοῦ θέματος εἶναι τὸ γιατί οἱ Βλαχοφῶνοι αὐτοαποκαλοῦνται Armâni ποὺ εἶναι παραφθορὰ τοῦ Romani μὲ τὴν προσθήκην ἐνὸς εὐφωνικοῦ Α ἐμπρός, ποὺ στὴ διάλεκτό τους τὴ προτάσσουν σὲ ὅλες τὶς λέξεις ποὺ ἀρχίζουν ἀπὸ Ρ. Αὐτὸ ὅμως τὸ ζήτημα εἶναι πολὺ ἀπλούστερο ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

Μετὰ τὴν ἐπικράτησι τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ εἰδικώτερα μετὰ τὸν ἀφορισμὸ τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου, οἱ λέξεις Ἑ λ λ η ν καὶ Ἑ λ λ ᾱ ς ἐξωστρακίσθηκαν ἀπὸ τὸ λεξιλόγιο τῶν Χριστιανῶν, γιατί οἱ Ἑλληνας, σὰν Ἑθνικοὶ - Εἰδωλολάτρες, θεωρήθηκαν σὰν οἱ μεγαλύτεροι ἐχθροὶ τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ⁵⁵.

Καί ὄχι μονάχα οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπέροχα προϊόντα τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνεύματος ἦσαν ἀφωρισμένα καὶ τὰ κατέστρεφαν ὅπου καὶ ἂν τὰ εὑρισκαν. Ἀκόμα καὶ μετὰ τὴν πνευματικὴ ἀναγέννησι τοῦ Βυζαντίου, ἐπὶ Μακεδονικῆς Δυναστείας, ὅπου δειλὰ - δειλὰ ἄρχισαν νὰ μελετῶνται τὰ ἔργα τῶν κλασσικῶν χρόνων, ὅσα ἀπὸ αὐτὰ κατῴρθωσαν νὰ διασωθοῦν ἀπὸ τὴν λαίλαπα τοῦ φανατισμοῦ, καὶ τότε ὁ ὅρος Ἑ λ λ η ν δὲν τόλμησε νὰ εἰσδύσῃ στὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορίαν, παρὰ μονάχα στὸ Νότιο μέρος τῆς Ἑλλάδος.

Καθ' ὅλη τὴ διάρκειαν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας οἱ μὲν αὐτοκράτορες — καὶ ὁ τελευταῖος ἀκόμα Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος — ἦσαν «οἱ ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστοὶ βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορες τῶν Ρωμαίων», οἱ δὲ ὑπὴκοοὶ τοὺς ἦσαν Ρωμαῖοι πολῖτες, ὅπως τοὺς ἀποκατέστησε ὁ Καρακάλλας τὸ 212 μ.Χ.

Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς Δυτικοὺς ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία ἀποκαλεῖτο Ρ ω μ α ν ῖ α ἢ Ρ ω μ υ λ ῖ α καὶ οἱ πολῖτες Ρ ω μ ᾶ ν ο ι.

Οἱ ὅροι Ἑ λ λ η ν καὶ Ἑ λ λ ᾶ ς θὰ ἀργήσουν νὰ ξαναγυρίσουν στὸν Ἑλληνικὸ Χῶρον, καὶ μετὰ τὴν τουρκικὴ κατάρτησι, μόλις κατὰ τὸν ΙΗ' αἰῶνα⁵⁶. Τότε θὰ ἐπανέλθουν στὸν λαὸ οἱ ὅροι Ἑ λ λ η ν καὶ Γ ρ α ι κ ὅ ς, παράλληλα μετὰ τὸ Ρ ω μ η ὅ ς, ποὺ διατηρεῖται μέχρι σήμερα.

Ἐπομένως οἱ Βλαχόφωνοι αὐτοαποκαλούμενοι Armāni δὲν κάμνουν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ αὐτοαποκαλοῦνται Ρ ω μ η ο ῖ στὴ γλῶσσα τοὺς.

Αὐτὸς ὁ ὅρος δὲν ἔχει καμιμὰ σχέσι μετὰ τὸ Ρ ο υ μ ο ῦ ν ι ἢ Ρ ω μ ᾶ ν ο ι ποὺ εἶναι τὸ ἐθνικὸ ὄνομα τῶν σημερινῶν Ρουμάνων, γιατί αὐτὸ τὸ ὄνομα μόλις πρὶν ἑκατὸ χρόνια τὸ ἀπέκτησαν οἱ Βλάχοι τοῦ Δούναβι, ὅταν ἀπέκτησαν τὴν ἐθνικὴν τους ἀνεξαρτησίαν. Ἐνῶ τὸ Armāni τῶν Βλαχοφώνων προὔπηρχε ἀπὸ τότε ποὺ ἀνεγνωρίσθησαν σὰν Ρ ω μ ᾶ ῖ ο ι πολῖτες ὅλοι οἱ ὑπὴκοοι τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἐκεῖνο, ποὺ ἔχει κάποια ἰδιαιτέρη σημασίαν στὴν προκειμένη περίπτωσι, εἶναι ὁ ὅρος Κ ο υ τ σ ὅ λ α χ ο ι, γιὰ τὸν ὁποῖο καὶ πολλοὶ σοβαροὶ ἐρευνῶνται κάμνουν λάθος ἢ προχειρολογοῦν. Σχεδὸν ὅλοι ὑποστηρίζουν ὅτι τὸ πρῶτο συνθετικὸ προέρχεται ἀπὸ τὴν λέξι κ ο υ τ σ ὅ ς, ποὺ ἔχει τίς διαφορὰς μειωτικῆς σημασίας του.

Δὲν εἶναι ὁμως ἔτσι τὸ πρᾶγμα.

Χωρὶς νὰ εἰσέλθουμε στὶς λεπτομέρειες, γιατί θὰ ἐκτεινόμεθα πολὺ, τὸ γεγονός εἶναι ὅτι ἡ περιοχὴ τῆς Βορειοδυτικῆς Θεσσαλίας, ἀπὸ πολὺ πρὶν τὸν ΙΒ' αἰῶνα, ὅπως μᾶς πληροφοροῦν οἱ Ν. Χωνιάτης, Ἀκροπολίτης καὶ ἄλλοι⁵⁷, ὠνομάζετο Μ ε γ ᾶ λ η Β λ α χ ῖ α καὶ παρουσιάζετο σὰν ξεχωριστὸ διοικητικὸ διαμέρισμα, μετὰ τὴν πρῶτην τὴν Τρίκκη. Τὴν Τρίκκη οἱ Βλαχόφωνοι τὴν ἀποκάλεσαν Τ ρ ι κ κ ὅ λ ο υ, ὅπως τὴν ἀποκαλοῦν καὶ σήμερα, ἐπιτάσσοντας τὸ ἄρθρον τοὺς λ ο υ, γιὰ νὰ ἐλληνοποιηθῇ ἀργότερα ἀπὸ ὅλους σὲ Τ ρ ῖ κ κ α λ α καὶ σήμερα σὲ Τ ρ ῖ κ κ α λ ᾶ⁵⁸.

Γιὰ λίγο διάστημα σὰν πρωτεύουσα τῆς Μεγάλης Βλαχίας χρησιμοποιήθηκε καὶ τὸ Πάτραξικ ἢ αἱ Νέαι Πάτραι, ἡ σημερινὴ Ὑπάτη⁵⁹.

Τὴν Μεγάλην Βλαχίαν τὴν παρεχώρησε ὁ Στέφανος Δουσάν στὸν ἀδελφὸν του Συμεὼν τὸν Οὐρεσι ἢ Οὐρως ἢ Οὐρσους, ὅπως τὸν ἀποκαλοῦσαν οἱ Βλαχόφωνοι, ὁ ὁποῖος καθώρισε τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν σὰν ἐπίσημην γλῶσσαν τοῦ κράτους του καὶ ὑπογράφετο — ὅπως μᾶς διασώθηκε σὲ χρυσόβουλο στὰ Μετέωρα⁶⁰, «Κυρ - Συμεὼν ὁ Παλαιολόγος καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων, Σερβίας καὶ Ρουμανίας, ὁ Οὐρεσις». Πῆρε τὸ ὄνομα Π α λ α ι ο λ ὅ γ ο ς ἀπὸ τὴν μητέρα του τὴν Μαρίαν τὴν Παλαιολογίνα, κόρη τοῦ Δεσπότη Ἰωάννου Δούκα τοῦ Παλαιολόγου.

Ἐπὶ Συμεὼν ἡ Μεγάλη Βλαχία εἶχε ἑκταθὴ πρὸς τὸ Βορρᾶ μέχρι καὶ πέρα ἀπὸ τὴν Ἀχρίδα, πρὸς τὰ Δυτικὰ μέχρι τὴν Ἄρτα καὶ πρὸς τὸ Νότον μέχρι σχεδὸν τὸν Κορινθιακὸ κόλπον. Ἀπὸ τότε ἄρχισε καὶ ἡ ἐγκατάστασις τῶν Βλαχοφώνων σὲ

αστικά κέντρα και ιδιαίτερα στην πρωτεύουσα την Τρίκκη, όπου δὲν ἄργησαν νὰ γίνουν ὁ σοβαρότερος κοινωνικὸς καὶ οἰκονομικὸς παράγων, θέσι πού τὴν διατηροῦν μέχρι σήμερα.

Οἱ ὅροι Μεγαλοβλαχία καὶ Μεγαλόβλαχοι διατηρήθηκαν, ὅπως μᾶς πληροφοροῦν οἱ Rouqueville, Ami Boué, Leak κ.λ., ὡς τὸν ΙΘ' αἰῶνα.

Παράλληλα μὲ τὸν ὅρο Μεγάλη Βλαχία δημιουργήθηκε καὶ ὁ ὅρος Μικρὴ Βλαχία, ἡ ὁποία περιελάμβανε, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Φραντζῆς⁶¹ καὶ ὅπως ἀναλύει σὲ περισπούδαστη μελέτῃ του ὁ Γ. Σούλης⁶², καθὼς καὶ ὁ Τρ. Εὐαγγελίδης στὸν Μπαϊδεκέρ του τοῦ 1913⁶³, ὅλη τὴν ὀρεινὴ περιοχὴ πού βρίσκεται στὶς νότιες διακλαδώσεις τῆς Πίνδου, ὡς τὸν Κορινθιακὸ Κόλπο καὶ ὡς τὴν Αἰτωλία καὶ Ἀκαρνανία. Ὁ δὲ Cousinery⁶⁴ μᾶς πληροφορεῖ ὅτι συνήντησε Βλαχοφώνους καὶ στὴν ἀγορὰ τοῦ Ἀργους.

Ὅταν οἱ Τούρκοι, στὸ τέλος τοῦ ΙΔ' αἰῶνα, κατέκτησαν τὴν Ἑλλάδα, βρῆκαν τὰ ὀνόματα Μεγάλη Βλαχία καὶ Μικρὴ Βλαχία, καὶ τοὺς κατοίκους Μεγαλόβλαχους καὶ Μικρόβλαχους. Αὐτὰ τὰ ὀνόματα τὰ μετέφρασαν στὴ γλῶσσα τους καὶ τὰ ἔκαμαν Μπουγιούκ Βαλαχὶ καὶ Κιουτσούκ Βαλαγι καὶ τοὺς κατοίκους Μπουγιούκ Βαλάχ καὶ Κιουτσιούκ Βαλάχ.

Συνέπεσε ἔτσι οἱ νοτιώτεροι αὐτοὶ Κιουτσιούκ Βαλάχ νὰ βρεθοῦν πλησιέστερα πρὸς τὶς περιοχὲς ὅπου οἱ Ἑλληνόφωνοι πληθυσμοὶ ἦσαν συμπαγέστεροι. Καὶ τοὺς Βλαχοφώνους τῶν γειτονικῶν τους βουνῶν τοὺς ἀποκάλεσαν Κουτσόβλαχοι, γιατί ἔτσι τοὺς ἄκουσαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ὅρος πού σιγὰ - σιγὰ ἀπὸ τὸ Νότο προχώρησε πρὸς τὸ Βορρά, γιὰ νὰ γενικευθῇ μετὰ τὸ 1913 γιὰ ὁλόκληρη τὴν Ἑλλάδα καὶ διατηρήθηκε παράλληλα μὲ τὸ Βλάχος.

Καὶ ἐπειδὴ ὅλοι αὐτοὶ οἱ Βλαχόφωνοι, ἀπὸ τότε πού βρέθηκαν στὰ βουνὰ ἐγκατεστημένοι, ἀπόκτησαν σὰν κύρια ἀπασχόλησι τὴν κτηνοτροφία⁶⁵ — ἀφοῦ τὰ βουνὰ δὲν ἔχουν ἄλλους πόρους ἐπαρκεῖς γιὰ τὴν ἐπιδίωσι τοῦ πληθυσμοῦ — οἱ Ἕλληνες τοῦ Νότου ἐγενίκευσαν τὴν προσωπικὰ ἀποκαλῶντας Βλάχοις ὅλους ὅσοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν κτηνοτροφία, ἄσχετα μὲ τὴν γλῶσσα πού ὁμιλοῦν.

Καὶ γιὰ νὰ τελειώσουμε μὲ αὐτὸ τὸ θέμα, θὰ προσθέσουμε μερικὲς λέξεις ἀκόμα γιὰ μιὰ ἄλλη παρεξηγημένη ἔννοια, ἐπάνω στὸ θέμα τῶν Βλαχοφώνων.

Ὁ Κεδρηγὸς στὴ «Σύνοψι τῶν Ἱστοριῶν» του ἀναφέρει κάπου ἓνα ἐπεισόδιο, πού συνέβη στὰ 976 καὶ λέγει: «...τούτων δὲ τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν, Δαβὶδ μὲν εὐθὺς ἀπέβη ἀναιρεθεῖς, μέσον Καστορίας καὶ Πρέσπας, κατὰ τὰς λεγομένης Καλὰς Λοῦς, παρὰ τινων Βλάχων ὀδιτῶν...»⁶⁶.

Τὴν λέξι ὀδιταὶ ὅλοι τὴν ἐξηγοῦν σὰν ἔννοια τοῦ ὁδοφύλαξ ἢ τοῦ φύλακος τῶν διαβάσεων ἢ τοῦ πεζοπόρου, τοῦ ὁδοιπόρου κ.λ.π.

Νομίζουμε ὅτι τὸ πράγμα εἶναι πολὺ ἀπλούστερο.

Τὸ ὀδιτης εἶναι κατὰ λέξιν ἀκριβῆς μετάφρασις τοῦ λατινικοῦ stradiotes πού στὴ Ρωμαϊκὴ στρατιωτικὴ ὁρολογία ἐσήμαινε κάτι τὸ ἀντίστοιχο μὲ τὸ δικό μας σήμερα λοίπες ὁπλίτης. Δηλαδή ὁπλίτης χωρὶς καμιά συγκεκριμένη εἰδικότητα, γιὰ νὰ διακρίνεται ἀπὸ τοὺς princeps, τοὺς triarii καὶ τοὺς astates δηλ. τοὺς τιτλούχους ὁπλίτες τῆς λεγεῶνος. Τὸ stradiotes εἶναι παράγωγο τοῦ strada (ὁδός, δρόμος) καὶ αὐτοὶ οἱ ὁπλίτες ὠνομάζονταν stradiotes γιὰτὶ βρίσκονταν συνεχῶς στὸ ὑπάθρο, στοὺς δρόμους, ἦσαν οἱ armati τῆς ὑπάθρου.

Οἱ stradiotes πού σιγὰ - σιγὰ ἐγίναν Στρατιῶτες, λέξεις πού δὲν παράγεται ἀπὸ τὸ Στρατός, ὅπως νομίζουμε, στὸ Βυζάντιο ἦσαν ὁπλίτες τῆς ὑπά-

θρου, στους οποίους παρεχωρείτο γεωργικὸς κλῆρος μὲ τὴν ὑποχρέωσι στρατεύσεως σὲ ὅρα ἀνάγκης.

Αὐτοὺς τοὺς Βλαχοφώνους θέλησαν κάποτε, καὶ μάλιστα μόλις πρὶν ἑκατὸ χρόνια, νὰ οἰκειοποιηθοῦν μερικοὶ ζηλωταὶ τῆς «Ἀρουμενικῆς προπαγάνδας», πλαστογραφῶντας τὴν Ἱστορίαν, ἀπὸ τὴν ὁποία ἡμεῖς ἐδῶ τὰ κύρια τῆς σημεία ἐθίξαμε.

Ἀλλὰ, αὐτοὶ οἱ Βλαχοφῶνοι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἱστορίαν τους, μέσα στοὺς αἰῶνες, ὅπως ἀποδεικνύεται, δὲν εἶπαν ποτὲ ὅτι ἀποτελοῦν ἄλλην ἐθνότητα ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἑλληνικήν, εἴτε στὸ ἐλεύθερον Ἑλληνικὸν Κράτος ζοῦσαν, εἴτε ἦσαν ὑπόδουλοι. Οὔτε ποτὲ διεχώρισαν τοὺς ἑαυτοὺς τους ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, οὔτε ἔκαμαν τίποτε, πού νὰ μὴ συμβῶσιν ἐν τῇ δημιουργίᾳ καὶ στῇ δόξᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Ὅταν στὰ 1432, ὅπως λέγουν οἱ ἱστορικὲς πηγές, οἱ Βλαχοφῶνοι τῆς Πίνδου ἐπαναστατοῦσαν, πρῶτοι αὐτοὶ κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ συγκροτοῦσαν τὸ πρῶτο στὴν Ἑλληνικὴν Χερσονήσῳ ἀρματολόγι. στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Ρωμιοσύνης ἐγιναν ὀλοκαύτωμα. Γιὰ τοὺς ἴδιους σκοποὺς, συνέχισαν μετὰ, ἐπὶ τετρακόσια χρόνια, ὡς τὴν ἀπελευθέρωσι, ὅπως ὅλοι οἱ Ἕλληνες, πολεμοῦσαν σὰν κλέφτες καὶ σὰν ἀρματολοί. Οἱ Βλαχοφῶνοι ἀγωνιστὰὶ πού στάθηκαν στὴν πρώτη γραμμὴ τοῦ 1821 (ὁ Ρήγας Φεραίος, ὁ Φαρμάκης, ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος, οἱ Λαζαῖοι, ὁ Ἀνδρουτσος καὶ τόσοι ἄλλοι) γιὰ μιὰ ἐλεύθερον Ἑλλάδα ἀγωνίσθηκαν καὶ γι' αὐτὴν ἔπεσαν. Καὶ οἱ χρονικογράφοι τοῦ Ἀγῶνος, Φιλῆμων, Τερτσέτης καὶ Φωτᾶκος⁶⁷ τονίζουν ὅτι οἱ βλαχοποιμένες στάθηκαν ἀπὸ τὰ καλλίτερα παλληκάρια καὶ τὸ καλλίτερον στήριγμα τοῦ Κολοκοτρώνη, ὅπως ὁ ἴδιος ὁμολογοῦσε.

Ὁ πνευματικὸς φάρος τῶν Βλαχοφώνων τῆς Μοσχοπόλεως στοὺς 12' καὶ 13' αἰῶνες⁶⁸ ἦτο φάρος Ἑλληνικός. Ἑλληνικὴ Ἀκαδημία ἱδρυσαν ἐκεῖ καὶ Ἑλληνικὰ τυπογραφεῖα λειτούργησαν καὶ δὲν διανοήθηκαν ποτὲ ὅτι ἀνήκουν σὲ ἄλλην ἐθνικότητα, χωρὶς μάλιστα τότε νὰ ὑφίσταται ἐλεύθερον Ἑλληνικὸν Κράτος.

Ἀλλὰ καὶ οἱ μεγάλοι εὐεργέτες τοῦ Ἔθνους, οἱ Σίνοι, οἱ Ἀδέρωφ, οἱ Στουρνάροι, οἱ Τσιτίσαι καὶ τόσοι ἄλλοι, κατὰ τὸν περασμένο αἰῶνα καὶ στίς ἀρχές τοῦ παρόντος, πού ὑφίστατο Ρουμανικὸν Κράτος, ὅταν πλούτησαν στὴν Αὐστρία, στὴν Οὐγγαρία, στὴν Ρωσία, στὴν Αἴγυπτον καὶ σ' αὐτὴν τὴν Ρουμανίαν μερικοὶ, ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα καὶ ὅχι στὴν Ρουμανίαν, ἤλθαν καὶ ἀπόθεσαν τὰ πλούτη τους, γιὰ νὰ μᾶς κληροδοτήσουν περίλαμπρα μνημεῖα πολιτισμοῦ — τὰ περίλαμπρότερα — καὶ σημαντικώτατα ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα.

Ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς Βλαχοφώνους ἀναδείχθηκαν Πατριάρχες καὶ Ἀρχιερεῖς πρωτοπουργοὶ σὰν τὸν Κωλέτη καὶ τὸν Λάμπρο· καθηγηταὶ Πανεπιστημίου σὰν τὸν Παναξίδη, τὸν Λάμπρο καὶ τὸν Σῶλο καὶ τόσοι ἄλλους σήμερ' βουλευτὰς κατὰ δεκάδες σὲ κάθε Βουλὴ· ὑπουργοὺς σὲ κάθε Κυβέρνησι' σὲ μιὰ μάλιστα, πρὶν λίγα χρόνια μετεῖχαν τέσσερες ἀπὸ τοὺς Βλαχοφώνους.

Καὶ αὐτὸ πού ἰσχυρίζονται μερικοὶ ἀνιστόρητοι ἢ προπαγανδισταὶ ὅτι στὴν Ἑλλάδα ὑπάρχει Ρουμανικὴ μειονότητα, δὲν εἶναι ἀλήθεια. Εἶναι ἓνα πλαστὸ ἐφεύρημα, πού μερικοὶ τυχαῖραστοι τυχοδιώκτες, σὰν τὸν Μαργαρίτη πρὶν ἑκατὸ χρόνια καὶ τὸν Διαμάντη πρὶν τριάντα, ἐπλάσαν αὐτὸν τὸν μῦθον καὶ παρέσυραν μερικοὺς φουκαράδες — πού πάντα καὶ παντοῦ ὑπάρχουν — γιὰ νὰ ροκανίσουν μερικά χρήματα τῶν εὐπιστων Ρουμάνων. Καὶ μερικὲς ἄτυχες συμπτώσεις ἢ ἀδυναμίες τῆς Ἑλλάδος, σὰν ἐκείνη τοῦ Βενιζέλου τοῦ 1913, δημιούργησαν τὸν ὄρον Ἀ ρ ο υ μ ο ὕ ν ο ι τῆς Ἑλλάδος, οἱ ὁποῖοι καὶ σχολεῖα Ἀρουμενικὰ ἱδρυσαν καὶ στὴν Ἀρουμενικὴ γλῶσσα λειτουργήθηκαν· μὲ μόνον τὴν διαφορὰ πού δὲν καταλάβαιναν τίποτε ἀπὸ αὐτὴ τὴν γλῶσσαν καὶ αὐτὴ τὴν λειτουργίαν, ἀφοῦ δὲν ἤξευραν τὴν γλῶσσαν καὶ ἀφοῦ ἐπὶ αἰῶνες στὴν Ἑλληνικὴ ἄκουγαν τὸ Θεῖον Λόγον.

Τὸ ἂν δὲν ὑπάρχουν σήμερ' Ἀ ρ ο υ μ ο υ ν ι κ ἄ σχολεῖα καὶ Ἀ ρ ο υ μ ο ὕ

ν ο ι ιερείς, δὲν ὀφείλεται, ὅπως λέγουν μερικοί, στήν καταπίεσι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους — ἀφοῦ ἡ Ἑλλάς σεβάσθηκε πάντοτε τίς συμβάσεις πού ἔχει ὑπογράψει — οὔτε καί σέ τίποτε ἄλλο, παρὰ μονάχα στό ὅτι ὅλοι οἱ πρωτεργάτες ἐκείνης τῆς ἀνοησίας, ἐφυγαν ἀπό τήν Ἑλλάδα ἀπό αἰσθημα ἐνοχλῆς, γιατί ἐπὶ Κατοχῆς συνεργάσθηκαν μέ τοὺς κατακτητὰς καί στό ὅτι τὸ σημερινὸ καθεστῶς τῆς Ρουμανίας, ἐξυπνότερο ἀπὸ τὸ προπολεμικό, δὲν φαίνεται διατεθειμένο νὰ πετάξῃ χρήματα γιὰ μιά ἀσκητὴν ὑπόθεσι.

Πάντως, ἡ Ρουμανικὴ προπαγάνδα στὴ Βόρειο Ἑλλάδα ὑπῆρξε μιά περιπέτεια ἀσχημὴ γιὰ τοὺς Βλαχοφώνους, γιατί αὐτοὺς κυρίως ἐνώχλησε καί δὲν φαίνονται διατεθειμένοι νὰ ὑποστοῦν πάλι μιά παρόμοια ἐνώχλησι.

Γι' αὐτὸ θὰ τελειώσω μέ τὰ λόγια τοῦ Σοφοκλῆ Βενιζέλου, πού γράφει στὸν Πρόλογο τῆς ἐργασίας τοῦ κ. Εὐαγγέλου Ἀβέρωφ, πού στήν ἀρχὴ ἀναφέρει:

«... Λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν», λέγει ὁ Βενιζέλος, «τὴν σοβαρότητα τοῦ ζητήματος, τὴν ἰδικήν μας ἀδιαφορίαν, τὴν συστηματικὴν καί ἐνίοτε σκληρὰν ἐργασίαν τῶν ἄλλων, ὀφείλομεν νὰ εἴμεθα εὐτυχεῖς διότι ὁ ἐπικίνδυνος πολλαπλασιασμοῦ τοῦ μηδενὸς δὲν ἔλαβε μεγαλυτέρας διαστάσεις.

»Τοῦτο τὸ χρεωστοῦμεν ἀναμιφισθητῶς εἰς τὸν θαυμαστὸν πατριωτισμὸν, εἰς τὴν εὐφυᾶ ἀντίδρασιν καί εἰς τοὺς θαρραλέους ἀγῶνας αὐτῶν τούτων τῶν Ἑλλήνων Κουτσοβλάχων, ἀγῶνας εἰς τοὺς ὁποίους οὗτοι ἀπεδύθησαν μόνοι, ἀκαθοδῆ- γητοι καί παλαιόντες συχνὰ ἐναντίον πανισχύρου ξένου δυνάστου.

»Αἰσθάνομαι δι' αὐτὸ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τοὺς ἐκφράσω ἐδῶ τὸν θαυμασμόν μου καί τὴν εὐγνωμοσύνην μου, διότι παρὰ τὰς ἀντιξοότητας ἐκράτησαν πάντοτε τὸσον ὑψηλὰ τὴν φωτεινὴν δᾶδα τοῦ Ἑλληνισμοῦ».

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

- 1) Δ. Π. Ἀ ν έ σ τ η: «Τὸ Κουτσοβλαχικὸ ζήτημα», Τουφεξῆ, Λάρισα 1961.
- 2) Buletin Europeen, Ἰδρύματος «Dragan», Αὐγούστος 1969.
- 3) Ε. Ἀ β έ ρ ω φ: «Ἡ πολιτικὴ πλευρὰ τοῦ Κουτσοβλαχικοῦ ζητήματος». Ἀθῆναι 1948. Πρόλογος.
- 4) Α m i Β ο u é: «La Tourpuie d' Europe», 4 vols. Paris 1840. Α m i Β ο u é: «Itinéraires dans la Tourpuie d' Europe», Vienne 1854. Fr. Pougueville: «Voyage dans la Grèce», 3 vols, Paris 1820-21. Fr. Pougueville: «Mémoires sur l' Illyrie ancienn, et moderne, sur les colonies valagues etc... Mémoire de l' Academie des Inscriptions, 12.1839. M. W. Le ak: «Resherches in Greece... London 1814. M. W. Le ak: «Travels in Northern Greece... 4 vols. London 1835.
- 5) Ε. Ἀ β έ ρ ω φ: ἔνθ. ἀν. Πρόλογος.
- 6) Ε. Ἀ β έ ρ ω φ: ἔνθ. ἀν., Ἀ θ. Χ ρ υ σ ο χ ὁ ο υ: «Οἱ Βλάχοι τῆς Μακεδονίας, Θεσσαλίας καί Ἡπείρου». Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μακεδονικὴ Λαϊκὴ Βιβλιοθήκη, 2. Θεσσαλονίκη 1942, Δ. Π. Ἀ ν έ σ τ η ς: ἔνθ. ἀν., Ν. Γ. Φ ί σ τ α ς: «Φεύγει ἡ Νέεσζα», Θεσσαλονίκη 1964, Α. Δ. Κ ε ρ α μ ὁ π ο υ λ ο ς: «Οἱ Ἕλληνες καί οἱ Βόρειοι γείτονες». Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, Ἀθῆναι 1945, Τ η λ. Κ α τ σ ο υ γ ι ᾶ ν ν η ς: «Περὶ τῶν Βλάχων τῶν Ἑλληνικῶν Χωρῶν», Θεσσαλονίκη, Α' 1964, Β' 1966, Ἀ χ. Λ α ζ ᾶ ρ ο υ: «Βλαχοφῶνοι Ἕλληνες καί Ἑλληνικά Γράμματα», ΣΑΜΑΡΙΝΑ 99—102, Ἀθῆναι 1973. Σ. Ν. Λ ι ᾱ κ ο ς: «Ἡ καταγωγή τῶν Ἀρμάνων (τουπάζλην Βλάχων)», Θεσσαλονίκη 1965. Σ. Ν. Λ ι ᾱ κ ο ς: «Σύντομη ἐπισκόπησι τῶν Ἀρμεναρίων τῆς Μικρουπόλης», Θεσσαλονίκη 1974. Α. Δ. Μ π ο υ σ μ π ο ῦ κ η: «Πρωτοαρχαιοελληνικὲς λέξεις κοινὲς στὸν Ὀμηρὸ καί τὴν λατινομακεδονικὴ (Κουτσοβλάχικη)», Θεσ-

σαλονίκη 1972. Α. Β. Παπαθασίλειου: «Ιστορικά σημειώματα για τους Βλάχους ή Κουτσόβλάχους», Βέροια 1969, Έρτάδης Παπαγεωργίου: «Οί Κουτσόβλαχοι», Τρίκη 1947. Α. Παπαευγενίου: «Η Βόρειος Έλλάς», Θεσσαλονίκη 1946. Δεής Ν. Πουλιανός: «Περί της καταγωγής των Βλάχων», ΣΤΙΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ, τ. 3, Αθήνα 1963. Γ. Χ. Σούλης: «Βλαχία - Μεγάλη Βλαχία - ή εν Έλλάδι Βλαχία», Έταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Γέρας Άντ. Κεραμοπούλου, Αθήνα 1953.

- 7) Άντ. Δ. Κεραμόπουλος: «Τί είναι οί Κουτσόβλαχοι», Αθήνα 1939, σελ. 114 κ.έ., Άντ. Δ. Κεραμόπουλος: «Οί Έλληνες και οί Βόρειοι γείτονες», Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν Έλληνικῶν Γραμμάτων, Αθήνα 1945, σελ. 168 κ.έ.
- 8) 'Ο 'Ιωάν. Ανδός («Περί τῶν ἀρχῶν τῆς Ρωμαίων Πολιτείας», ΣΤ' αἰῶν, ἔκδοσις Βιέννης 1837) στὸ ΙΙΙ Βιβλίο, σελ. 68 γράφει: «...Νόμος ἀρχαῖος ἦν πάντα μὲν τὰ ὁπωσοῦν πραττόμενα παρὰ τοῖς ἐπάρχοις, τάχα δὲ περὶ ταῖς ἄλλαις τῶν ἀρχῶν, τοῖς Ἱταλῶν ἐκφωνεῖσθαι ρήμασιν... τὰ δὲ περὶ τὴν Εὐρώπην πραττόμενα πάντα τὴν ἀρχαιότητα διεφύλαξεν ἐξ ἀνάγκης, διὰ τὸ τοὺς αὐτῆς οἰκήτορας, καίπερ Ἑλλήνας ἐκ τοῦ πλείονος ὄντας, τῇ τῶν Ἱταλῶν φθέγγεσθαι φωνῇ καὶ μάλιστα τοὺς δημοσιεύοντας...». Μὲ τὸ Εὐρώπην ἐννοεῖ τὴν Ἑλληνικὴ Χερσόνησο καὶ μὲ τὸ δημοσιεύοντα σ τοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους.
- 9) 'Ι. Ανδός: ἔνθ. ἀν., Κ. Κούμας: «Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων», Βιέννη 1832, τόμ. 12ος, σελ. 522.
- 10) Διάφοροι ἱστορικοὶ (ὄρα καὶ Α. Παπαθασιλείου, ἔνθ. ἀν., σελ. 35) λέγουν ὅτι «Διὰ τὰ μεταδοθῆ σ' ἓνα λαὸ μιὰ γλῶσσα, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιδράσῃ ὁ φορεὺς τῆς γλώσσης σὲ μεγαλύτερο ἀριθμὸ ἐπὶ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ κλπ.». Αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπόλυτο, ἀλλὰ καὶ ποτὲ ἀρκετό. Εἶναι ἀπλῶς ἓνας τρόπος μεταδόσεως μιᾶς γλώσσης. Ἐπάρχουν καὶ ἄλλοι. Ἐπάρχει καὶ ἡ βία τοῦ κατακτητοῦ. Ἀλλὰ πολὺ περισσότερο, ἡ δύναμις καὶ ἡ τελειότης καὶ ἡ ἀνωτερότης τῆς γλώσσης. Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐπεβλήθηκε στὴν Ἀσία μετὰ τὸν Μέγα Ἀλέξανδρο γιατί ἦτο ἰσχυρότερη καὶ τελειότερη ἀπὸ τὶς τοπικὰς γλώσσες καὶ ἀντιστάθηκε στὴν Λατινικὴ, καὶ στὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ περισσότερο στὴν Ἀσία, γιὰ τὸν ἴδιο λόγο. Καὶ ἡ Λατινικὴ ἐπεκράτησε στὴ Δύσι καὶ στὴ Δακίᾳ γιατί στάθηκε ἰσχυρότερη καὶ τελειότερη ἀπὸ τὶς τοπικὰς διαλέκτους.
- 11) Αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ὁ ἑξελληνισμὸς τῆς γλώσσης τῶν τυχόν ἐκλατινισθέντων στὴ γλῶσσα Ἑλλήνων ἔγινε ἀπὸ τὴν μία ἡμέρα ὡς τὴν ἄλλη. Ἀντίθετα, ὅπως γράφει καὶ ὁ Παπαρηγόπουλος καὶ ἄλλοι, χρειάσθηκαν αἰῶνες γιὰ τὰ ἐξοστρακισθῆ τελείως ἡ Λατινικὴ ἢ λατινογενὴς (ὅπως π.χ. ἡ Βλάχικη) ἀπὸ τὴν Νότιο Ἑλλάδα. Ἀλλὰ καὶ οἱ Βλαχόφωνοι κτηνοτρόφοι, ποὺ στὸ πέρασμα τῶν αἰῶνων εἶχαν διαπεραιωθῆ στὴν Πελοπόννησο γιὰ τὴν ἐπιβίωσι τοῦ κτηνοτροφικοῦ τους κεφαλαίου, μὲν πρὶν ἑκατὸ χρόνια ἀπέβαλαν τὴν λατινογενὴ τους διάλεκτο, ἀφοῦ ὁ Μ. Ε. Cousinery ('Voyage dans la Macédoine...', Paris 1931) συνήντησε Βλαχοφώνους στὴν ἀγορὰ τοῦ Ἀργους στὶς ἀρχὲς τοῦ ΙΘ' αἰῶνα.
- 12) Τὸ «ἐπάγγελμα» αὐτὸ τοὺς ἔκαμε ὥστε νὰ μισθώνουν τὴν ὑπηρεσίᾳ τους καὶ νὰ στρατολογοῦνται ὄχι μονάχα ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς αὐτοκράτορες, ἀλλὰ, πολλὰς φορὲς, καὶ ἀπὸ τοὺς διεκδικητὰς τοῦ θρόνου καὶ ἀργότερα ἀπὸ τοὺς Δεσπότες τῆς Ἠπείρου, τοὺς Φράγκους τῆς Ἑλλάδος ἢ καὶ τοὺς Ἑνετοὺς (ὄρα: Κίνναμον, Χωνιάτην, Χαλκοκονδύλην, Κεκαυμένον, Ἀνναν Κομνηνὴν, Ἀν. Κεραμόπουλον, ἔνθ. ἀν., Ν. Βέην, ἔνθ. ἀν., Θ. Μόμμεσεν: «Ἱστορία τῶν Ρωμαίων», μετάφρασις Σ. Κ. Σακελλαροπούλου, τόμ. 5, Αθήνα 1921, Οὐίλ. Μύλλερ: «Φραγκοκρατία στὴν Ἑλλάδα», μετάφρασις Ἀγγ. Φουριώτη, Αθήνα 1960, Γ. Φίβλεϋ: «Ἱστορία τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τῆς Ἑνετοκρατίας στὴν Ἑλλάδα», μετάφρασις Μ. Γαρίδη, Αθήνα 1958 καὶ ὅλους τοὺς νεωτέρους).

- 13) 'Η συνεχής αὐτὴ κληρονομικὴ στρατεύσις τοὺς ἔκαμε, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, νὰ αὐξήσουν καὶ νὰ κάμουν πὺρ στενοὺς τοὺς δεσμοὺς μεταξὺ τους καὶ ν' ἀποτελέσουν σχεδὸν μιὰ ξεχωριστὴ λαϊκὴ ὁμάδα ἐνιαίας γλώσσης, ἄσχετα ἀπὸ ποιά τοπικὴ περιοχὴ προέρχονταν· ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὅμως ἦλθαν σὲ φυσικὴ ἀντίθεσι καὶ διάστασι μὲ τὸν ὑπόλοιπο πληθυσμὸ πού τοὺς συντηροῦσε σὰν ὁπλίτες, εἴτε μὲ φορολογίες εἴτε μὲ ἐπιτάξεις, ἔτσι πού νὰ θεωρηθοῦν μερικὲς φορὲς σὰν ἐχθροὶ καὶ σὰν μάστιξ τοῦ τόπου.
- 14) Κε κ α ν μ έ ν ο υ: «Στρατηγικόν», ἔκδοσις Πετροπολῆως 1896.
- 15) M. E. Cousinery: "Voyage dans la Macédoine,, Paris 1831.
- 16) Sulzer (1771), Thuman (1774), Schafarik (1843), Robert-Rosler (1862), N. Iorga (1918), Densusianu κλπ. (ὅρα Δ. Π α π α ξ ή σ η, «Βλάχοι (Κουτσόβλαχοι)», 'Ηπειρωτικὴ 'Εστία, ἔτος ΚΙ', Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1974, σ. 607.
- 17) Α. Δ. Κε ρ α μ ο π ο ύ λ ο υ: «Τί εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι», 'Αθῆναι 1939 καὶ τοῦ ἰ δ ί ο υ: «Οἱ 'Ελληνες καὶ οἱ Βόρειοι γείτονες», 'Αθῆναι 1945.
- 18) Α. Β. Π α π α θ α σ ι λ ε ί ο υ, ἔνθ. ἀν.
- 19) Σ. Ν. Λ ι ᾱ κ ο ς: «'Η καταγωγὴ τῶν 'Αρμιάνων ἢ Βλάχων», Θεσσαλονίκη 1965.
- 20) Α. Χ ρ υ σ ο χ ό ο υ: «Οἱ Βλάχοι τῆς Μακεδονίας, Θεσσαλίας καὶ 'Ηπείρου», Θεσσαλονίκη 1942.
- 21) Sp. Papageorgiou: "Les Koutsovalagues,, Athènes 1908.
- 22) T. M. Κ ο υ τ σ ο γ ι ᾶ ν ν η ς: «Περὶ τῶν Βλάχων τῶν 'Ελληνικῶν Χωρῶν», Θεσσαλονίκη, Α' 1964 καὶ Β' 1966.
- 23) Δ. Π. 'Α ν έ σ τ η ς: «Τὸ Κουτσόβλαχικὸ ζήτημα», Τουφεξή, Λάρισα 1961.
- 24) Ν. Α. Β έ η ς: Πρόλογος στὸν «'Ασπροπόταμο» τοῦ Α. Κ. Χατζηγάκη, Τρίκαλα 1945. Ζ. Π α π α θ α ν α σ ί ο υ: «Συμβολὴ στὴν ἱστορίαν τῆς Λαϊστας (Ζαγορίου)», 'Ηπειρωτικὴ 'Εστία, ἔτ. Δ', 1955.
- 25) Γ. Π. 'Α ν α γ ν ω σ τ ό π ο υ λ ο ς: «Ρωμανικαὶ γλῶσσαι», Μεγάλῃ 'Ελληνικῇ 'Εγκυκλοπαιδεῖᾳ «Πνυρός», 'Αθῆναι 1934, τόμ. ΚΑ', σελ. 301—302. Μ. Β. Σ ε ρ κ ι έ β σ κ ι: «Βεγκένιε β Ρομάνσκογιε γιαζικοζνάνιε», Μόσχα 1952, σελ. 24.
- 26) 'Ι ω α κ ε ῖ μ Μ α ρ τ ι ν ι α ν ο Ὑ: «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Μοσχόπολεως», 'Αθῆναι 1939 καὶ τοῦ ἰ δ ί ο υ: «'Η Μοσχόπολις», 'Εταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη 1957.
- 27) Ι. Κ. Β α σ δ ρ α β έ λ λ ή ς: «'Ιστορικὸν 'Αρχεῖον Βερούας. 'Επιλογαί», 'Εταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη 1942. 'Ι δ ί ο υ: «'Ιστορικὰ 'Αρχεῖα Μακεδονίας. Α' 'Αρχεῖον Θεσσαλονίκης 1695—1912», Θεσσαλονίκη 1952. 'Ι δ ί ο υ: «'Ιστορικὰ 'Αρχεῖα Μακεδονίας. Β' 'Αρχεῖον Βερούας - Ναούσης», Θεσσαλονίκη 1953. 'Ι ω α κ ε ῖ μ Μ α ρ τ ι ν ι α ν ο Ὑ: «'Η Μοσχόπολις», 'Εταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη 1957, σελ. 17 καὶ 24.
- 28) Κ. Π α π α ρ ρ η γ ο π ο ύ λ ο υ: «'Ιστορία τοῦ 'Ελληνικοῦ 'Εθνους», 'Εκδοσις ἐκατονταετηρίδος ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΑΔΑΚΗ, 'Αθῆναι 1932, τόμ. Δ' α', σελ. 297: «...Αἱ κυριώταται ἐντὸς τοῦ 'Ιστροῦ κατοικίαι τῶν Βλάχων κατὰ τοὺς χρόνους τούτους (Ι καὶ ΙΑ' αἰῶνες) ἦσαν πρὸς Βορρᾶν μὲν περὶ τὸν Αἶμον πρὸς Μεσημβρίαν δὲ περὶ τὴν Πίνδον. 'Η ἐπικρατεστέρα τὴν σήμερον γνώμη εἶναι ὅτι οἱ Βλάχοι οὗτοι ἦσαν συγγενεῖς τῶν ἐπέκεινα τοῦ 'Ιστροῦ Βλάχων καὶ ὅτι οἱ τελευταῖοι οὗτοι προσέκνηψαν ἐκ τῆς ἀναμίξεως τῶν πολυαριθμῶν Ρωμαίων ἀποίκων, οὓς ὁ αὐτοκράτωρ Τραϊανὸς ἰδρυσεν...» καὶ «...'Απὸ δὲ τοῦ Αἶμον κατῆλθον μέχρι Θεσσαλίας καὶ 'Ηπείρου, ἐν μέρει μὲν παρακολουθοῦντες τὴν τύχην τῶν βουλγαροσλαβικῶν ἐποικήσεων καὶ κατακτήσεων, ἐν μέρει δὲ διότι, στρατολογούμενοι ὑπ' αὐτῶν τῶν μοναρχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐλάμβανον παρ' αὐτῶν γαίᾳς πρὸς ἀποκατάστασιν...». 'Ο Ν. Α. Β έ η ς («Βλάχοι», Λεξικὸν 'Ελευθερουδάκη, 'Αθῆναι 1928) εἰς τόμ. Γ' καὶ σελ. 330 κ.έ. λέγει: «Βλάχοι (ἄλλως λε-

γόμενοι Κουτσόβλαχοι καὶ Τσιντσάροι). Λατινογενὲς λαὸς τῆς Βαλκανικῆς, συγγενὲς μὲν τῶν Ροιμάνων, ἀλλὰ οὐχὶ καὶ παραγεννῆς τούτων, παρὰ τοὺς ἰσχυρισμοὺς ἐρευνητῶν τινων, δουλευόντων εἰς πολιτικοὺς σκοποὺς». Ὁ Π. Ἀ ρ α β α ν τ ι ν ὅ ς («Περὶ τῶν Κουτσοβλάχων», Ἀθῆναι 1905) εἰς Α' τόμ. σελ. 32—33 λέγει: «... Κατὰ τὴν δεκάτην ἑκατονταετηρίδα μερὶς τῶν ἐν Μοισίᾳ Δακῶν ἀπώκησαν ὁμοεθνεῖς εἰς τὰ περὶ τὴν Πίνδον Ἡπειρωτικὰ καὶ Θεσσαλικὰ μέρη...». Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι δικοί μας καὶ πρὸ παντὸς ξένοι, ποὺ πολιτικολογοῦν, γράφουν καὶ ὑποστηρίζουν ὅτι οἱ Βλαχόφωνοι προέρχονται ἀπὸ τὶς περιοχὰς τοῦ Ἰστρου.

- 10) Ν ι κ ή τ α ς Ἀ κ ο μ ι ν ᾱ τ ο ς (Χ ω ν ι ᾱ τ η ς), Μπέκερ, Βόννη 1837 (I, 236—237).
- 30) Ἰ. Κ ί ν ν α μ ο ς, Migne, Patrologia Graeca, CXXXIII.
- 31) Λ. Χ α λ κ ο κ ο ν δ ύ λ η ς. Μπέκερ, Βόννη 1843.
- 32) Κ ε κ α υ μ έ ν ο ς, «Στρατηγικόν», Πιτρούπολις 1896.
- 33) Ν. Ἀ κ ο μ ι ν ᾱ τ ο ς, ἔνθ. ἀν., Ἰ. Ζ ω ν α ρ ᾱ ς: «Ἐπιτομὴ Ἱστοριῶν», Λειψία 1868—1875, Ἀ ν τ. Δ. Κ ε ρ α μ ὁ π ο υ λ ο ς: ἔνθ. ἀν. «Τί εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι», σελ. 24—26, 41, 63, 76, 88 καὶ 107.
- 34) Ἀ ρ η ς Ν. Π ο υ λ ι α ν ὅ ς: «Ἡ προέλευσις τῶν Ἑλλήνων», ΜΟΡΦΩΣΗ, Ἀθῆναι 1960. Ἰ δ ῖ ο υ: «Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Βλάχων», ΣΤΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ, τ. 3, Ἀθῆναι 1963, σελ. 283—291.
- 35) Μ. Β. Σ ε ρ γ κ ι έ β σ κ ι: «Βεγκένιε β Ρομάνσκογιε γιαζικοζνάνιε», Μόσχα 1952.
- 36) Ὅρα Κεραμόπουλον καὶ λοιποὺς νεωτέρους.
- 37) Ἀ ρ η ς Ν. Π ο υ λ ι α ν ὅ ς: «Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Βλάχων» ὡς ἀν. σελ. 283—291.
- 38) Κ. Κ ο ύ μ α: «Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων», Βιέννη 1832, σελ. 522 κ.έ. Κ. Ἀ μ α ν τ ο ς: «Βλάχοι», Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδεῖᾳ «Πυρσοῦ», Ἀθῆναι 1934, τόμ. 10ος, σελ. 80. Ὁ Ἀ ρ η ς Ν. Π ο υ λ ι α ν ὅ ς στὴ μελέτῃ του «Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Βλάχων» στὴ σελίδα 288 λέγει: «... Σύμφωνα μὲ τὰ ἀνθρωπολογικὰ δεδομένα ποὺ ἐκθέσαμε, μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι οἱ Βλάχοι τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, Βορείου Θεσσαλίας καὶ μερικῶς τῆς Ἀνατολικῆς Ἡπείρου (Ἀετομηλίτσα κλπ.), σχηματίζουν ἕναν τύπο, ὁ ὁποῖος σχεδὸν δὲν διακρίνεται ἀπὸ τὸν τύπο τῶν Ἑλλήνων τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας (ἰδιαίτερα τῆς περιοχῆς Βόϊο - Γρεβενά) καὶ μὲ τοὺς σλαβοφώνους. Αὐτὸς ὁ τύπος (Δυτικομακεδονικὸς) εἶναι ὁ πιὸ ἀνοιχτόχρωμος τύπος τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐλαφρὰ βραχινοκεφαλικός... Οἱ Βλάχοι τῆς Ἀνατολικῆς Ἡπείρου (Ζαγορίων, Δωδώνης, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν Ἀρβανιτοβλάχων) εἶναι ἀνθρωπολογικὰ πλησιέστεροι πρὸς τὸν Ἡπειρωτικὸν τύπον (Δειναρικὸν) καὶ τὸν Κεντροελλαδικόν, ποὺ εἶναι περισσότερον σκοῦρου χρωματισμοῦ...».
- 39) Α m i B o u é: "La Tourguie d' Europe,, 4 vols. Paris 1840.
- 40) W. M. L e a k: "Travels in Northern Greece,, 4 vols. London 1835.
- 41) Ἀ ρ η ς Ν. Π ο υ λ ι α ν ὅ ς: ἔνθ. ἀν. «Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Βλάχων», σελ. 286.
- 42) K. J. B e l o c h: "Griechische Geshichte,, 3 vols. Strassburg 1893-1904.
- 43) G. W e i g a n d: "Die Sprache des Olympos-Valachen,, Leipzig 1888.
- 44) Ἀ θ. Π α π α ε υ γ ε ν ῖ ο υ: «Ἡ Βόρειος Ἑλλάς», Θεσσαλονίκη 1946. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κ ε ρ α μ ὁ π ο υ λ ο ς («Τί εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι» ἔνθ. ἀν. σελ. 19, ὑποσημείωσις 2) λέγει: «... Οἱ τριγλωσσοὶ Ἑλβετοὶ (Σ.Σ. ἀπὸ τὸ 1938 εἶναι τετραγλωσσοί, ὡς κατ. σημ. 54) διέπλυσαν ἐθνικὸν αἶσθημα κατὰ τὴν πολιτικὴν τῶν ἀγωγὴν. Οἱ Βαλαάδες τῆς Δυτ. Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου, ἐξισλαμισθέντες ὅχι πρὸ πολλοῦ, ἀπώλεσαν τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν... Αὐτὸ τοῦτο ἔπαθον καὶ οἱ Τουρκοκρατεῖς, ἑλληνόγλωσσοι ὡσαύτως ὄντες... Ἀλλ' οἱ λέγοντες: «ἐθνικὴ σημαία μου εἶναι ἡ γλῶσσα» δὲν ἔχουν δικαίωμα

- νὰ ἐνοχλῶσι τοὺς λέγοντας: «ἐθνικὴ σημαία μου εἶναι τὸ οἶμα μου». Οὗτοι εἶναι κυρίως ὁμόφυλοι, διότι τὸ αἷμα εἶναι συμφυὲς τῇ ὑπάρξει, ἐν ᾧ ἡ γλῶσσα εἶναι τι τὸ ἐπακτόν, ὡς εἰς τοὺς Γενιτσάρους τῆς Τουρκίας...».
- 45) Ἄρην Ν. Πονλιανός: ἔνθ. ἀν. «Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Βλάχων» σελ. 290.
- 46) Ὅρα Κούμαν καὶ Κεραμόπουλον ἔνθ. ἀν.
- 47) Ν. Iorga: "Histoire des Roumains de la peninsule des Balkans,, Bucarest 1919 καὶ Ἄντ. Κεραμόπουλος ἔνθ. ἀν. «Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Βόρειοι γείτονες» σελ. 102.
- 48) Κ. Παπαρηγόπουλος: ἔνθ. ἀν. τόμ. Δα', σελ. 297, ὑποσημείωσις Ι: «Μεταξὺ τῶν πολλῶν προτεινομένων ἐτυμολογιῶν τοῦ Βλάχος ἡ πιθανότερα φαίνεται ἡ ἐκ τοῦ γερμ. Welschen ὡς ὠνόμαζον οἱ Γερμανοὶ τοὺς Λατινικοὺς λαούς, ὡς βαρβαρίζοντας τὴν γλῶσσαν (Welschen) βαρβάρως λαλεῖν». Κ. Κούμας, ἔνθ. ἀν. τόμ. 12ος, σελ. 522. Καὶ ὅλοι οἱ νεώτεροι ἐκτὸς τοῦ Ἄντ. Κεραμόπουλου καὶ τοῦ Ν. Βέη. Ὁ μὲν Κεραμόπουλος ἔχει τὴν πιὸ κάτω ἄποψι, σημ. 53), ὁ δὲ Βέης («Βλάχοι», Ἑγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΑΚΗ, Ἀθῆναι 1928, τόμ. Γ', σελ. 330) λέγει: «...Τὸ ζήτημα περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως Βλάχος (Vlach) εἶναι λίαν ἐπίμαχον κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν γνώμην ἡ λέξις αὕτη εἶναι σλαβική, καίτοι ἐπεχείρησέ τις (Σ.Σ. ἀσφαλῶς ἐννοεῖ τὸν Ἄντ. Κεραμόπουλον — ὅπως ἐκθέτουμε στὴ σημείωσι 53) ν' ἀποδείξῃ αὐτὴν ἀνατολικῆς καταγωγῆς...».
- 49) Δὲν ὑπάρχει καμμιά μαρτυρία ἢ τεκμήριον γιὰ τὸ ὅτι οἱ Γερμανοὶ ἀποκάλεσαν Welsch τοὺς λατινοφώνους τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου, ἀλλὰ οὔτε καὶ αὐτοὺς τῆς Δαλματίας, τῶν Δειναρικῶν καὶ Ἰουλιανῶν Ἀλπεων. Ἀπλῶς οἱ μελετηταί, στὴ γενικότητα τῆς προσωνυμίας Welsch ὑπῆγαγαν καὶ τοὺς Λατινογλώσσους τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου. Αὐτὸ ὅμως δὲν μᾶς ἔπεισε, ὅπως δὲν μᾶς ἔπεισε καὶ τὸ Voloc τοῦ Γιάννη Κορδάτου.
- 50) Milan Simovich: "Die Altslavische Sprache,, Berlin 1933.
- 51) Πολλοὶ ἐρευνῆται ἀπορρίπτουν αὐτὴν τὴν ἄποψιν. Λέγουν ὅτι εἶναι πλάσμα τῶν Σλάβων γιὰ νὰ ἀποδείξουν ὅτι «ὅλα εἶναι δικὰ τους». Ἡ διαπίστωσίς μας ὅμως εἶναι ὅτι ἐνῶ τοὺς Ρωμανο - Ἑλβετοὺς στὰ καντόνια τῆς Γενεύης, τοῦ Βῶ, τοῦ Βαλλαὶ καὶ τοῦ Νεσιατέλ οἱ Γερμανόφωνοι τοὺς ἀποκαλοῦν Welsch δὲν δίδουν τὴν ἴδια προσωνυμία στοὺς Romanches οὔτε στοὺς λατινοφώνους τῶν Ἰουλιανῶν, Δειναρικῶν καὶ Δαλματικῶν Ἀλπεων.
- 52) G. Mützenberg: "Destin de la langue et de la littérature Rhéto-Romanes,, L' AGE D' HOMME, Lausanne 1974. G. Mützenberg: "Basse - Engadine, un haut - lieu de la poésie Rhéto - Romane,, Genève 1974.
- 53) Ὁ Ἄντ. Δ. Κεραμόπουλος μετὰ ἀπὸ μακροχρόνια καὶ ἐπίμονη ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἀπέκλεισε ὅλες τὶς ἄλλες ἐκδοχὰς (δὲν εἶχε ἔτι ὅψει τοῦ τῆς δικῆς μας ἄποψιν γιὰ τὴν σλαβικὴ προέλευσι τῆς προσωνυμίας Βλάχοι) καὶ στὴν τελευταία του γιὰ τοὺς Βλάχους μελέτη («Βλάχοι», Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Προσφορὰ εἰς Στίλπωνα Π. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1953, σελ. 326—344) ὑποστηρίζει, μὲ ἱστορικὰ καὶ γλωσσολογικὰ ἐπιχειρήματα ὅτι ἡ προσωνυμία Βλάχος προέρχεται ἀπὸ τὸ Φελάχος (Φελάχος - Φαλάχος - Βαλάχος - Βλάχος), ποὺ ἐσήμαινε στὴν Αἴγυπτον τὸν μόνιμον ὁπλίτη, ποὺ τὸ κράτος τὸν ἀποκαθιστοῦσε γεωργικὰ μὲ τὴν ὑποχρέωσιν τῆς στρατεύσεώς του σὲ ὥρα ἀνάγκης. Αὐτὸς ὁ θεσμός, ὅπως καὶ ἡ προσωνυμία μεταφέρθηκαν ἀπὸ τοὺς Λαγίδες Μακεδόνες ἢ ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους στὴν Εὐρώπην (Ἑλληνικὴ Χερσόνησος) ὅπου καὶ ἐγίναν δεκτὰ καὶ υἱοθετήθηκαν. Μ' αὐτὸν μάλιστα τὸ θεσμὸν ἐξασφάλισε τὸ Βυζάντιον ἐπὶ αἰῶνες τὴν συγκρότησιν τῶν στρατιῶν τοῦ ἐκστρατείας, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ τόπου.
- Οἱ ἀπόψεις αὐτές, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἄλλες ἐπάνω στὸ ἴδιον θέμα, τοῦ σοφοῦ καθηγη-

του, καταπολεμήθηκαν με πείσμα, όταν ζούσε ακόμα, από πολλούς ιστορικούς και μόλις τελευταία άρχισαν να τις προσέχουν, να τις έρευνούν και να τις παραδέχονται.

Πάντως, η προέλευσις της προσωνυμίας Β λ ά χ ο ς από τὸ Φ ε λ ά χ ο ς, κατὰ τὸν τρόπο πὸν τὴν ὑποστηρίζει ὁ Κεραμόπουλος, παρουσιάζει πολλὰ ἀδύνατα σημεῖα καὶ χρειάζεται περισσότερη πρὸ πέρα έρευνα γιὰ νὰ γίνη ἀποδεκτὴ. Τὸ πρὸ ἀδύνατο σημεῖο, στὴν προκειμένη περίπτωσι, εἶναι τὸ ὅτι εἶναι δύσκολο νὰ ἀποδειχθῇ λογικὰ καὶ ἱστορικὰ ἢ καὶ γλωσσολογικὰ ἡ μεταφορὰ τῆς προσωνυμίας ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο στὴν Μακεδονία καὶ πολὺν περισσότερο ἀπὸ τὴ Μακεδονία στὴν παραδουνάβεια περιοχὴ, ὅπου ἦτο καὶ ὁ κύριος ὄγκος τῶν Βλάχων.

- 54) Τὸ 1,3% τοῦ πληθυσμοῦ στὴν Ἑλβετία (75.000—80.000 κάτοικοι, σύμφωνα με τὴν τελευταία ἀπογραφή τοῦ 1972), πὸν κατοικεῖ στὸ καντόνιο τοῦ Grisons (Graubünden) ὁμιλεῖ τὴν Romanche (πὸν διακρίνεται σὲ τρεῖς διαφορετικὲς διαλέκτους). Ἀπὸ τὸ 1938 τὴν Romanche ἡ Ἑλβετικὴ Κυβέρνησις τὴν ἀναγνώρισε σὰν τέταρτη ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ Κράτους (οἱ ἄλλες τρεῖς εἶναι ἡ Γερμανικὴ, ἡ Γαλλικὴ καὶ ἡ Ἰταλικὴ) καὶ ἱδρυσε εἰδικὲς ἔδρες γι' αὐτὴ τὴ γλῶσσα σὲ ὅλα τὰ Πανεπιστήμια. "Οἱ δὲ ἐκεῖ — λαὸς καὶ Κυβέρνησις — κάμνουν ὅ,τι μποροῦν γιὰ νὰ συγκρατήσουν αὐτὸν τὸν πληθυσμὸ σ τοὺς ὄρεινους οἰκισμοὺς τον καὶ νὰ διατηρήσουν τὰ ὠραῖα ἔθιμά τον. Ἀλλη διάλεκτο τῆς Romanche ὁμιλοῦν καὶ 20.000 ὄρεινοὶ κάτοικοι στὶς Δολομιτικὲς Ἀλπεις τῆς Ἰταλίας καὶ ἄλλη ὁμιλοῦν 450.000 στὸ Frioul στὴν κοιλάδα τοῦ Tagliamento ὡς τὴν Corizia.

Στὴν Ἀντικὴ Καρινθία, ὅπου συνορεύει με τὸ Frioul ὑπάρχουν μερικὲς χιλιάδες ἀπὸ ὄρεινους κατοίκους, πὸν ὁμιλοῦν ἀκόμα μιὰ παραπλήσια γλῶσσα με τὴν Frioulanne.

Στὶς Δαλματικὲς Ἀλπεις ἡ ἐκεῖ λατινογενὲς γλῶσσα, πὸν συγγένευε με τὴν Romanche καὶ τὴν Βλάχικη τῆς Ἑλλάδος δὲν ὁμιλεῖται πιά. Πρὶν λίγα χρόνια ἐξίλιπε καὶ ὁ τελευταῖος πὸν τὴν ὁμιλοῦσε.

Γιὰ τοὺς λατινόφωνους στὸν Αἴμο καὶ στὴ δεξιὰ ὄχθη τοῦ Δούναβι, στὴ Βουλγαρία, δὲν ἔχουμε συγκεκριμένες πληροφορίες, οὔτε ξέρουμε καμμιά σύγχρονη σχετικὴ μελέτη. Φαίνεται ὅτι ἐκεῖ θὰ ἐκβουλγαρισθοῦν καὶ στὴ γλῶσσα, ἂν δὲν ἔχουν ἐκβουλγαρισθῇ ἀκόμα.

Τὸ θέμα τῆς συγγένειας, πὸν ἔχουν οἱ λατινογενεῖς γλῶσσες ὅλων αὐτῶν τῶν ὄρεινῶν κατοίκων (στὶς Ρωτικὲς, Δολομιτικὲς, Ἰουλιανὲς καὶ Δειναρικὲς Ἀλπεις, καθὼς καὶ στὴ Δαλματία, τὴν Ἑλλάδα, τὸν Αἴμο καὶ στὰ Πυρηναῖα) μεταξύ τους, πὸν εἶναι ἡ στενότερη ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες λατινογενεῖς γλῶσσες, νομίζουμε ὅτι ἀξίζει μιὰ πρὸ προσεκτικὴ έρευνα ἀπὸ τοὺς εἰδικοὺς γλωσσολόγους. Γιατὶ ἀπὸ τὰ ὀλίγα πὸν ξέρουμε καὶ πὸν εἶδαμε, μᾶς φαίνεται ὅτι αὐτὲς οἱ γλῶσσες προῆλθαν ἀπὸ μιὰ κοινὴ γλῶσσα λατινογενῆ (Argot) ἀνθρώπων πὸν ἔζησαν ἐπὶ πολλὰ χρόνια ὑπὸ στρατιωτικὲς συνθῆκες, γιατί ὑπάρχουν πολλὰ κοινὰ στοιχεῖα, κατὰλοιπα στρατιωτικῆς ὀρολογίας καὶ στρατιωτικῶν ἐκφράσεων, με ἵψος ζωῆς στρατοπέδου καὶ ἐκστρατείας. Αὐτὴ ἡ συγγένεια — κατὰ τὴ γνώμη μας πάντοτε — δὲν παρουσιάζεται με τὶς ἄλλες λατινογενεῖς γλῶσσες.

- 55) Ὁ Κ. Παπαρηγόπουλος («Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», ἐνθ. ἀν. τόμ. Γα', σελ. 14) λέγει: «...Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ὁ περιφανὴς νομοθέτης τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, ἔγραψε πολὺχροτον «Λόγον κατὰ Ἑλλήνων», δι' οὗ μὴ ἀρκεσθεῖς νὰ ἀποκηρύξῃ αὐτοὺς ὡς εἰδωλολάτραις ἤλεγξε προσέτι καὶ ἐχλεύασε τὴν σοφίαν αὐτῶν... Ἡ γλῶσσα λοιπὸν παρέμεινε κοινὴ, ἀλλὰ τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα, γυμνωθὲν τῆς ἀρχαίας εὐκλεοῦς ἐκδοχῆς, ἔλαβε τὴν σημασίαν τοῦ εἰδωλολάτρου καὶ ἔκτοτε τὸ τε ὄνομα τοῦτο καὶ πάντα τὰ ἐξ αὐτοῦ παράγωγα... ἀπεκρούσθησαν καὶ περιυβρίσθησαν ὑπὸ τῆς νέας πίστεως ἐπὶ αἰῶνας μακροῦς...». Καὶ πρὸ κάτω προσθέτει: «Ὁ Μακάριος ὁμιλῶν περὶ τῆς βασιλείας καὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ βεβαιοῖ ὅτι «διωγμὸς γέγονεν Ἑλλήνων μέγας» καὶ ὅτι «ἐθέσπισεν ὁ αὐτὸς βασιλεὺς ὥστε μὴ πολιτεύεσθαι τοὺς ἐλληνίζοντας» καὶ ὅτι «συσχεθέντες Ἕλληνες περιεβρωμίσθησαν καὶ βιβλία αὐτῶν κατεκαύθησαν καὶ εἰκόνες τῶν μυσερῶν θεῶν αὐτῶν καὶ ἀγάλματα».

- 55) Γ. Φί ν λ ε ύ: «Ιστορία τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τῆς Ἑνετοκρατίας στὴν Ἑλλάδα», μετάφρασις Μ. Γαρίδη, Ἀθήνα 1950, σελ. 331.
- 57) Ν ι κ ή τ α ς Ἀ ζ ο μ ι ν ᾱ τ ο ς (Χωνιάτης) ἔνθ. ἄν. (841). Γ. Ἀ κ ρ ο π ο λ ί τ η ς: Ἔκδοσις Heisenberg 48. Γ. Π α χ υ μ έ ρ η ς: Ἔκδοσις Βιέννης 1. 83. Λεπτομέρειες σὺν Γ. Χ. Σ ο ύ λ η: «Βλαχία - Μεγάλη Βλαχία - ἡ ἐν Ἑλλάδι Βλαχία», Γέρας Ἀντ. Κεραμοπούλου. Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη 1953, σελ. 489—497.
- 58) Στὸς Εὐρωπαϊκοὺς χάρτες, ἀπὸ τὸν ΙΕ'—ΙΗ' αἰῶνα (ᾧρα: Θ. Κ. Π. Σ α ρ ᾶ ν τ η ς: «Ἡ Δυτικὴ Μακεδονία εἰς τοὺς χάρτας ἀπὸ ΙΕ'—ΙΗ' αἰῶνας». Ἡμερολόγιον Δυτικῆς Μακεδονίας 1961, σελ. 20—32) ἡ Τρίκκη ἀναγράφεται Tricca, Triccolo καὶ μετὰ Triccola. Εἶναι φανερό ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὴν ὀνομασία τῶν Βλαχοφόνων Τ ρ ι κ κ ὸ λ ο υ. Στὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰῶνα ἀναγράφεται Triccala. Ὅλα αὐτὰ σημαίνουν ὅτι αὐτὸς ποὶ συνέτασσε τοὺς χάρτες ἄλλοτε ἔπαιρνε πληροφορίες ἀπὸ Ἑλληνοφώνους κατοίκους Τρικάλων καὶ ἄλλοτε ἀπὸ Βλαχοφόνους, ἀφοῦ στὴν πόλιν κατοικοῦσαν καὶ ἀπὸ τοὺς μὲν καὶ ἀπὸ τοὺς δέ. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι ἡ βορειοδυτικὴ συνοικία τῶν Τρικάλων, στὴν δεξιὰ ἄκρῃ τοῦ Ἀθηαίου, ὀνομάζεται σήμερον Τρικαίολον, πράγμα ποὺ μᾶς κάμνει νὰ ὑποπτευθῶμε ὅτι ἐκεῖ θὰ ὑπῆρχε κάποιος ἀρχαῖος ναὸς τῆς θεᾶς Τρίκκης, κόρης τοῦ Ἀσωποῦ, τὸ Τ ρ ι κ κ α ῖ ο υ, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν προσθήκην τοῦ ἄρθρου λ ο υ ἀπὸ τοὺς Βλαχοφόνους, ἔγινε καὶ παρέμεινε Τ ρ ι κ κ α ῖ ο λ ο υ.
- 59) Ν ι κ. Γ ρ η γ ο ρ ᾱ ς: 1, 110, ᾧρα καὶ Γ. Χ. Σ ο ύ λ η ν ἔνθ. ἄν. σελ. 495.
- 50) Ν. Β έ η ς: «Σερβικά καὶ Βυζαντινὰ γράμματα Μετεώρων» Ἀθήναι 1910, σελ. 47.
- 61) Φ ρ α ν τ ζ ῆ ς Βόννη 414, ᾧρα καὶ Γ. Χ. Σ ο ύ λ η ν ἔνθ. ἄν. σελ. 494.
- 62) Ν. Χ. Σ ο ύ λ η ς ἔνθ. ἄν. σελ. 494.
- 63) Τ ρ. Ε ὑ ᾱ γ γ ε λ ῖ δ η ς: «Μπαϊδεκερ Νέας Ἑλλάδος», Ἀθήναι 1913, Πρόλογος.
- 64) Μ. Ε. Cousinery, ἔνθ. ἄν.
- 65) Ἡ Ἀ ν ν ᾱ Κ ο μ ν η ν ῆ στὴν Ἀλεξιάδα (σελ. 273) ἀναφέρει: «...Ὅποσοι τὸν νομάδα βίον εἶλοντο, βλάχους τούτους ἢ κοινὴ λαλεῖν εἶδα διάλεκτος...».
- 66) Γ. Κ ε δ ρ η ν ὁ ς: «Σύνοψις Ἱστοριῶν», Βιέννη 1838, 11, σελ. 435.
- 67) Α. Β. Π α π α β α σ ι λ ε ῖ ο υ ἔνθ. ἄν. σελ. 87—88.
- 68) Ἴ. Μ α ρ τ ι ν ι α ν ὁ ς ἔνθ. ἄν.

Β Α Σ Ι Κ Η Β Ι Β Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

(Πηγαὶ — Βοηθήματα)

1. Ἀ θ έ ρ ω φ, Ε ὑ ᾱ γ γ ε λ ο ς Α. «Ἡ πολιτικὴ πλευρὰ τοῦ Κοντσοβλαχικοῦ ζητήματος». Ἀθήναι 1948.
2. Adler, M. N. «The Itinerary of Benjamin of Tudela. Critical Text, Translation and Commentary». London 1907.
3. Ἀ ζ ο μ ι ν ᾱ τ ο ς, Ν ι κ ή τ α ς, ὁ Χ ω ν ι ᾱ τ η ς «Ἱστορία (1180—1206)». Becker, Bonn 1837.
4. Ἀ κ ρ ο π ο λ ί τ η ς, Γ ε ώ ρ γ ι ο ς Ὅρα: A. Heisenberg: «Studien zur Textgeschichte des Georgios Akropolites». Landau i. Rheinplatz 1894.
5. Ἀ λ ε ξ ο ὗ δ η ς, Ἀ ν θ ι μ ο ς Μ η τ ρ ο π ο λ ί τ η ς Ἀ μ α σ ε ῖ α ς «Σύντομος ἱστορικὴ περιγραφὴ τῆς ἱερᾶς Μητροπόλεως Βελεγράδων καὶ τῆς ὑπὸ τὴν πνευματικὴν αὐτῆς δικαιοδοσίαν ὑπαγομένης χώρας», Κέρκυρα 1868.

6. Ἀμαντος, Κ. «Βλάχοι». Μεγάλη Ἑλληνική Ἑγκυκλοπαίδεια, τόμ. 10ος, σελ. 80, Ἀθήναι 1934.
7. Ἀμαντος, Κ. «Ὁ Μακεδονικὸς πολιτισμὸς καὶ τὸ τέλος τοῦ Μεσαίωνος», Ἀθήναι 1931.
8. Ἀνέστης, Δημήτριος Π. «Τὸ Κουτσοβλαχικὸν ζήτημα». Τουφεξή, Λάρισα 1961.
9. Angel, Jacques «Peuples et Nations de Balcans». Patis 1898. Paris 1930.
10. Ἀννα Κομνηνὴ «Ἀλεξιάς». Ἐκδόσεις «Πάπυρος», Ἀθήναι 1936. Ἐκδόσεις «Βιβλιοθήκη τῶν Ἑλλήνων», Ἀθήναι 1969.
11. Ἀφραβαντινός, Π. Π. «Περὶ Κουτσοβλάχων», Ἀθήναι 1905.
12. Βασδραβέλλης, Ἰωάννης Κ. «Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Βεροίας. Ἐκλογαί». Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη 1942.
13. Βασδραβέλλης, Ἰωάννης Κ. «Οἱ Μακεδόνες εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς Ἀνεξαρτησίας Ἀγῶνας, 1796—1832». Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη 1950.
14. Βασδραβέλλης, Ἰωάννης Κ. «Ἱστορικά Ἀρχεῖα Μακεδονίας. Α' Ἀρχεῖον Θεσσαλονίκης 1695—1912». Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη 1952.
15. Βασδραβέλλης, Ἰωάννης Κ. «Ἱστορικά Ἀρχεῖα Μακεδονίας. Β' Ἀρχεῖον Βεροίας - Ναούσης 1598—1886». Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη 1953.
16. Βέης, Νικόλαος Α. «Σερβικά καὶ Βυζαντινὰ γράμματα Μετεώρων». Ἀθήναι 1910.
17. Βέης, Νικόλαος Α. «Οἱ Βλάχοι». Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη, τόμ. Γ', σελ. 330 κ.έ., Ἀθήναι 1927—31.
18. Βέης, Νικόλαος Α. «Πρόλογος εἰς τὸν Ἀσπροπόταμον τῆς Πίνδου» τοῦ Ἀλεξ. Κ. Χατζηγάκη. Τρίκαλα 1945.
19. Βενιαμὶν ὁ ἀπὸ Τουντέλας "Ορα: N. A. Βέη εἰς Byzantinisch-Neugtiechische Jahrbücher, Bd, 2, 1921, pp. 169.
20. Bérard, Victor «La Turpuie et l' Hellenisme contaemporain». Paris 1896.
21. Bolintineanu, I. «Caletorii la Rumania din macedonia». Bucuresti 1863.
22. Boué, Ami «La Turquie d' Eutope». 4 vols. Paris 1840.
23. Boué, Ami «Itinéraires dans la Turquie d' Europe». Vienne 1854.
24. Brancoff, D. M. «La Macédoine et sa population chretienne». Paris 1905.
25. Broesteneanu, P. «Die Romanen in Macedonien, Thracien, Thessalien, Epirus...». Leipzig 1884.
26. Buchon, J. A. G. «Croniques étrenières reletives anx expéditions françaises pendant le XIIIe siècle». Paris 1840.
27. Burhart, C. «L' Albanie et les Albanais». Paris 1929.
28. Caragiani, I. «Romanie din Poninsula Balcanica». Bucuresti 1887.

29. Χαλκοκονδύλης, Λαόνικος (ΙΕ' αἰὼν) «Ἱστορία τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Τούρκων κλπ.». Ἐκδοσις Μπέκκερ, Βόννη 1843.
30. Χρονικὸν τοῦ Μορέος Ἐκδοσις John Sehnsst. «The Chronicle of Morea». London 1904.
31. Χρυσόχοου, Ἀθανάσιος «Οἱ Βλάχοι τῆς Μακεδονίας, Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου». Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μακεδονικὴ Λαϊκὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθ. 2. Θεσσαλονίκη 1942.
32. Χρυσόχοου, Μιχαήλ «Βλάχοι καὶ Κουτσόβλαχοι» Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, Ἀθῆναι 1909.
33. Colocotronis, Vasileios. «La Macedoine et l' Hellenisme». Paris 1919.
34. Courrier d' Orient (extrait). «Etudes historiques sur les Valaques du Pinde». Constantinople 1881.
35. Cousinery, M. E. M. «Voyage dans la Macédoine». Paris 1831.
36. Cvijic, J. «La peninsule Balcanique». Paris 1918.
37. Dawkins, R. M. «An Echo of the Norse Sagas of the Patzinak War of John II Komninos». Annuaire de l' Institut de Philologia et d' Histoire Orientales et Slaves, 5.1937.
38. Deadevises du Dezert, Th. «Geographie ancienne de la Macédonie». Paris 1863.
39. Δήμιτσας, Μαργαρίτης «Τὰ περὶ τῆς Αὐτοκεφάλου Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν», Ἀθῆναι 1859.
40. Δήμιτσας, Μαργαρίτης «Αἷτια καὶ ἀποτελέσματα τῆς καταλύσεως τῆς Αὐτοκεφάλου Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν». Ἀθῆναι 1867.
41. Diehl, Charles. «Byzance. Grandeur et Décadence». Paris 1920.
42. Dinic, M. «La division de l' Etat Serbe sous Etienne Duchan en 'Paya Serbe' et en 'Roumania». Congrès Byzantine. EMS. Thessalonique-Athènes 1955.
43. Dvornik, F. «Les Slaves, Byzance et Rome, au IX siècle». Paris 1926.
44. Ἐφραῖμ ἢ Ἐφραΐμιος Χρονογραφία εἰς στίχους. Ἐκδοσις Μπέκκερ, Βόννη 1840.
45. Ἐνισλείδης, Χρῖστος «Ἡ Πίνδος καὶ τὰ χωριά της». Ἀθῆναι 1951.
46. Εὐαγγελίδης, Τρύφων «Μπαϊδεκερ Νέας Ἑλλάδος». Ἀθῆναι 1913.
47. Φιλήμων, Ἰωάννης «Δοκίμιον Ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως». 4 τόμοι. Ἀθῆναι 1859—61.
48. Φιλιππίδης Δημήτριος — Κωνσταντᾶς Γρηγόριος «Γεωγραφία Νεωτερικὴ». Βιέννη 1791.
49. Φίνλεϋ, Γεώργιος «Ἱστορία τῆς Τουρκοκρατίας καὶ τῆς Ἐνετοκρατίας στὴν Ἑλλάδα». Ἀπὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ ὑπὸ Μίλτου Γαρίδη. Πυξίδα. Ἀθῆναι 1958.
50. Φραντζῆς, Γεώργιος «Χρονικὸν» 1466. Ἐκδοσις Μπέκκερ, Βόννη 1838 καὶ Γ. Θ. Ζώρα, Ἀθῆναι 1958.

51. Gelzer, H. «Ungedruckte und wenig bekannte Bistümerverzeichnisse der orientalischen Kirche». Byzantinische Zeitschrift, 2.1893.
52. Gelger, H. «Der Patriarchat von Ahrida». Leipzig 1902.
53. Γεωργιάδης, Λεύκιος «Ἀνατροπὴ τῶν δοξασάντων ἄλλως περὶ τῶν νῦν τὴν Ἑλλάδα οἰκοῦντων ἀπογόνων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων (Περὶ Κουτσοβλάχων καὶ Ἀλβανῶν)». Ἀθήναι 1843.
54. Γεωργιάδης, Νικόλαος «Ἡ Θερσαλία». Ἀθήναι 1880. 2α ἔκδ. Ἀθήναι 1894.
55. Γρηγοράς, Νικηφόρος «Ρωμαϊκὴ Ἱστορία». Schopen, Bonn 1829-30. Συμπλήρωσις ὑπὸ J. Bekker, Bonn 1855. Καὶ Migne, Patrologia Graeca CXLVIII-CXLIX.
56. Gyoni, M. «A Legrégibb Volemény A Román Nép Eredetéről». Budapest 1944.
57. Gyoni, M. «Skylitzes et les Vlapues». Revue de l'histoire comparée, 25.1947.
58. Gyoni, M. «Egy vlach falu neve Anna Komnene Alexiasàba». Egyetemes Philologiai Közlöny, 71.1948.
59. Gyoni, M. «Les Blagues du Mont Athos au debut du XIIe siècle». Etudes Slaves et Roumains, 1.1948.
60. Gyoni, M. «Le nom de Βλάχοι dans l' Alexiade d' Amne Comnène». Byzantinische Zeitschrift, 44.1951.
61. Hahn, G. G. von. «Albanesische Studien». Wien 1853.
62. Hahn, G. G. von. «Reise durch die gebiete des Drin und Wardar». Wien 1867.
63. Hahn, G. G. von. «Reise von Belgrad nach Salonik». Wien 1868.
64. Hammer, Purgstall «Ἱστορίαι τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας». Μετάφρασις Κροκιδᾶ, Τόμοι 6. Ἀθήναι 1870—74.
65. Heuzey, L. «Le mont Olympe et l' Acarnanie...» Paris 1860.
66. Hoffmann, Otto «Die Makedonen ihre Sprache und ihr Volkstum...» Göttingen 1906.
67. Iorga, N. «Histoire des Roumains de la peninsule des Balcans...» Boucarest 1919.
68. Iorga, N. «Histoire des Etats balcaniques jusqu'à 1924...» Paris 1925.
69. Kanitz, Philippe Phelix «Serbiens...» Leipzig 1868.
70. Καντακουζηνός, Ἰωάννης «Ἱστορία», 3 τόμοι Becker, Bonn 1828-32. Migne, Patrologia Graeca CLIII - CLIV.
71. Κασομούλης, Νικόλαος «Ἐνθιμήματα Στρατιωτικά τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων». Ἀθήναι 1939—43.
72. Κατσουγιάννης, Τηλέμαχος «Περὶ τῶν Βλάχων τῶν Ἑλληνικῶν Χωρῶν» Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη Α' 1964 καὶ Β' 1966.
73. Κεδρηνός, Γ. «Σύνοψις Ἱστοριῶν». Βιέννη 1838.
74. Κεχαυμένος, Ἰωάννης (;) «Στρατηγικόν». Ἐκδοσις: B. Wassiliowsky - V. Jernstedt, Petrograd 1896.
75. Κεραμόπουλος, Ἀντώνιος Δ. «Τί εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι» Ἀθήναι 1939.

76. Κεραμόπουλος, Ἀντώνιος Δ. «Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Βόρειοι γείτονες». Σύλλογος πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων, Ἀθήναι 1945.
77. Κεραμόπουλος, Ἀντώνιος Δ. «Ἀρχαία ἱστορία τῶν Ἑβραίων, ἡ Αἴγυπτος καὶ οἱ Βλάχοι». Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μακεδονικά. Λαϊκὴ Βιβλιοθήκη 7. Θεσσαλονίκη 1952.
78. Κεραμόπουλος, Ἀντώνιος Δ. «Βλάχοι». Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Προσφορά εἰς Στίλ. Π. Κυριακίδην, σελ. 326—344. Θεσσαλονίκη 1953.
79. Κεραμόπουλος, Ἀντώνιος Δ. «Ὁ Στράβων, οἱ Πεερραιβοὶ καὶ οἱ Βλάχοι». Φιλοσοφικὴ Ἑπετηρὶς 1953—54.
80. Κίνναμος, Ἰωάννης (ΙΒ' αἰὼν) «Ἐπιτομὴ τῶν κατορθωμάτων τῶ... Ἰωάννη Κομνηνῶ...». Ἔκδοσις: Migne, Patrologia Graeca CXXXIII.
81. Κωστόπουλος, Ἀριστοτέλης Χρ. «Ἡ συμβολὴ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας εἰς τοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνας τοῦ ἔθνους». Θεσσαλονίκη 1970.
82. Κουκουλές, Φαίδων «Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός», 6 τόμοι. Ἀθήναι 1948—55.
83. Κούμας, Κ. «Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων», 12 τόμοι. Βιέννη 1832.
84. Κουρίλας, Εὐλόγιος «Ἡ Μοσχόπολις καὶ ἡ νέα Ἀκαδημία αὐτῆς», Ἀθήναι 1934.
85. Kretschmer, Paul "Einleitung in die Geschichte des Griechischen,, Göttingen 1896.
86. Κρυστάλλης, Κώστας Δ. «Οἱ Βλάχοι τῆς Πίνδου». Ἀθήναι 1952.
87. Λάϊος, Γεώργιος «Περιγραφή τῆς Βορ. Ἀλβανίας καὶ τῆς Βορ. Ἠπείρου ἀπὸ τὸν Γ. Δημητρίου τὸν ἐξ Ἀργυροκάστρου (1783)». Ἠπειρωτικὴ Ἑστία, τόμ. Ε' 1956.
88. Λαμπρίδης, Ἰωάννης «Ζαγοριακά». Ἀθήναι 1870.
89. Λάμπρος, Σπυρίδων «Ὅσαι τῶν πόλεων μετωνομάσθησαν ὕστερον. Περί Τρικυάλων». Νέος Ἑλληνομνήμων ΣΤ' 1909.
90. Leake, William Martin "Researches in Greece,, London 1814.
91. Leake, William Martin "Travels in Northern Greece,, 4 vols. London 1835.
92. Legean, G. "Ethnographie de la Turquie d' Europe,, Gotha 1861.
93. Λιάκος, Σωκράτης, «Ἡ καταγωγὴ τῶν Ἀρμάνιων (τουπίκην Βλάχων)». Θεσσαλονίκη 1965.
94. Λιάκος, Σωκράτης «Σύντομη ἐπισκόπησι τῆς ἱστορίας τῶν Ἀρμεναρίων τῆς Μικρενρώπης». Θεσσαλονίκη 1974.
95. Ljubic, S. "Listine o odnasajih izmedjn juznoga slavenstva i niotacke republike,, Zagreb 1872.
96. Llubera, I. G. "Viajes de Benjamin de Tudela, 1160 - 1173,, Madrid 1918.
97. L(ο)ucas, Paul "Voyage dans la Grèce. La Macédoine,, Amsterdam 1714.
98. Λυδός, Ἰωάννης «Περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς Ρωμαίων Πολιτείας». Ἐκδοσις Βόννης 1837.

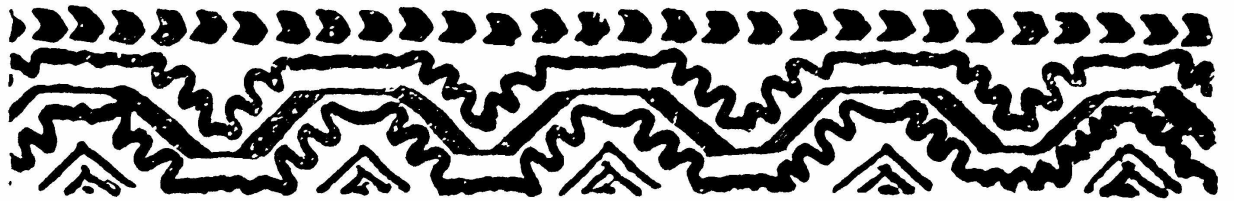
99. Mannert, Konrad "Geographie der Griechen und Römer,,, Wien 1812.
100. Margaritis, Apostoli "Les Grecs, les Albanais et les Valaques et l' empire Ottoman par un Valaque du Pinde,,, Bucarest 1886.
101. Μαρτινιανός, Ίωακείμ, Μητροπολίτης Ξάνθης «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Μοσχοπόλεως». Δ. Δημητράκος, Ἀθήναι 1939.
102. Μαρτινιανός, Ίωακείμ, Μητροπολίτης Ξάνθης «Ἡ Μοσχόπολις». Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη 1957.
103. Μελέτιος, Ἀθηνῶν «Γεωγραφία». Ν. Γλυκεῖ, Ἐνετία 1728.
104. Μέρτζος, Κωνσταντῖνος Δ. «Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας». Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν, Θεσσαλονίκη 1947.
105. Μιχαλόπουλος, Φάνης «Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς». Ἀθήναι 1930.
106. Μόμμεν, Θ. «Ἱστορία τῶν Ρωμαίων». Τόμοι 5. Μετάφρασις Σ. Κ. Σακελλαροπούλου, Ἀθήναι 1921.
- 106a. Murnu, G. G. "Istoria Romanilor din Pind: Vlahia Maro, 980-1259,,, Bucuresti 1913.
107. Mützenberg, Gabriel "Destin de la langue et de la litterature Rhéto - Romanes,,, L' âge d' Homme. Lausanne 1974.
108. Mützenberg, Gabriel "Basse - Engadine, un haut - lieu de la poésie Rhéto - Romane,,, Genève 1974.
109. Μύλλερ, Ούίλλιαμ «Ἡ Τουρκία καταρρέουσα». Μετάφρασις Σ. Λάμπρος, Ἀθήναι 1914.
110. Μύλλερ, Ούίλλιαμ «Ἱστορία τῆς Φραγκοκρατίας στὴν Ἑλλάδα». Μετάφρασις Ἀγ. Φουριώτη, Ἀθήναι 1960.
111. Νικολαΐδης, Κ. «Ἑτυμολογικὸν Λεξικὸν τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης». Ἀθήναι 1909.
112. Nistor, I. "Originea Romanilor din Balcani si Vlahiile din Tesalia si Epir,,, Memoriile sectiei istorica Academia Romaniasca. Seria IIIa. 1944.
113. Nistor, I. "Les Valachies de Thessalié et d' Epire,,, Academie Roumaine, Bulletin de la Section Historique, 25, 1944.
114. Παπαβασιλείου, Ἀλέξανδρος Β. «Ἱστορικά σημειώματα γιὰ τοὺς Βλάχους ἢ Κουτσοβλάχους». Βέροια 1969.
115. Papageorgiou, Spiros "Les Koytsovalaques,,, Athènes 1908.
116. Παπαευγενίου, Ἀθανάσιος «Ἡ Βόρειος Ἑλλάς». Θεσσαλονίκη 1946.
117. Παπαθανασίου, Ζήσης «Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς Λαϊστας (Ζαγορίου)» Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, τόμ. Δ' 1955.
118. Παπαρηγόπουλος, Κωνσταντῖνος «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους». Ἐκδοσις ἑκατονταετηρίδος Ἐλευθερουδάκη, Ἀθήναι 1932.
119. Παχυμέρης, Γεώργιος (Π' /ΙΑ' αἰὼν) «Ἱστορία (1255—1308)». Μπέκκερ, Βόννη 1835.

120. Περγαίβος, Χρ. «Σύντομος βιογραφία λαιδίου Ρήγα Φεραίου». Ἀθήναι 1860.
121. Picot, M. E. "Les Roumains de la Macédoine,,. Paris 1875.
- 121α. Popilian, D. "Romanii dian Peninsula Balcanica,,. Bucuresti 1885.
122. Πορφυρογέννητος, Κωνσταντῖνος «Περὶ θεμάτων». Ὅρα: A. Rambaud: "L' Empire grec au dixième siècle,,. Paris 1870.
123. Πουλιανός, Ἄρης Ν. «Ἡ προέλευση τῶν Ἑλλήνων». Μόρφωση, Ἀθήνα 1960.
124. Πουλιανός, Ἄρης Ν. «Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Βλάχων». Σύγχρονα θέματα, τεύχος 3, Ἀθήνα 1963.
125. Pouqueville. François "Voyage dans la Grèce,, 3 vols. Paris 1820-21.
126. Pouqueville. François "Mémoire sur l' Illyrie ancienne et moderne, sur les colonies valaques etc.,,. Mémoire de l' Academie des Inscriptions, 12.1839.
127. Ρωμανός, Ἰωάννης «Περὶ Δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου». Κέρκυρα 1895.
128. Σάθας, Κωνσταντῖνος «Ἑλληνικά ἀνέκδοτα». Ἀθήναι 1867.
129. Σάθας, Κωνσταντῖνος «Ἡ Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς». Ἀθήναι 1869.
130. Σάθας, Κωνσταντῖνος «Ἱστορικαὶ διατριβαί». Ἀθήναι 1870.
131. Σαράντης, Θεόδωρος Κ. Π. «Ἡ Δυτικὴ Μακεδονία εἰς τοὺς χάρτας ἀπὸ ΙΕ'—ΙΗ' αἰῶνος». Ἡμερολόγιον «Δυτικῆς Μακεδονίας», 1961, σελ. 20—32.
132. Σεργέφσκι, Μ. Β. «Βεγγένιε β Ρομάνσκογιε γιαζικοζνάνιε» (εἰς τὴν Ρωσικήν), Μόσχα 1952.
133. Σιμόπουλος, Κυριαζος «Ξένοι ταξιδιωτὲς στὴν Ἑλλάδα», Α' τ. 333 μ.Χ. — 1700 καὶ Β' τ. 1700—1800. Ἀθήναι 1972—1973.
134. Σνεγκάρωφ, Ἰβάν «Ἱστορία τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν». 2 τόμοι. (βουλγαριστί). Σόφια 1931.
135. Simonich, Milan "Die Altslavische Sprache,,. Berlin 1933.
- 135α. Solovjev, A. - Mosin, V. "Greke pevelje srpskih vladava,,. Belgrad 1936.
136. Σούλης, Γεώργιος Χ. «Βλαχία — Μεγάλῃ Βλαχία — ἡ ἐν Ἑλλάδι Βλαχία». Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπονδῶν. Γέρας Ἀντ. Κεραμοπούλου, Ἀθήναι 1953, σελ. 489—497.
137. Σπηλιωτόπουλος, Ἀντώνιος Θ. «Οἱ Βλαχόφωνοι Ἕλληνες καὶ ἡ Ρουμανικὴ προπαγάνδα». Ἀθήναι 1914.
138. Stanford, Edward "Carte ethographique de la Turquie d' Europe et de la Grèce,,. Paris 1877.
139. Stuart, Robert "The Vlaks of Mount Pindus,,. Ethnological Society of London, IV. 1868.
140. Uspenskij, P. "Putësěstvie v meteorskie i osoolimpijskie monastyri v Tessalii,,. Petrograd 1896.

141. Vasiliev, A. A. "Histoire de l' empire Byzantin,,. Trad. en français par Brodin et A. Bourgina, Paris 1932,
142. Viquesnel, A. "Voyage dans la Turquie d' Europe,,. Paris 1868.
143. Vreto, Marino "Lés Vlaqués ou Valaques du Pindè et les Albanais,,. Melanges Néohelléniques, Athènes 1869.
144. Weigand, G. "Die Sprache des Plympo-walachen, . Leipzig 1888.
145. Weigand, G. "Die Aromunen,,. 2 Bds. Leipzig 1889. Leipzig 1902.
146. Weigand, G. "Ethnographie von Makedonien,, Leipzig 1924.
147. Wolff, R. L. "The 'Second Bulgarian Empire, Its Origin and History to 1204,,. Speculum, 24.1949.
148. Ζακυνθινός, Διονύσιος «Οί Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι». Ἀθῆναι 1945.
149. Ζακυνθινός, Διονύσιος «Μελέται περὶ τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως καὶ τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει». ΕΕΒΣ, 18.1948.
150. Ζωναράς, Ἰωάννης «Ἐπιτομή Ἱστοριῶν», IB' αἰών. Α. Ντίντορφ, 6 τόμοι, Λειψία 1868--1875.

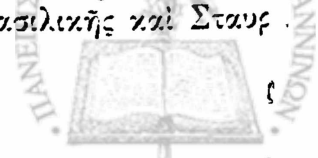
ΣΤΑΥΡΟΥ ΜΑΘ. ΓΚΑΤΣΟΠΟΥΛΟΥ
Δημοδιδασκάλου

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΠΩΓΩΝΙΑΝΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) «'Αττικὸν Ἡμερολόγιον» σελ. 114—160 Ἰ. Λαμπρίδη.
- 2) «'Εκκλησ. Ἀλήθεια» Πατριαρχ. Περιοδικὸν τόμ. Ε΄.
- 3) «'Επιστημονικὴ Ἐπετηρὶς» αἰδ. Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν Χρυσοστόμου 1922.
- 4) Ἐφημερὶς «Βυζάντιον» ἀριθ. 640 1898.
- 5) «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» τεύχη 94, 95, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119 Σταύρου Γκατσοπούλου.
- 6) «Ἡπειρωτικὰ Μελετήματα» Ἰωάν. Λαμπρίδη.
- 7) «Ἡπειρωτικαὶ Μελέται» Δ. Φώτου (Μολοσσού).
- 8) «Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ» τεύχη 113, 115, ΙΔ΄, ΙΕ΄ καὶ ΙΖ΄.
- 9) «Ἡπειρωτικὸς Ἀστὴρ» 1904 Νικολ. Μυστακίδη «Ἱερὰ Μονὴ Μολυβδοσκοπάστου» 1956 Σταύρου Γκατσοπούλου.
- 10) «Ἱερὰ ἐν Ἡπείρῳ Σκηνώματα» Ἰ. Λαμπρίδου.
- 11) «Κώδικες Πατριαρχικοὶ» Ζ΄, Η΄, ΚΒ΄, ΚΘ΄.
- 12) «Κανονικαὶ Διατάξεις» Ἀθ. Γεδεών.
- 13) «Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη» Κ. Σάθα.
- 14) «Μικρὸς Ἑλληνομνήμων» Σπ. Λάμπρου τόμοι Α΄, Θ΄, Ι΄, ΙΑ΄ καὶ ΙΒ΄.
- 15) «Νεολόγος» ἔφημερὶς Κων)πόλεως ἀριθμὸς 1896.
- 16) «Νέα Ἑλλὰς» Ζαβίρα.
- 17) «Ὁρθόδοξος Ἑλλὰς» Ἀρχιμ. Ἀνδρονίκου Δημητρακοπούλου.
- 18) «Παρνασσὸς» περιοδικὸν τόμ. 10ος.
- 19) «Πωγωνιανῆς Ἀρχιεπισκοπὴ», Ἰ. Λαμπρίδη.
- 20) «Πωγωνιανή» Α. Γονιού 1875.
- 21) «Πωγωνιανῆς κατάργησις» Πατρ. Κώδιξ ΟΕ΄.
- 22) «Περὶ Πωγωνιανῆς» Ἡπ. Χρονικὰ Ι΄ Εὐρ. Σπύρλα.
- 23) «Πωγωνησιακὰ - Βησανιώτικα» Σπ. Στούπη.
- 24) Περιοδικὸν «Ὁρθοδοξία» τόμ. ΑΒ΄.
- 25) «Πωγωνίου Σκόρπισα Φύλλα» Στ. Καραδήμα 1974.
- 26) «Ὑπόμνημα πρὸς Ἱερὰν Σύνοδον» Ἀρχιεπ. Πωγωνιανῆς Χριστοφόρου.
- 27) «Χρονολογία Ἡπείρου» τόμ. Β΄ Π. Ἀραβαντινοῦ.

Εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 94 καὶ 95 τεύχη τῆς ἐγκρίτου μηνιαίας ἐπιθεωρήσεως «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος μία μου ἱστορικὴ πραγματεία, ὑπὸ τῷ τίτλῳ «Ἡ ἐμπορικὴ πανήγυρις Πωγωνιανῆς καὶ ἡ πάλαι ποτὲ ἀκμάσασα πόλις Διπαλίτσα». Ἐμερίμνησα διὰ ταύτης μου νὰ καταστήσω, ὅση μοι δύναμις, γνῶσά, δι' ἱστορικὰ στοιχεῖα κατώρθωσα νὰ ἀνεύρω καὶ περισυλλέξω — πού δὲν ἐξηφάνισεν εἰσέτι ὁ πανδαμάτωρ χρόνος — ἀφορῶντα τὴν κατὰ τὸν Μεσαίωνα ἀκμάσαντα πάλιν Πωγωνιανήν - Διπαλίτσαν εἰς τὸ μεταίχμιον τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Ἡπείρου καὶ τὴν κατ' ἔτος τελομένην ἐξῴθη τῶν τειχῶν τῆς ἐκεῖ Ἱερᾶς Βασιλικῆς καὶ Σταυρ.

πηγιακῆς Μονῆς Μολυβδοσκεπάστου ἑκατὶν ἑκτασιν, καλουμένην καὶ σήμερον Πα-
ξάρια ἐμπορικὴν πανήγυριν, ἀρχομένην τὴν ἐπομένην τῆς μεγάλης ἑορτῆς τῆς
Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, τὴν 15ην Αὐγούστου καὶ διαρκοῦσαν ἕνα δολόκληρον μῆνα.
Εἰς τὴν ἐν λόγῳ πραγματείαν μου ἀνέφερα τὸν χρόνον καθ' ὃν ἤρξατο τελουμένη
αὕτη καὶ τὴν συνεπεία τῶν λαθόντων ἐκεῖ χώραν αἰματηρῶν γεγονότων κατάργησιν
αὐτῆς καὶ τὴν μεταφορὰν τῆς ἀργότερον, ὑπὲρ τοῦ δυνάστου τῆς Ἡπείρου, Ἀλῆ - πα-
σᾶ, εἰς Ἰωάννιναν, διακηρόσασα τὸν τίτλον Πωγωνιανῆ καὶ λειτουργοῦσα κατ' ἔτος ἐ-
κεῖ μέχρι τοῦ 1891 ἔτους.

Ἐν τῷ τέλει τῆς ταπεινῆς μου ἐκείνης προσπάθειάς ἀνέγραψον αὐτολεξεῖ τὰ ἀ-
κόλουθα: «Περαίνων τὴν παροῦσάν μου, εὖχομαι ἵνα χρησιμεύσῃ αὕτη ὡς ἐρέθισμα
βαθυτέρας καὶ ἐμπεριστατωμένης ἐρευνῆς, παρὰ φιλομούσων καὶ φιλοστόρων συμπα-
τριωτῶν μας, τῆς ιστοριοθρίθους ταύτης περιοχῆς, μὲ τὴν Πασσαρῶνα ἢ κατὰ Στα-
γειρίτην Ἐκατονπεδῶνα ἢ Πωγωνιανὴν ἢ Διπαλίτσαν — κατὰ Μολοσσόν, μὲ τὴν
γειτονικὴν Ὀππᾶν (Ὀστανίτσαν) μὲ τὴν Τυρροδίτικαν — Κάστρον ἢ Στρατόπε-
δον Πύρρου — μὲ τὴν Φανωτὴν, Κλεισούραν καὶ στεγὰ τοῦ Ἀώου, μὲ τὴν Δρυϊνοῦ
πολιν καὶ Τιτοῦπολιν — Ἀντιγόνειαν, σημερινὸν Τεπελένι — ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων
χρόνων Ἑλληνικῆν, ὡς κτηθεῖσαν 600 ἔτη πρὸ Χριστοῦ ἀπὸ τὸν Ἀτλанта καὶ Τίτον,
καταγομένους ἀπὸ τὸ γένος τῶν Πιδιαίων καὶ Διακρίων. Αὗται θὰ διακηρύσσουν στεν-
τορεία τῇ φωνῇ, ἀνὰ τὰ πέρατα τῆς Οἰκουμένης τὴν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἑλλη-
νικότητα αὐτῶν καὶ τὸ ἀναφαίρετον δικαίωμα τῶν νὰ ἀξιοῦν νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἐ-
λευθερίαν των, διὰ νὰ ζοῦν, ὡς ἑπαλκαί, ἑλληνικαί, ὑπὸ τὴν θερμουργὸν πνοὴν καὶ
μητρικὴν στέγην καὶ σκέπην τῆς γλυκείας μητρὸς των, τῆς Ἑλλάδος. Αἱ παραινέ-
σεις μου αὗται, πηγάζουσιν ἀπὸ τὰ μύχια τῆς ψυχῆς μου, ἡλπίζον ὅτι θὰ εὕρωσι τὴν
δέουσιν ἀπήχησιν εἰς πολλοὺς φιλομούσους, φιλοπροόδους καὶ φιλοπάτριδας συμπα-
τριώτας, ἔχοντας τὴν εὐγενῆ φιλοδοξίαν νὰ ἀνασύρωσι πολλὰς πτυχὰς τοῦ πέπλου,
τοῦ ζηλοτύπου καὶ οὕτως εἰπεῖν, χαιρέκακως καλύπτοντος τὴν ἱστορίαν τῆς ιστοριο-
θρίθους Ἡπείρου μας καὶ νὰ ἀνεύρωσι πᾶν στοιχεῖον, ἀρρήκτως συνδεδεμένον μὲ τὴν
ψυχὴν τῶν προαπελθόντων προγόνων μας, συνυφασμένον μὲ τὰ ἐμφύχα καὶ ἄψυχα
τῆς εὐάνδρου Ἡπείρου μας. Ἐπίστευον — καὶ ἐξακόλουθῶ νὰ πιστεύω — ὅτι, ἡ κατ'
ἐξοχὴν πνευματοτρόφος αὕτη χώρα, δὲν ἔπαυσε νὰ γεννᾷ τέκνα, ἀντάξια καὶ ἰσάξια
τῶν εὐκλεῶν προγόνων των, οἱ ὅποιοι καὶ κατὰ τὸ ἄπῳ παρελθόν καὶ κατὰ τὴν χι-
λιετὴ Βυζαντινὴν ἐποχὴν, ὡς καὶ κατὰ τοὺς χαλεποὺς τῆς δουλείας χρόνους, παρὰ
τὸ χαλεπὸν τῶν καιρῶν καὶ τὸ δυσχερὲς τῶν περιστάσεων, ἐγένοντο φωστῆρες ὑπέρ-
λαμπροι, φωτίζοντες πολλοὺς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ διαδοῦντας.

Ἀνέμενον νὰ ἴδω ἐρχόμενα εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος πολλὰ ἱστορικά στοι-
χεῖα, ἀφορῶντα τὴν Ἡπείρὸν μας καὶ δὴ τὸ Πωγωνίον, τὸ βρεῖθον πολλῶν ἀρχαιο-
τήτων, ὡς εἶναι τὰ μεταξὺ Κάτω Μερόπης καὶ Παλαιοπύργου, εἰς θέσιν Ἀϊ - Γιώρ-
γης ἐρείπια μὲ ὑπερμεγέθεις λίθους, τὸ παρὰ τὸ Λαχανόκαστρον — νῦν Ὁραιόκα-
στρον — φρούριον μὲ τὴν μυστικὴν πρὸς τὸν κάτωθεν ρέοντα ποταμὸν Γορίμὸν θυρίδα
του, τὰ ἄνωθεν τῶν πηγῶν Κεφαλεθρύσου ἐρείπια μὲ τὰς ὕψικαρήνους δρῦς ὅπου, κα-
τὰ τὸν ἱστορικὸν Λαμπρίδην, ὑπῆρχε τὸ χωρίον Θοδωρίτσι, καταστραφέν κατὰ τὸν
ΙΖ' αἰῶνα, τὰ παρὰ τὴν Μέδδεζαν ἐρείπια πύργου, ἐξ οὗ καὶ τὸ χωρίον μετωνομά-
σθη Παλαιόπυργος καὶ τόσα ἄλλα, ἅτινα ἔδει νὰ ἐρευνηθῶσι μετὰ πολλῆς προσοχῆς

Ἄτυχως, μέχρι σήμερον, δὲν εἶδον εὖοσιμα καὶ ἐκλεκτὰ προϊόντα τοιούτων ἐ-
ρευνῶν. Ἄς μοι ἐπιτρέψουν οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὰ γράμματα νέοι μας — ἀμφοτέ-
ρων τῶν φύλων — ὡς καὶ μὲ τὰς τέχνας καὶ τὸν ἀθλητισμὸν, νὰ τοὺς συστήσω νὰ
ρίψουν ἐν προσεκτικῶν ἐρευνητικῶν βλέμμα εἰς τὴν γύρω περιοχὴν τῆς ἰδιαίτερας
τῶν ἑκαστος πατρίδος. Τοῦτο θὰ εἶναι λίαν χρήσιμον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς. Τοῦτο τὸ
πράττω καὶ ἐγὼ μετὰ πολλῆς χαρᾶς καὶ εὐχαριστήσεως.

Γέννημα τῆς τοιαύτης μου προσπάθειάς εἶναι ἡ παροῦσα μου πενιχρὰ διατριβή.

Σκοπός μου διὰ ταύτης εἶναι, πῶς θὰ δυνηθῶ νὰ ἐκτυλίξω μερικὰς ἀνεξερευνήτους ἢ ἡμιεξερευνηθείσας πτυχὰς ποὺ καλύπτουν τὴν ἱστορίαν τῆς ἰδιαίτερας μας πατρίδος, τῆς εὐάνδρου Ἡπείρου μας καὶ δὴ τῆς στενωτέρας τοιαύτης, τοῦ Πωγωνίου μας μὲ ἐπίκεντρον τὴν κατὰ τὸν Μεσαῖωνα ἀκμάσασαν Ἀρχιεπισκοπὴν Πωγωνιανῆς.

Πολλοὶ πρὸ ἐμοῦ ἡσχολήθησαν μὲ τὴν ἔρευναν τῶν στοιχείων, τὰ ὅποια συνθέτουν τὴν ὑπαρξιν, τὴν ἐθνικοθηρησκευτικὴν καὶ κοινωνικὴν προσφορὰν τῆς ἀνωτάτης αὐτῆς θρησκευτικῆς ἀρχῆς εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην. Ἀτυχῶς τὰ προΐοντα τῆς εὐγενοῦς ταύτης τῶν προσπαθείας εἶναι πενιχρά, ἐν πολλοῖς δὲ σημείοις ἀλληλοσυγκρουόμενα. Δύσκολον ἔθεν τὸ ἔργον, τὸ ὅποιον ἀνέλαβον. Αἱ σταγόνες τῶν στοιχείων, τὰ ὅποια ἀνεύρισκον καὶ ἐγὼ δὲν μὲ ἱκανοποιούν. Ὅτι τὴν μίαν ἡμέραν ἐθεώρουν ὡς ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τὴν ἐπομένην ἀντρέπετο. Διεψεύδετο ἀπὸ ἀντιτιθεμένης πληροφορίας καὶ τὸ «εὔρηκα, εὔρηκα» τῆς προηγούμενης ἐσωριάζεται τὴν ἐπομένην ὡς χάρτινος πύργος!

Οἱ δεδικαιολογημένοι θυμὸς αὐτοὶ διαταγμοὶ μου ἐν τέλει ὑπεχώρησαν. Ἐπεκράτησαν εἰς τὸν ἐσωτερικόν μου κόσμον οἱ παραινέσεις τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ «Ζητεῖτε καὶ εὑρήσετε» «Κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται».

Ἐκ τῶν θείων τούτων λόγων ἐνθαρρυνθεὶς καὶ ἐγὼ, ἔσπευσα παντοῦ ὅπου ἦτο, ἔστω καὶ ἡ ἐλαχίστη ἐλπίς, ὅτι θὰ ἀνεύρισκον σχετικόν τι. Αἱ μαρμάρινοι πολυδάθυμδες κλίμακες τῶν ἐν Ἀθήναις Βιβλιοθηκῶν δυσθύμως ἡγεῖοντο τὰς συχὰς ἐνοχλήσεις μου· οἱ ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὅρει Θειοφόροι Ἀγιοὶ Πατέρες πολλάκις ἀπησχολήθησαν παρ' ἐμοῦ παρέχοντές μου ἐν τῇ ἐγνωσμένῃ καλωσύνῃ των, πολύτιμα ἱστορικὰ στοιχεῖα ἐκ τῶν πλουσίων ἐκεῖ Βιβλιοθηκῶν. Τοῦτο τὸ ἔπραξαν καὶ οἱ εἰς οὓς κατέφυγον εὐσεβεῖς Τοποτηρηταὶ τῶν Ἱερῶν Μονῶν Εἰκοσιφοινίσσης Δράμης καὶ Βαρλαάμι Μετεώρων. Μεγίστως δὲ συνέβαλε εἰς τὴν ταπεινὴν μου προσπάθειαν ὁ εἰς τὰς Οὐρανίους Μονὰς μεταστάς αἰδιδίμος Πατριάρχης Ἀθηναγόρας, ἐπιτρέψας μοι τὴν ἀναδίφησιν τῶν Πατριαρχικῶν Ἀρχείων. Πάντας εὐγνωμονῶ. Αἱ ταπεινοὶ μου αὐταὶ προσπάθειαι σχέσιν ἔχουσαι μὲ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Πωγωνιανῆς κατατίθενται ἐν συνεχείᾳ.

Ἰδομεν πρῶτον τί περὶ αὐτῆς ἔγραψεν ὁ ἀείμνηστος ἐκ Σουδενῶν ἱστορικὸς Ἰωάννης Λαιμπρίδης.

Οὗτος, τὸ πνευματικόν του τέκνον, ὅπερ τιτλοφορεῖ καὶ οὗτος «ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΗ ΠΩΓΩΝΙΑΝΗΣ», ἀφιερώνει:

«Τοῖς ἐν Βραδέτῳ αὐταδέλφοις Γεωργίῳ Δ. Τσιγαροῦ, Διδάκτορι τῆς Ἱατρικῆς καὶ Νικολάῳ, ἀποφοίτῃ τῆς Ριζαρείου καὶ Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου».

Ἐδημοσιεύθη, μετὰ θάνατον — 1888 — εἰς τὸ ἀνὰ τὸ πανελλήνιον γνωστὸν τότε περιοδικὸν «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ» (Α' τόμ. σελ. 269—282) ἐκδιδόμενον ἐν Ἀθήναις

Ἐν ἀρχῇ τῆς ἀξιολογητῆς ταύτης διατριβῆς του ἀναγινώσκωμεν:

«Ἡ ἐποχὴ τῆς συστάσεως τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Πωγωνιανῆς μένει μέχρι τοῦδε ἄγνωστος. Λέγεται ὅμως ἐκ παραδόσεως, ὅτι τὸ ἡπειρωτικὸν τοῦτο τμήμα διὰ θρόνου Ἀρχιεπισκοπικοῦ ἐτίμησε Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνάτος, διὰ τῆς Ἡπείρου ἐξ Ἰταλίας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπανακάμψας, ἰδρυσάμενος καὶ τὴν παρὰ τὴν Διπαλίτσαν Μονὴν τῆς Μολυβδοσκεπάστου. Μὴ τὸ παρεμφερὲς τῶν ὀνομάτων Πωγωνάτος Πωγωνιανὴ καὶ εἰς τὴν παράδοσιν ταύτην τροφὴν ἐχορήγησεν, Ἀνδρόνικος δ' ὁ νεώτερος λέγεται ἐπίσης ἐκ τῆς Ἀλβανίας εἰς Ἡπειρον ἐπιστρέφων κατὰ τὰ ἔτη 1335—36 ἐξ εὐλαβείας ἐλαυνόμενος, βασιλικῶς τὸν θρόνον τοῦτον ἐπροικοδότησεν, ἐγκαθιδρύσας ἐν Διπαλίτῃ τὸ μεταίχμιον τοῦτο τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Ἡπείρου καὶ ἀνωτέρας Πολιτικῆς Ἀρχᾶς. Ἄγνωστος ἐπίσης μένει, ἐὰν ἡ Ἐκκλησιαστικὴ αὕτη τῆς Πωγωνιανῆς Ἀρχῇ, ἔδραν ἔσχεν, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, τὸ νῦν χωρίον Διπαλίτσα, ὅπερ ἐπὶ Δεσποτῶν τῆς Ἡπείρου, σπουδαιότητα καὶ σημαντικότητα εἶχεν, ὡς σημειοῖ ὁ Κατακουζηνός.

Ἐάν δὲ εἰς τὸ ὁμώνυμον τῷ Ἑπειρωτικῷ τούτῳ τμήματι χωρίον Μπωγωνισκόν, ἐξ οὗ κατὰ τὸν Leake καὶ τὸ ὄνομα τοῦ τμήματος προέκυψεν, συνέστη κατ' ἀρχὰς ὁ ἀρχιερατικὸς οὔτος θρόνος, οὐδεμίαν, ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔνδειξιν ἔχομεν. Οὐχ ἦττον τὸ χωρίον τοῦτο τῆς ἐκκλησιαστικῆς ταύτης ἀρχῆς καὶ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἦν ἰδιόκτητον, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτοῦ μέχρι πρὸ μικροῦ ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς εἰς Διπαλίτσαν Ἀρχιεπισκοπῆς ἐθάπτοντο».

Τοῦτα γράφει ὁ ἱστορικὸς Λαμπρίδης ἐν σχέσει μὲ τὴν ἀρχικὴν ἑδραν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἃς μοὶ ἐπιτραπῇ νὰ ἀναφέρω τὰ ἀκόλουθα:

Ὁ ὑποφαινόμενος, ὡς καταγόμενος ἐκ τοῦ ἄλλοτε ἀνθοῦντος μικροῦ τούτου χωρίου, νῦν δὲ κατηρηγμένου καὶ κατηρειπωμένου, λόγῳ τῆς ἀντεθνικῆς δράσεως τῶν ἀναρχικῶν καὶ ὅπερ σήμερον, Θεοῦ εὐδοκοῦντος, καὶ τοῦ πολιούχου τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου βοηθοῦντος, ἀνοικοδομεῖται, ἐρευνήσας μετὰ θερμοῦ ἐνδιαφέροντος, τόσον τὴν ἐντός, ὅσον καὶ τὴν ἔξω πέριξ τοῦ χωρίου περιοχὴν, δὲν κατώρθωσα νὰ ἀνεύρω στοιχεῖα, ἱκανῶς μαρτυροῦντα καὶ ἐπιβεβαιοῦντα τὰ ὑπὸ τοῦ Λαμπρίδη ἀναγραφόμενα. Ὑπάρχει ἀριστερὰ τῆς ἀτραποῦ, τῆς ἀγοῦσης ἀπὸ τὸ χωρίον τοῦτο πρὸς Διπαλίτσαν τῆς διερχομένης ἐκ τῶν κλιτύων τῆς ὁροσειρᾶς Νειμέρτσικας, Ἀερόπου τὸ ἀρχαῖον, ἐπὶ προσόψεως μικροῦ σπηλαίου ἐζωγραφισμένη εἰκὼν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἡμιεμφθαμένη καὶ κάτωθεν αὐτῆς ἐπὶ τοποθεσίας, ὅπωςδῆποτε ὁμαλῆς, κοιλότης μικρὰ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ὁμοιάζουσα τάφον ἀπέριττον, τὸν ὁποῖον ἡ παράδοσις ὀνομάζει «Ἁγιο Λεῖψανο». Λέγεται ὅτι εἰς τὸ σπήλαιον τοῦτο ἔζη ἐρημίτης τις, ὅστις ἀποθανὼν, ἐνεταφιάσθη εἰς τὸν χώρον αὐτόν. Ἄλλ' ἡ παράδοσις οὐδὲν μᾶς λέγει ἂν τὸ χωρίον μου τοῦτο ἦτο ἑδρα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Πωγωνιανῆς, ὡς εἰκάζει ὁ Λαμπρίδης, στηριζόμενος εἰς τὸν ἱστορικὸν Leake. Οἱ νεκροὶ τοῦ χωρίου ὄντως ἐθάπτοντο εἰς τὸν ἄνω τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ ὁμαλὸν χώρον, ὅστις καὶ σήμερον ὀνομάζεται: «Μνήματα Πωγωνιτσιώτικα».

Τὸ γεγονός ὅμως τοῦτο δὲν ἀποδεικνύει μὲν «τὸ ὅτι οἱ νεκροὶ τοῦ χωρίου τούτου ἐθάπτοντο ἐκεῖ, διότι ἡ μεταφερθεῖσα εἰς Διπαλίτσαν ἑδρα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ἐτίμα ἰδιαίτερος τὰ ἀρχῆθεν πνευματικά της τέκνα», ἀλλὰ παρέχει — ἔστω καὶ ἀμυδρῶς — ἐλάχιστον φῶς εἰς τὸν ἱστορικὸν τῆς αἰῶνος, δι' ὅσα ἡμεῖς δὲν κατωρθώσαμεν νὰ ἀνεύρωμεν.

Τὰ γραφέντα παρ' ἐνίων ὅτι οἱ νεκροὶ τοῦ χωρίου τούτου ἐθάπτοντο εἰς Διπαλίτσαν, διότι τὸ χωρίον τοῦτο ἑστειροῦτο ἱερώς, δὲν ἀντέχει οὔτε καὶ εἰς τὴν ἐλαχίστην κριτικὴν. Γνωρίζομεν ἀπὸ διηγήσεις πάππων μας ὅτι τὸ χωρίον τοῦτο τουλάχιστον πρὸ διακοσίων ἐτῶν εἶχε ἱερέα, τὸν ἀοιδιον Παπα - Θανάσην, ἱεουργοῦντα μέχρι βαθυτάτου γήρατος καὶ ἀποθανόντα τὸ ἔτος 1890. Ἀλλὰ ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι εὐσταθεῖ ἡ ἐν λόγῳ πληροφορία, τί θὰ ἦτο ἐνκόλωτερον, ὁρθότερον, προτιμώτερον, νὰ μεταφέρεται ὁ νεκρὸς εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων περίπου χιλιομέτρων, μέσῳ κατ' εὐφημισμὸν ὀνομαζομένης ὁδοῦ ἢ νὰ ἐκαλεῖτο ἱερεὺς γειτονικῆς ἐνορίας νὰ φάλη ἐκεῖ τὴν νεκρῶσιμον ἀκολουθίαν καὶ νὰ ταφῇ ἐπὶ τόπου ὁ νεκρὸς; Ἀσφαλῶς τὸ δεύτερον.

Δύναται ὅθεν νὰ ἐξαχθῇ, ἂν ὅχι τὸ συμπέρασμα, ἀλλ' ἡ εἰκασία ὅτι ἡ βεβαία ταφὴ τῶν νεκρῶν τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου εἰς χώρον ἐγγὺς τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Πωγωνιανῆς, ὅτι ὑπῆρχεν ἰδιόζουσα σχέσις μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν κατοίκων τοῦ ὡς ἄνω χωρίου, ἐξικνουμένη πέραν τῶν ὁρίων τῆς κοινῆς πνευματικῆς σχέσεως.

Μετὰ τὴν ἐπιβεβλημένην, κατ' ἐμέ, ὡς ἀνωτέρω παρέμβασιν, ἐπανέρχομαι πάλιν εἰς τὸ κύριον ἔργον μου, δηλαδὴ τί περὶ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης συνεχίζει νὰ μᾶς πληροφορῇ ὁ ἀοιδιμος Λαμπρίδης.

«Ἀνέγνωσα - γράφει - εἰς ἐξομολόγῳν Ἱεροῦ Εὐαγγελίου τῆς Ἱερῆς Μονῆς Ἀρσάνου ἐν Ἀρσινόουπόλει, ὅτι Ἀρχιεπισκοπικῶς ἦν ὁ Θρόνος Ποργωνιανῆς τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος μεταξὺ τῶν 24 Ἀρχιεπισκοπῶν τῆς Αὐτοκρατορίας».

Ὡς οὕτως διὰ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν ταύτην, ἣ ἀνέστησε ἡμεῖς Ἀρχιεπισκοπὴν Χρηματική γράφει εἰς τὴ «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» τῆς ΙΕ' σελ. 117 τὴ ἀνέλυσεν:

«Ἡ Μονὴ Μολυβδοσκεπάστου ἐχρησίμευσεν ὡς ἔδρα τῆς Ποργωνιανῆς, ἐπὶ ὁμοκλήρους ἐκαιοντακτηρίδας προσοῦ αὐτὴ μεταφερθῇ εἰς Λιπαλίτσαν, ἥς, καθεδρικῶς ναὸς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, σωζόμενος ὁμοκλήρος, ὀνομάζεται καὶ σήμερον ΕΠΙΣΚΟΠΗ, ἔφερε δὲ πάντοτε ἢ εἰς Λιπαλίτσαν Ἀρχιεπισκοπὴ τὸν τίτλον ΠΩΓΩΝΙΑΝΗΣ».

Ὁ δὲ Β. Ζώτος (Μολοσσός) «Ἡπειρωτικὰ Μελέται», τῆς Β' σελ. 93 γράφει διὰ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν ταύτην τὴ ἀνέλυσεν:

«Ἡ πόλις Ποργωνιανὴ ἀνηρέθη ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς πόλεως Πασσαρόνδος ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Ποργωνάτου καὶ ἐτιμήθη μὲ Θρόνον Ἀρχιερατικόν. Εἰς τὸ ἄκρον τῶν ἐρειπίων τῆς πόλεως ταύτης σώζεται ἡ Μολυβδοσκεπάστος Μονὴ τῆς Παναγίας, ἣτις ἦτο ὁ Μητροπολιτικὸς ναὸς τῆς πόλεως ταύτης».

Ὁ δὲ ὁμοκλήρος Μητροπολίτης Ἀρσείας Ἀνθρως Ἀλεξούδης, ὅστις εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸ ἐργοδομησας ἐκδομένην ἐφημερίδα «ΝΕΟΛΟΓΟΣ» (ἀριθμ. φύλλου 6.794) ἀναγράφει ὀνομαστικῶς πέντε Ἀρχιεπισκοπῶν τοῦ Οὐνομενεοῦ Θρόνου, ἀναφέρει ὡς Ἀρχιεπισκοπὴν Ποργωνιανῆς, κατὰ τὴν περίοδον 1572 — 1594 τὸν ὁμοκλήρον Γαβριήλ.

Εἰς δὲ τὴν ἐφημερίδα «Βυζαντις», (ἀριθμ. φύλλου 94 τῆς 1ης Ἀπριλοῦ 1904) ἀναγγελλόμεν τὴ ἀνέλυσεν περὶ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ποργωνιανῆς:

«Κατ' αὐτὸς Ἀρχιεπισκοπικῶς ναὸς ἦν ὁ ναὸς τῆς Μολυβδοσκεπάστου Μονῆς. ὃν ἔτισεν ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὁ Ποργωνάτος, ὅστις ἐτίμησε καὶ τὴν Ποργωνιανὴν μὲ Θρόνον Ἀρχιερατικόν, εἰς ὃν ὑπῆρχοντο τοεῖς Ἀρχιεπισκοπαί, Σελιαφόρου, Πουλίχεριουπόλεως καὶ Λεβρόν. Ἔστα ἦν Ἀρχιεπισκοπικὸς ναὸς ὁ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ἐν Λιπαλίτῃ μέχρι τὸ 1770, καὶ ὁ κατεστράφη ἡ Λιπαλίτσα».

Ὅτι ὁ ἐν Λιπαλίτῃ ἱερὸς ναὸς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων ἐχρησίμευσεν ἐπὶ αἰῶνας ὡς Μητροπολιτικὸς Ναὸς τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ποργωνιανῆς εἶναι γεγονός, ἀνεπίδεκτον πάσης ἀμφισβήτησεως. Τόσοντιον ἀμφισβητεῖται τὸ ὅτι ὁ ναὸς τῆς ἱερῆς Βασιλικῆς καὶ Σταυροπηγιακῆς Μονῆς Μολυβδοσκεπάστου, ὡς τινὲς γράφουσιν, ὑπῆρχε τοιοῦτος, διότι σφαιρὴν ἐπίσημον μαρτυρίαν ἔχομεν. Εἰς τὸν ἱερὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καὶ εἰς τὸ ὑπέρθυρον αὐτοῦ, ὑπάρχει ἐπιγραφή, σωζομένη ἀνέπαφος, ἔχουσα οὕτως:

«ΟΤΤΟΣ Ο ΠΑΝΣΕΠΤΟΣ ΚΑΙ ΘΕΙΟΣ ΝΑΟΣ Ο ΕΙΣ ΟΝΟΜΑ ΤΙΜΩ-
ΜΕΝΟΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΕΝΑΘΕΩΝ ΚΑΙ ΠΑΝΕΤΦΗΜΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ Α-
ΝΗΓΕΡΘΗ ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ ΕΤΑΟΚΙΑ ΘΕΟΥ ΛΙΑ ΣΤΗΝΑΡΟΜΗΣ ΚΟΠΙΟΥ
ΤΕ ΚΑΙ ΕΞΘΛΩΝ ΤΟΥ ΕΝ ΜΑΚΑΡΙΑ ΤΗ ΛΗΞΕΙ ΓΕΝΟΜΕΝΟΥ ΚΥΡ
ΠΑΝΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΕΝΗ ΛΙΑ ΨΥΧΙΚΗΝ ΑΤΤΟΥ ΣΩΤΗΡΙΑΝ ΚΑΙ ΤΩΝ
ΓΟΝΕΩΝ ΑΤΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟ ΖΗΣ ΕΤΟΣ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΑΡΧΙ-
ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΠΩΓΩΝΙΑΝΗΣ ΚΥΡΟΥ ΠΑΧΩΜΙΟΥ. ΜΕΤΑ ΔΕ ΠΑΡΑΛΟ-
ΜΗΝ ΧΡΟΝΩΝ ΟΥΚ ΟΛΙΓΩΝ ΘΕΩΙ ΖΗΛΩΙ ΚΙΝΗΘΕΙΣ Ο ΤΙΜΙΩΤΑ
ΤΟΣ ΚΥΡ ΠΑΝΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ ΟΣ ΤΗΝ ΕΤΗΡΕΠΕΙΑΝ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ
ΚΥΡΙΟΥ ΑΓΑΠΩΝ ΕΞΩΛΙΣΕΝ ΕΞ ΙΑΙΩΝ ΑΝΑΛΩΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΙ-
ΣΤΟΡΗΣΕΝ ΑΤΤΟΝ ΚΑΙ ΕΚΑΛΩΜΗΣΕΝ ΩΣ ΚΑΘΩΣ ΟΡΑΤΕ ΤΗΕΙ
ΨΥΧΙΚΗΝ ΑΤΤΟΥ ΣΩΤΗΡΙΑΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΑΤΤΟΥ ΧΕΙΡΙ Ε-
ΜΟΥ ΤΟΥ ΤΑΠΕΙΝΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΕΚ ΧΩΡΙΟΥ ΓΡΑΜΜΟCΤΑC ΚΑ-
ΤΟΥ (δυσανάγνωστο) ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΑΡ

ΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΠΩΓΩΝΙΑΝΗΣ ΚΥΡΟΥ ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ. ΕΝ ΕΤΕΙ ΖΡΝΔ' ΜΗΝΙ ΔΕΚΕΜΒΡΙΩ Κ'».

Εἰς ταύτην βλέπομεν ἀναγραφόμενα δύο ὀνόματα Ἀρχιεπισκόπων τῆς, τὸ τοῦ Παχωμίου καὶ τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν Παρθενίου. Εἰσερχόμενοι σήμερον εἰς τὸ Ἱερὸν τοῦτο Σκήνωμα τοῦ ὁποῦ ἀπεφεύχθη ἡ κατάρρευσις, κατόπιν συντόνων ἐνεργειῶν τοῦ διευθυντοῦ Ἀρχαιολογικῆς Υἱηρεσίας ὑπουργείου Θρησκευμάτων καὶ Ἐθνικῆς Παιδείας κυρίου Ὁρλάνδου, βλέπομεν εἰς τὸ Ἱερὸν τὸ Σύνδρονον διατηρούμενον ἀνέπαφον ἐνδεικτικὸν τοῦ ὅτι ὁ Ἱερὸς οὗτος ναὸς ἦτο ὁ Μητροπολιτικὸς τοιοῦτος. Εἰς ἐπίρρωσιν τούτου ἔρχεται καὶ ὁ σήμερον ὀνομαζόμενος παρὰ τῶν κατοίκων ἱερὸς οὗτος ναὸς «Ἐπισκοπή».

Ἀλλὰς μαρτυρίας περὶ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς ταύτης ἔχομεν τὰς ἀκολουθοῦσας:

Ὁ ἀοίδιμος Μητροπολίτης Σάρδεων Γερμανίας (Ἡπειρωτ. Χρονικά, Τόμος IB' σελ. 83), γράφει τὰ ἑξῆς:

«... Τὸ πρῶτον ἀναφέρεται Ἀρχιεπισκοπῇ Πωγωνιανῆς μεταξὺ τῶν ὀκτὼ Ἀρχιεπισκοπῶν τοῦ Οἴκου. Θρόνου τῆς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων)πόλεως ἀναγραφῆς τῶν Ἐπαρχιῶν τοῦ Οἴκου. Θρόνου Κων)πόλεως».

Ὁ ἀοίδιμος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος, ὁ πολυγραφώτατος οὗτος συγγραφεὺς, ὁ ἴσως περισσότερον ἄλλων ἀσχοληθεὶς καὶ ἐνδιατρίψας μὲ τὰς Ἀρχιεπισκοπὰς τοῦ Οἴκου. Θρόνου, τόσον κατὰ τὴν ἐνδοξον Βυζαντινὴν ἐποχὴν, ὅσον καὶ κατὰ τὰς χαλεπὰς ἡμέρας τῆς μακροχρονίου τουρκικῆς δουλείας, εἰς τὸν πρῶτον πίνακα Ἀρχιεπισκόπων, τὸν δημοσιεύμενον εἰς τὴν «Ἐπιστημονικὴν Ἐπετηρίδα» τοῦ 1922 (σελ. 219) οὐδαμῶς ἀναφέρει ὀνόματα Ἀρχιεπισκόπων Πωγωνιανῆς. Εἰς τὸν 3ον ὅμως πίνακα, τὸν ἀναγράφοντα τὰς κατὰ τὴν ἄλωσιν καὶ μετὰ ταύτην Ἀρχιεπισκοπὰς τοῦ Οἴκουμενικοῦ Θρόνου, ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν σελίδα 236, τὰ ἀκόλουθα:

«... Ἐκτὸς τῶν 72 τοιούτων Μητροπόλεων ὑπὸ τὸ Πατριαρχεῖον ὑπέκειντο τότε, κατὰ τινὰ μὲν ἀντιγραφὴν τῆς ἀνωτέρω ἀναγραφῆς ἐπὶ Ἀρχιεπίσκοποι Προκονήσου, Καρπάθου, Αἰγίνης, Πωγωνιανῆς, Ἐλασσῶνος, Κῶ, Λευκάδος, κατὰ τινὰ δὲ ὀκτὼ, προστιθεμένης εἰς τὰς ἀνωτέρω καὶ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Φαναρίου. Διαφορὰ τις ὑπάρχει καὶ ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν Ἐπισκοπῶν, διότι, κατὰ τινὰ μὲν ἀντίγραφα, ἦσαν ἐβδόμηκοντα ὀκτὼ, κατ' ἄλλα δὲ ὀγδοήκοντα τέσσαρες».

Ὡς καὶ ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν, ἡ ἀναγραφὴ ὑπὸ τοῦ ἀοιδίου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν Χρυσόστομου ὀνομάτων Μητροπόλεων ὑπαρχουσῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν, εἶναι: μίᾳ ἀψευδῆς μαρτυρία ὅτι κατὰ τὴν ἄλωσιν καὶ μετὰ ταύτην ὑπῆρχεν ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Πωγωνιανῆς, χωρὶς ὅμως, ἀτυχῶς γὰρ μᾶς δίδῃ περισσοτέρας περὶ αὐτῆς πληροφoρίας.

Ὁ δὲ ἀοίδιμος χρονογράφος Π. Ἀραβαντινὸς εἰς τὸ βιβλίον του «ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ» (Τόμος Β' σελ. 138) περὶ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Πωγωνιανῆς, γράφει τὰ ἀκόλουθα:

«Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Πωγωνιανῆς κατεῖχε τὴν 64ην σειρὰν, κατὰ δὲ τὸ Συνταγματικὸν 1854 τὴν 74ην. Ἔδρα τῆς ἦν ἀνέκαθεν ἡ Λιπαλίτσα καὶ ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ἥτις ἐκτίσθη τῷ 1523 ἀπὸ ἐπιγραφῆς τῆς ἐν Πολιτσάνῃ Ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Δημητρίου ἐπὶ τῷ Νάρθηκι μνημονεύεται ὁ Ἐπίσκοπος Δρυϊνουπόλεως Συμεὼν».

Ὁ δὲ διακεκριμένος παιδαγωγὸς Εὐριπίδης Σούρλας — ἐν σχέσει μὲ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν ταύτην γράφει — «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» (τόμ. ΙΕ' σελ. 216) — τὰ ἀκόλουθα:

«Εἰς Χειρόγραφον Κώδικα τοῦ ἔτους 1722, εἰς τὸν ὁποῖον ἀναγράφεται σειρὰ Μητροπόλεων, Ἀρχιεπισκοπῶν καὶ Ἐπισκοπῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξηρτῶντο παλαιότερον

ἀπὸ τὸν θρόνον Βουλγαρίας, μνημονεῖονται καὶ Μητροπόλεως καὶ Ἐπισκοπαί, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀποσπασθῇ τῆς Ρωμαϊκῆς Διοικήσεως καὶ ὑπῆχθησαν ἀργότερον εἰς τὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως, μετὰξὺ ἄλλων, ἦτο καὶ ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Πωγωνιανῆς».

Ἐν σχέσει μὲ τὴν ἀρχικὴν καὶ μετέπειτα θρόνον τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Πωγωνιανῆς καὶ ὁ ἐξαιρετικὸς συγγραφεὺς καὶ πολυγραφώτατος Ἑπειρώτης λόγιος Σπυρίδων Στοῦπης, εἰς τὸ περισπούδαστον καὶ ἀξιωματικὸν βιβλίον του «Πωγωνησιακὰ καὶ Βηθανιώτικα», σελ. 73, γράφει τὰ ἀκόλουθα:

«Μέχρι τοῦ 727 μ.Χ. ὅλη ἡ Ἑπειρος εἶχε ὡς ἀνώτερη Ἐκκλησιαστικὴ Ἀρχὴ τὸν Πάπα τῆς Ρώμης, Μητροπολιτικῶς δὲ ἡ ἱστορουμένη περιοχὴ ὑπῆγετο, πολὺ πιθανόν, στὴ Μητρόπολη Νικοπόλεως καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴ τῆς τελευταίας, εἰς τὴν Μητρόπολιν Ναυπάκτου.

Ἀπὸ τοῦ 12ου αἰῶνος μέχρι τοῦ 1774 οἱ Ἀρχιεπίσκοποι Πωγωνιανῆς, ἔνεκα τῆς συστηματικῆς κατὰ τὴν πνευματικὴν αὐτὴν περιφέρειαν ἀναρχίας καὶ πίεσεως, δυέμενον συνήθως εἰς Βουκουρέστιον».

Θὰ ἠδυνάμεθα νὰ παραθέσωμεν τὰς γνώμας καὶ δεκάδος εἰσέτι ἐκλεκτῶν διανοουμένων, ἀσχοληθέντων μὲ τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Πωγωνιανῆς. Δὲν πράττω ὁμοῦς τοῦτο, ἵνα μὴ καταπονήσω τοὺς καλοὺς μου ἀναγνώστας μὲ τὰς διύσταμένους καί, ἐν πολλοῖς, ἀλλήλοσυγκρουόμενας ἀπόψεις των.

Αἰσθάνομαι ὁμοῦς ἀδύητον ἀνάγκην νὰ παραθέσω μίαν καὶ μόνον πρὸς τοῦτο ἄποψιν περὶ τοῦ ἀλλύτου, ὡς μὴ ἐπιβεβαιουμένου ἱστορικῶς Ἐκκλησιαστικοῦ τούτου θέματος, ἐπαφιέμενος τὰ περαιτέρω εἰς τὴν ὀρθολογιστικὴν καὶ ἀντικειμενικὴν κρίσιν τῶν ἀναγνωστῶν τῆς παρούσης μου.

Τὴν ἄποψιν ταύτην ὑποστηρίζει ὁ ἐκ Δρόβιανης τῆς μαρτυρικῆς Βορείου Ἑπείρου, ἀείμνηστος ἱστορικὸς Νικ. Μυστακίδης. Οὗτος δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐφάμιλλος τοῦ Λαμπρίδη. Ἐξῆσε κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ διέθεσεν οὐκ ὀλίγον χρόνον εἰς τὸ νὰ ἐρευνᾷ, νὰ ἀναζητῇ, νὰ ἐπισκέπτεται ναοὺς καὶ Μονὰς καὶ ὡς εὐλαβὴς προσκυνητὴς ἀλλὰ καὶ ἀναζητητὴς παλαιῶν ἐπιγραφῶν, ἐνθυμήσεων ἐπὶ ἐσωφύλλων Ἱερῶν Βιβλίων καὶ παντὸς δυναμένου νὰ χύσῃ ἔστω καὶ ἀμυδρὸν φῶς εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου καὶ ἐν γένει τῆς εὐρυτέρας περιοχῆς. Τὴν συγκομιδὴν τῶν ἀξιεπαίων προσπαθειῶν του, τὴν ἔκαμνε κοινὸν κτῆμα εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ταῦτα ἀναγινώσκουμεν ἀπλήρως καὶ αἰσθανόμεθα ἐπιτακτικὸν καθήκον νὰ ἐκφράσωμεν τὴν εὐγνωμοσύνην μας πρὸς τὸν ἐκλιπόντα Βορειοηπειρώτην ἱστορικόν. Αὗτη θὰ ἦτο ἀπεριόριστος, ἐὰν εἶχε προσπαθῇ νὰ ἐγγνώριζεν ἡμῖν τὰς πηγὰς, ἐξ ὧν ἠρύσθη ταύτας. Ἀτυχῶς στερούμεθα παντελῶς τοιούτων. Τούτου ἔνεκεν μεταδίδομεν ταύτας μετ' ἐπιφυλάξεως. Ὁ ἀείμνηστος αὐτὸς Νικόλαος Μυστακίδης εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 6869 φύλλον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκδιδομένης ἐφημερίδος «Νεολόγος» (8ης Μαΐου 1898) καὶ τὸ Ἡμερολόγιον «Ἑπειρωτικὸς Ἀστήρ» 1904, δημοσιεύει ὀνομαστικὸν πῖνακα τῶν Ἀρχιερατευσάντων εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Πωγωνιανῆς, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν φέρεται κτισθεῖσα ἡ ἐκεῖ Ἱερὰ Βασιλικὴ καὶ Σταυροπηγριακὴ Μονὴ Μολυβδοσκεπάζτου, ὑπὸ τοῦ ἐνδόξου Αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου 671—672 μ.Χ. μέχρι τὸ 1863 ἔτος, καθ' ὃ κατηργήθη ἡ ἐν λόγῳ Ἀρχιεπισκοπὴ. Ἀτυχῶς, ὡς ἀνωτέρω ἀνέφερα, δὲν μᾶς γνωρίζει πηγὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐστηρίχθη, ἵνα ἀνατρέξωμεν καὶ ἡμεῖς. Διὰ τὴν ὡς ἀνω Ἱερὰν Μονὴν ἔγραψα ἱστορικὴν πραγματείαν, ἰδοῦσαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος εἰς τὴν περιοδικὴν «ΚΟΝΙΤΣΑ» (ὑπ' ἀριθ. 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, καὶ 39 τεύχη του, ὅπερ, ἀτυχῶς, ἐσχάτως διέκοψε τὴν ἔκδοσίν του.

Ἡ παράθεσις ὑπὸ τοῦ Νικολάου Μυστακίδου ὀνομαστικοῦ καταλόγου τῶν ἀρχιερατευσάντων εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν Πωγωνιανῆς ἀπὸ τοῦ 675 καὶ ἐντεύθεν μέχρι τῆς

1863, μᾶς παρέχει πολλὰς ἐλπίδας ὅτι ἡ πηγὴ ἐξ ἧς ἦντλησε τὰς πολυτίμους ταύτας πληροφορίας θὰ ὑπάρχῃ κίπου. Ἴσως εἰς τὰς ξένας Βιβλιοθήκας, εἰς ἃς μετέφερον ταύτας οἱ ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας . . . περίφημοι Σταυροφόροι!!! οἵτινες, μετὰ τὴν ἁλῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως — 1204 — ἐλαφυραγώγησαν πάντας τοὺς εὐρεθέντας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πνευματικούς θησαυρούς, οἱ ὅποιοι, ὅσοι δὲν ἀπωλέσθησαν διὰ παντός, εὐρίσκονται ὡς ἀνωτέρω ἀνέγραψα, εἰς τὰς Βιβλιοθήκας τῆς Ἑσπερίας.

Ὁ ἀναγραφόμενος ὀνομαστικὸς Πίναξ ὑπὸ τοῦ Νικολάου Μυστακίδου, ἔχει ὡς ἀκολούθως:

1ος)	650—680	μ.Χ.	Ἀρχιεπ. Παρθένιος
2ος)	812	»	Ἀββακούμ ὁ Ἐλεήμων
3ος)	851	»	Ἀρχιεπ. Ὑπάτιος
4ος)	890	»	» Χρῦσανθος
5ος)	919	»	» Βησσαρίων
6ος)	950	»	» Ἀγάπιος, πρόην ἡγούμενος Μονῆς Δρυάνου
7ος)	982	»	» Πανάρετος
8ος)	1096	»	» Χρῦσανθος
9ος)	1127	»	» Μητροφάνης ἐκ Δελβινακίου
10ος)	1270	»	» Διονύσιος
11ος)	1271	»	» Γεράσιμος ἀγράμματος
12ος)	1293—98	»	Παχώμιος ὅστις ἀνήρχετο εἰς τὸ ὄρος Νεμέρτσικα καὶ προήχετο, κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο.
13ος)	1300	μ.Χ.	Μελέτιος, πρόην ἡγούμενος
14ος)	1364	»	Ἀγαθόνικος ἐκ Ζαροβίνης ἢ Ἀρινίστης
15ος)	1380	»	Ἀγάπιος ἐγγράμματος
16ος)	1445	»	Κυπριανός. Ὅστις τίς οἶδε ἐκάθητο εἰς τὴν Μονὴν Πολύτσιανης
17ος)	1503	»	Πρωτοπαπᾶς τις, ἐκάθητο εἰς τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν Θρόνον, λίαν ἐγγράμματος
18ος)	1550	»	Βησσαρίων
19ος)	1560	»	Διονύσιος
20ος)	1570	»	Γαβριήλ
21ος)	1572—1578	»	Παρθένιος ἐκ Διπαλίτσης
22ος)	1610	»	Ματθαῖος
23ος)	1630	»	Σισίνης μετατεθεὶς
24ος)	1643	»	Παρθένιος παραιτηθεὶς
25ος)	1650	»	Δανιήλ ἐξ Ὑψηλοτέρας
26ος)	1656	»	Νεκτᾶριος (1684—87), Διονύσιος
27ος)	1694—1702	»	Μαλαχίας ἢ Μαλαχήλ
28ος)	1702—1708	»	Εὐθύμιος
29ος)	1720	»	Ἰωαννίκιος, υἱὸς Εὐστ. Παγούνη ἐξ Ὁστανίτης
30ος)	1729	»	Δανιήλ
31ος)	1750	»	Νεόφυτος
32ος)	1763	»	Παρθένιος ἐκ Διπαλίτσης
33ος)	1780	»	Ἀθανάσιος

340ς)	1782	»	Δοσίθεος
350ς)	1787	»	Ἀνθίμος
360ς)	1793—98	»	Ἀνθίμος
370ς)	1826	»	Διονύσιος ἀποδιώσας τὸ 1828
380ς)	1830	»	Βησσαρίων Πωγωνιανῆς καὶ Κορυθαῖος
390ς)	1835—39	»	Ἰωσήφ Πωγωνιανῆς καὶ Βέλλας
400ς)	1839—46	»	Ἰερόθεος Μπάτιος ἐξ Ὀστανίτης
410ς)	1847	»	Δωρόθεος
420ς)	1848—49	»	Μελέτιος Λέριος
430ς)	1850—1854	»	Νίκανδρος ἐκ Χίου
440ς)	1854—1863	»	Πανάρετος ἐκ Μογγόλου Τυρνόβου Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο — 1863 — ἀναγινώσκουμεν εἰς Πατριαρχικὸν Σιγίλλιον, τὸ ὁποῖον ὡς προλαβόντες ἀνέφερα, θέλομεν δημοσιεύσει κατωτέρω αὐτοῦσιον, κατηργήθη καὶ τύποις ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Πωγωνιανῆς. Δυνάμεθα ἀπεριφράστως καὶ ἀναντιρρήτως νὰ ἐμολογήσωμεν ὅτι, ἡ Ἀνωτάτη αὕτη Θρησκευτικὴ Ἀρχὴ προσέφερεν ἐπὶ χιλιετηρίδα καὶ ἐπέκεινα ἀνεκτιμήτους ἐθνικοθρησκευτικὰς καὶ ἐκπολιτιστικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν εὐπαθεῖ ταύτην περιοχὴν. Ἐὰν κατὰ τὰς δύο τελευταίας ἐκατοσταετηρίδας οἱ ἀείμνηστοι Ἀρχιεπίσκοποι τῆς, καμφθέντες ἀπὸ τὴν ἀπηνήγ καταδωξιν τῶν ἀπαύσιων κατακτητῶν ἐλιποφύχησαν καὶ, καταληφθέντες ὑπὸ πανικοῦ, ἐγκατέλειψαν τὸ ταλαίπωρον ποιμνίον τῶν καὶ ἔμειναν διαπαντὸς εἰς Ρωμανίαν διαιτώμενοι ἀπὸ τὰ πλοῦσια ἐκεῖ εἰσοδήματα τῶν ἀκινήτων κτημάτων τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, ἃς μὴ εἴμεθα αὐστηροὶ ἐπικριταὶ τῶν. Ἀγνοοῦμεν τὰς πραγματικὰς ἐκεῖ τότε δραματικὰς συνθήκας, τὰς ἐπιβαλοῦσας τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ ποιμνίου τῶν. Διὰ τὴν ἐν Ρωμανίᾳ κτηματικὴν περιουσίαν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Πωγωνιανῆς, ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῆς ὁποίας ἀπέζων οἱ ἐκεῖ καταφυγόντες Ἀρχιεπίσκοποι αὐτῆς, πληροφοροῦμεθα ἀπὸ τὴν ἐν τοῖς προηγουμένοις ἀναφερθεῖσαν πραγματείαν τοῦ ἱστορικοῦ Λαμπρίδου, τὰ ἀκόλουθα:

«Ὁ ἐν Βουκουρεστίῳ Ἰωάννης Γκιόρμαν ἢ Γκιόρμας, τοποτηρητὴς τῆς Μικρᾶς Βλαχίας, ἦτο Μέγας Μπάνος (Πρωθυπουργός) καταγόμενος ἐκ Διπαλίτης, διακρινόμενος ἐπὶ εὐγενείᾳ, πλούτῳ καὶ εὐσεβείᾳ, ἀνήγειρεν ἐν Βουκουρεστίῳ ἐκ θεμελίων Ἱερὸν ναόν, ἐπ' ὀνόματι τῆς κατὰ σάρκα Γεννήσεως τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐκτίσσε δὲ πέριξ αὐτοῦ ἐργαστήρια καὶ οἰκήματα λίαν προσοδοφόρα, ἀποκληθέντα Χάνη Γκράιτσι = Ξενοδοχεῖον τῶν Γκραϊκῶν, χρησιμεύοντα πρὸς κατάλυσιν καὶ διαμονὴν τῶν μεταβαίνόντων εἰς Ρωμανίαν ἐμπόρων ἐξ Ἑλλάδος καὶ δὴ ἐκ τῆς Ἡπείρου. Τὸ κτιριακὸν αὐτὸ συγκρότημα, ποῦ ἐκάλυπτε ἔκτισιν δύο χιλιάδων καὶ πλέον τετραγωνικῶν μέτρων, περιετείχισεν ἀνωλούθως καταλήλως, ἀφείδε δὲ ἐν μέσῳ καὶ εὐρεῖαν Πλατείαν ἀφιέρωσε καὶ ἐξήρτησε ταῦτα διὰ Σιγίλλιον καὶ ἐνίσχυσε διὰ Χρυσοβούλλων ὑπὲρ τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου Πωγωνιανῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Μολυβδοσκεπάστου. Ἐν τινι προσόψει τούτων ὑπῆρχεν ἡ ἐπιγραφὴ:

«ΟΡΩΝ ΜΕ ΤΕΚΝΟΝ ΚΑΛΑΙΜΟΡΦΟΝ ΚΑΙΝΟΝ ΤΙΣ ΗΠΕΙΡΕ ΜΕ ΕΙΔΕΝΑΙ ΘΕΛΕΙΣ ΠΑΓΕΝΤΑ. ΧΕΙΡΙ ΤΟΥ ΠΑΝΟΥ ΕΚΤΟΡΜΑ ΠΑΛΑΙ».

Τὰ ἐν λόγῳ κτήματα, συνεχίζει ὁ Λαμπρίδης, ἀπέφερον ἐτήσια εἰσοδήματα, ἀνερχόμενα εἰς ΤΡΕΙΣ ΧΙΛΙΑΔΕΣ Κανταρινὰ φλωρία.

Ὁ αὐτὸς ἱστορικὸς εἰς ἕτερον βιβλίον του «ΙΕΡΑ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ ΣΚΗΝΩΜΑΤΑ», σελ. 23, ἐν σχέσει μὲ τὰ εἰσοδήματα ταῦτα, γράφει καὶ τὰ ἀκόλουθα:

«Ἀλέξανδρος ὁ Παύλου Αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσσίας, διὰ Χρυσοβούλλου αὐτοῦ, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 25ην Ὀκτωβρίου 1753, καθιέρωσε πρὸς ψυχικὴν αὐτοῦ σωτηρίαν ἐτησίως ἀργυρὰ ρούβλια τεσσαράκοντα πέντε (45) εἰς τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Πωγωνιανῆς».

νιανῆς καὶ Μονὰς Μολυβδοσκεπάστου καὶ Γκούρας. Αἱ Ἱεραὶ αὗται Μοναὶ ἦσαν Σταυροπηγιακαί.

Πρὸς ἐνημέρωσιν τῶν τυχόν ἐκ τῶν καλῶν ἀναγνωστῶν μὴ ἀγνοούντων τὴν ἐν νοίαν τῶν Σταυροπηγιακῶν Μονῶν ἢ Σταυροπηγιῶν, γωρίζω τὰ ἀκόλουθα: Σταυροπηγιακαὶ Μοναὶ ἐλέγοντο αἱ Ἱεραὶ ἐκεῖναι Μοναί, αἵτινες ἐξηρτῶντο ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Εἰς ἐνδειξιν τῆς ἀμέσου ταύτης ἐξαρτήσεως, ἐμνημονεύετο κατὰ τῆς τελουμένης ἐν αὐτῷ Θείας Λειτουργίας τὸ ὄνομα τοῦ ἐκάστοτε Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ οὐχὶ τοῦ ἐπαρχιακοῦ Μητροπολίτου. Εἰθιστο δὲ κατὰ τὴν θέσιν τοῦ θεμελίου λίθου ἐν τῇ ἀνεγειρομένῳ Ἱερῷ ναῷ, νὰ ἐναποτίθεται τὸ Ἱερὸν Σύμβολον τῆς Ὁρθοξείας μας ἀργυροῦς, συνήθως, Σταυρός, ἀποστελλόμενος πρὸς τοῦτο ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον.

Τοῦτο ἐξάγεται ἀπὸ τὴν ἐννοίαν τῆς συνθέτου λέξεως Σταυροπήγιον, ἥτοι Σταυρὸν + πήγνυμι. Ἀκόμη δὲ εἰς τὰ Σταυροπήγια ταῦτα, οἱ ἡγούμενοί των κατὰ τὴν Θείαν λειτουργίαν καὶ τῆς λοιπᾶς ἱερᾶς τελετᾶς ἐφόρουν μέγαν μανδῖαν, ὡς οἱ ἀρχιεπίσκοποι καὶ ἐκράτουν ποιμαντορικὴν ράβδον. Ὅτι ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Πωγωνιανῆς ἦτο ἀρκούντως πλουσία, ἐξάγεται καὶ ἐκ τοῦ κάτωθι δημοσιεύματος τοῦ τέως διευθυντοῦ τοῦ Ἱεροδιδασκαλείου Βελλᾶς Ἰωάννου Κολιτσάρα, διευθυντοῦ σήμερον τοῦ περιοδικοῦ «ΖΩΗ», ὅστις γράφει εἰς τὰ «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» (τευχ. ΙΕ' σελ. 18) τὰ ἀκόλουθα:

«Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ Μονὴ Μολυβδοσκεπάστου ἦτο ἀρκούντως πλουσία, διότι εἰσέπραττεν ἑτησίως μέχρι τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐκ τῶν ἐν Ρουμανίᾳ μετοχίων τῆς καὶ τῆς λοιπῆς ἐκεῖ ἀκινήτου περιουσίας, ὑπὸ εὐσεβῶν Χριστιανῶν αὐτῇ δωρηθείσης, ἱκανὰς χιλιάδας φλωρίων, μὴ συνυπολογιζομένης ἐτέρας ἑτησίας πρὸς αὐτὴν ἐπιχορηγήσεως ἐκ δέκα πέντε χιλιάδων φλωρίων.

Ἐλπίζω νὰ μὴ παρεξηγηθῶ ἀπὸ τοὺς φίλους ἀναγνώστας, διότι ἔκαμα τὴν μικρὰν ταύτην παρεκβολήν, διότι τὴν ἐθεώρησα ἀπαραίτητον διὰ τὴν πλήρη ἐνημέρωσιν αὐτῶν.

Καὶ ἔδῃ ἐπανέρχομαι εἰς τὸ σημεῖον, ἐξ οὗ παρεξέκλινα.

Εἰς τοὺς ὡς ἄνω ἀναγραφομένους ὀνομαστικὸς πίνακας Ἀρχιεπισκόπων Πωγωνιανῆς, ἀναγινώσκουμεν ὅτι κατὰ τὸ Σωτήριον ἔτος 1610 ἐχρημάτισεν Ἀρχιεπίσκοπος αὐτῆς, ὀνόματι Ματθαῖος. Τὸ ὄνομα τοῦτο οὐδαμοῦ βλέπομεν ἄλλου μεταξὺ τῶν ἄλλων παρατιθεμένων 45 Ἀρχιεπισκόπων. Μήπως, ἄρα γε, εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ Τιτουλάριος Μητροπολίτης Μυρέων, ἀοίδιμος Ματθαῖος, ἡ καλλικέλαδος αὕτη ἐκκλησιαστικὴ ἀηδὼν, ὃ ὑποστὰς πολλὰς καὶ σκληρὰς δοκιμασίας ἀτυχῆς οὗτος Ἱεράρχης, δι' ἐν ἔγραψα εἰδικὴν πραγματείαν, ἰδοῦσαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος εἰς τὰ ἀπ' ἀριθ. 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118 καὶ 119 τεύχη τῆς μηνιαίας ἐπιθεωρήσεως «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ», εἰς ὃ δημοσιεύεται καὶ ἡ παρούσα μου πραγματεία. Διὰ τὸν ἐξαίρετον καὶ διακεκριμένον τοῦτον ἐκκλησιαστικὸν ὁμολογᾶτον, τὸν λόγιον καὶ σοφὸν τοῦτον κληρικόν, τὸν ὁποῖον ὁ ἀοίδιμος Πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος, ὡς ἀναγινώσκουμεν εἰς τὸ βιβλίον «Νέα Ἑλλάς» (σελ. 24) τοῦ Ζαβίρα, κατατάσσει μεταξὺ τῶν σοφῶν τοῦ Μεσαίωνος 32ον, γράφει καὶ ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστοριοδίφης Μαν. Γεδεών εἰς τὴν πατριαρχικὴν ἐφημερίδα «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» (Τόμ. Ε', σελ. 210), τὰ ἀκόλουθα:

«Περὶ Ματθαίου Μυρέων ἔγραψα ἄλλοτε, ὅσα ἐγίνωσκον ἀπὸ τ' ἐντύπων καὶ χειρογράφων ἀπορρίσας. Προστίθηναι ἐνταῦθα ὅτι, ὁ Ματθαῖος ἀπεστάλη Πατριαρχικῶς Ἐξάρχος τῷ 1610 εἰς τὴν ἐν Ἀράμα Ἱερὰν Μονὴν τῆς Εἰκοσιφοινίσσης Θεοτόκου, ἣς τὴν θαυματουργὸν εἰκόνα εὐλαβούμενος καὶ πιστωθεὶς περὶ τῶν γενομένων αὐτῆς θαυμάτων ἔγραψε Κανόνα Παρακλητικὸν εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον, ἐκδοθέντα ἐν τῷ 1819 ἐν τῇ τοῦ Πατριαρχείου ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀπολυθείσῃ»

Ἔτερον ἔργον τοῦ Ματθαίου:

«Κανὼν κατὰ τῶν αἰρέσεων ἀποσταλὲν πρὸς Ἀθέρκιον Πρωτοσύγκελον τοῦ Ἀδριανουπόλεως Ἀνθίμου, εὑρηται ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν τῷ Ἀγίῳ Ὁρει Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ξενοφώντος. Κανόνα δὲ κατὰ τῶν Λατινικῶν καινοτομιῶν ἐκ χειρογράφων τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑταιρείας, ἐξέδωσα πρὸ ἑπταετίας ἐν τῷ «Παρνασσῷ» Ἀθηνῶν μετ' ἄλλων Μεσαιωνικῶν ποιημάτων».

Ὁ ἴδιος πολυγραφώτατος Μανουὴλ Γεδεών εἰς τὸ βιβλίον του «Κανονικαὶ Διατάξεις» (τόμος Α', σελ. 44), μᾶς δίδει λίαν ἐνδιαφερούσας διὰ τὸν σεβάσμιον τοῦτον ἱεράρχην πολυτίμους πληροφορίες. Παραθέτει αὐτὸ τοῦτο τὸ Πατριαρχικὸν ὑπόμνημα, δι' οὗ ὁ αἰοίδιμος Ματθαῖος ἐκλέγεται καὶ τοποθετεῖται ὡς Τιτουλάριος Ἀρχιεπίσκοπος Μυρέων. Τοῦτο παραθέτω καὶ ἐγὼ ἐν συνεχείᾳ, ὅπερ ἔχει οὕτως:

«Τιτουλαρίου Ἀρχιεπισκόπου Μυρέων, Πατριάρχου Ραφαὴλ τοῦ ἀπὸ Μηθύμνης. Ἐπειδὴ μετὰ τῶν ἄλλων ἐν τῇ παρὰ τοῦ αἰοιδίμου Πατριάρχου Βλασαμῶν μελέτῃ καὶ περὶ τῶν Πατριαρχικῶν προνομίων (ἐξεδόθη ἐν Δ' τόμῳ τοῦ Συντάγματος Ράλλη καὶ Ποτλῆ, σελ. 542—555), ἐδηλώθη ἡμῖν αὐταῖς λέξεσιν οὕτως εἰπόντος καὶ τοῦτο: «Πρόσταξις ἐστὶ τοῦ αἰοιδίμου βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἀπολυθεῖσα καὶ τοῖς δημοσιακοῖς καὶ ἐκκλησιαστικοῖς σεκρέτοις, καταστρωθεῖσα καὶ διοριζομένη μὴ μόνον ἀπαρεμποδίστως ἀρχιερεῖς ψηφίζεσθαι εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας καὶ οὐ δύνασθαι οἱ ἐν αὐταῖς ἐπικηρυττόμενοι καταλαμβάνειν τοὺς λαχόντας τοῦτους θρόνους ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν ἔχει ὅσα πρὸ ταύτης ἔσχον κατὰ τὴν μεγαλόπολιν δίκαια καὶ ἀπὸ τούτου φανερῶς δηλοῦντα ὅτι καὶ τῶν Ἀνατολικῶν Μητροπόλεων (τῆς τῶν Μυρέων ἀνατολικῆς καὶ ταύτης οὔσης καὶ οὐ κρατουμένης ἀλλ' ὑπὸ τῆς δυστυχίας τοῦ Γένους σμικρυνθείσης) συνελθόντες ἡμεῖς οἱ καθιερωθέντες ἀρχιερεῖς, προτροπῇ καὶ προστάξει τοῦ Παναγιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ Δεσπότης Πατριάρχου τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως κυροῦ Ραφαὴλ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀγίου ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου ἐν τῷ Νέῳ Πατριαρχείῳ, ἐποιήσαμεν ψήφους κανονικὰς διὰ τὴν Ἀγιοτάτην Μητρόπολιν Μυρέων ἐν αἷς πρῶτον μὲν ἐθέμεθα τὸν Ὁσιώτατον καὶ Λογιώτατον ἐν Ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς πατράσι κύριον Ματθαῖον, δεύτερον τόν...»

Ἔτει Ζ'ριδ = 7114 (1606) μονὶ Δεκεμβρίῳ.

Ἔπονται αἱ ὑπογραφαί».

Ἐκ τῶν ὡς ἄνω παρατιθεμένων συνάγεται ὅτι ὁ αἰοίδιμος Μητροπολίτης Μυρέων Ματθαῖος, ἐκλεγείς τὸ 1606 ὡς Τιτουλάριος ἐκεῖ Ἀρχιεπίσκοπος, τὸ ἔτος 1610 τοποθετεῖται ὡς Πατριαρχικὸς ἐξαρχος τῆς ἐν Εἰκοσιφοινίσσῃ Δράμας Ἱερᾶς Μονῆς.

Τί συνέβη ὥστε μετὰ παρέλευσιν τεσσάρων ἐτῶν νὰ μεταφέρεται ἀπὸ τὰ Μύρα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς Ἱερὰν Μονὴν Εἰκοσιφοινίσσης, ὡς Πατριαρχικὸς Ἐξαρχος;

Ἀτυχῶς συνέβησαν ἐκεῖ θλιβερά γεγονότα πλήξαντα τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ τὸν Ἑλληνισμόν.

Οἱ βάρβαροι Τούρκοι, τῶν ἐποίων ἀπὸ δείγματα τῆς βαρβαρότητος, βαναύσου καὶ ἀπανθρώπου συμπεριφορᾶς τῶν βλέπομεν καὶ σήμερον εἰς τὴν μαρτυρικὴν Κύπρον μας, διὰ πυρᾶς, σιδήρου καὶ ρομφαίας ἐξηνάγκαζαν μέγα μέρος τοῦ ἐκεῖ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ νὰ ἐξισλαμισθῇ. Αἱ προσπάθειαι τοῦ σεβασμίου Ἱεράρχου πρὸς περιστολὴν τοῦ ὀλέθρου, εἰς ὃν ἀκατασχέτως ἐφέροντο οἱ ἀτυχεῖς πληθυσμοί, δὲν κατώρθωσαν νὰ περιστείλουν τὸ κακόν.

Τότε, μὲ συντριβὴν καρδίας ἀναγκάζεται νὰ ἀποχωρήσῃ ἐκεῖθεν. Τὴν ἀπόφασίν του ταύτην βλέπομεν νὰ σκιαγραφῇ μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα εἰς ἐσώφυλλον ἐτέρας Ἱερᾶς Ἀκολουθίας, ἀφιερωμένης εἰς τὸν Ἅγιον Γρηγόριον τὸν Δεκαπολίτην ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ λόγιος Ἀρχιμανδρίτης Ἀνδρόνικος Δημητρακόπουλος «Ὁρθόδοξος Ἑλλάς» (σελ. 112). Ἐν αὐτῇ, ὁ πολυπαθὴς Ἱεράρχης, γράφει:

«Βλέπων ὅτι αἱ κατὰ τὴν Ἑῶαν ἐπαρχίαν πᾶσαι τὸν Χριστιανισμόν ἀποβαλοῖσαι τῇ δυσσεβεῖ τῶν Ἀγαρηνῶν θρησκείᾳ ὑπέκλιναν λατρεύοντες τὸν ἀσεβῆ Μωάμετ

ἀπομείνας ποιμὴν ἄνευ ποιμνίου, χαίρειν τοῖς πᾶσιν εἰπὼν, μετέβην εἰς τὴν Βλαχίαν, ἔνθα δ' ἡγεμὼν Σερμπάνος μοὶ παρεχώρησε τὸ μοναστήριον Ντάλου, ὅπου ἀπολαύων τελείας ἀνέσεως καὶ ἡσυχίας συνέγραψα τὴν Ἱστορίαν τῆς Οὐγγροβλαχίας».

Φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ πλήρης ὁδύνης ἀποχωρήσας ἐκ τῆς ἐπαρχίας του Ἱεράρχης, ἐπιστρέψας εἰς Κωνσταντινούπολιν, θὰ παρεκάλει τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην νὰ τοποθετήσῃ αὐτόν, ὡς Ἀρχιεπίσκοπο τῆς γεντείρας του, ἥτις ἦτο ἡ Πωγωνιανή. Ὅτι ἡ Πωγωνιανή, ἦτο ἰδιαιτέρα τοῦ πατρὸς φαίνεται, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ ἀπὸ χειρόγραφόν του Ἱερὸν Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον, κατὰ τὸν καθηγητὴν τῆς ἱστορίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν ἀοίδιμον Σπυρίδωνα Λάμπρον (Μικρὸς Ἑλληνομνημιων, τόμ. Α', σελ. 266) ἐκ Καλαρρυτιῶν, εὕρισκετο ἐν τῇ Μητροπολιτικῇ Βιβλιοθήκῃ Ἰωαννίνων — καὶ θὰ εἶναι εὐχῆς ἔργον νὰ εὕρισκεται καὶ σήμερον ἐκεῖ — ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ Καλλιτεχνικοῦ σταχώματος, ἀνέγραφεν ὁ ἴδιος:

«Πρεσβυτέρου χεῖρ καὶ μοναχοῦ Ματθαίου ἐκ Πωγωνιανῆς Παλαιᾶς Ἠπείρου ἔγραψε ταύτην τὴν Θεόπνευστον Βίβλον».

Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀσφαλῶς ἐγράφη πρὶν ἐκλεγῆ ὡς Τιτουλάριος Ἐπίσκοπος.

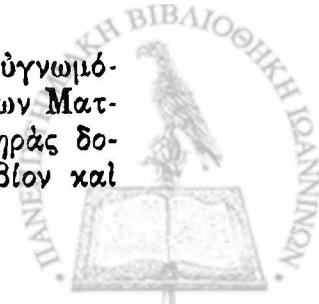
Τοποθετηθεὶς, ὡς εἰκάζομεν, μετὰ τὴν ὑπὸ τὰς μνημονευθείσας τραγικὰς συνθήκας ἀπομάκρυνσίν του ἀπὸ τὴν ἐν Μύροις ἔδραν του, εἰς τὴν Πωγωνιανήν, ὡς Ἀρχιεπίσκοπος αὐτῆς, δὲν εἶχε τὴν εὐτυχίαν νὰ παραμείνῃ ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν τοῦ πατρίδα, τὴν προσφιλεῖν του γενέτειραν. Ἀτυχῶς θὰ περιέπεσεν ἀπὸ τὴν Σκόλλαν εἰς τὴν Χάρυδδιν, ὡς ὁ μυθικὸς Ὀδυσσεύς. Ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Λαμπρίδης, νέον κῦμα διωγμοῦ καὶ βιαίου ἐξισλαμισμοῦ ἐλάμβανεν ἐκεῖ χώραν. Ἡ ἐκατέρωθεν τοῦ Ἀώου ἐγκατεστημένη φυλὴ Καραμουρατατῶν, διὰ τῆς ρομφαίας ἐξηνάγκασε πολλοὺς τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς νὰ ἐξισλαμισθῶσι.

Ὁ ἀτυχὴς ἀρχιερεὺς Ματθαῖος, μὴ δυνάμενος νὰ συγκρατήσῃ τὸν βίαιον ἐξισλαμισμὸν τοῦ ποιμνίου του, ἀλλ' οὔτε νὰ ἀνέχεται τοὺς προπηλακισμοὺς καὶ ὕδρεις τῶν ἀγρίων καὶ εἰδεχθῶν τυράννων, ἀναγκάζεται, φρονοῦμεν, νὰ ἄρῃ καὶ πάλιν τὸν σταυρὸν τοῦ μαρτυρίου καὶ νὰ ἀποχωρήσῃ ἐκεῖθεν. Τότε τοποθετεῖται ὡς Πατριαρχικὸς Ἐξαρχος τὸ ἴδιον ἔτος εἰς τὴν Ἱερὰν Μονὴν Εἰκονοφονίσης Δράμας, ὅπου συγγράφει Ἱεράς Ἀκολουθίας καὶ Κανόνας κατὰ αἰρετικῶν. Τρίτον κῦμα τῶν εἰδεχθῶν Ἀγαρηνῶν, οἵτινες ἐσφαξαν δεκάδας καλογήρων τῆς Μονῆς, τὸν ἐξεσφενδόνισεν εἰς Οὐγγροβλαχίαν, ὅπου εἰς τὴν Ἱερὰν Μονὴν Δάλου συνεχίζει τὸ συγγραφικόν του ἔργον μέχρι βαθυτάτου γήρατος. Ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του — τὸ 1624 — προσφέρει τὸ τελευταῖον του ἔργον — Ἱερὸν Εὐαγγέλιον — εἰς τὸν συνάδελφόν του Ἀρχιεπίσκοπον Ἀδριανουπόλεως, μὲ τὴν κάτωθι λαμδικήν ἀφιέρωσιν:

— Λαμπρῷ φωστῆρι καὶ σοφῷ Ἱεράρχῃ
κλεινῷ Ἀνθίμῳ Ματθαῖος ὁ Μυρέων
κᾶν γήρα τρυχόμενος πολυστενάκτῳ
καὶ χεῖρα κεκτημένος τρέμουσιν χρόνῳ
ἀλλ' οὖν γε πόθον καὶ ἀγάπης τῆς χάριν
γράψας πέπομφα τόδε τὸ προσταχθέν Σοι.

Ἐν ἔτει Ζρηβ = 1624 μηνὶ Νοεμβρίῳ
καὶ ἐν τῇ μονῇ Δάλου Οὐγγρο - βλαχίας.

Ἐθεώρησα ἐπιθεδλημένον μου καθήκον νὰ μνημονεύσω εὐλαβῶς καὶ εὐγνωμόνως ἐν τῇ παρουσίᾳ μου πραγματεία τὸν ἀοίδιμον τοῦτον Μητροπολίτην Μυρέων Ματθαῖον ἐκ Πωγωνιανῆς, τὸν ὑποστάντα ἀνεκδιηγῆτους ταλαιπωρίας καὶ σκληρὰς δοκιμασίας κατὰ τὸν ὀλιγοχρόνιον μὲν ἀλλὰ ταραχώδη μητροπολιτικόν του βίον καὶ

ἀκόμη διότι εικάζω ὅτι ὁ εἰς τὸν ἄνω ὀνομαστικὸν πίνακα Ἀρχιεπισκόπων Πωγωνιανῆς ὑπ' αὐξ. ἀριθ. 22 Ἀρχιεπίσκοπος Ματθαῖος, εἶναι αὐτὸς οὗτος ὁ ἀοιδίμος Μητροπολίτης Μυρέων Ματθαῖος.

Ἦδη, μετὰ τὴν ἐπιβεβλημένην — κατὰ τὴν ἀντίληψίν μου — ἀνωτέρω παρέκδοσιν, ἐπανέρχονται εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, ἐξ οὗ παρεξέβην καὶ τὸ ὅποιον δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ κύριον θέμα «Ἀρχιεπισκοπὴ Πωγωνιανῆς».

Ἐλπίζω ὅτι ὁ καλῆς πίστεως μελετητής, κρίνων ἀντικειμενικῶς καὶ ἀμερολήπτως δὲν θὰ θεωρήσῃ ὡς ξένην καὶ ἀνεξάρτητον πρὸς τὸ κύριον θέμα τὴν περὶ τοῦ ἀοιδίμου Μητροπολίτου Μυρέων Ματθαίου ἀναγραφὴν τοσούτων πολυτίμων πληροφοριῶν.

Ὅλη ἡ μακρὰ περίοδος ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου 671—685 μέχρι τοῦ 1641, ἀνερχομένη εἰς χιλιετηρίδα περίπου, ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ, ὡς πρὸς τὴν ἐν προκειμένῳ Ἀρχιεπισκοπὴν Πωγωνιανῆς ἀσαφής. Κατὰ ταύτην παρέχει ὡχρὰς τινας θρυαλλίδας φωτὸς ὁ ἀοιδίμος Μυστακίδης διὰ τῆς δημοσιεύσεως ὀνομαστικοῦ καταλόγου τῶν ἀρχιερατευσάντων ἀγίων Ἀρχιερέων ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ Πωγωνιανῆς καὶ τούτου μὴ ἐξ ἄλλης ἱστορικῆς πηγῆς ἐπιβεβαιουμένου, ὡς καὶ ὁ ἀοιδίμος ἱστορικὸς Λαμπρίδης, ὅστις ἐν τῇ ὁμωνύμῳ πρὸς τὴν παρούσαν μου ἀξιόλογον πραγματείαν του, παραθέτει πίνακα ἀρχιερατευσάντων ἐν τῇ Ἀρχιεπισκοπῇ ταύτῃ ἀπὸ τοῦ 1292 καὶ ἐντεῦθεν, ἀλλ' ἀτυχῶς αἱ παρεχόμεναι αὐταὶ πληροφορίες ἀποτελοῦσι κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον «σταγόνα ἐν τῷ ὠκεανῷ».

Ἡ ἐπὶ τόσον μακρὸν χρονικὸν διάστημα παντελῆς, τοῦλάχιστον δι' ἡμᾶς, ἔλλειψις ἱστορικῶν στοιχείων, μήπως ὀφείλεται εἰς τὴν ἐν τοῖς προηγουμένοις ἀναγραφῇ τῆς γνώμης τοῦ γνωστοῦ παιδαγωγοῦ κυρίου Εὐριπίδου Σούρλα, τοῦ μετὰ προσοχῆς ἀναζητήσαντος σχετικὰ στοιχεῖα, ὡς καὶ ἡ τοιαύτη τοῦ λογίου κυρίου Σπύρου Στούπη, ὅτι ἡ Μητρόπολις αὕτη ὑπῆρχετο ἄλλοτε μὲν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης — δὲν εἶχεν ἐπέλθει τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν — ἄλλοτε δὲ εἰς τὸ κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐκείνην ἐποχὴν νεοσυσταθὲν πατριαρχεῖον ἐν τῇ ἡνωμένῃ τότε Δυτικῇ Μακεδονίᾳ, τὸ καλούμενον Ἰουστινιανῆς; Μήπως δι' αὐτὸν τὸν λόγον πᾶσαι αἱ παρ' ἐμοῦ καταβληθεῖσαι προσπάθειαι ἀναδιφάσεως τῶν ἀρχείων τοῦ Σεπτοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ εἰς τὸ παρελθὸν καὶ εἰς τὰς ἐσχάτας ἡμέρας, δὲν ἔφερον εἰς φῶς στοιχεῖα, ἐξικνούμενα πέραν τῆς 15ης Ἐκατονταετηρίδος; Μὴ δυνηθεῖς νὰ ἀνεύρω τὴν πραγματικὴν αἰτίαν τῆς μὴ ἀνευρέσεως, παρὰ τὰς καταβληθείσας προσπάθειάς μου, τῶν ἀπαραιτήτων ἱστορικῶν στοιχείων, ἀφορώντων τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν ταύτην, παραθέτω ἐν συνεχείᾳ τὰ κατὰ ταύτην — 15ην — καὶ μετὰ ταύτην τοιαῦτα.

Εἰς τὴν Μεσαιωνικὴν Βιβλιοθήκην «Πατριαρχικὰ ἔγγραφα» (σελ. 561) τοῦ λαμπροῦ ἱστοριοδίφου Κων. νου Σάβα, ἀναγινώσκωμεν — 1620 (Κατ' Ἰανουάριον) ὁμολογία ἐπισκόπου Βελλᾶς ὅτι οὐδὲν ἔχει ἐκ τοῦ ἀποβιώσαντος Πωγωνιανῆς Ἀνθίμου, 1641 σελ. 571 Λύγουστου ὁ πατριαρχικὸν ἔγγραφο, ἔχον οὕτω:

«Περὶ τοῦ διδόναι τὴν Ἀρχιεπισκοπὴν Πωγωνιανῆς κατ' ἀποκοπὴν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἐτησίως πέντε χιλιάδες (5.000) Ἀσπρα.

Τὸ Ἀσπρον ἦτο νόμισμα τουρκικὸν ἀργυροῦν μικρόν, μόλις διαμετρήματος 0, 01 τοῦ μέτρου. Ἐφερε εἰς μὲν τὴν προσθίαν ὀψιν τὴν μορφήν τοῦ ἐκάστοτε Σουλτάνου, εἰς δὲ τὴν ὀπισθίαν μόνον τὴν χρονολογία τῆς κοπῆς του. Εἶχεν ἀγοραστικὴν ἀξίαν περίπου πεντακοσίων σημερινῶν δραχμῶν.

1640 Σιγίλλιον περὶ τῆς Πατριαρχικῆς θητείας τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Πωγωνιανῆς εἰς Ἀσπρα πέντε χιλιάδες.

1643 Ὑπόμνημα ἐκλογῆς Ἀρχιεπισκόπου Πωγωνιανῆς Παρθενίου.

1644 Ὑπόμνημα ἐκλογῆς Ἀρχιεπισκόπου Πωγωνιανῆς Παρθενίου τοῦ Β'.

1650 Ὑπόμνημα ἐκλογῆς Ἀρχιεπισκόπου Πωγωνιανῆς Λανιῆλ ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος Παρθενίου.

1657 Ὑπόμνημα ἐκλογῆς Ἀρχιεπισκόπου Πωγωνιανῆς Νεκταρίου ἀντὶ τοῦ καθαιρεθέντος Δανιὴλ.

1666 Ὑπόμνημα ἐκλογῆς Ἀρχιεπ. Πωγωνιανῆς Παρθενίου τοῦ Δ'.

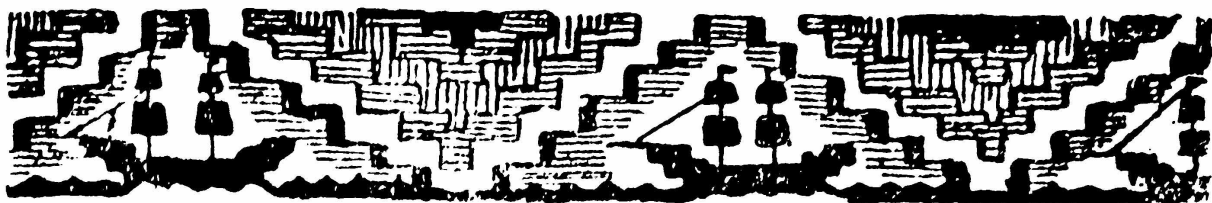
Ἀτυχῶς, πέραν τῆς χρονολογίας ταύτης, δὲν μᾶς παρέχει ἄλλα στοιχεῖα ὁ αἰ-
μνηστὸς Σάθας. Ἡ ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος — μόλις 25ετίας — ἀν-
τικατάστασις τῶν Ἀρχιεπισκόπων, εἶναι μίᾳ τρανοτάτῃ ἀπόδειξις τῶν λαθόντων
ἐκεῖ χώραν θλιβερῶν ἀντιθρησκευτικῶν γεγονότων. Εἶναι ἡ ἀποφράς Εἰκοσιπενταε-
τία, καθ' ἣν οἱ αἰμοδόροι ἐκεῖ Ἀγαρηνοὶ μεταχειρίζονται βίαια καὶ ἀπάνθρωπα μέσα
καὶ ἀναγκάζουν πολλοὺς τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας ταύτης νὰ ἐξισλαμισθῶσιν, μέ-
λαινα ἐποχὴ, καθ' ἣν ἡ ἀνθρώπινα καὶ ἀκριάζουσα ἐκεῖ πόλις Διπαλίτσα, ἡ κλεινὴ κα-
τὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν Πωγωνιανή, ἡ πόλις μὲ τις «ἐβδομήκοντα δυὸ ἐκκλησιαις
σαράντα πέντε βρύσας», δέχεται τὴν τελειωτικὴν βολὴν ἀπὸ τὴν ἀγρίαν ληστρικὴν
καὶ ἐγκληματικὴν φυλὴν τῶν εἰδεχθῶν Καραμουρατατῶν, λεηλατεῖται, καταστρέ-
φεται καὶ ἐρημιοῦται. Εἶναι τὸ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς δεκάτης ἐβδόμης ἑκατονταετη-
ρίδος καθ' ἣν Διπαλίτσα δέχεται τὰ ἀλεπάλληλα θανατηφόρα πλήγματα τῆς ἀπαι-
σίας ταύτης Τουρκαλθανικῆς φυλῆς, τὰ ὅποια, ὡς ἤτο ἐπόμενον, ἐπέφερον τὴν πλήρη
καταστροφὴν καὶ ἐξαφάνισιν τῆς ἐλληνικωτάτης ταύτης πόλεως, λεπτομερείας τῆς
ὁποίας ἔγραψα εἰς τὰ ὑπ' ἀριθ. 94 καὶ 95 τεύχη τῆς «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ»
ὡς καὶ ἐν τοῖς προηγουμένοις ἀνέφερα. Οἱ Ἀρχιεπίσκοποι τῆς ὑφίστανται τὰς θλι-
βερὰς συνεπειὰς τῆς ἐπελθούσης ἐκεῖ καταιγίδος, τούτου δ' ἔνεκεν βλέπομεν τὴν συ-
χνὴν ἐκεῖ ἐναλλαγὴν τῆς κατὰ τὰς χαλεπὰς ταύτας ἡμέρας. Ἐπελθούσης τῆς κατα-
στροφῆς τῆς ἄλλοτε ἀκριάζουσας ταύτης πόλεως, οἱ μὲν κάτοικοι τῆς διεσκορπίσθη-
σαν τῇδε κακεῖσε, εἰς Ρουμανίαν, Ρωσσίαν, Ἰωάννινα, Πρεμετὴν καὶ ὅπου ἄλλου ὁ
καθεὶς ἠδυνήθη, οἱ ἐκκλησίαι ἐρημιαι, ἀφώτιστοι, ἀλειτούργητοι καὶ τὸ ἐκεῖ μητροπο-
λιτικὸν μέγαρον ἀνευ ἀρχιερέων τούτων ζητησάντων ἀπὸ πολλοῦ ἤδη καιροῦ καταφύ-
γιον εἰς τὰ λίαν προσοδοφόρα ἐν Βουκουρεστίῳ κτίσματα τῆς ἀρχιεπισκοπῆς καὶ τῆς
Ἱερᾶς μονῆς Μολυβδοσκεπάστου.

Διὰ τὴν νεκρὰν ταύτην περίοδον, καθ' ἣν ἡ Διπαλίτσα - Πωγωνιανὴ ὁμοιάζειν
ὡς ἐν ἀπέραντον ἐρημικὸν νεκροταφεῖον, οὐδὲν συγκεκριμένον καὶ σαφὲς στοιχεῖον
ἀνεύρωμεν. Ἀπὸ πατριαρχικῶν ἔγγραφα, τὰ ὅποια κατωρθώσαμεν νὰ ἀνεύρωμεν εἰς
τὰ ἀρχεῖα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τὰ ὅποια ἐν συνεχείᾳ θὰ παραθέσω-
μεν, βλέπομεν φερόμενον κατὰ τὰ ἔτη 1695--1702 ὡς Ἀρχιεπίσκοπον Πωγωνιανῆς
ὀνόματι Μαλάχιον, ὅστις διὰ τὸ μὴ ἔχειν ἐν τῇ ἐρημιωθείσῃ Διπαλίτῃ τὴν κεφαλὴν
ποῦ κλίνει, διέμενεν εἰς Ρουμανίαν, ὅπου καὶ ἀπέθανεν.

Ὁ ἀραιὸς ἐπανεποικισμὸς τῆς ἐρημιωθείσης καὶ καταστραφείσης ταύτης πόλεως,
ἤρξατο, ὡς μᾶς πληροσφρεῖ ὁ Λαμπρίδης εἰς τὴν ἀξιολογούμενον διατριβὴν του «Ἡ-
πειρωτικὰ Μελετήματα», νὰ κατοικῇται ἀπὸ τὰ μέσα τῆς 17^{ης} ἑκατονταετηρίδος ἀπὸ
κατοίκους, προερχομένους ἐκ τοῦ χωρίου Ἀνω Ραβένια, διατηρηθέντος εἰς τὸ νέον
τοῦτο χωρίον τοῦ ἀρχικοῦ ὀνόματος Ζιπαλίτσα.

Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΔΟΜΠΟΛΛΗΣ

*Ὁ ἀφοσιωμένος φίλος τοῦ Καποδίστρια
καὶ θερμός ἐραστὴς τῆς παιδείας τοῦ Ἑθνους*

Προοίμιο

Σὲ λόγῳ τοῦ ἐκφωνηθέντα στὸ μητροπολιτικὸ ναὸ τῆς Ἀθήνας κατὰ τὸ πρῶτο τελεσθὲν ἐκεῖ τὴν 4)2)1912 ὑπὲρ τῶν Ἰω. Καποδίστρια καὶ Ἰω. Δομπόλλη ἐπίσημο μνημόσυνο, ὁ ἀείμνηστος Σπυρίδων Λάμπρος, πρύτανις τότε τοῦ Ἑθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου, ἔλεγε: «Ἀγνωστος διαμένει δυστυχῶς ὁ βίος ἐκείνου ὅστις καίπερ χύσας ἄφθονον τὸν χρυσὸν εἰς τὰ θεμέλια τοῦ νέου οἰκοδομήματος οἶονεὶ τελείως ἠθέλησε νὰ ποιήσῃ αὐτὸν ἐκποδὸν προτάσεων ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἰδίου ὀνόματος τὸ ὄνομα τοῦ περιδόξου φίλου». Καὶ συνέχισε: «Καὶ τῆς μὲν εὐγενοῦς αὐτοῦ μορφῆς εἰκὼν οὐδεμία περιεώθη. Τοῦ δὲ βίου πενιχρότατα ἔχομεν μνημόσυνα καὶ μόνη σχεδὸν πηγὴ ἐξ ἧς δυνάμεθα νὰ ἀρυθῶμεν τι τὸ ἄξιον λόγου περὶ τοῦ ἀνδρὸς εἶναι αὕτη αὐτοῦ ἡ διαθήκη». Καὶ διακηρύσσοντας ὁ ἴδιος Λάμπρος τὴν πλήρη περὶ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Δομπόλλη ἀγνοία του, ἐξήντα ὅλα χρόνια μετὰ τοῦ τελευταίου αὐτοῦ τὸ θάνατο, τελείωνε: «Λυπηρὸν δὲ εἶναι ὅτι δὲν κατέστη μέχρι τοῦδε δυνατὸν νὰ γνωσθῇ καὶ τίνι τρόπῳ ἀπέκτησε τὰς ἐκκαθαρισθείσας 255.000 ρουβλίων, τὰς κατατεθείσας ὑπὸ τοῦ ρωσικοῦ Ὑπουργείου ἐν τῇ Τραπεζῇ τῆς Ρωσίας, ὅπως ἐξήκοντα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἰδρυθῇ διὰ τοῦ ἐν τῇ μεταξὺ εἰς 7.700.000 δρχ. ἀξηθέντος κεφαλαίου τὸ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον...»¹. Δύο ἀκριβῶς χρόνια κατόπι καὶ σὲ δεύτερο τελεσθὲν σιὸν ἴδιο ναὸ καὶ γιὰ τοὺς ἰδίους ἐμφανεῖς ἄνδρες μνημόσυνο, ὁ καθ. τοῦ Πανεπιστημίου Ἰω. Μεσολυρᾶς ἐδήλωνε: «Πεποίθαμεν — ἢ μᾶλλον ἐπιτακτικὴν ὑποχρέωσιν τοῦ Πανεπιστημίου θεωροῦμεν — ὅτι καὶ φροντὶς θὰ ληφθῇ καὶ ἀγνωσθέντα θὰ ὀριοθῇ πρὸς εὑρεσιν τῶν ἀπαιτουμένων στοιχείων διὰ τὴν πλήρη βιογραφίαν τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρός. Καίτοι δὲ ἐλάχιστα γνωρίζομεν περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ, πλεῖστα ὅμως τὰ καὶ σημαίνοντα ἀρυόμεθα περὶ τοῦ χαρακτήρος καὶ τῶν προθέσεων αὐτοῦ ἐκ τῆς διαθήκης...»². Ἀλλὰ καμιά, καθόσο γνωρίζω, ὥς σήμερα «φροντὶς ἔχει ληφθῇ καὶ ἀγνωσθέντα πρὸς εὑρεσιν κ.λ. ἔχει ὀριοθῇ» ἂν καὶ πέρασαν ἀπὸ τότε ἄλλα ἐξήντα καὶ πέντε χρόνια καὶ ἡ ἱερὴ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Καποδιστριακοῦ ὑποχρέωσις πρὸς τὸν ἰδρυτὴ του, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ μακαρίτη καθηγητῆ, μᾶλλον ξεχάστηκε. Ὅτι ὅμως δὲν ἔπραξε, καθὼς ὥφειλε, τὸ ἀνώτατο ἴδρυμα τῆς Ἀθήνας μὲ τὶς πολλὰς δυνατότητες, ἐπιχειροῦμε νὰ τὸ κάνουμε ἐμεῖς μὲ τὶς περιορισμένους δικές μας, παρυσιάζοντας τὸν ἑξοχὸ ἀλλ' ἄγνωστο ἡπειρώτη, τὸν ἄνθρωπο, τὸν πατριώτη, τὸν ἀγωνιστὴ, τὸν εὐεργέτη τέλος μὲ τὴν πλούσια κι αἰσθαντικὴ καρδιά γιὰ νὰ τὸν τιμήσουμε.

Στὴν προκείμενη γιὰ τὸ Δομπόλλη μελέτη μου κινήθηκα μὲ βάση τις λίγες ὑπάρχουσες ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ γνωστὲς εἰδήσεις, μετὰ μακρὰ κι ἐπὶμονη οὕτως ἐδῶ καὶ τῆς Ἀθήνας βιβλιοθηκῆς ἰκνηλασία, ἀλλὰ κυρίως στὶς

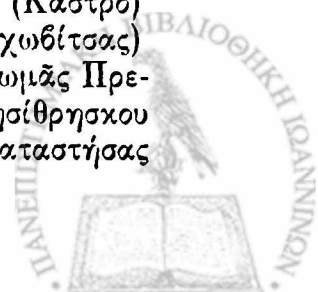
έντελῶς ἄγνωστες καὶ νέες τοῦ Καποδιστριακοῦ Ἀρχείου Κερκύρας, φωτοτυπημένα κείμενα τοῦ ὁποίου μὲ ἐπιστολὰς Δομπόλλη καὶ πρὸς Δομπόλλην, ἔγγραφα τῆς Ἑλλ. Πολιτείας κ.ἄ. ἔθεσε πρόθυμα στὴ διάθεσή μου ὁ φίλος καθηγητὴς τῆς Νεώτερης Ἱστορίας στὸ Πανεπιστήμιό μας τὸ Ἑπειρωτικὸ κ. Στέφ. Παπαδόπουλος. Ὅλίγα ἀκόμη νέα στοιχεῖα ἀντλήσα κι ἀπὸ ἀνέκδοτα σχετικὰ ἔγγραφα τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους στὴ διάρκεια σύντομων κατὰ καιροὺς σ' αὐτὰ ἔρευνῶν μου, ὑπὸ τὴν πρόθυμη καθοδήγηση καὶ βοήθεια τοῦ ἐπίσης φίλου Διευθυντῆ τους κ. Κ. Διαμάντη. Καὶ πρὸς τοὺς δυὸ παραπάνω ἐκλεκτοὺς ἐπιστήμονες ἐκφράζω κι ἀπὸ δῶ τίς θερμὲς μου εὐχαριστίες.

Α' Δομπόλληδες

Ὁ Ἰωάννης Δομπόλλης, ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀθήνας, εἶναι ὁ τελευταῖος ἀπόγονος μιᾶς ἀληθινῆς δυναστείας, θάλεγα, εὐεργετῶν ποὺ πολλαπλᾶ, καθὼς ἐκεῖνος, μὲ κληροδοσίες κι ἀγαθοεργήματα ὠφέλησαν τὴ στενὴ καὶ τὴν εὐρύτερη πατρίδα. Γιατὶ ὁ πάππος τοῦ Ἰωάννης ἐπίσης Δομπόλλης καὶ ὁ πατέρας του Τριαντάφυλλος, ὑπῆρξαν εὐεργέτες, ὁ πρῶτος τοῦ χωριοῦ του, ὅσο ξέρουμε, ὅπου ἀνήγειρε μὲ ἔξοδά του (5.000 γρόσια) τὴν καὶ σήμερα σωζόμενη ἐκκλησίᾳ "Ἅγιος Νικόλαος" καὶ ὁ δεῦτερος τῆς ἐπαρχίας, στὴν πρωτεύουσα πόλιν τῆς ὁποίας τὰ Γιάννινα καὶ σὲ ἰδρύματά της κοινωφελῇ κατέλιπε μὲ διαθήκη του, καθὼς θὰ ἰδοῦμε, διάφορα ποσά.

Ἰδιαιτέρη πατρίδα τῶν Δομπόλληδων καὶ γενέτειρα τῶν δυὸ πρώτων ἐστάθηκε ἡ Γριτσούνιστα ἢ Κρετσούνιστα (τ. Δεσποτικὸ), χωριὸ τῆς ποτὲ ἐπαρχίας Κουρέντων πέρα ἀπὸ τὸν Καλαμᾶ πρὸς τίς μεσημβρινὲς ὑπώρειες τοῦ Κασσιδιάρη, εὐνοημένο ὅσο λίγα ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὴ φύση. Ἀπ' ἐδῶ κατάγονταν ἐπίσης κι ἡ μεγάλη καὶ παλιὰ τῶν Σουγδουρήδων γενιὰ ἑξοχώτερο μέλος τῆς ὁποίας ὑπῆρξε «ὁ Γεώργιος Ἱερεὺς Σουγδουρῆς ὁ Διδάσκαλος τοῦ Γένους». «Ἡ Κοινότης αὐτὴ (ἡ Κρετσούνιστα), σημειώνει ὁ Λαμπρίδης, ἀπαριθμεῖ περὶ τὰς 32 ἐκκλησίας, ὅπερ δηλοῖ, ὅτι ἐν ἄλλαις ἐποχαῖς τὸ χωρίον τοῦτο κίωμιν μεγάλη καὶ σημαντικὴ ἦν»⁴. Πράγματι ἀναδιφώντας τοῦ ἴδιου ἀπὸ τὰ Ἑπειρ. Μελετήματα τὰ Κουρεντιακά, σταχυολογοῦμε ἀρκετὲς γιὰ τὸ γενέθλιο τῶν Δομπόλληδων χωριὸ εἰδήσεις ἀντλημένες ἀπὸ ἐνθυμήσεις, ἐπιγραφές καὶ τὴ ζῶσα κυρίως παράδοση, ποὺ δικαιώνουν αὐτὴ τὴ σπάνια φήμη του. «Πλὴν τῶν ἐπὶ δύο τῆς Γριτσούνιστας λόφων, ἐντὸς τῆς περιοχῆς αὐτῆς κειμένων, καὶ τῶν μεταξὺ αὐτῆς Ν.Δ. καὶ τῆς Γρανιτσοπούλας, ἥτις μετὰ τῆς Ζιλιόστης ἐπὶ τῆς ἀπὸ Ἰωαννίνων εἰς Φιλιάταις ὁδοῦ κεῖται, ἑλληνικῶν ἐρείπων, ὑπάρχουσι καὶ Βυζαντιακὰ εἰς τὰς θέσεις τῆς Γκριτσούνιστας Γλυμίδια καὶ Πύργου, ἐνθα ὁ Ἰουστινιανὸς μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Φωτικῆς⁵, ἔκτισε τὴν ἀκρόπολιν ἴσως, ὅτε πᾶσα ἡ Κοινότης ἠρίθμει 6.000 οἶκογ. καὶ 72 ἐκκλησίας, ἐξ ὧν 32 μὲν καὶ νῦν σώζονται, πολλῶν δὲ ἐκ τῶν καατπεσουσῶν ὑπάρχουσι τὰ ἐρείπια. Καταστραφεῖσα δὲ ἐπὶ τῆς εἰσελάσεως τῶν βαρβάρων ἐκείνων καὶ αὐθις ἀνακτισθεῖσα Γκριτσούνιστα δὲ ἀποκληθεῖσα ἤχησεν ἐκ νέου μέχρι τοῦ ΙΑ' ἢ ΙΒ' αἰῶνος περίπου. Εἶχεν ὅμως καὶ ἐπὶ τῆς κατακτήσεως Ἀξίαν, καίτοι ὑπὸ Ἀλβανικῆς ἐπιδρομῆς σπουδαίως εἶχε πάθει, ἀριθμοῦσε οἶκογ. 700, ὧν ὅμως πλέον τοῦ ἡμίσεος ἀπεχώρησαν εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀπαίσια προσιωνιζόμενα...»⁶.

Ἀναφέρεται ἐπίσης ἡ Κρετσούνιστα καὶ στὸ Χρονικὸ τῶν Ἰωαννίνων, τὸ γνωστότερο σὰν Χρονικὸ τῶν μοναχῶν Κομνηνοῦ καὶ Πρόκλου, ὡς Καστέλι (Κάστρο) ποὺ κατέλαβε μαζί μὲ ἄλλα γειτονικά του (Βελτσίστας, Δραγουμῆς, Ἀραχωδίτσας) δεσπάζοντα τῆς κοιλάδας τοῦ Καλαμᾶ, ὁ Σέρβος δεσπότης τῶν Γιαννίνων Θωμᾶς Πρελούμπος κατὰ τὸ 1380 ἔτος μετὰ τὴ νίκη τοῦ συμμάχου του Ἀλβανοῦ ἀρνησίθρησκου Ἰσαῆμι κατὰ τῶν Ἀλβανικῶν φύλων Μαζαρακαίων καὶ Ζενεδισαίων ἐγκαταστήσας σ' αὐτὰ δικούς του ἄρχοντες, Κεφαλάδες καὶ Ζουπαναίους⁷.

Μετά τήν κατάκτηση ἐγκαταστάθηκαν καὶ Τοῦρκοι στὸ χωριὸ καὶ σὲ ξεχωριστὴ συνοικία, ὅπου καὶ τοπωνύμιον «λουτρό» σώζεται καὶ βρύση ὀνομαζόμενη «Χαμπήμπ»⁹.

«Ἐπὶ δυὸ τοῦλάχιστον μετὰ τήν κατάκτησιν αἰῶνας, γράφει ἀκόμα ὁ Λαμπρίδης⁹, ἤκμαζον καὶ διέπρεπον ἐπὶ πολυανθρωπία οὐ μόνον ἡ Πογδόριανη, ἡ ἰδιαιτέρα αὕτη τοῦ Οὐγγροβλαχίας Μητροπολίτου Δοσιθέου τοῦ Φιλίτου ἡ πατρίς, ἀλλὰ καὶ ἡ Γκριτσούνιστα, ἡ ἰδία αὕτη τοῦ εὐεργετικοῦ Τ. Δομπόλη πατρίς 300 οἴκοι. τοῦλάχιστον ἔχουσα...»¹⁰.

«Ἐπάρχει ἐν Ἡπείρῳ παράδοσις, σημειώνει σ' ἄλλο σημεῖο ὁ ἴδιος Λαμπρίδης, καθ' ἣν λέγεται ὅτι εἰς τὸ χωρίον Γκριτσούνισταν ἔδρα ἐπισκοπικὴ ἐπὶ αἰῶνας, ὑπῆρχεν, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Βελάν μετετέθη, διασώζεται δὲ καὶ ναὸς ἐν ταύτῃ εἰς τὴν συνοικίαν Ἀμυγδαλιάν καὶ εἰς ἀπόστασιν ¼ ἀπὸ τῆς θέσεως Πύργου ἐπ' ὀνόματι τῆς Θεοτόκου ἐπισκοπὴ μέχρι τοῦ νῦν λεγόμενος, ἔχει δὲ ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου ὁ ναὸς οὗτος καὶ μετόχιον τῆς ἐπισκοπῆς λεγόμενον, δύο τινὰ συμπεραίνομεν ἢ ὅτι ἡ Φωτικὴ ἔκειτο εἰς Γκριτσούνισταν, ὅπερ πιθανώτερον ἢ ὅτι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Φωτικῆς μετηνέχθη ἡ πνευματικὴ τῶν περιόρων ἔδρα αὐτόθι πρὶν ἢ εἰς τὴν Βελάν μετατεθῇ...»¹¹.

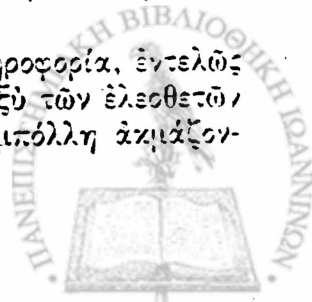
Γεννήθηκε ὁμοίως στὴν Κρετσούνιστα ὁ γενάρχης τῶν Δομπόλληδων, ὁ Ἰωάννης Δομπόλλη, ἡ ἐγκαταστάθηκε ἀργότερα σ' αὐτὴ προερχόμενος ἀπ' ἄλλο χωριὸ τῆς ἐπαρχίας;

Μαρτυρία τέτοια εἶτε ἀπὸ τὴν παράδοση εἶτε ἀπὸ πηγὴ γραπτὴ ἄλλη μέχρι στιγμῆς δὲν ἔχουμε. Ἀπὸ τὸ ἐπώνυμό του ἐν τούτοις, ποὺ σὲ παλαιότερα κείμενα ἀπαντιέται σὰν Τοπόλης, Ντοπόλης, Ντομπόλης, Μπομπόλης, Δομβόλης, Δεμβόλης, Ντεβόλια, Δεμπόλλης, Δομπόλης καὶ Δομπόλλης, εἰκάζω ἀπὸ τοὺς πρώτους παραπάνω τύπους τοῦ ἰδίου, πῶς οἱ Δομπόλληδες κατάγονταν ἀπὸ τὸ παλιὸ χωριουδάκι τῶν Γραμμεινοχωρίων Τοπόλιανη ἢ Τοπόλια¹², εὐρισκόμενο στὸ κέντρο τῆς περιοχῆς περὶ τὸ ὁμώνυμο μοναστήρι (τὸ καθολικὸ τοῦ ἱστορημένο τὸ 1604 σώζεται ὡς τὰ σήμερα). τὸ ὁποῖο κατὰ τὰ μέσα περίπου τοῦ ΙΗ' αἰῶνα διαλύθηκε, τὸ δὲ μοναστήρι μεταφέρθηκε δυτικώτερα, μετονομασθὲν «Λυκοστάνη»¹³. Τοπόλης λοιπὸν καὶ Ντομπόλης — ὅλοι οἱ ἄλλοι τύποι τοῦ ἐπώνυμου εἶναι παραλλαγές τοῦ ἀρχικοῦ — ἐλέγονταν ὡς καταγόμενος πιθανώτατα ἀπὸ τὴν Τοπόλιανη ἢ Τοπόλια¹⁴. Ἐπανερχόμενος στὰ περὶ Δομπόλλη πάππου καὶ πατρὸς τοῦ μεγάλου εὐεργέτη, ἀναφέρω πῶς γιὰ τὸν πρῶτο τοῦλάχιστον δὲν ὑπάρχουν εἰδήσεις ἄλλες ἐκτὸς ἀπὸ κείνη τὴ γνωστὴ τοῦ Λαμπρίδη κατὰ τὴν ὁποία αὐτὸς ἀνήγειρε τὸ 1791 μὲ ἔξοδά του τὴν ἐκκλησίαν τοῦ χωριοῦ Ἁγίου Νικόλαος, ὅπου κατὰ τὴν ἐγχώρια παράδοση καὶ εἰκόνα τοῦ ἐπιτοίχια δόξασιμη ὑπῆρχε καταστραφεῖσα, καθὼς ὁ ἴδιος διαπίστωσα. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν θὰ πρέπει νὰ ἀνασκευάσω τὰ γιὰ τὸν πάππο Δομπόλλη παραπάνω γραφόμενα τοῦ Λαμπρίδη.

Σὲ πρόσφατῃ ἐπίσκεψή μου στὴν Κρετσούνιστα καὶ στὴν ἐκκλησίαν τῆς αὐτῆς τ' Ἀϊ - Νικόλα, εἶδα στὸ γυναικωνίτη τῆς μαυρόπλαχα μὲ τὴν ἐπιγραφή: «ΕΤ 1753 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ Α'. Ο ΠΑΠΑΘΩΔΩΡΟΣ ΚΕ Ο Ο ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΤΗΝ ΕΚΤΙΣΕ...».

Ἡ πλάκα, καθὼς ἔμαθα, ἦταν ἐντοιχισμένη στὸ ναό, κατὰ τὶς τελευταῖες δὲ εὐρεῖες ἐπισκευές του ἀπὸ τὶς ὁποῖες καταστράφηκε καὶ μέγα μέρος τῶν τοιχογραφιῶν. βγήκε ἀπὸ τὴ θέση τῆς καὶ πετάχτηκε ἐκεῖ ποὺ τὴ βρῆκα. Ὁ πάππος Δομπόλλης λοιπὸν δὲν ἔχτισε, καθὼς λέει ὁ Λαμπρίδης, τὸν Ἀϊ - Νικόλα, ἀλλὰ μᾶλλον γιὰ τὴν ἱστορήσιν του δαπάνησε.

Δὲν παραλείπω νὰ μνημονεύσω καὶ τοῦ Ἀραβαντινοῦ τὴν πληροφορίαν, ἐντελῶς ἀόριστον, ἀσυμβίβαστον δὲ πρὸς ἐκείνη τοῦ Λαμπρίδη, ὁ ὁποῖος μεταξὺ τῶν ἐλεσθετῶν τῆς πόλης μας τῶν ἀρχαιοτέρων, ἀναφέρει κι αὐτὸν τὸν Ἰω. Δομπόλλη ἀκηάζοντα «περὶ τὰς ἀρχάς, λέει, τῆς ΙΗ' ἑκατονταετηρίδος»¹⁵.

Ἄλλη τέλος εἶδησι, προερχομένη ἀπὸ συγγενῇ τῶν Δοιμπόλληδων, πού σημείωσε στὴν ἐκδόσιν τοῦ γνωστοῦ ἐπιμνημόσυνου λόγου τοῦ ὁ καθ. Μεσολωρᾶς¹⁶, κάνει λόγο «περὶ τῆς ἐν Ἰωαννίνοις οἰκίας τοῦ κειμένης ἐν τῇ θέσει ἐν ἣ κεῖται σήμερον τὸ τέμνος Ἀλματζιάχ» στὸ χωρὸ δηλ. τοῦ σημερινοῦ νέου Διοικητηρίου. Ἀπ' ὅσα ὁμως σχετικὰ ἀναφέρει στὴν ἰδιόγραφη καὶ ἀνέκδοτη ὡς τώρα πρώτη διαθήκη τοῦ ὁ Ἰω. Δοιμπόλλης ὁ δεύτερος, τὴν συνταχθεῖσα στὴν Αἴγινα στίς 13) 12) 1829, λίγες δηλ. μέρες πρὶν ἐπιχειρήσῃ τὸ ταξίδι τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ στὴ Ρωσία, καὶ στὴν ὁποία στὴ συνέχεια θὰ ἐπανέλθουμε, ὁ πάππος τοῦ, «ὡς ἐκ στόματος τοῦ πατρός μου, καθὼς γράφει, Τρ. Ἰω. Δοιμπόλλη ἤκουσα» εἶχε δυὸ γιούς, τὸν πατέρα τοῦ δηλ. κι ἓναν ἀκόμα «ὅστις ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἐνεδύθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ ἐτελεύτησεν ἡγούμενος» (ἐγγρ. 16) καὶ δυὸ θυγατέρες τῇ Χαΐδω, πού παντρεύτηκε κατ' ἄλλες παραδοσιακὰς εἰδήσεις¹⁷ στὸ γειτονικὸ χωριὸ Μπριάνιστα (τ. Βασιλόπουλο) κάποιον Ψυχογιὸ καὶ τὴν Ἀλεξάνδρα, πού πῆρε κάποιον Ν. Μποστάντζη ἢ Ροδᾶνα Γιαννιώτη. Ἀπὸ τοὺς γάμους τοὺς αὐτοὺς οἱ παραπάνω θυγατέρες τοῦ Ἰω. Δοιμπόλλη εἶχαν πολλοὺς ἀπογόνους, πού εἰσέπραττον ὡς τὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας τὸ γι' αὐτοὺς καὶ τὰ ἐλέη τῆς πόλης μας συσταθὲν περὶ τὸ 1818 ἀπὸ τὸν Τριαντάφυλλο Δοιμπόλλη κληροδότημα.

Ποιὸς ὁμως ἦταν ὁ ἄλλος Δοιμπόλλης «ὁ ἐνδυθεὶς τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ τελευτήσας ἡγούμενος;» Βιογραφώντας παλαιότερα τῇ μονῇ Παλιουρῆς, κέντρο θρησκευτικῆ καὶ ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας κατὰ τὴν ἀπὸ τὰ τέλη ἰδίως τοῦ ΙΗ' αἰῶνα καὶ κατόπι περίοδο, ἐπεσήμανα καὶ ἡγούμενο σ' αὐτῇ Χρύσανθο Κριτσουνιστιώτη, ὡς ἀπὸ τὴν Κρετσούνιστα, δηλ. καταγόμενο, ἡγουμενεύσαντα δὲ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1814—1824, ὁπότε καὶ τὰ ἴχνη τοῦ χάνονται.

Συγκεκριμένα, σὲ ἐνθύμησι ἀχρονολόγητη, πού γράφηκε μᾶλλον περὶ τὸ 1812, ἀποκείμενη σὲ παράφυλλο λειτουργικοῦ βιβλίου τῆς μονῆς καὶ ἀναφερόμενη σὲ ἐπισυμβᾶσα τὸ 1808 κακοκαιρία καὶ μεγάλη ἀκρίβεια δημοσιευθεῖσα δὲ στὰ «Ἡπ. Χρονικά», ὑπογράφει: «δουλος σας πρόθυμος ευτελής Χρυσανθος Κρητζουνηστηκοτης Παλιουρης»¹⁸, ὁ ὁποῖος Χρύσανθος, ἂν εἶναι ὁ ἴδιος, ἐμφανίζεται μεταξὺ τῶν μοναχῶν τῆς μονῆς ἀπὸ τοῦ 1799 ἀκόμα¹⁹. Ὁ ἴδιος δέ, ὡς ἡγούμενος πλέον, ἀναγράφεται σὰν συνδρομητῆς τῆς κατὰ τὸ 1815 ἐκδοθείσας στῇ Βενετίᾳ Ἀρχαιολογίας τοῦ Γρηγορίου Παλιουρίτη²⁰.

Ἀπ' ὅλα τὰ παραπάνω περὶ τῶν Δοιμπόλληδων καὶ μάλιστα περὶ τοῦ γενάρχη τοὺς Ἰω. Δοιμπόλλη λεχθέντα, καταλήγω σ' αὐτὸ τὸ βραχὺ καὶ πιθανώτερο ἴσως βιογραφικὸ τοῦ σχεδίασμα. Πῶς φεύγοντας περὶ τὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ ΙΗ' αἰῶνα ἀπὸ τὴν Τοπλίανη ἐγκαταστάθηκε στὴν Κρετσούνιστα, τὸ ἀσφαλέστερο γιὰ τὸ ὑπερκείμενο ἀπόκρημνο βουνὸ καὶ τὰ περὶ αὐτὸ πυκνὰ δάση, χωριὸ ὅλης τῆς ἐπαρχίας, ὅπου ἀπόχτησε τὴ γνωστὴ οἰκογένεια. Περὶ τὰ μέσα δὲ τῆς ἴδιας ἑκατονταετηρίδας καὶ μετὰ τὸ γάμο τῆς κόρης τοῦ Χαΐδως στὴν κοντινὴ Μπριάνιστα καὶ τὴν ἀφιέρωσι τοῦ Χρύσανθου (Χρήστου;) στὴν Παλιουρῆ, μετοίκησε γιὰ τὴν ἐπικρατοῦσα τότε, ἐξ αἰτίας τῶν Ἀλβανικῶν συμμοριῶν στὴν ἡπειρωτικὴ ὑπαιθρο ἀνασφάλεια ἀλλὰ καὶ γιὰ λόγους ἐπαγγελματικoὺς ἴσως μὲ τ' ἄλλα δυὸ παιδιὰ τοῦ τὰ μικρότερα, τὴν Ἀλεξάνδρα δηλ. καὶ τὸν Τριαντάφυλλο στὰ Γιάννινα, ὅπου μετερχόμενος τὸ ἐμπόριο τῶν δερμάτων ἀπόχτησε παρουσία ἀξιόλογη, μέρος τῆς ὁποίας διέθεσε γιὰ ἀγαθοεργίες καὶ κοινωφελῇ στὸ χωριὸ τοῦ ἰδρύματα.

Ἀναφέρω τέλος πῶς τὸ μόνο πού διασώζει τὸ ὄνομα τοῦ Δοιμπόλλη στὴν Κρετσούνιστα σήμερα, εἶναι τοπωνύμιον «στ' λακιά τ' Δοιμπόλλ'» λεγόμενο, ὄνομα δηλ. κοιλάδας, συνολικῆς ἐκτασεως δέκα περίπου στρεμμάτων καὶ ἀνατολικά τοῦ χωριοῦ κείμενης, πού διεκδικοῦν, καθὼς μοῦ εἶπαν, οἱ Κριτσουνιστιῶτες Κολισαῖοι, οἰκογένεια ἀπ' ὅπου κατάγονται, κατὰ τὴν παράδοσι πάντα ἢ γυναίκα τοῦ Ἰω. Δοιμπόλλη πάππου. Αὐτὸς μάλιστα ὁ Δοιμπόλλης ἦταν, λένε, κεραμὰς πρῶτα — ὑπάρχει καὶ

τοπωνύμιο «στ' κεραμῖα» μέσα στο χωριό και κατά τη συνοικία Τσιακαλάτικα —. Τò σπίτι του βρίσκονταν παρά τὴν ἐρειπωμένη σήμερα ἐκκλησοῦλα Ἅγιος Ἀθανάσιος, μεταξὺ τῶν συνοικιῶν Χαλκιάδες καὶ Τσιακαλάτικα, αὐτὸς δὲ ἔφκιασε καὶ τὸ σωζόμενο λιθόστρωτο, ποὺ ὁδηγεῖ ἀπὸ Τσιακαλάτικα πρὸς τὸ πηγάδι, τὸ λεγόμενο «Παλιοπήγαδο».

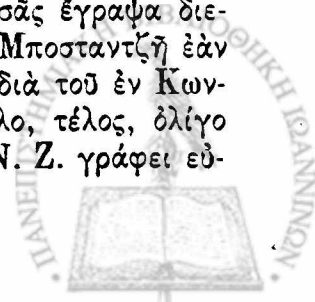

Ἐρχόμαστε τώρα στὸ Δοιμπόλλη πατέρα, τὸν Τριαντάφυλλο Ἰω. Δοιμπόλλη, ποὺ καὶ γι' αὐτὸν οἱ σχετικές εἰδήσεις εἶναι τὸ ἴδιο καθὼς καὶ τοῦ πατέρα του ἰσχνές καὶ ἀδέβαιες καὶ ποὺ μὲ βάση αὐτές, ἄλλες παραδοσιακές κι ἄλλες ἔγγραφες, θὰ πασχίσουμε νὰ χαράξουμε στίς γενικές της μόνο γραμμὲς τὴν πορεία τοῦ βίου του.

Καὶ πρῶτα «ὁ κλεινὸς τούτου υἱὸς» ὁ Ἰωάν. Δοιμπόλλης τίποτε σχετικὸ μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὴν πολιτεία τοῦ πατρὸς στὰ ἀρκετὰ ποὺ ἔχω ὑπ' ὄψι μου ἀνέκδοτα κείμενά του ἀναφέρει ἐκτὸς ἀπὸ τὴ στή μνημιονευθεῖσα πρώτη διαθήκη του ἀναφερόμενη, πὼς ὁ πατέρας του δηλ. «πατρίδα ἔσχε τὸ χωρίον Κρετσούνιστα τὸ πλησίον τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων κείμενον» καὶ ὅτι «εἶχεν ἐκεῖ ἀδελφὰς ὑπανδρευμένας, ἀδελφούς δὲ ἕναν, ὅστις ἐκ νεαρᾶς του ἡλικίας ἐνεδύθη τὸ μοναχικὸν σχῆμα καὶ ἐτελεύτησεν ἡγούμενος...». Ὑστερα ἀπ' αὐτό, τὰ μὲ ἐπιστολὴ (1913) τοῦ συγγενῆ τῶν Δοιμπόλληδων Γιαννιώτη ἱεροδιάκονου Σωτ. Ροδᾶνα πρὸς τὸν καθ. Μεσολωρᾶ, ποὺ ἤδη ἀναφέραμε, παραδιδόμενα, ὅτι δηλ. «ὁ Τριαντάφυλλος Δοιμπόλλης εἶχε δύο ἀδελφούς, τὸ Γεώργιο καὶ τὸ Σπυρίδωνα, οἱ ὁποῖοι μετώκησαν εἰς Ἰωάννινα μετερχόμενοι κυρίως τὸ τοῦ δερματεμπορίου ἐπιτήδευμα, ὅτι ἐνεκα τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων πίεσεως, ὁ μὲν Τριαντάφυλλος ἀνεχώρησε μετὰ τοῦ υἱοῦ του Ἰωάννου εἰς Βλαχίαν, Μόσχαν καὶ Πετροῦπολιν, ἐνθα καὶ ἐγκατεστάθη, ὅτι ὁ Σπυρίδων ἔμεινε εἰς Βλαχίαν καὶ μόνον ὁ Γεώργιος ἔμεινε ἐν Ἰωαννίνοις, τοῦ ὁποῦ ἐγγονοὶ ὑπάρχουσι ἐνταῦθα, φέροντες τὸ ἐπώνυμον Ροδᾶνας ἐξ ἐπαγγέλματος»²¹ δὲν ἔχουν καὶ σχέση μὲ τὴν ἀλήθεια.

Καὶ τὸ ὅτι ὁ ἄνδρας τῆς Ἀλεξάνδρας Ἰω. Δοιμπόλλη, ἀδελφῆς τοῦ Τριαντάφυλλου, ἐλέγονταν, καθὼς ἔγραψα, Ν. Μποστάντζης — τὸ συνώνυμό του Ροδᾶνας θὰ ἦταν πιστεύω παραγκῶμι — διαπιστώνεται ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα: Ἐπιστέλλοντας ἀπο Νίζναν ὁ Νικ. Ζωσιμᾶς πρὸς τὸν στὰ Γιάννινα ἀνεψιὸ τοῦ Ἀλ. Φίλιο (στὶς 4) 11) 1838 γράφει κοντὰ στ' ἄλλα: «Σὰς κάμινω γνωστὸν ὅτι ὁ ἐν Πιερουπόλει κύριος Ἰωάννης Τριανταφύλλου Δοιμπόλλης μὲ γράφει ὅτι τοῦ ἔγραψεν ὁ αὐτόθι κύριος Γεώργιος Ν. Μποστάντζης ὅτι εἶναι ἐξ ἀδελφῶν του, αὐτὸς δὲ ἀγνοεῖ πάντι ἂν τῷ ὄντι εἶναι ἐξ ἀδελφῶν του καὶ παρακαλεῖ νὰ γράψω εἰς τὰ αὐτόθι τῶν φίλων μου ὅπως ἐρευνήσουν ἂν ὁ εἰρημένος κύριος Γ. Ν. Μποστάντζης εἶναι τῷ ὄντι υἱὸς τῆς ἀδελφῆς τοῦ μακαρίου τοῦ Τριανταφύλλου Δοιμπόλλη, ὀνομαζομένη Ἀλεξάνδρα Ἰωάννου Δοιμπόλλη καὶ σὰς παρακαλῶ νὰ λάβετε τὴν καλωσύνην τὸ νὰ ἐρευνήσετε ἂν τῷ ὄντι εἶναι αὐτὸς υἱὸς τῆς Ἀλεξάνδρας Δοιμπόλλη καὶ νὰ μὲ εἰδοποιήσητε εὐθὺς διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει κυρίου Παναγιώτου Σκουμπουρδῆ καὶ περιπλέον σήμερον γράφω διὰ αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν τῶν Ἐπιτρόπων τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Νικολάου κυρίων Δημήτριον Δρόσον καὶ Κ. Ἀθανασίου, ὅπως ἐρευνήσουν καὶ αὐτοὶ καὶ εἰ μὲν εἶναι βέβαιον υἱὸς τῆς Ἀ. Δοιμπόλλη νὰ τοῦ μετρήσουν γρόσια χίλια διὰ λογαριασμοὺς τοῦ εἰρημένου Ἰωάννου Δοιμπόλλη, τοῦ ὁποῦ ἐρωτᾶτε ἐὰν τοῦ ἐδόθησαν καὶ τί τὸν ἐσυμιδούλευσαν νὰ πράξη καὶ μὲ δηλοποιεῖτε...»²².

Λίγο δὲ ἀργότερα (25.11.1838) γράφοντας πρὸς τὸν ἴδιον αὐτὸν ἀνεψιὸ τοῦ στὰ Γιάννινα ὁ Ν. Ζωσιμᾶς ξαναρωτᾷ: «Εἰς τὰς 4 τοῦ παρόντος σὰς ἔγραψα διεξοδικῶς καὶ σὰς παρεκάλεσα νὰ τὸ ἐρευνήσετε διὰ τὸν κύριον Γ. Ν. Μποστάντζη ἐὰν εἶναι υἱὸς τῆς Ἀλεξάνδρας Δοιμπόλλη καὶ νὰ μὲ εἰδοποιήσητε εὐθὺς διὰ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει κυρίου Π. Σκουμπουρδῆ καὶ καθεξῆς...»²³. Σὲ ἄλλο, τέλος, ὀλίγο μεταγενέστερο γράμμα του (14.3.1839) πρὸς τὸν Ἀλέξιο Φίλιο ὁ Ν. Ζ. γράφει εὐ-

χαριστώντας τον για τήν κατά παράκλησίν του γενόμενη εξακρίβωση: «Περὶ δὲ τοῦ Γ. Ν. Μποστάντζη, λέει, ὅς εἰμαι εὐχάριστος ἵπου ἐξητάσατε ὅτι εἶναι ἐξάδελφος τοῦ κυρίου Ἰ. Δομπόλλη...». Καὶ τελειώνει: «Καὶ εἰς τὰς 6 Φεβρουαρίου ἔγγων τὰ ὅσα μοῦ περιγράφετε διὰ τὸν Γ. Ν. Μποστάντζην καὶ ὅτι νὰ τοῦ ἐδόθησαν τὰ χίλια γρόσια καὶ ἔλαβαν ἀποδείξεις, τὴν ὁποίαν ἔως τὴν σήμερον δὲν ἔλαβον καὶ λαμβάνοντάς τὴν τότε θέλω γράφει τοῦ φίλου τὰ δέοντα περὶ αὐτῶν»²⁴. Ν. Μποστάντζης λοιπὸν ἐλέγονταν ὁ Γιαννιώτης ἄνδρας τῆς Ἀλεξάνδρας Ἰ. Δομπόλλη καὶ γαμπρὸς ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ Τριαντάφυλλου καὶ ὄχι Ροδάνας, καθὼς παραδίδεται. Ἡ σωζόμενη μὲν ἄλλα λόγια ὑπὸ τὸ ἐπίθετο αὐτοῦ Γιαννιώτικη οἰκογένεια εἶναι συγγενῆς ἐκ θηλυγονίας τοῦ Ἰω. Δομπόλλη, ἀπόγονος δηλ. τῆς θειᾶς του ἀδελφῆς τοῦ πατέρα του Ἀλεξάνδρας Ν. Μποστάντζη. Τὸ Ροδάνας, καθὼς ἤδη παρατήρησα, εἶναι παραγκώμι, ποῦ συνυπῆρχε μὲ τὸ κύριο ἐπώνυμο καὶ ποῦ τελικὰ ἐπεκράτησε σιζόμενο ὡς σήμερα.

Ἀπὸ ὅσα ὀλίγα καὶ μᾶλλον ἀσαφῆ περὶ τοῦ Τρ. Δομπόλλη ἔχω ὑπ' ὄψιν μου, εἰκάζω ὅτι αὐτὸς γεννήθηκε γύρω στὰ 1740 καὶ στὴν Κρετσούνιστα βέβαια. Παραδόξως ὁ Λαμπρίδης²⁵ τὸν φέρει καταγόμενον «ἐκ τοῦ χωρίου Γερομνήμι» γειτονικοῦ τῆς Κρετσούνιστας. Τὸ λάθος προήλθε φαίνεται ἀπὸ τοὺς πολλοὺς στὸ χωριὸ αὐτὸ συγγενεῖς του, ἀπογόνους τῆς ἀδελφῆς του Χάϊδως, τοὺς ὁποίους ὁ Τριαντάφυλλος ἐξακολούθητά κι ὡς τις ἀρχές τοῦ αἵωνα μας μὲ κληροδοτήμα του ἐβόηθησε.

Ἀκόμα πῶς σὲ νεαρὴ ἡλικία ἐγκαταστάθηκε ὁ Τρ. φαμιλικῶς στὰ Γιάννινα σὲ κάποιον ἀπὸ τὴς Σχολές τῶν ὁποίων διήκουσε καὶ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἀκολούθησας σὲ συνέχεια τὸ πατρικὸ τοῦ δερματεμπορίου στάδιο.

Ἀπὸ γράμματα τοῦ Ν. Ζωσιμά τῆς Νίζνας (9.2.1840) πρὸς τοὺς ἐδῶ ἀνεψιοὺς καὶ ἐπιτρόπους τοῦ Ἀλ. Φίλιο καὶ Θ. Λαμπιπάρη, ὅπου ὁ Ἰω. Δομπόλλης ὀνομάζεται «οἰκιακὸς τοῦ παλαιὸς φίλος»²⁶ συμπεραίνω ὅτι ἡ οἰκογένεια τοῦ Δομπόλλη ἀνῆκε στὴς ἐπιστημότερες τῆς πόλης μας, συνδεόμενη φιλικὰ μὲ τὴν τὸ ἴδιο ἐπίσημη ἐκείνη τῶν Ζωσιμάδων. Ἐνωρὶς ἐν τούτοις ὁ Τρ. Δομπόλλης ξεγιτεύτηκε στὴ Ρωσία μὲ πρῶτο σταθμὸ διαμονῆς του πιθανώτατα τὴ Νίζνα, ὅπου καὶ παντρεύτηκε, ἐγκατασταθεὶς μετ' ὀλίγο ὀριστικὰ στὴν Πετρούπολη. Φαίνεται πῶς ἀπὸ τὸ ἐμπόριο ὁ Τρ. Δομπόλλης ἀπόκτησε καλὴ περιουσία, μέρος τῆς ὁποίας διέθεσε ὑπὲρ ἀγαθοεργῶν σκοπῶν τῆς πόλης μας, συστήσας μάλιστα μὲ διαθήκη του καὶ ὀμώνυμο κληροδοτήμα (λάσσο).

Δυστυχῶς, καθὼς κι ὁ Ἀραβαντινὸς ἀναφερόμενος στοὺς παλαιούς μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ οἱ Δομπόλληδες πάππος καὶ πατέρας, ἐλεσθέτες τῆς πόλης μας γράφει, «οὐκ ἔχομεν θετικὴν γνῶσιν πότε ἤκμαζον ἀκριβῶς καὶ ὅποιοι οἱ οὐσιώδεις ὅροι τῆς διαθήκης ἐνὸς ἐκάστου, διότι αἱ διαθήκαι αὐτοῦ κατεστράφησαν ὑπὸ τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ 1820 καὶ οὐδεὶς κώδιξ ἔμεινε κοινός...»²⁷. Πότε ἀκριβῶς πέθανε ὁ Τρ. Δομπόλλης δὲν γνωρίζουμε. Πάντως πολὺ κοντά, καθὼς φαίνεται, κι ὄχι πολὺ πέρα ἀπὸ τὸ 1818, χρόνον σύστασης τοῦ ὀμώνυμου λάσσου. Γιατὶ καὶ σὲ γράμμα ἀνέκδοτο συγγενῶν του πρὸς τὸν προεστῶ Σταῦρον Ἰωάννου μὲ ἡμερομηνία 5) 4) 1821, ποῦ στὴ συνέχεια θὰ παραθέσω, ἀναφέρεται ὁ Τρ. Δομπόλλης ὡς μακαρίτης πλέον.

Κάποιες ἀκόμα εἰδήσεις σχετικὲς μὲ τὸ κληροδοτήμα τοῦ Τρ. Δομπ., ποῦ κατὰ καιροὺς κι ἀπὸ διάφορους τόπους μάζεψα καὶ τὴς ὁποῖες καταχωρῶ παρακάτω, δίνουν μὴ γενικὴ ἔστω εἰκόνα τῆς διαθήκης καὶ τοῦ λάσσου του. Πίσω ἀπὸ παλαιὰ ἀχρονολόγητη κατάσταση περιεχόμενη στὸ φάκελο τοῦ κληροδοτήματος Δομπόλλη, ποῦ φυλάσσεται στὴ Μητρόπολη Γιαννίνων, διαβάζω αὐτὴν τὴν ἐπίσης χωρὶς χρονολογία σημείωση: «Μετὰφρασις μπιλάτου Ρων 5.000 Ἰωάννη Δομπόλλη ὑπὸ τίτλων ὁ σύμβουλος Ἰωάννης Τροφίμοβιτς Δομπόλης²⁸ Ρ. 4000 κατὰ τὴν διαθήκην μακαρίτου πατρὸς του Τριαντάφυλλου Ἰωάννοβιτς Δομπόλλη καὶ Ρ. 1000 ἐξ ἰδίων ἐπ' ὀνόματι τῆς ἐκκλησίας τῆς Κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς ἐπονομαζομένης Ἀρχιμὴν δρεῖον καὶ τοῦ κοινοῦ ὁσπηταλίου εὐρισκομένου εἰς τὴν ἐνορίαν τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας εἰς Ἰωάννινα καταθέτω Ρ. 5000 Αἰωνίως ὅπως οἱ καθ' ἕκαστον ἔτος τόκοι αὐτῶν Ρ.

250 διανέμονται ούτως: Ρ. 100 εις τούς πτωχοὺς πλησιεστέρους συγγενεῖς του, τούτους πλησίον εις τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων, Ρ. 100 εις ἓνα πτωχὸν ἐκ τῶν συγγενῶν του μαθητὴν πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν μαθημάτων του καὶ τὰ Ρ. 50 εις τοὺς ἐπιτρόπους τῆς ἁγῆς ἐκκλησίας καὶ ὁσπιταλίου ἀπὸ Ρ. 25 ἵνα μνημονεύεται ἅπαξ τοῦ χρόνου τὸ ὄνομα πατρὸς του Τριανταφύλλου Δομπόλη. . .».

Στὴν ὑπ' ὄψι κατάστασι, πού ἀναγράφει, κατὰ σειρὰ τίς στήλες «ἡμερομηνίας καταθέσεως, ἔτος, ἀριθμ. μπιλάτου, ὄνομα λασσοθέτου, ποσότης τοῦ λάσσου εις ρούβλια, ἔκπτωσι τόκων καὶ τόκους πάλι εις ρούβλια» σημειώνεται μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸ ὄνομα τοῦ τελευταίου τῶν Δομπόλληδων Ἰωάννη γιὰ 5.000 ρ. με ἡμερομηνία κατάθεσης 13 Μαΐου 1818 ἀριθμ. μπιλέτου 77223 καὶ τόκο ρ. 250 πού δὲν εἶναι ἄλλα, πιστεύω ἀπὸ τὰ ἀναφερόμενα στὴ μνημονευθεῖσα σημείωσι. Ὁ Σκ. Ζερβὸς ἐξ ἄλλου στὸ βιβλίον του «Ἐθνικά κληροδοτήματα καὶ δωρεαὶ» καὶ σὲ σχετικὴ ὑπὸ τὸ γενικὸ τίτλο: «Ἐθν. κληροδοτήματα δωρεαὶ καὶ καταθέσεις παρὰ τῇ Ὑπουργείῳ Γεωργίας» κατάστασι, στὸν α) α τῆς 290 ἀναγράφει: «Δομπόλης Τρ. (δὲν ἀναφέρει τὸ ἔτος διάθεσης) ρούβλια ἀργυρᾶ 2364, σκοπὸς: Νοσοκομεῖον Ἰωαννίνων, Περιφέρεια Ἰωάννινα καὶ στίς παρατηρήσεις: Κατάθεσις εις θησαυροφυλάκιον Ρωσίας»²⁹.

Ὁ δὲ Λαμπρίδης ἀναφέρει πὺς ὁ Τρ. Ἰδανόβιτς Δομπόλης διέθεσε (1818) «ὕπὲρ τοῦ νοσοκομείου καὶ τῆς ἐκκλ. τοῦ Ἀρχιεπισκοπείου ἀνὰ ἄσσιγ. 1000. Βραδύτερον δὲ (1827) ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης ἐπ' ὀνόματι τοῦ πατρὸς του ἔτησ. 1000 ἄσσιγ. ὑπὲρ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας. . .»³⁰.

Στὴ συνέχεια ὁ ἴδιος Ἠπειρώτης μελετητὴς σημειώνει: «Ἀπὸ τινων ἤδη ἐτῶν (ἀπὸ τοῦ 1880 δηλ. χρόνον ἐκδόσεως τῶν Ἀγαθοεργημάτων του) ἡ ἐν Ἰωαννίνοις ἐπιτροπεία τῶν ἀγαθοεργῶν καταστημάτων χορηγεῖ ἀνὰ γρ. 1000 εις τοὺς ἐν Ἰωαννίνοις συγγενεῖς τοῦ ἐλεσθέτου τούτου καὶ τοὺς ἐν τῇ χωρ. Μπριάνιστα (τμήμ. Κουρέντων), ἔνθα σῶζονται ἀπόγονοι τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ Χαΐδως, ἀπὸ τοῦ τόκου 10.000 ἄσσιγ. διατεθέντων ὑπὲρ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῶν αὐτῶν ἐπιτρόπων».

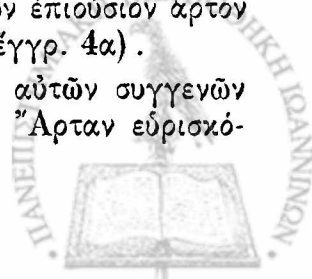
Ἀς σημειωθῇ, πὺς ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν σαφῶν καὶ ἐπαρκῶν περὶ τὸ Δομπόλλειο αὐτὸ λάσσο, τὸ συσταθὲν ὑπὲρ ἐν Ἰωαννίνοις ἰδρυμάτων καὶ τῶν συγγενῶν τοῦ λασσοθέτη ἀπογόνων τῶν ἀδελφῶν του Χαΐδως καὶ Ἀλεξάνδρας, ἐπικρατεῖ σοβαρὴ, καθὼς καὶ ὁ ἀναγνώστης διαπιστώνει, σύγχυσις μὲ τὸ νὰ ἀποδίδεται τοῦτο πότε στὸν Τριαντάφυλλο καὶ πότε στὸ παιδί του Ἰωάννη, ὁ ὁποῖος τελευταῖος, καθὼς ἀπὸ τὴν ἐπίσημη διαθήκη του πού στὸ οἶκεο μέρος θὰ παραθέσω αὐτούσια θὰ καταδειχθῇ, ἐκτὸς ἀπ' ἐκεῖνο γιὰ τὸ μέλλον νὰ ἰδρυθῇ στὴν Ἀθήνα Καποδ. Πανεπιστήμιον οὐδένα λάσσο συνέστησε, διέταξε δὲ νὰ μοιρασθοῦν στοὺς ἐν Ἠπείρῳ συγγενεῖς ἐφ' ἅπαξ μόνον διάφορα ποσά.

Τὸ ἀναφερόμενον λοιπὸν στίς παραπάνω πηγὰς λάσσο εἶναι ὅπωςδήποτε τοῦ Τρ. Δομπόλλη. Θὰ σημειώσω ἀκόμη, πὺς καὶ στὴ μακρὰ σειρὰ ὀνομάτων τῶν ἀναγραφομένων στὴν προσκομιδὴ καὶ μνημονευομένων ὡς δωρητῶν τῆς ἐκκλησίας Ἀρχιεπισκοπείου ἀνάμεσα στὰ πρῶτα - πρῶτα διαδίδω καὶ τὸ ὄνομα «Τριαντάφυλλος» πού δὲν εἶναι, πιστεύω, ἄλλουνοῦ ἐκτὸς ἀπὸ τοῦ Δομπόλλη.

Σχετικὰ μὲ τὴν ἀπὸ τοὺς ἐδῶ συγγενεῖς καὶ ἀπογόνους του εἴσπραξιν τῶν ἐσόδων αὐτοῦ τοῦ λάσσου κατὰ ρητὴν, φαίνεται, διάταξιν τῆς διαθήκης, πού μᾶλλον χάθηκε, ἔχουμε κατὰ χρονολογικὴν σειρὰ τίς ἀκόλουθες μαρτυρίες:

Ἀνέκδοτο, πού ἤδη ἐμνημόνευσα, τῶν ἐδῶ συγγενῶν «τοῦ μακαρίτου Τριαντάφυλλου Ντοπόλη» πρὸς τὸν προεστὸ Σταῦρον Ἰωάννου γράμμα με χρονολογία 5) 4) 1821, μὲ τὸ ὁποῖο τὸν παρακαλοῦν «διὰ τὸ λάσσο ὁποῦ εἶναι διορισμένο χρονικὸν μὲ τὸ νὰ εὐρισκόμαστε, καθὼς γράφουν, εις δυστυχίαν ὑστερούμενοι τὸν ἐπιούσιον ἄρτον καὶ τὴν γύμνωσιν τοῦ σώματος . . . ὁποῦ νὰ μᾶς προφθάσετε. . .» (ἔγγρ. 4α).

Γράμμα δεύτερον λίγον μεταγενέστερον (26.4.1821) τῶν ἰδίων αὐτῶν συγγενῶν «τοῦ μακαρίτη Τριαντάφυλλου Ἰωάννου Μπόμπολη» πρὸς τὸν εἰς Ἄρταν εὐρισκό-

μενο τότε Σταύρο, με το οποίο πάλι τον παρακαλούν για το ίδιο ζήτημα. «Και στέλλοιεν, γράφουν το Γιώργη Μποσταντζή, όπου να του τα δώσετε... έπειδή εύρισκόμεστε σε μεγάλην δυστυχίαν, καθώς το ήξεύρεις...»³¹.

Απ' αυτά τα παραπάνω κείμενα φαίνεται πως τα έσοδα του κληροδοτήματος Τρ. Δοιμόλλη ανερχόμενα, καθώς είδαμε σε 250 ρ. άργυρά το χρόνο, έστελλονταν για ένα διάστημα από τους εις Ρωσίαν διαχειριστές του, το γυιό του ίσως Ιωάννη, στον προεστό των Γιαννίνων, που τα μοίραζε κατά την όρισμένη από τη διαθήκη αναλογία στους δικαιούχους. Λίγο αργότερα και επί μιιά είκοσαετία όλη, έχωνευσαν «χωρίς λύπην χωρίς αιδώ» κι αυτό το λάσσο οι λασσοφάγοι άρχοντες οι άποτελούντες τη λεγόμενη έφοροεπιτροπεία των έλεών, καθώς σε ύπόμνημα μακρό του Άλέξ. Φίλιου «περί της διοικήσεως των κοινών» προς τον εις Μόσχαν Γενικ. Έπίτροπον του Ν. Ζωσιμά Μιχ. Σταμέρωφ με χρονολογία 12) 10) 1867 διαβάζω: «Έλησμονήσα να σής αναφέρω άνωτέρω, γράφει εκεί ο Φίλιος, και την κατάχρησιν ήτις έλάμβανε χώραν κα. έπί των χρημάτων των προσερχομένων εκ της καταθέσεως των 5000 άργυρών ρουβλίων των κυρίων Τριανταφύλλου Δοιμόλλη πατρός και υιού. Έν ώ δηλ. οι άείμνηστοι ούτοι διέθετον το ποσόν διά τους έαυτών συγγενείς, οι ένταυθα διέποντες τα πράγματα τα κατεχρήσθησαν μετά παρέλευσιν δέ των έτών δυνάμει της μεγάλης Έκκλησίας και τη συστάσει του θείου μου Ν. Π. Ζωσιμά κατώρθωσα διορισθείς επίτροπος του άείμνηστου Δοιμόλλη να καρπούνται την ωφέλειαν των ειρημένων χρημάτων οι συγγενείς του Διαθέτου λαβόντες και μικράν τινά αποζημίωσιν διά τους τόκους των είκοσι έτών...»³².

Μ' άλλα λόγια από το 1821 ως το 1841 περίπου οι δικαιούχοι του λάσσου Δοιμόλλη συγγενείς και ιδρύματα, παρ' ό,τι τα χρήματα έστελλονταν, δέν έπαιρναν τίποτε και μόνο μετά την κατά τον χρόνο αυτό ανάληψη της έπιτροπείας του από τον Άλ. Φίλιο με την επέμβαση της Μ. Έκκλησίας και του Ν. Ζωσιμά αποκαταστάθηκαν τα πράγματα. Άς σημειωθή πως για τους ίδιους παραπάνω λόγους, το καταφάγωμα δηλ. και του δικού του λάσσου από τους άνόμους άρχοντες, ο άείμνηστος Ν. Ζωσιμάς αναγκάστηκε να καθαιρέσει τους έδω έπιτρόπους του και άντ' αυτών κατ' άπαίτησιν και του κοινού της πόλης να διορίση κατά το 1839 συγγενείς του άνάμεσα στους όποιους και τον Άλ. Φίλιο.

Για τα μετέπειτα χρόνια κι ως το τέλος σχεδόν του περασμένου αιώνα, δέν έχουμε μαρτυρημένες ειδήσεις για την τύχη αυτού του κληροδοτήματος. Από γράμματα όμως άνέκδοτο υπό ήμερομηνία 21) 12) 1892 του άνεψιού του Τρ. Δοιμόλλη Ν. Μπάρκα Γιαννιώτη προς την έδω Έφοροεπιτροπεία των Έλεών (έγγρ. 20), άποκείμενο μαζί με άλλα συναφή της ίδιας έποχής έγγραφα στον ειδικό που έμνημόνευσα φάκελλο της Μητρόπολής μας και τα όποια τα αξιολογώτερα θα παραθέσω στο οικείο μέρος αυτής της μελέτης, φαίνεται πως το κληροδοτήμα λειτουργούσε κανονικά διανεμόμενων των εσόδων του «ως άνέκαθεν» στους συγγενείς από το έδω κατάστημα των Έλεών. Το 1897 όμως, καθώς τα ίδια παραπάνω έγγραφα πληροφορούν, μεταξύ των νεμόμενων το λάσσο συγγενών του Δοιμόλλη, των πολυπληθών δηλ. απογόνων της αδελφής του Χαϊδώς κατοίκων των χωριών Μπριάνιστα, Γερομνήμη και Ριάχοβο από τη μιιά μεριά και εκείνων της άλλης Άλεξάνδρας κατοίκων των Γιαννίνων από την άλλη, εκπροσωπούμενων από το βιβλιοπώλη Γ. Ροδάνα, άπόγονο προφανώς της τελευταίας, άρχισε όξυς δικαστικός άγώνας. Οι χωρικοί δηλ. ενήγαγαν αυτόν τον βιβλιοπώλη, που φαίνεται έλάβαινε όλο το για τους συγγενείς προοριζόμενο προϊόν του λάσσου σάν πληρεξούσιός τους και το μοίραζε μεταξύ τους κατόπι, στο Μητροπολιτικό δικαστήριο για καταπάτηση και σφετερισμό των δικαιωμάτων τους.

Το δικαστήριο τότε, που προεδρεύονταν από το μητροπολίτη Γρηγόριο (Καλλίδη 1899—1902), με έγγραφό του προς την έφοροεπιτροπεία των Έλεών της πόλης (4.9.1897) έζήτησε «ίνα παρακληυθή το κληροδοτήμα και μή δοθί εις ουδένα των κατοίκων μέχρι της εκδόσεως της αποφάσεως» με άλλο δέ έγγραφο προς το Γραμ-

ματέα τῶν Ἑλεῶν Νικ. Φίλιο ζητοῦσε αὐτὲς τὶς πληροφορίες: α) ἀπὸ ποίαν ἐποχὴν ἐδίδετο τὸ ἐν λόγῳ κληροδότημα, β) τί ποσὸν ἐδίδετο εἰς τοὺς ἐνταῦθα συγγενεῖς καὶ τί ποσὸν εἰς τοὺς ἐν λόγῳ χωρικοὺς, γ) ἂν ὑπάρχῃ ἐν τῷ Γραφείῳ τῶν Ἑλεῶν διαθήκη τοῦ εὐεργέτου τούτου ἢ ἀντίγραφον αὐτῆς, καὶ ἂν ὑπάρχῃ νὰ σταλῇ εἰς τὴν ἱερὰν μητρόπολιν ἀπόσπασμα αὐτῆς σχετικὸν καὶ πᾶν ἄλλο σχετικὸν τῆς ἐν λόγῳ ὑποθέσεως» (ἔγγρ. 22, 23).

Τὸ σχετικὸ ἐν τούτοις ἔγγραφο τοῦ Γραμματέα τῶν Ἑλεῶν μὲ τὶς πρὸ πάντων χρησιμώτατες εἰδήσεις δὲν ὑπάρχει δυστυχῶς στὸ μνημονευθέντα φάκελο, ἀπὸ ἄλλο ὅμως τοῦ ἴδιου Μητροπολίτη Γρηγορίου τῆς 18) 2) 1898 πρὸς τὸν ταμίαν τῶν Ἑλεῶν Λ. Κίγκα, μαθαίνουμε ὅτι τὸ μητροπολιτικὸ δικαστήριον «ἐν τῇ κατὰ τὴν ὁρὴν ἱσταμένου συνεδρία αὐτοῦ ἐνέκρινε ἵνα τὸ κατὰ τὸν κληροδοτήματος τούτου πρὸς τοὺς συγγενεῖς, ὡς ἀνέκαθεν, μέχρι περατώσεως τῆς δίκης...» (ἔγγρ. 24). Πῶς παρὰ ταῦτα ἔληξε ἡ μετὰ τῶν ἀντιμαχόμενων κληρονόμων τοῦ Δομπόλλη, τῶν χωρικῶν δηλ. καὶ Γιαννιωτῶν διαφορά, δὲν ἔμαθα. Ἀπὸ ἄλλες ὁμως εἰδήσεις ἀντληγμέναι ἀπὸ συναφῇ δημοσιεύματα βλέπω πῶς τὸ κληροδοτήμα Τριαντ. Δομπ. λειτουργοῦσε κανονικὰ καὶ κατὰ τὰ ἀμέσως κατοπινὰ καὶ ὡς τὸ 1914 τοῦλάχιστον χρόνιαν.

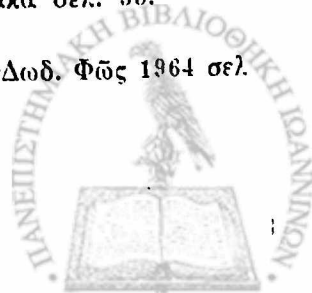
Σὲ δεκασέλιδο παράδειγμα τεύχος, τὸ πρῶτο, τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων Β. Ὑπουργείου τοῦ 1911, ποὺ ἀνακαλύφθηκε ἀνάμεσα στὰ ἀταξινόμητα ἐντυπα τῆς Ζωσιμαίας Βιβλιοθήκης ἀπὸ εἰδικὸ συνεργεῖο τοῦ Πανεπιστημίου μας περιέχον δὲ ἀνακοίνωση τοῦ Γεν. Ἐπιθεωρητῆ τῶν προξενικῶν Ἀρχῶν Σταμ. Ἀντωνοπούλου μὲ τίτλο: «Ὁ Δομπόλης καὶ τὸ κληροδοτήμα αὐτοῦ», διαβάζω κοντὰ στ' ἄλλα καὶ τὰ ἐξῆς ἀναφερόμενα στὸ κληροδοτήμα τοῦ πατρὸς Δομπόλλη κατὰ πληροφορίες πρὸς τὸ συγγραφέα τοῦ λόγιου Ἡπειρώτη τυπογράφου τῆς Ἀθήνας Ἰω. Βάρτσου: «Οἱ κληρονόμοι τῆς τε Χάιδως καὶ Ἀλεξάνδρας λαμβάνουσι, λέει, καὶ σήμερον ἀκόμη διὰ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων ὀρισμένον ποσὸν ἐκ κληροδοτήματος τοῦ Τριανταφύλλου Δομπόλη. Τοῦτο στέλλεται ἐκ Ρωσίας πρὸς τὸ ἐν Ἰωαννίνοις Ρωσικὸν Προξενεῖον, ὅπερ τὸ διαβιβάζει πρὸς τὴν μητρόπολιν διὰ τὰ περαιτέρω...»³³.

Ὁ δὲ «ἐν Ἰωαννίνοις ἱεροδιάκονος Σ. Ροδάνας» παρουσιαζόμενος μάλιστα σὰν ἔγγονος τοῦ ἀνύπαρκτου, καθὼς ἀπέδειξα, Γεωργ. Δομπόλλη, παρέχει στὴ γνωστὴ πρὸς τὸν καθ. Μεσολωρᾶ ἐπιστολῇ του (1914) καὶ τὴν πληροφορίαν ὅτι «οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ λαμβάνουσι τὸ κληροδοτήμα μέχρι σήμερον...».

Αὐτὰ ὅλα - ὅλα γιὰ τὸ λάσσο τοῦ Τρ. Δομπ. τῇ λειτουργίᾳ του δηλ. καὶ τῇ ἀρχείᾳ του. Λίγα χρόνια ἀκόμα καὶ θὰ ἐπέλθῃ ἡ ρωσικὴ μεταπολίτευση, ποὺ θὰ κλείσῃ ὀριστικὰ τοὺς χρυσοφόρους πρὸς τὴν Ἑλλάδα κρουνοὺς τῶν περιλάλητων λάσσων, αὐτῶν δηλ. ποὺ τὰ κεφάλαιά τους ἦταν κατατεθειμένα ἀπὸ τοὺς εὐεργέτες σὲ ρωσικὰς Τράπεζας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

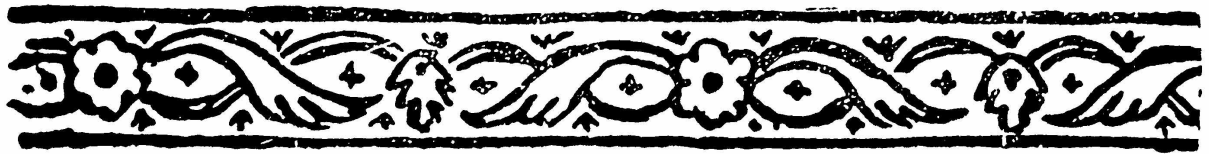
- 1) Πρβλ. Σπ. Λάμπρου: Λόγος κατὰ τὸ μνημόσυνον τοῦ Ἱ. Καποδίστρια καὶ Ἱ. Δομπόλη ἐκφωνηθεὶς ἐν τῇ μητροπόλει Ἀθηνῶν τῇ 4) 2) 1912 ὑπὸ τοῦ πρυτάνεως Σπ. Λάμπρου Ἀθ. 1912 σελ. 12—15.
- 2) Πρβλ. Ἰω. Μεσολωρᾶ: Λόγος κατὰ τὸ μνημόσυνον τοῦ Ἰω. Καποδιστρίου καὶ τοῦ Ἰω. Δομπόλη ἐκφωνηθεὶς ἐν τῇ μητροπόλει τῶν Ἀθηνῶν τῇ 4 Φεβρ. 1924. Ἀθ. 1914, σελ. 13.
- 3) Πρβλ. Ἰω. Λαμπρίδου: Ἡπειρ. Ἀγαθοεργήματα Ἰωάννινα 1971, τόμ. Β', σελ. 195.
- 4) Πρβλ. Ἱ. Λαμπρίδου ὁ.π. σελ. 195.
- 5) Ἔχει ἦδη ἐξακριβωθῇ πῶς ἡ Φωτικὴ βροίσκονταν παρὰ τὴν Παραμυθιά Β. τῆς καὶ εἰς θέσιν Λιμπόνι (πρβλ. Ἡπ. Ἑστία 1952, σελ. 119 κ.κ.).
- 6) Πρβλ. Ἱ. Λαμπρίδου Ἡπειρ. Μελετήματα Ἰωαν. 1971 Κουρεντιακά σελ. 35.
- 7) Πρβλ. Ε.Μ.Α. τόμ. ΙΒ' σελ. 90—1.
- 8) Πρβλ. καὶ μελέτη μου: «Τοπωνυμικὸ τοῦ χωριοῦ Κρετσούνιστα περ. Δωδ. Φῶς 1964 σελ. 420 κ.κ. καὶ Ἱ. Λαμπρίδου ὁ.π. σελ. 30.

- 10) Πρβλ. Ι. Λαμπρίδου ὁ.π. σελ. 39.
- 11) Πρβλ. Λαμπρίδου ὁ.π. σελ. 61—2 καὶ Ἀραβαντινοῦ: Χρονογραφία τῆς Ἠλείρου Β' σελ. 88. Στὸ ὀγκῶδες τέλος κλασσικὸ δὲ στὸ εἶδος τοῦ περὶ Ἠλείρου (Ὁξφόρδη 1967) ἔργο τοῦ Ἀγγλοῦ Χάμοντ, δημοσιεύεται φωτογραφία τμήματος πελασγικοῦ τείχους τῆς Κρετσούνιστας (Pilius), καθὼς τὸ λέει, θεωρώντας προφανῶς τὸ χωριὸ ὡς εὐρισκόμενον στὴ θέση τοῦ ἀρχαίου Ἠπειρωτικοῦ Ἰλίου, παραπέμπει δὲ στὴ σελ. 198 ποὺ δὲ γράφει δυστιγῶς τίποτε.
- 12) Παλιὸ διαλυμένο πρὸ πολλοῦ χωριονάκι τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων περιοχῆς Γραμμενοχωρίων (τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὸ σλ. *iorola* = λεύκα καὶ τοπόλιανη τόπος μὲ λεῦκες) ἀναφέρεται σὲ χρυσόβουλο τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου τοῦ Πρεσβυτέρου ἀπολυθὲν «κατὰ μῆνα Φεβρουάριον τῆς ἐνισταμένης Ἰνδικτιῶνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ὀκτακοσιοστοῦ εἰκοστοῦ ἐβδόμου ἔτους (6827—5508 = 1321 μ.Χ.)..... χωρίον, λέει, ἡ Τοδόλιανη σὺν τῷ Βόγρη, ἄνευ τοῦ ἐν αὐτῷ στασίν τοῦ Χασανῆ...» (Πρβλ. Ἀραβαντινοῦ ὁ.π. σελ. 308). Εἰς κώδικα ἀκόμα χειρόγραφο τῆς μονῆς Σωσίνου, ἔργο τοῦ ΙΗ' αἰῶνα, μεταξὺ τῶν σ' αὐτὸν ἀναγραφομένων 150 χωριῶν καὶ συνοικισμῶν «τῆς καταγραφῆς γενομένης ἐν πολλοῖς κατὰ γεωγραφικὰς ἐνότητες» ἀναφέρεται περὶ τὸ τέλος τοῦ καὶ μετὰ τὸ χωριὸ Γραμμένον καὶ αὐτὴ ἡ Τοπόλιανη ὑπὸ τὸν καὶ σήμερα διατηρούμενον τύπο τοῦ τοπωνυμίου Τοπόλια (Πρβλ. Ε.Μ.Α. τόμ. Στ' σελ. 110). Ὁ Ἀραβαντινὸς τέλος λανθάνει τοποθετώντας τὴν Τοπόλιανη ἢ Χοπόλιανη, ὅπως τὴ γράφει (ὁ.π. σελ. 330), στὰ πέραν τοῦ Καλαμᾶ χωριά τῆς ἐπαρχίας παρὰ τὴν Κρετσούνιστα. Τέτοιο χωριὸ ἐκεῖ οὐδέποτε ὑπῆρχε.
- 13) Πρβλ. Λαμπρίδου ὁ.π. σελ. 64.
- 14) Ἄν ἐν τούτοις συσχετίσουμε τὸ Δομπόλλης καὶ μάλιστα τοὺς τύπους τοῦ Δεμβόλης, Ντεβόλια καὶ Δεμπόλλης μὲ τὸ καὶ σήμερα, καθὼς μοῦ εἶπαν, σωζόμενο στὸ χωριὸ οἰκογ. ὄνομα Μπόλος ἢ Μπόλης, (οἱ κάτοχοί του γιὰ κάποιες ὁμοιοκαταληξίες του, γιὰ τοὺς πείραζαν οἱ χωριανοί, τᾶχουν ἀλλάξει ἤδη), θὰ ὀδηγηθοῦμε σὲ ἄλλους δρόμους παραγωγῆς τοῦ ἐπώνυμου καὶ καταγωγῆς τῆς γενιᾶς τοῦ εὐεργέτη.
- 15) Πρβλ. Π. Ἀραβαντινοῦ ὁ.π. σελ. 265.
- 16) Πρβλ. Ἰ. Μεσολωρᾶ ὁ.π. σελ. 19.
- 17) Πρβλ. Σταμ. Ἀντωνοπούλου: Ὁ Δομπόλλης καὶ τὸ κληροδότημα αὐτοῦ. Ἀθ. 1911, σελ. 4.
- 18) Πρβλ. Ἠπ. Χρονικά Δ' (1929), σελ. 33.
- 19) Πρβλ. μελέτη μου περὶ τῆς ἐν Ἠλείρῳ μονῆς Παλιουρῆς: Ἠπ. Ἑστία 1965, σελ. 463 κ.κ.
- 20) Πρβλ. Ἠπ. Χρονικά Ι (1935) σελ. 149.
- 21) Πρβλ. Ἰ. Μεσολωρᾶ ὁ.π. σελ. 19 σημ. 3.
- 22) Πρβλ. Ἠπ. Χρονικά Στ' (1931) σελ. 218—9.
- 23) Πρβλ. Ἠπ. Χρονικά ὁ.π. σελ. 220.
- 24) Πρβλ. Ἠπ. Χρονικά ὁ.π. σελ. 226—7.
- 25) Πρβλ. Ἰ. Λαμπρίδου: Ἠπ. Ἀγαθοεργ. Β' σελ. 29.
- 26) Πρβλ. Ἠπ. Χρονικά Ζ (1932) σελ. 4.
- 27) Πρβλ. Π. Ἀραβαντινοῦ ὁ.π. σελ. 272.
- 28) Τὸ ὄνομα Τριαντάριλλος καθὼς τὸ Παναγιώτης, πατρὸς ὡς γνωστὸν τῶν Ζωσιμάδων, ἀνύπαρξτα στὴ ρωσικὴ γλῶσσα, ἀντικαθίστανται στὰ σχετικὰ ρωσικά κείμενα μὲ τὰ Τροσίμωφ καὶ Παῦλος ἀντίστοιχα (Πρβλ. καὶ Ἠπ. Χρον. Ζ' (1932) σελ. 36.
- 29) Πρβλ. Σκ. Ζερβοῦ: Ἐθνικά κληροδοτήματα καὶ δωρεαί, Ἀθ. 1925 σελ. 398—9.
- 30) Πρβλ. Ἰ. Λαμπρίδου ὁ.π. σελ. 29.
- 31) Πρβλ. Ἠπ. Χρονικά ΙΔ' (1939) σελ. 280.
- 32) Πρβλ. Ἠπ. Χρον. Η' (1933) σελ. 31—2.
- 33) Πρβλ. Στ. Ἀντωνοπούλου ὁ.π. σελ. 4

Συνεχίζεται

ΔΗΜ. ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΒΛΑΧΟΙ (Κουτσόβλαχοι) *

Μπάφας (Διαμάντη) Γεώργιος (+1854)

Καλαρρύται

Ἐγεννήθη εἰς Ζάκυνθον ὅπου ὁ ἀργυροτεχνίτης πατέρας του κατέφυγεν ὀλίγον πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἀνεδείχθη ἄριστος τεχνίτης τοῦ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἔργα του μεγάλη ἀργυρὰ εἰκὼν Ἀγίου Λιουνσίου (1822) καὶ λάρναξ αὐτοῦ (1829) καθὼς καὶ εὐαγγέλια, θυμιατήρια, δίσκοι, ὑπεγράφετο εἰς τὰ ἔργα του μὲ τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του. Ἐμνήθη εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν.

(Σέκερης σ. 149 - Ἐγκυκλοπαιδεῖαι)

Μπίκας Γεώργιος

Τσεπέλοδον

Μέγας εὐεργέτης. Ἀνοικοδόμησε τὸ 1861 τὴν σπουδαίαν γνωστὴν γέφυραν Λυκοστόμου, ἔφησε διὰ διαθήκης 400.000 εἰς Ἐθνικὴν Τράπεζαν διὰ συντήρησιν γεφύρας καὶ ἄλλων ἔργων ἐν Ἠπείρῳ.

(Λαμπρίδης Ἀγαθοεργήματα Ζαγοριακά σ. 99)

Μπόζιος Κων)νος

Νεγάδες

Γραμματεὺς καὶ μυστικοσύμβουλος τοῦ Ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Πατράσκο - Βόντα.

Μπόζιος Μιχαὴλ ὁ ἀποκαλούμενος Γενναῖος Μιχαὴλ

Νεγάδες

Τίος τοῦ Κων)νου ἐπολέμησε τὸ 1655 παρὰ τὸ Γιούργεβον κατὰ τῶν Τούρκων, κατατροπώσας αὐτούς, ἐπίσης κατὰ τῶν Οὐγγρῶν κατακτῆσας τὴν Τρανσυλβανίαν. Ὁ ἡγεμὼν Πατράσκο - Βόντα παρ' ᾧ ὑπηρετεῖ ὁ πατήρ του, ἄτεκνος ὢν τὸν υἱοθέτησε καὶ οὕτω ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Βλαχίας.

(Φωτεινοῦ Τ. Β' σ. 103)

Μπροῦζος

Καπέσοδον

Ἰατρὸς Σελήμ Γ', ἰσχυρὸς ἐν Κων)λει, φόβητρον τοῦ Ἀλῆ, οὗτος μετ' ἄλλων Ζαγορισίων ἀπέσπασε φερμάνιον εὐεργετικὸν διὰ τὸ Ζαγόριον. Ἐσχέφθη τὴν ἰδρυσιν Πανεπιστημίου εἰς μονὴν Ρογγοβοῦ (Ζαγορίου) ὑπὸ τὴν Δ)νσιν Γ. Γενναδίου. Ἐμνήθη εἰς Φιλικὴν Ἑταιρείαν, διωχθεὶς συνελήφθη καὶ ἐν φυλακῇ ἀπέθανεν.

(Μ. Ἐγκυκλοπαιδεῖαι)

Μπροῦζος Κων)νος (+1846)

Καπέσοδον

Γραμματεὺς τοῦ Βελῆ, τραπεζίτης ἐν Κων)λει, φίλος τῆς σουλτανικῆς αὐλῆς κα

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου σελ. 452 καὶ τέλος.

ισχυρὸς ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, δεινὸς ρήτωρ, εὐεργετικὸς εἰς τὸ Ζαγόριον, μὲ μεγάλον πατριωτισμόν.

(Λαμπρίδης Ζαγοριακὰ Β' σ. 17)

Μυστάκης Σέργιος

Μέτσοδον

Διδάσκαλος τοῦ Γένους, μεγάλης μορφώσεως. Μαθητὴς τοῦ Φωτιάδου ἐν Βουκουρεστίῳ, διδάσκαλος τέκνων ἡγεμόνος Βλαχίας Κ. Ὑψηλάντου, διδάσκαλος εἰς Αὐθεντικὴν σχολὴν Ἰασίου, εἶτα 1818 διευθυντὴς πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, 1820 Διευθυντὴς σχολῆς Ὁδησσοῦ, ἀργότερον καθηγητὴς Ρωσικοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Καζάν.

(Εὐαγγελίδης σ. 399 - Καλλιόπη 1819 σ. 33, 58 - Γηδεών σ. 189, 127 - Βουλόδημος Σχ. Ὁδησσοῦ σ. 31, 58, 137 - Δούκα Τ. Β' σ. 111)

Νεῖλος μοναχὸς

Κουτσόβλαχος

Λαβὼν ἄδειαν παρὰ ἐπισκόπου Βησσαρίωνος ἐπὶ Παλαιολόγου Συμεὼν ἱδρυσε 4 ἐκκλησίαι εἰς βράχους Μετεώρων αἱ ὁποῖαι μεγάλην κτηματικὴν περιουσίαν εἶχαν εἰς Ρουμανίαν, ἣν κατέσχεν ὁ ἡγεμὼν Κουζᾶς καὶ παρήκμασαν αἱ ἐκκλησίαι.

(Δ. Πεφάνης Ἑλληνοβλάχοι)

Νικηφόρος Ἱεροδιάκονος

Μοσχόπολις

Ἑλλόγιμος ἱεροδιάκονος Ἀρχιεπισκόπου Ἀχριδῶν Ἰωάσαφ. Μαθητὴς τοῦ σεβαστοῦ Λεοντιάδου, περὶ τὸ 1745, χρηματικῶς ἐνίσχυσε τὴν ἔκδοσιν ἔργων τοῦ Θεοφίλου Κορυδαλέως εἰς τυπογραφεῖον Μοσχοπόλεως.

(Βρεττός Ν.Φ - Ἀραβαντινὸς σ. 148)

Νικόδημος Νεομάρτυς (+1722)

Βιθυκούκι

Ἀνετράφη ὑπὸ εὐσεβῶν γονέων. Πλανηθεὶς ἠσπάσθη τὸν ἰσλαμισμόν εἰς ὃν καὶ τὰ τέκνα του ὁδήγησε. Μεταμεληθεὶς ἐμόνοσεν εἰς Ἅγιον Ὄρος, πλήρης ἐνθέου ζήλου, ἐμαρτύρησε διὰ Χριστὸν εἰς Βεράτιον τὸ 1722.

(Ἡπειρωτικὴ Ἑστία 1954 σ. 258 - Σκεντέρης σ. 90 - Ν. Μαρτυρολόγιον)

Νικολαΐδης Ἰωάννης

Γράμμοστα

Ἱατροφιλόσοφος καὶ διδάσκαλος ἱατρικῆς. Μέλος τοῦ ἱατρικοῦ συλλόγου Βιέννης τῷ 1781, μέλος τῆς Ἱατρικῆς Ἀκαδημίας Βιέννης (πρῶτος ἀπὸ τὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τέκνα). Μετέφρασε καὶ συνέγραψεν ἀρκετὰ περὶ τὸ 1785—1795.

(Βρεττός σ. 312 - Ζαβίρας σ. 365 - Τρ. Εὐαγγελίδης Α. σ. 110 - Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 1911)

Νικολαΐδης Κ.

Λειβάδιον

Συντάκτης τοῦ γνωστοῦ Λεξικοῦ Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης.

Νικόλαος Νεομάρτυς

Μέτσοδον

Ἐργαζόμενος ἐν Τρικκάλοις ὡς ἀρτοποιὴς ἠρνήθη τὸν Χριστιανισμόν ἀπατη-

θείς ὑπὸ τῶν Τούρκων. Μεταμεληθεὶς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του, ἐπισκεφθεὶς μετὰ ἔτη τὰ Τρίγκαλα καὶ ἀναγνωρισθεὶς ἐδέχθη τὸ μαρτύριον, ὁμολογήσας δὲ πίστιν εἰς Χριστὸν ἐκάη ἐπὶ πυρᾷ τὴν 17)5)1617.

(Ν. Μαρτυρολόγιον σ. 63, 65 - Χρ. Παπαδοπούλου Νεομάρτυρες σ. 32 - Μ. Συναξαριστὴς Ε' 422)

Νικολάου Ἰωάννης

Λινοτόπι

Εὐγενὴς ἄρχων ἀνήγειρε τὸν ναὸν τῆς Μονῆς Ζέρμας καὶ ἱστορήσεν αὐτὸν διὰ τῶν Ἀγιογράφων ἀδελφῶν του Νικολάου καὶ Γεωργίου ἐν ἔτει 1164.

(Ἠπειρωτικὰ Χρονικὰ 1930 σ. 26 - Κατσογιάννης Τ. Β' σ. 15 - Ρεμπέλης)

Νικοτσάρας

Βλαχολεῖδαδο

Γιὸς τοῦ Πάνου Τσάρα, ἀρματοῦ τοῦ Ὀλύμπου. Διεδέχθη τὸν πεθερόν του Ζῆτρον εἰς τὴν ἀρχηγίαν ἀρματοῦλικίου Βλαχολεῖδαδου. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Σερβίας τοῦ 1807 συγκεντρώσας 550 ἄνδρας δὲν ἠδυνήθη νὰ βοηθήσῃ τοὺς Σέρβους. Διωκόμενος ἀπὸ χιλιάδες Τούρκων ἔφθασεν εἰς Χαλκιδικήν, ὁπόθεν διεπεραιώθη εἰς Σκίαθον. Ὁπλίσεν ἐκεῖ καταδρομικὸν στολίσκον ἐξ 70 μικρῶν σκαφῶν, δι' οὗ ἐτρομοκράτει τοὺς Τούρκους. Ἐφρονεύθη σὲ ἐνέδραν ὑπὸ Ἀλβανοῦ ἄγων τὸ 36ον ἔτος.

(Ἑκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια Β' σ. 486 - Σκουβαρᾶς ὁδηγὸς Θεσσαλίας (1958) - Ἐγκυκλοπαιδεῖαι)

Νούτσος Ἀλέξιος

Καπέσοδον ἢ Σκαμνέλι

Τίς τοῦ Ἰωάννου, πλουσίου ἐν Κων)λει ἐμπόρου, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἄνοδον τοῦ Ἀλῆ, τὸν ὁποῖον ὑπηρέτησεν. Ἐτυχεν καλῆς παιδείσεως, διωρίσθη προεστὴς Ζαγορίου 1797—1821, ἐβοήθησε τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἠπείρου καὶ ἰδίως τῶν Ζαγοροχωρίων εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Παροιμιωδῶς γνωστὸν τὸ ὄνομά του. Φιλικός, ἐγκατέλειπε τὸν Ἀλῆ καὶ ἦλθε μετὰ τοῦ Ταχῆρ Ἀμπάξη εἰς Μεσολόγγιον πρὸς τὸν Μαυροκορδατόν, πρὸς σύμπτυξιν τῆς Ἑλληνοαλβανικῆς συμμαχίας τοῦ 1822. Λαβὼν διαταγὴν νὰ συλλάβῃ τὸν Ὀδ. Ἀνδρουῦτσον, ἐδολοφονήθη ὑπ' αὐτοῦ.

(Λάμπρου Ζ σ. 243 - Γούδας Τ. Στ' σ. 379 - Φωνὴ Ἠπείρου 21/9/1901)

Ντόκος

Βλάτση

Ἀρματολὸς σύγχρονος καὶ φίλος τοῦ Βράκα, δράσας ὁμοίως καὶ δολοφονηθεὶς ὑπὸ τοῦ Γαλάνη μεταξὺ 1785—1790 εἰς τὴν γενέτειράν του. Ἀπόγονοί του διεσώζοντο ἐν Βλάτση.

(Βασδραβέλης Μακεδ. εἰς τοὺς Ἀγῶνας σ. 13 - Κασμούλης Α' σ. 17)

Ουκούτας Κων)νος

Μοσχόπολις

Ἱερεὺς ἐν Ποσνάσνια Πρωσσίας, ἐξέδωκεν ἀλφαβητάριον Ῥωμανοβλαχικῶν γραμμάτων, ἐκδοθὲν ἐν Βιέννῃ τὸ 1797.

(Κουρίλας σ. 154)

Πάγκας Ἰωάννης

Κορυτσά

Βλάχος ἐκ Κορυτσᾶς κατὰ τὸν Α. Βακαλόπουλον, ὁ Τρ. Εὐαγγελίδης σ. 222

αναφέρει ότι «Σίνας, Πάγκας, Κωλέττης καὶ ἄλλοι παρ' ὅλην τὴν ἑλληνικότητα τῶν φρονημάτων διετήρησαν τὴν γλῶσσαν των». Μέγας ἐθνικὸς εὐεργέτης. Τὰ ὠραιότατα γωνιαῖα κτίρια τῆς ὁδοῦ Ἀθηνᾶς ἐπὶ τῆς πλατείας Ὀμονοίας (Ἀθηνῶν) εἶναι δωρεὰ του.

Παῖσιος Γ' Σταγῶν (—1822)

Κλεινοδός

Εὐπατρίδης, ἐφοίτησεν εἰς Τρίκην, εἶτα εἰς Πατριαρχικὴν Ἀκαδημίαν, τὸ 1785 ἀνῆλθεν εἰς ἐπισκοπικὸν θρόνον Σταγῶν (Καλαμπάκας). Προήχθη εἰς ἐπίσκοπον Σηλυβρίας καὶ εἶτα Φιλιππουπόλεως, ὅπου ἀπεβίωσεν ὑπέργηρος. Ἰδρυσε σχολάς, ἐνίσχυσε τὴν παιδείαν, ἔγραψε πολλὰ περὶ παιδείας.

(Ἀραβαντινὸς σ. 153 - Γηδεὼν σ. 185 - Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια 1888 φύλ. 1—5

Μ. Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Παλλιδὸς Κων)νος

Συρράκον

Εὐεργέτης, διὰ διαθήκης ἐκληροδότησεν εἰς Κοινότητα Συρράκου 20.000 κολωνάτα τὸ 1874 δι' ὑδραγωγεῖον.

(Ἐγκυκλοπαιδεῖα Δωδώνη 1960 σ. 303)

Παμπέρης Δημ. τοῦ Προκοπίου

Μοσχόπολις

Λόγιος ΙΗ' αἰῶνος. Ἐφοίτησεν εἰς τὴν Μ. τοῦ Γένους Σχολήν, ἐγένετο γραμματεὺς τοῦ Μαυροκορδάτου, ἡγεμόνος Λακίας, παρ' οὗ ἐστάλη εἰς Πατάβιον πρὸς σπουδὴν Ἱατρικῆς. Ἐπιστρέψας εἰς Βουκουρέστι, ἐγένετο διδάσκαλος τοῦ υἱοῦ τοῦ ἡγεμόνος, ὀνόματι Κων)νου καὶ ἱατρὸς ἡγεμονικῆς αὐλῆς. Συνέγραψε «ἀπαριθμησιν λογίων γραικῶν», τὴν ὁποίαν ἐξέδωκεν ἐν Ἀμβούργῳ μετὰ λατινικῆς μεταφράσεως. Ἐγραψεν τὰ «Ἔτη εἰς τὴν ἀσπίδα τοῦ Ἡρακλέους, τοῦ Ἡσιόδου», καθὼς καὶ πληθὺς μελετῶν ἱστορικῆς ὕλης.

(Σάθας σ. 443 - Ζαβίρας σ. 264 - Σχενδέρης σ. 22 - Μελέτιος Δ σ. 223 - Ἀραβαντινὸς σ. 161 - Ἐγκυκλοπαιδεῖαι)

Παμπέρης Ἀμβρόσιος (1733—)

Μοσχόπολις

Αὐτάδελφος τοῦ Δημητρίου, λόγιος ἱερομόναχος ΙΗ' αἰῶνος. Τὸ 1765 ἀπεδήμησεν εἰς Λιθόρνον, πρὸς ἔκδοσιν Ἑλλ. βιβλίων, ἐγκρατῆς ὦν καὶ ξένων γλωσσῶν. Ἐφημέριος Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας Λειψίας, τὸ 1768 ἐπεμελήθη ἐκδόσεων Κορυδαλλέως, μετέφρασεν ἱστορικὰ ἔργα. Περιηγήθη εἰς Βλαχίαν, Μολδαυίαν, Γερμανίαν, Οὐγγαρίαν.

(Βρεττός Β σ. 315 - Ἀραβαντινὸς σ. 161 - Σχενδέρης σ. 23 - Ζαβίρας σ. 190 - Μακεδ. Ἡμερολόγιον 1911 - Ἐγκυκλοπαιδεῖαι)

Πανταζῆς Ἰωάννης (+1840)

Μακρύνου Ζαγορίου

Λόγιος, ἐφοίτησεν εἰς Μπαλαναίαν. Ἐδίδαξεν εἰς κώμας Ζαγορίου, Γρεβενῶν καὶ εἰς φροντιστήριον Τρικκάλων ἐπὶ δεκαετία (1828—38), ἐπιστρέψας δὲ εἰς τὴν πατρίδα του, ἀπεβίωσεν τὸ 1840 γέρον.

(Ἀραβαντινὸς σ. 162)

Πανταζίδης Ἰωάννης (1827—1900)

Κρούσοδο

Ἐφοίτησεν ἐν Μοναστηρίῳ. Συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του ἐν Γερμανίᾳ, δαπά-

ναις τῆς κοινότητος, μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διδάξῃ εἰς τὰ σχολεῖα αὐτῆς. Μετὰ τετραετοῦς εἰς Σέρρας διδασκαλίαν, ἐγκατεστάθη τὸ 1861 εἰς Ἀθήνας, διορισθεὶς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου, συνέστησε σύλλογον πρὸς διάδοσιν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων. Συνετέλεσε μέγιστα εἰς τὴν ἐθνικὴν καὶ ἑλληνοπρεπὴ μόρφωσιν τῆς Μακεδονικῆς Νεολαίας. Ἐχρημάτισε διδάσκαλος βασιλικῶν πριγκίπων Γεωργίου τοῦ Α', συνέγραψε πολλὰ.

(Πέννα - Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 1909 - Μ. Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Παπαγεωργίου Δημήτριος

Καλαρῦται

Φημισμένος χρυσοτέχνης καὶ ἀργυροτέχνης ὡς Μπάφας καὶ Τσιμούρης.
(Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Παπαγιαννόπουλος Νικόλαος (1859—1926)

Δόλιανη (Ζαγορίου)

Ἐφοίτησεν ἐν Ριζαρείῳ, ἐσπούδασε Θεολογίαν εἰς Γερμανίαν (1881—83). Εἰδικευθεὶς εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν καὶ εἰς τὴν ἐρμηνείαν Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐδίδαξεν εἰς Ριζαρείον καὶ τὸ 1907 ἐγένετο καθηγητὴς Πανεπιστημίου. Συνέγραψε θρησκευτικὰ βιβλία καὶ Ἑβραϊκὴν γραμματικὴν.

(Μ. Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Παπασαμαρινιώτης Γιάννης (+ 1780)

Σαμαρίνα

Γενναῖος ὄπλαρχηγὸς τῆς περιφερείας Σαμαρίνης. Ἦταν τὸ φόβητρον τῶν Ἀλβανικῶν συμμοριῶν ποὺ λεηλατοῦσαν τὴν Θεσσαλίαν. Ἐφορολόγη τοὺς Ἀρβανίτες ποὺ περνοῦσαν ἀπὸ τὴν περιφέρειάν του μὲ τὸ 1)3 τῆς λείας των, διὰ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν διάβασίν των. Ἐκρονεύθη σὲ ἐνέδρα ἀπὸ ἀντίζηλόν του.

(Ἀραβαντινὸς Χρ. σ. 44, 45 - Χασιώτης σ. 33)

Παπασίμου Γεώργιος (1683—)

Μοσχόπολις

Λόγιος, συνέθεσεν ἐρανισθεὶς ἐκ διαφόρων ὕμνογράφων τὸ 1706 ἔργον διὰ τὸν Τίμιον Σταυρὸν τοῦ Σωτῆρος, ἐκδοθὲν μετὰ τοῦ Ὑμνολόγου Γρηγορίου Ἀγιοπανλίτου ἐν Βενετίᾳ τὸ 1770.

(Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 1911 σ. 171 - Σάθας σ. 595 - Σκεντέρης σ. 22 - Μ. Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Παρθένιος Μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν

Συρράκον

Προσωρινὸς καθηγητὴς τῶν ὑπὸ τοῦ Ὁρλώφ κατὰ διαταγὴν Αἰκατερίνης τῆς Ρωσσίας ἐκπαιδευομένων ἐν Λιθόρῳ Ἑλληνοπαίδων. Λόγιος, φιλομαθὴς καὶ φιλόπατρις, τὸ 1769 ὕψωσε τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς Πάτρας. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς κατέφυγεν εἰς Ζάκυνθον καὶ ἐκεῖθεν τὸ 1771 εἰς Ρωσσίαν. Συνέγραψεν ἡρωελεγείον εἰς τὴν Μ. Αἰκατερίνην. Ἀπέθανεν ἐν Πετρούπολει τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος.

(Ν. Κουβαράς 1961 σ. 23 - Μ. Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Παρτζούλας Μιχαὴλ καὶ Στέφανος

Κλεισούρα

Συγγραφεῖς, ὁ Μιχαὴλ συνέταξεν Γαλλικὴν Γραμματικὴν, ἐκδοθεῖσαν τὸ 1814.

ἐν Βιέννῃ, τὴν ὁποίαν ἀφιέρωσεν εἰς τὸν Ἀλῆν.

(Βρεττός σ. 174, 317 - Εὐαγγελίδης Β' 222 καὶ 649 - Πονκεβίλ σ. 5 - Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 1911)

Πασχάλογλου Χ.

Καπέσοδον

Γόνος τῆς εὐεργέτιδος οἰκογενείας Πασχάλη, «ἐξοχώτατος» ἐν Κων)λει καλούμενος, χρηματίσας δὲ ὄχι μόνον ἱατρὸς τῶν Σουλτάνων Ἀβδούλ Χαμήτ Α', Σουλεϊμάν Ι', Μουσταφᾶ Α' καὶ Μαχμούτ Β' μέχρι τὸ 1823, ἀλλὰ καὶ μυστικοσύμβουλος αὐτῶν ἐγένετο εὐεργετικὸς λόγῳ θέσεώς του πρὸς συγχωρίους του καὶ τὸ Ζαγόριον.

(Λαμπρίδης Ζαγοριακά Α σ. 79)

Πετρινὸς Ἀλέξανδρος

Τσεπέλοδον

Βαρῶνος βουλευτῆς Αὐстроουγγαρίας καὶ μέλος τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ ὑπουργείου Χοενβάργτ.

(Λαμπρίδης Ζαγοριακά Α. σ. 80)

Πετρινὸς Νικόλαος

Τσεπέλοδον

Βαρῶνος εὐεργέτης Πανεπιστημίου.

(Λαμπρίδης ὡς ἀνωτέρω)

Πίχτος Νικόλαος (1856—1939)

Μέτσοδον

Γόνος πλουσίας οἰκογενείας, ἐφοίτησεν εἰς σχολεῖον τῆς πατρίδος του, Κέρκυραν - Μόναχον, ὅπου ἐσπούδασε Φιλοσοφίαν, διέμεινεν ἐπὶ ἔτη μακρὰν εἰς Παρισίους, νοσταλγήσας τὴν πατρίδα του ἐπέστρεψε τὸ 1920. Φυσιολάτρης, μέγας εὐεργέτης τῆς πατρίδος του, ἄφησεν ἰδιότυπον διαθήκην.

Πολύκαρπος Μητροπολίτης Λαρίσης

Βιθυκούκιον

Ἐφοίτησεν εἰς Ἰωάννινα. Τὸ 1811 ἀνῆλθεν εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν θρόνον Λαρίσης. Φιλικός, ἐκατατομήθη ὑπὸ τοῦ Μαχμούτ πασᾶ - Δράμαλη τὴν 17)9)1821 εἰς γέφυραν Πηγειοῦ εἰς Λάρισαν, κατάλογος τῶν ἐν Λαρίσῃ Ἀρχιερατευσάντων ἀναφέρει «Πολύκαρπος ὁ ἀπὸ Βιθυκούκης».

(Ν. Κουβαρᾶς 1961, 1962 - Σκεντέρης σ. 90)

Πορφύριος ἱερομόναχος

Κλεινοδὸς

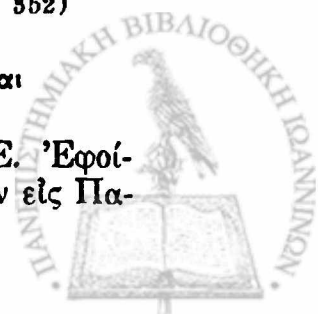
Ὁ Σπ. Λάμπρου γράφει ὅτι εἰς Μονὴν Ταξιαρχῶν Αἰγίου εὑρε κώδικα περιέχοντα τρεῖς λειτουργίες μὲ ἐπίτιτλα χρυσὰ ζωγραφισμένα καὶ μὲ τρεῖς εἰκόνας τῶν Χρυσοστόμου, Βασιλείου καὶ Γρηγορίου, ἔργον τοῦ «Ἀξιολογωτάτου Πορφυρίου ἱερομονάχου».

(Λάμπρος Τ. Β' σ. 352)

Πρινάρης Γεώργιος (1808—1883)

Καλαρρῦται

Τίος τοῦ Χριστοδούλου, μεγαλεμπόρου ἐν Ἰταλίᾳ, ἐφόρου ἐκεῖ Φ.Ε. Ἐφοίτησεν εἰς Ἰόνιον Ἀκαδημίαν, ἐσπούδασεν Ἱατρικὴν εἰς Νεάπολιν, ἐδίδαξεν εἰς Πα-

νεπιστήμιον Ἀθηνῶν ὡς Ὑφηγητῆς καὶ εἶτα καθηγητῆς Ὑγιεινῆς καὶ Παθολογίας (1846—1881).

(Ἑπειρ. Χρονικά 1937 σ. 6 - Μ. Ἑγκυκλοπαιδεῖα)

Πύρρος Διονύσιος (1777—1853) ὁ Θετταλός

Καστανιά (Καλαμπάκας)

Λόγιος κληρικός, ἐφοίτησεν εἰς τὴν σχολὴν Τρίκκης, εἶτα Τυρνάβου. Περιηγήθη εἰς βόρειον Ἑλλάδα. Μετέβη εἰς Ἱεροσόλυμα, διψῶν διὰ μάθησιν. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν παρηκολούθησε μαθήματα Βενιαμὶν Λεσβίου εἰς Σχολὴν Κυδωνιῶν καὶ ἐν Χίῳ τοῦ Ἀθανασίου Παρίου. Ἐσπούδασεν Ἱατρικὴν καὶ Φιλοσοφίαν εἰς Πάδουαν. Ἐπιστρέψας ἐγκατεστάθη εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐδίδαξε φιλοσοφίαν καὶ ἐπιστήμας. Ἰδρυσεν ὑπάρχοντα νῦν βοτανικὸν κήπον. Ἦσκει δωρεὰν τὴν ἱατρικὴν πρὸς χριστιανούς καὶ Τούρκους. Πολυτίμους ὑπηρεσίας προσέφερε κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ὡς ἱερεὺς καὶ ἱατρός. Ἰδρυσεν χαρτοποιεῖον εἰς τὸ Ἄργος τὸ 1827 ἐξ ἰδίων. Ἦλθεν εἰς Ἀθήνας μετὰ τὸν Ὀθωνα καὶ ἐξυπηρέτησεν ἱατρικῶς εἰς ἐμφανισθεῖσαν ἐπιδημίαν, δι' ἣν ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ Ὀθωνος. Συνέγραψε πλῆθος βιβλίων, τὰ ὅποια δένειμε δωρεὰν. Αὐτὸς δι' ὀλίγων ὑπῆρξεν ὁ λαμπρὸς καθ' ὅλα Πύρρος ὁ Θετταλός, μία μεγάλη μρῶν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος.

(Σάθας 709 - Ἑγκυκλοπαιδεῖαι)

Ράδος Κων)νος (1785—1865)

Τσεπέλοδον

Εἰς Μόσχαν εὐρισκόμενος τὸ 1810 πρὸς ἐμπορίαν, συνέλαβεν ἰδέαν ἰδρύσεως μυστικῆς ἐταιρείας, πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Γένους. Γαλλόφιλος ὢν ἠκολούθησεν ὑποχωροῦντας Γάλλους. Λαβὼν Γαλλικὴν ὑπηκοότητα, ἐγκατεστάθη εἰς Σμύρνην, ὅπου ὁ Τσακάλωφ, εἰς τὸν ὅποιον εἶχε ἀνακοινώσει τὴν σκέψιν του, τοῦ ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἡ ἐπιθυμία του ἐπραγματοποιήθη συσταθείσης τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Ἐλθὼν εἰς Ἑλλάδα τὸ 1822, διωρίσθη ἑπαρχὸς Ἄνδρου, Τριπόλεως, διοικητῆς Ναυπλίου, Ἀθηνῶν, Νομάρχης κλπ. Ἐτιμᾶτο ὑπὸ τῶν Κολοκοτρώνη, Μαυρομιχάλη, Γ. Κουντουριώτου καὶ ὑπὸ πάντων.

(Λαμπρίδης Ζαγοριακά σ. 92 - Μ. Ἑγκυκλοπαιδεῖα)

Ρέσσος Ἰωάννης

Τσεπέλοδον

Ἰσχυρὸς τραπεζίτης ἐν Κων)λει, παρομοιωδῶς εὐγλωττος, ἔχων ἐτοιμότητα πνεύματος καὶ τόλμην.

(Λαμπρίδης Ζαγοριακά Β' σ. 16)

Σάββας Ἰωάννης (+1846)

Τσεπέλοδον

Μαθητῆς Μπαλαναίας εἶτα Ψαλίδα. Ἐπὶ 40 ἔτη κατεῖχεν ἔδραν πατρίδος του ὡς διδάσκαλος διδάσκων καὶ ἐπιστημονικὰ μαθήματα.

(Ἀραβαντινὸς σ. 177)

Σαῖτζῆς Δημήτριος καὶ Χριστόδουλος

Σκαμνέλι

Αὐτάδελφοι κατέλειπον τὸ 1802 ἅπασαν τὴν ἐν Βεσσαραβία κινητὴν καὶ ἀκίνητον περιουσίαν των πρὸς ὠφέλειαν τοῦ Ζαγορίου καὶ πατρίδος των διὰ τὴν διατήρησιν Ἑλληνικοῦ σχολείου, βοήθειαν ἀπόρων μαθητῶν, περίθαλψιν πτωχῶν, ὑπανδρεῖαν κορασίδων.

(Φωνὴ Ἑπειρου 25/5/1901)

Σακελλαρίδης Μίλων (+1895)

Σαμαρίνα

Ἀπεφοίτησε σχολῆς Κοζάνης. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ἦτο γνώστης καὶ τῆς Γαλλικῆς, Λατινικῆς καὶ Γερμανικῆς φιλολογίας. Ἐδίδαξεν ἐπὶ 65 ἔτη σὲ Ἑλληνικὰ σχολεῖα τῆς Ἀλβανίας, Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας, ὑποστὰς ὡς πατριώτης διώξεις καὶ φυλακίσεις. Ἀπέθανεν ἐν Σαμαρίνῃ τὸ 1895.

(Ἡπειρωτικὸν Ἡμερολόγιον 1896 - σ. 175)

Σγοῦρος Γεώργιος

Καλαρρῦται

Ἐξεπαιδεύθη ὑπὸ Κοσμᾶ Μπαλάνου. Ἰερωθεὶς ἐγένετο σχολάρχης Καλαρρυτῶν κοινωφελῶς ζήσας, ἀπεβίωσε, θῦμα γενόμενος θηριωδίας Τούρκων, κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς πατρίδος του τοῦ 1821.

(Ἀραβντινὸς σ. 193)

Σίνας Σίμων (+1822)

Μοσχόπολις

Ἐγκατεστάθη ἐν Βιέννῃ τὸ 1753, ἀσκὼν ἐμπόριον βάμβακος, δημιουργὸς τοῦ Οἴκου Σίνα.

Σίνας Γεώργιος (1783—1856)

Τίος τοῦ Σίμωνος, ἠκολούθησε τὰ ἴχνη τοῦ πατρὸς του. Ἐξέπληξε τὸν ἐμπορικὸν κόσμον διὰ τὴν δραστηριότητά του. Φίλος τοῦ Αὐτοκράτορος Φραγκίσκου Ἰωσήφ, ἀνήγειρε κρεμαστὴν γέφυραν εἰς Βουδαπέστην (500.000 λίρες). Ἐθεμελίωσε τὸ Ἀστεροσκοπεῖον Ἀθηνῶν. Ἐτιμήθη διὰ πλείστον παρασῆμων καὶ τίτλου εὐγενείας (Βαρῶνος).

Σίνας Σίμων (1810—1876)

Τίος τοῦ Γεωργίου. Ὡλοκλήρωσε τὸ Ἀστεροσκοπεῖον, ἀνήγειρε τὴν Ἀκαδημίαν, ἔκτισε τὸν Ναὸν τῆς Ἀγ. Τριάδος ἐν Βιέννῃ, ὅπου καὶ Τράπεζα Σίνα. Ἐτιμήθη μὲ τὸν τίτλον τοῦ βαρῶνου. Ὑποστηρίζεται ἡ ἐκ Σκαμνελίου καταγωγὴ τῆς οἰκογενείας.

(Λάμπρος σ. 42 - Δωδώνη Τ. Α' σ. 77 - Σκενδέρης 40 - Περιοδικὸν Θεολογία 1934 σ. 134 - Ἐγκυκλοπαιδεῖαι)

Σμολένσκης Σίμων

Μοσχόπολις

Ἐγκατεστάθη τέλῃ τοῦ ΙΗ' αἰῶνος εἰς Οὐγγαρίαν, ιδρύσας σοβαρὸν οἶκον ἐρίων. Τὸ 1794 ἐτιμήθη ἀπὸ τὸν Φραγκίσκον Β' μὲ τὸν τίτλον τοῦ βαρῶνου. Ἐζησεν 110 ἔτη.

Σμολένσκης Ἰωάννης

Τίος τοῦ Σίμωνος, ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς του. Ἀναφέρεται ὡς εὐγενῆς.

Σμολένσκης Νικόλαος

Δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Σίμωνος, τοῦ ὁποῖου οἱ ἀπόγονοι ἐγκατεστάθησαν ἐν

Ἑλλάδι. Ἐτυχεν ἀνωτέρας μορφώσεως. Διηύθυνε μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του οἶκον τῆς Βιέννης. Ἐβοήθησε πτωχοὺς λογίους καλλιτέχνας.

Σμολένσκης Λεωνίδας (1806—1882)

Υἱὸς τοῦ Νικολάου. Τὸ 1830 κατετάγη εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατόν. Ὑπῆρξεν ἱκανὸς καὶ γενναῖος. Διετέλεσεν ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν, πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου κλπ.

Σμολένσκης Νικόλαος (1839—1921)

Υἱὸς τοῦ Λεωνίδα. Ἐφοίτησεν εἰς τὴν σχολὴν Εὐελπίδων, ἀνεδείχθη στρατιωτικὸς καὶ πολιτικός. Τὸ 1862 μετέσχεν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ναυπλίου. Διετέλεσε βουλευτὴς καὶ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ Ἑπείρου τὸ 1897.

Σμολένσκης Κων)νος (1843—1915)

Υἱὸς καὶ αὐτὸς τοῦ Λεωνίδα. Ἐφοίτησεν εἰς τὴν Σχολὴν Εὐελπίδων, ἐξ ἧς ἀπεβλήθη λόγῳ ζωηροῦ χαρακτῆρος. Ἐφοίτησεν εἴτα εἰς στρατιωτικὴν σχολὴν τοῦ Βελγίου, διακριθεὶς. Τὸ 1897 κατ' ἀτυχῆ πόλεμον διεκρίθη εἰς Φάρσαλα καὶ Βελεστίνον, προδιβασθεὶς εἰς στρατηγόν. Ἐχρημάτισε καθηγητὴς σχολῆς Εὐελπίδων. Πολλὰ πόλεις ἀνεκήρυξαν αὐτὸν ἐπίτιμον δημότην.

(Ἐγκυκλοπαιδεῖα Δωδώνη Τ. Α' σ. 77 - Σκεντέρης σ. 33 - Ἐγκυκλοπαιδεῖαι)

Σπίρτας Γεώργιος

Κλεισούρα

Οἰκογένεια Σπίρτα. Τὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνος κατέφυγεν εἰς Αὐστροίαν, ὅπου ἀνεδείχθη, τιμηθεῖσα ὑπὸ τῆς αὐστριακῆς κυβερνήσεως εἰς τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν διὰ προσφερθείσας ὑπηρεσίας. Ὁ Γεώργιος ἐνήργησεν ὅπως βιβλιοθήκη τῆς πατρίδος του περιέλθῃ εἰς Ἑθνικὴν Βιβλιοθήκην.

(Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον 1911 σ. 33)

Σταμέρωφ (Θεμελῆς - Στέργιος)

Μέτσοβον

Ἀδελφοί, φέρονται καλῶς ἐγκατεστημένοι εἰς Ἰάσιον πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως. Φιλικοί, ἔφοροι καὶ ἐνισχυταὶ τῆς ἐκεῖ φημισμένης σχολῆς ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν, καθὼς καὶ ἐκπρόσωποι τῶν κληροδοτημάτων τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς γενετείρας των, ὠφελήσαντες αὐτάς.

(Βουλὸδῆμος σ. 207, 215, 228 - Λαμπρίδης Ἀγαθοεργήματα σ. 21 - Φιλῆμων σ. 591)

Στάνος Ἰωάννης

Μέτσοβον

Λόγιος, εὐπατρίδης, συνέταξε «Βίβλον χρονικὴν» (ἱστορίαν Βυζαντίου μέχρι 1703), καθὼς καὶ ἄλλα ἔργα.

Στασάκος Ἰωάννης

Μέτσοβον

Διεδέχθη τὸ 1795 τὸν Δημ. Βαρδάκαν εἰς τὴν Σχολαρχίαν Μετσόβου μέχρι τοῦ 1801.

(Χατζημιάλη σ. 14)

Στήριος Ἀθανάσιος

Μοσχόπολις

Λόγιος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Συνέθεσεν ἐπιγράμματα εἰς ἔπαινον Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μελετίου. Συνέγραψεν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν.

(Βρεττὸς Α' σ. 245 - Σάθας σ. 612 - Ἀραβαντινὸς σ. 200 - Σκεντέρης σ. 22 - Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία 1783)

Στουρνάρας Νικόλαος (1806—1853)

Μέτσοβον

Μέγας ἐθνικὸς εὐεργέτης, ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τοῦ Πολυτεχνείου. Ἐφοίτησεν εἰς σχολὴν τῆς πατρίδος του καὶ πρὸς πληρεστέραν μόρφωσιν εἰς εἰδικὸν σχολεῖον ἐμπορίου καὶ βιομηχανίας τῶν Παρισίων. Ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ οἴκου Τοσίτσα εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἐπισκιάζει ὅλους τοὺς ἐκεῖ οἴκους. Τὸ 1837 καὶ 1846 ἔρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ ἀντιληφθῇ τὰς ἀνάγκας τῆς καὶ νὰ τὴν βοηθήσῃ. Ἀγοράζει κτήματα εἰς Εὐβοίαν, εἰσάγει νέους τρόπους καλλιεργείας, προσφέρεται νὰ ἰδρύσῃ μεγάλην ἀκτοπλοϊκὴν ἐταιρείαν. Ἡ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπη του εἶναι παθολογικὴ, ὥς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν διαθήκην του, διὰ τῆς ὁποίας ἓνα μικρὸ μέρος τῆς τεραστίας περιουσίας του ἀφίνει εἰς τὴν σύζυγόν του καὶ τὴν κόρην του, τὸ δὲ μέγιστον εἰς τὴν πατρίδα του, τὸ Πολυτεχνεῖον καὶ ἄλλα ἐθνικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα. Ἀπέθανε νέος εἰς ἡλικίαν 47 ἐτῶν.

(Ἐγκυκλοπαιδεῖαι)

Στουρνάρας Νικόλαος (+1826)

Κλεινοβός

Ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ἀσπροποτάμου. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς, κατήλθεν εἰς Πελοπόννησον, ἐπολέμησε τὸν Ὁμέρ Βρυώνην τὸ 1824 εἰς τὸ Βουλγαρέλι (Ἄρτης). Σωματάρχης ἀργότερον εἰς τὸ Μεσολόγγι, ἔπεσε κατὰ τὴν ἔξοδον.

(Σπανδωνίδης σ. 85 - Ἐγκυκλοπαιδεῖαι)

Στούρτζα Ἀλέξανδρος (1791—1854)

Νεγάδες

Ἐπιφανὴς οἰκογένεια Βογιάρων Μολδαυίας, καταγομένη ἐκ Νεγάδων, ὅπου σὺνεται οἰκία των (νῦν οἰκία ἀδελφῶν Λώλη), φέρουσα εἰς ἐξώθυραν θυρεόν. Ὁ Ἀλέξανδρος ὑπῆρξε λόγιος, ἀσχολήθηκε μὲ ἱστορικὰς μελέτας. Διετέλεσε κατ' ἐπανάληψιν πρωθυπουργός.

Στούρτζα Ἰωάννης

Ἦγεμόνευσε τὸ 1822—1828.

Στούρτζα Μιχαὴλ

Ἦγεμόνευσε τὸ 1834—1849.

(Λεξικὸν Ἥλιος)

Στυλίδης Στέργιος

Μεγάροβον

Ἀπεδήμησεν 30ετῆς εἰς Βουκουρέστιον, ὅπου ἐπλούτισεν. Ἰδρύσε Παρθενωγωγεῖον καὶ Νηπιαγωγεῖον, τὰ «Στυλίδεια». Κατέθεσε σεβαστὸν ποσὸν εἰς τὴν ΕΤΕ,

διὰ τὴν ἀπρόσκοπτον λειτουργίαν τῶν ἀνωτέρω σχολείων. Ἀπέθανε 95 ἐτῶν εἰς Ἀθήνας.

(Μακεδ. Ἡμερολόγιον 1908 σ. 229 - Βακαλόπουλος σ. 31)

Τέρπος Νεκτάριος

Μοσχόπολις

Ἱερομόναχος τῶν μέσων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Συνέγραψε τὸ «Πίστις», ἐκδοθὲν τὸ 1750 ἐν Βενετίᾳ. Εἰς τὸ σύγγραμμά του αὐτὸ παρώτρυνε τοὺς χριστιανοὺς νὰ μείνουν πιστοί, νὰ μὴ ἀλλαξοπιστήσουν. Τὸ 1779 ἐξέδωκε καὶ πάλιν ἐν Βενετίᾳ «Θεολογικὰ ζητήματα». Θεωρεῖται πρόδρομος τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ.

(Σάθας σ. 603 - Σκεντέρης σ. 22 - Ζαβίρας σ. 482 - Ἀραβαντινὸς σ. 202 - Μελετίου Δ' σ. 146 - Ἐγκυκλοπαιδεῖαι)

Τζαρτζούλης Νικόλαος (1708—1772)

Μέτσοβον

Πολυμαθὴς διδάσκαλος τοῦ Γένους καὶ ἐκ τῶν σοφωτέρων. Ἐφοίτησεν ἐπὶ 7ετιάν εἰς τὰ Πανεπιστήμια Βολωνίας, Βενετίας, Παδοῦης. Πάντες οἱ συγγραφεῖς μετὰ θαυμασμοῦ τὸν ἀναφέρουν ὡς γνώστην τῆς Γαλλικῆς, Λατινικῆς καὶ Ἰταλικῆς γλώσσης καὶ πασῶν τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἄλλοι ὡς διπλωματοῦχον φιλολογίας, φιλοσοφίας, μαθηματικῶν καὶ ἱατρικῆς. Ὁ Ἰώσηπος Μοισιόδαξ τὸν θεωρεῖ ἰσάξιον τοῦ Εὐγενίου Βούλγαρη καὶ Νικηφόρου Θεοτόκη. Ἐδίδαξεν ἐν Μετσόβῳ, Τρικκάλους, ἐν Ἀθωνί (1759—60), εἰς Ἰάσιον. Συνέταξεν ἀκολουθίαν τοῦ ἐν Μετσόβῳ νεομάρτυρος Νικολάου. Συνέγραψε πολλά, δυστυχῶς ἀπωλεσθέντα. Ἀπέκτησε τρεῖς υἱούς, τὸν Κυριακόν, Κων)τῖνον καὶ Θεόφιλον.

(Ἀραβαντινὸς σ. 62 - Χατζημιχάλη σ. 38 - Ζαβίρας σ. 495 - Σάθας σ. 499 - Μισιόδαξ Ἠθικὴ Φιλοσοφία Γ. Α' σ. Ιε' - Ἐγκυκλοπαιδεῖαι)

Κυριακὸς Τζαρτζούλης (+1840)

Πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Νικολάου καὶ μαθητὴς του. Ἐσπούδασεν ἐν Γερμανίᾳ. Κάτοχος γενόμενος φιλοσοφικῶν καὶ φιλολογικῶν γνώσεων καὶ τριῶν γλωσσῶν. Μετὰ τὰς σπουδὰς του ἐπεδόθη εἰς τὸ ἐμπόριον. Νοσταλγήσας τὴν πατρίδα του ἐπέστρεψεν εἰς Μέτσοβον τὸ 1809, ὅπου γέρον ἀπέθανεν.

Κων)νος Τζαρτζούλης

Λόγιος διηύθυνε τὸ ἐν Σέρραις κατάστημα τῶν «Ἀδελφῶν Τζαρτζούλη». Τὸν εὕρισκομεν ἐν Βιέννῃ τὸ 1824 κυβερνήτην (ἐπιστάτην) τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἀγίου Γεωργίου.

Θεόφιλος Τζαρτζούλης

Μικρότερος τῶν τριῶν ἀδελφῶν, ἐγεύθη καὶ αὐτὸς καλῆς παιδείας ἐν Βιέννῃ παρὰ τοῦ Δημ. Δαρβάρη. Συνεργαζόμενος μετὰ τῶν δύο ἄλλων ἀδελφῶν του, παρέμεινε μονίμως εἰς Βιέννην.

(Ἀραβαντινὸς σ. 62, 63 - Χατζημιχάλη σ. 85 - Εὐστρατιάδης)

Τζεχάνης Κων)νος Χατζηγεωργίου

Μοσχόπολις

Ἐγεννήθη πρὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἐφοίτησεν εἰς Ν. Ἀκαδημίαν τῆς

πατρίδος του ὑπὸ τὸν Α. Καβαλλιώτην. Ἀπεδήμησε χάριν τοῦ ἐμπορίου εἰς Βιέννην, ἀλλὰ κατεχόμενος ὑπὸ ἔρωτος πρὸς τὴν παιδείαν, ἐνεγράφη εἰς τὴν ἱατρικὴν, φοιτήσας εἰς πολλὰ Πανεπιστήμια τῆς Εὐρώπης, περιηγηθεὶς συνάμα αὐτήν. Τὸ 1773 ἦλθεν εἰς Κων)λιν δεξιωθείς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου, ἐπέστρεψεν ὁμως εἰς Λούγδαιον, ὅπου ἀπέθανεν. Ἐδημοσίευσεν πολυάριθμα ἔργα, ἔπη, ἠρωελεγεῖα κλπ.

(Ζαβίρας σ. 394 - Σκενδέρης σ. 24 - Πανελλήνιον Λεύκωμα σ. 228 - Μακεδ. Ἡμερολόγιον 1911 σ. 171 - Μ. Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Τζίμας - Ζώσιμος καὶ Ἀναστάσιος

Μέτσοδον

Ἠξιώθησαν διδακτορικῷ πτυχίου ἐν Πατανίῳ τὸ 1784. Ἐκ τούτων ὁ Ζώσιμος ἐδίδαξεν ἐν Μετσόβῳ εὐνοούμενος τοῦ Ἀλῆ, ὁ δὲ Ἀναστάσιος ἐν Ἰασίῳ.

(Λαμπρίδης Μαλακκισακὰ Β' 45)

Τοσίτσας Μιχαήλ

Μέτσοδον

Ἐθνικὸς εὐεργέτης, μεγαλέμπορος καὶ μεγαλοεπιχειρηματίας τῆς Ἀλεξανδρείας. Φίλος προσωπικὸς τοῦ Μωχάμετ Ἀλῆ, ἡγεμόνος Αἰγύπτου. Ἐνίσχυσε ποικιλοτρόπως τὴν ἐπαναστάσιν. Φιλικὸς ὢν, ἰδρυσε σχολεῖα, νοσοκομεῖα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, συνέβαλε μέγालος εἰς τὴν ἰδρυσιν τοῦ πολυτεχνείου καὶ διαφόρων φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων.

(Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Τοσίτσας Θεόδωρος

Μέτσοδον

Ἀδελφὸς τοῦ Μιχαήλ, διευθυντὴς τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ οἴκου Τοσίτσα, συμπαραστάτης τοῦ ἀδελφοῦ του εἰς φιλανθρωπικὰ καὶ ἄλλα ἔργα.

Τοσίτσας Μιχαήλ (Βαρῶνος)

Μέτσοδον

Ἀπόγονος τοῦ ἐθνικοῦ εὐεργέτου Μιχαήλ Τοσίτσα. Ἐγκατεστημένος εἰς Ἑλβετίαν ἐτιμήθη μὲ τὸν τίτλον τοῦ βαρῶνου. Ἐδημιούργησε τεράστιαν περιουσίαν, ἣν διέθεσεν ὑπὲρ τῆς Ἠπείρου καὶ μάλιστα τοῦ Μετσόβου, ἰδρύσας τὸ ἱδρυμα «Βαρῶνου Μιχαήλ Τοσίτσα».

Τούμας Ἀντώνιος

Μοσχόπολις

Οἰκογένεια Τούμα ἢ Ντούμπα. Κατέφυγεν εἰς Βιέννην, γόνος αὐτῆς ὁ Ἀντώνιος ἔγινε ἀντιστράτηγος τοῦ αὐστριακοῦ στρατοῦ, ἱππότης τοῦ τάγματος Φραγκίσκου Ἰωσήφ, συνέγραψεν «Ἑλλὰς - Μακεδονία - Ν. Ἀλβανία» 1887.

(Μαμόπουλος Κυρατζῆδες - Ἀγωγιάτες στό τοῦ τόπου καὶ τοῦ καιροῦ μου σ. 94 - Ζῶττος Μολοσσὸς Τ. Δ' σ. 440)

Τουρτούρης Γεώργιος

Καλαρρῦται

Μετὰ τοῦ Κωλέττη ἐπαναστάτησαν τὸ Συρράκον καὶ Καλαρρῦτες τὸ 1821, ὁ πολιορκῶν ὁμως τὰ Γιάννινα Χουροῖτ κατέστειλεν αὐτήν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, ἀναγκασθέντων τῶν ἀρχηγῶν νὰ καταφύγουν εἰς Ἑπτάνησα.

(Μ. Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Τσαλακώστας Δημ. (1770—1835)

Συρράκον

Ἰατροφιλόσοφος, μαθητὴς τοῦ Ψαλῖδα, ἐφοίτησεν εἰς Σαλέρμον Ἰταλίας, ἀνα-

δευθείς διδάκτωρ Ἱατρικῆς. Ἦσκησεν ἱατρικὸν ἐπάγγελμα εἰς Ἰωάννινα ἕως τὸ 1815, ὅτε ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ, ἱατρός τῆς οἰκογενείας τοῦ Ζελατίμπεη, τοπάρχου Ὀχρίδος, ἐκτιμώμενος ὑπὸ τούτου. Ἀπέθανεν εἰς Ὀχρίδα.

(Ἀραβαντινός σ. 206)

Τσαπέκος Ἀδὰμ

Μέτσοδον

Λόγιος τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἰθ' αἰῶνος, γόνος ἀρχοντικῆς οἰκογενείας, μαθητὴς τοῦ συμπολίτου του Λ. Βαρδάκα. Ἐδίδαξεν ἐν Μελενίτῳ, Φύλιππουπόλει, ἐν τῇ πατρίδι του καὶ πάλιν ἐν Μελενίτῳ ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ὅπου καὶ ἀπέθανεν.

(Ἀραβαντινός σ. 206 - Χατζημυζῆλη σ. 15 - Λαμπρίδης Μαλακασιακὴ Β' σ. 44)

Τσαπρασλῆς Γεώργιος

Συρράκον

Ἐσπούδασεν ἱατρικὴν εἰς Ἱταλίαν, ἱατρός τοῦ Ἀλῆ μετὰ τοῦ Κωλέττη. Ἐγραψε γραμματικὴν κουτσοβλαχικῆς γλώσσης, ἀπωλεσθεῖσαν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.

(Κουστάλλης σ. 429)

Τσαπρασλῆς Σωφρόνιος

Πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ Γεωργίου. Ἠγοούμενος (σώφρων - πλούσιος - πεπεισμένος) Ἱερῶς Μονῆς Προφήτου Ἠλία Συρράκου.

(Κουστάλλης σ. 430)

Τσίκας Κων)νος

Μέτσοδον

Λόγιος μαθητὴς τοῦ Βαρδάκα, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος, ἐσπούδασε νομικὴν εἰς Γερμανίαν. Μεταθὰς εἰς Βουκουρέστιον ὡς βαθίνους καὶ νομομαθέστατος, ἐτιμήθη ἰδιαζόντως ὑπὸ ἡγεμόνος Καρατζᾶ καὶ τιμώμενος ἀπεβίωσεν ἐκεῖ γέρον.

(Ἀραβαντινός σ. 208)

Τσιμούρης Ἀθανάσιος

Καλαρρῦται

Ἐξάριτος χρυσοαργυροτεχνίτης, μετὰ τοῦ Μπάφα Γ. καὶ Λ. Παπαγεωργίου, ἀποτελεῖ ὁμῆδα τῶν μεγαλυτέρων τεχνιτῶν τοῦ εἶδους αὐτοῦ.

(Ἐγκυκλοπαιδεῖα)

Τρύφων Ἱερομόναχος (+1786)

Μέτσοδον

Σοφός, ἐκπαιδευθεὶς εἰς Μέτσοδον, Ἰωάννινα, Πάτρμον καὶ ἐπὶ ἑξαετίαν (1842—48) εἰς Πατάβιον Ἱταλίας, σπουδάσας φιλοσοφικὰ καὶ μαθηματικά. Ἐπανελθὼν τὸ 1748 εἰς Ἰωάννινα, προσλαμβάνεται εἰς τὴν Μαρουτσαίαν συνδιδάσκων μετὰ τοῦ Εὐγενίου, ὃν διεδέχθη εἰς τὴν σχολαρχίαν τῆς σχολῆς μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Εὐγενίου εἰς Κοζάνην τὸ 1750. Παρέμεινε διευθυντὴς τῆς σχολῆς μέχρι τὸ 1783, ὅτε νοσταλγῆσας τὴν πατρίδα του ἐπέστρεψεν ἐκεῖ, διδάξας τὰ τελευταῖα μέχρι τοῦ θανάτου ἔτη τῆς ζωῆς του. Ἀνέδειξεν ἐξαιρετικούς μαθητάς, συνέγραψεν ἀρκετά, διασωθέντων μόνον τὸ «περὶ ψυχῆς τῶν ζώων» καὶ ἡ μετάφρασις «Γενουεσίου».

(Ἀραβαντινός σ. 204 - Ζαβίρας σ. 539 - Σάβας σ. 603 - Παναγίας - Εὐαγγελίδης - Χασιώτης)

Ὑπισχιώτης Μιχαήλ

Ὑπισχία (Σίπισχα)

Λόγιος τῶν μέσων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἐμαθήτευσεν εἰς Καστοριάν, ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος, διηύθυνεν τὴν ἐκκλησίαν τῆς πατρίδος του, διδάσκων συνάμα. Διόρθωσε καὶ ἐξέδωκεν ἀκολουθίαν πεντεκαίδεκα Μαρτύρων τὸ 1741. Ἀναφέρεται καὶ ὡς ἐπίσκοπος Γκόρας καὶ Μόκρας.

(Σκεντέρης σ. 31 - Ἀραβαντινὸς σ. 125)

Φαρμάκης Γιάννης (—1821)

Βλάτση

Ὁπλαρχηγὸς τοῦ Ὀλύμπου. Ἐπολέμησε μὲ τοὺς Ρώσους κατὰ τῶν Γάλλων εἰς Ἐπτάνησα, ὀνομασθεὶς Συν)χης, ὑπαρχηγὸς τοῦ Θύμιου Βλαχάβα. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως (1807) κατέφυγεν εἰς Σκίαθον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Κων)λιν, Ὁδησσόν, Μόσχαν, μυεῖται εἰς τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σκουφᾶ τὸ 1818, ἐστάλη εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἡπειρον, ὅπου μυεῖ τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον καὶ ἄλλους ἱεράρχας εἰς Ἁγιον Ὅρος. Μετὰ τοῦ Γ. Ὀλυμπίου λαμβάνει μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν ὑπὸ τὸν Λ. Ὑψηλάντην καὶ πολεμᾷ εἰς Μονὴν Σέκου, παραδοθεὶς, ἀπηγγονίσθη εἰς Κων)λιν.

(Βασδραβέλης Ἀριμτωλὸς σ. 23 - Σπανδωνίδης σ. 57 - Ξάνθος - Ἐγκυκλοπαιδεῖαι)

Φλώρος γέρος καὶ υἱὸς τοῦ Γιαννάκης

Σαμαρίνα

Ἔδρασαν ὡς ἀρματολοὶ καὶ κλέφτες (1750—1828). Ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἔπεσαν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Τρ. Μάρτας τοὺς φέρει καταγομένους ἐκ Βλαχολείβαδου.

(Κρυστάλλης 317, 324 - Ἐνισχειδης σ. 118 - Μάρτας σ. 171)

Φωτάκης Νικόλαος (1784—)

Δολιανὰ (Ζαγορίου)

Λόγιος, ἐφοίτησεν εἰς Ἰωάννινα. Νέος ἀπεδήμησεν εἰς Βουκουρέστιον, ὅπου ἰσοβίως διέμεινεν ὡς οἰκοδιδάσκαλος πλουσίων οἰκογενειῶν.

(Ἀραβαντινὸς σ. 213)

Χαλκεὺς Ἰωάννης

Μοσχόπολις

Ἰερεὺς ἄκρως πεπαιδευμένος, εἰδήμων Ἑλληνικῆς, Λατινικῆς καὶ Ἰταλικῆς γλώσσης, ἱεροκῆρυξ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου Βενετίας καὶ σχολάρχης ἐν τῷ ἐκεῖ Φλαγγιανῷ φροντιστηρίῳ (1694—1712).

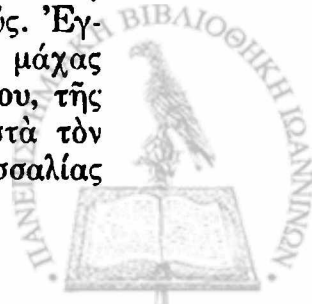
(Σάθας Μ.Β.Τ. Γ' σ. 500 - Σκεντέρης σ. 21 - Ἀραβαντινὸς σ. 214 - Μελετίου Τ.

Δ' σ. 140 - Κουρίλας - Ἐγκυκλοπαιδεῖαι)

Ἰ Χατζηπέτρος Χριστόδουλος (1793—1869)

Βετερνίκου (Ἀσπροποτάμου)

Ἀπόγονος πλουσίας καὶ διαπρεποῦς οἰκογενείας, ἐστάλη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του πρὸς μόρφωσιν εἰς τὰς Σέρρας, ὅπου ἐμπορεύετο ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός του. Φεύγει ἀπὸ ἐκεῖ μετ' ἄλλων ἐμπόρων εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ παρουσιάζεται μετ' αὐτῶν εἰς τὸν Μ. Ναπολέοντα (1814). Προσλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ ὡς β' γραμματεὺς. Ἐγκαταλείπει τὸν Ἀλῆν, σχηματίζει πολεμικὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον συντηρεῖ, δίδει μάχας εἰς Θεσσαλίαν, τρέχει εἰς Πελοπόννησον, μετέχει τῆς ἐξόδου τοῦ Μεσολογγίου, τῆς πολιορκίας τῶν Ἀθηνῶν, δὲν μετέχει τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων. Ὑπηρετεῖ πιστὰ τὸν Ὀθωνα, ὀνομάζεται ὑποστράτηγος, ὀρίζεται ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τῆς Θεσσαλίας

τὸ 1854. Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος τὸν προσλαμβάνει ἐπίτιμον Ὑπασιστήν. Δαπανᾷ ὅλην τὴν περιουσίαν του 1.700.000 γρόσια, διὰ τὸν ἀγῶνα, πεθαίνει ὑπὸ πάντων ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος. Ἡ κηδεία του γίνεται δημοσίᾳ δαπάνῃ καὶ ἀποδίδονται τιμαὶ στρατηγοῦ.

(Αἰὼν 1854 (Μάϊος - Ἰούνιος) Γούδα Τ. Η' σ. 299, 460 - Ἑγκυκλοπαιδεῖαι)

Χατζῆ - Πύρρος Λεωνίδας (1855—)

Σαμαρίνα

Ἐγεννήθη τὸ 1855. Ἐσπούδασεν εἰς Ἰωάννινα καὶ εἰς ἡλικίαν 25 ἐτῶν ἐβγήκε κλέφτης, ὠργάνωσε 15 μπουλούζια μὲ 500 ἄνδρες. Ἦτο ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχεν ἰδρυθεῖ ἡ Ἐθνικὴ Ἐταιρεία καὶ ἔστειλε τὰ πρῶτα ἀνταρτικὰ σώματα εἰς τὴν Μακεδονίαν διὰ νὰ κτυπήσῃ τοὺς Βουλγάρους. Ἐπεσεν εἰς μάχην παρὰ τὰ Γρεβενά.

(Κρυστάλλης σ. 323)

Χατζῆ Στέργιος - Χατζῆ Στεφάνου (+1795)

Μέτσοβον

Ἦκμασε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος, διαπρέπων μεταξὺ τῶν λογίων μεγαλεμπόρων τῆς Βιέννης.

(Ἀραβαντινὸς σ. 216)

Χατζῆ Στεργίου Τριαντάφυλλος (—1827)

Μέτσοβον

Υἱὸς τοῦ Χατζῆ Στεφάνου, εὐπατρίδης. Ἐφοίτησεν εἰς σχολὴν Μετσόβου, ἀπεδήμησεν εἰς Βιέννην, ὅπου ἐδιδάχθη καὶ ἀπέκτησε γνώσεις ἐπιστημονικὰς καὶ γλώσσας, διηύθυνεν ἐμπορικὸν οἶκον τοῦ πατρὸς του, ἀσχολούμενος καὶ μὲ τὰ γράμματα. Διεκρίθη ἐν Βιέννῃ ὥς καὶ ὁ πατὴρ του.

(Ἀραβαντινὸς σ. 216)

Χρηστάκης Λειβαδιεὺς

Λειβάδιον

Λόγιος, ἐδίδαξεν ἐπὶ πενταετίαν ἐν Κοζάνῃ (1738—43) μετὰ τὸν σεβαστὸν Λεοντιάδην φιλολογίαν, ρητορικὴν καὶ ἐπιστήμας. Ἐπαξίως διευθύνας παρητήθη καὶ ἡσύχασεν εἰς Ἀθῶνα, μετονομασθεὶς Χρῦσανθος. Συνέγραψε κωμωδίαν κατὰ πλουσίων.

(Χαρ. Μεϊδάνης σ. 51 - Παρανίκας σ. 57 - Ἀραβαντινὸς σ. 216)

Χριστόφορος Βαρλαμίτης

Μέτσοβον

Ἐγεννήθη τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἐτυχε σχετικῆς παιδείας. Ἐχειροτονήθη διάκονος καὶ τὸ 1772 ἐγένεν ἱερομόναχος τῆς Μονῆς Βαρλάμ (Μετεώρων). Ἐπιμελήθη τῆς συντάξεως ὀρισμένων κωδίκων, ἡσχολεῖτο καὶ μὲ τὸ κήρυγμα, κατέγραψε γεγονότα τῆς Θεσσαλίας (1767—1785), συνεκέντρωσεν ἀκολουθίας Ἡπειρωτῶν Νεομαρτύρων, συνέταξε κατάλογον κειμηλίων τῆς Μονῆς.

(«Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» τ. Α' σ. 62, Παπαδόπουλος - Κεραμεύς)

Εἰς τὸ κεφάλαιον Μεγαλοβλαχία ἀναφέρεται ὅτι μέχρι τοῦ Α' Παγκοσμίου Πολέμου σὲ πολλὰς πόλεις τῆς Μακεδονίας, Ἡπείρου, Θεσσαλίας, ἐκυριάρχει τὸ βλαχικὸν στοιχεῖον εἰς τὰ γράμματα, τέχνας, ἐπαγγέλματα, πλοῦτον.

Ἐκ τούτων ἀρχετοὶ ἔπαυσαν νὰ ὁμιλοῦν τὴν βλαχικὴν, ἄλλοι δὲ ἀπέκρουπταν καὶ τὴν ἐκ Βλάχων καταγωγὴν των ἐκ διαφόρων λόγων, χωρὶς βέβαια τοῦτο νὰ ἀναιρεῖ τὴν Βλαχικὴν καταγωγὴν των.

Φυσικὸν λοιπὸν πολλοὶ τῶν γεννηθέντων ἢ διαβιούντων εἰς τὶς ἀνωτέρω πόλεις νὰ μνημονεύωνται ὑπὸ τῶν διαφορῶν συγγραφῶν μὲ τὶς ἐνδείξεις αὐτές.

Θὰ ἀναφέρω ὀλίγους μόνον ἐξ αὐτῶν, τοὺς πλέον γνωστοὺς, διὰ νὰ μὴ ἐπεκταθῇ περισσότερον τὸ τελευταῖον τοῦτο κεφάλαιον, χωρὶς βέβαια ἢ μνημόνευσις των νὰ θέλῃ νὰ τοὺς παρουσιάσῃ ὅλους ὡς ἔχοντας βλαχικὴν καταγωγὴν.

Ἐξ Ἀγράφων

Ἄγιος Βησσαρίων, Γόρδιος Ἀναστάσιος λόγιος, μοναχός, Εὐγένιος δ Αἰτωλός, λόγιος, μοναχός, Κοσμάς δ Αἰτωλός, Ἐθναπόστολος, Σεραφεῖμ δ Φαναρίου Νεομάρτυς.

Ἐξ Ἀμπελακίων

Ἀναστάσιος ἱερεὺς, λόγιος, συγγραφεὺς, Γεωργίου Μιχαὴλ συγγραφεὺς, Ἰγνάτιος δ Ἀρδαμερίου, Ἐπίσκοπος, Ἰωσήφ δ Ρωγῶν Ἐπίσκοπος, Κάβρας Ζήσης συγγραφεὺς.

Ἐκ Βελεστίνου

Ρήγας Βελεστινλῆς (Φεραῖος).

Ἐκ Βερροίας

Θεοφάνης δ ρήτωρ - Κριτόπουλος Μητροφάνης, λόγιος - Κωττούνιος Ἰωάννης, Ἱατροφιλόσοφος καὶ Θεολόγος - Μπικελίδης Σταμάτιος καὶ Δημήτριος, λόγιοι.

Ἐκ Βοδενῶν (Ἐδέσσης)

Μηνωίδης Μηνᾶς, λόγιος.

Ἐξ Ἰωαννίνων

Πολλοὶ τῶν λογίων καὶ διδασκάλων ὑπεγράφοντο ὡς Ἰωαννῖται, λόγῳ τοῦ ἐπισήμου τῆς πόλεως.

Ἀνθρακίτης Μεθόδιος, Διδάσκαλος τοῦ Γένους - Βασιλόπουλος Ἀναστάσιος, Φιλόσοφος - Βασιλόπουλος Μπαλάνος, ἐλλόγιμος διδάσκαλος - Βάρκοσης Νικόλαος, ἐλλόγιμος διδάσκαλος - Βηλαρᾶς Ἰωάννης, λυρικός ποιητὴς - Γκιούνμας Λεοντάρης, ἐλλόγιμος - Γλυκὺς Νικόλαος, τυπογράφος (φημισμένος) - Θεοφάνης Νεομάρτυς - Ἰωάννης Νεομάρτυς - Καζαντζῆς Κων)νος, λόγιος - Κοντὸς Πολυζῶης, λόγιος, ἱερεὺς - Μπαλάνος Κοσμάς, λόγιος, ἱερεὺς - Παρθένιος Α' Κων)λεως Πατριάρχης - Στίγνης Νικόλαος, λόγιος - Σουγδουρῆς Γεώργιος, λόγιος, ἱερεὺς - Τσιγαρᾶς Ζῶτος καὶ Κων)νος, λόγιοι - Φωτιάδης Λάμπρος, Διδάσκαλος τοῦ Γένους - Ψαλίδας Ἀθανάσιος, Διδάσκαλος τοῦ Γένους.

Ἐκ Καστοριάς

Ἐμμανουὴλ Ἰωάννης, Φιλόσοφος - Κωφὸς Θωμᾶς, Σχολάρχης - Λεοντιάδης Σεβαστός, φημισμένος Ἱεροκλήρυξ - Μανδακάσης Θωμᾶς, Ἱατροφιλόσοφος - Μιχαὴλ

Κων)νος, ιατροφύλοσοφος - Οικονόμος Θωμάς, λόγιος - Χριστόπουλος Ἀθανάσιος, λόγιος, ποιητής.

Ἐκ Κοζάνης

Ἀναστάσιος, ἐκ Κοζάνης λόγιος - Λαζάνης Γεώργιος, λόγιος - Μεγδάνης Χαρίσιος, λόγιος, ἱερεὺς - Νικολῆς Νικόλαος, λόγιος - Περδικάρης Μιχαήλ, λόγιος - Ρουσιώδης Γεώργιος, λόγιος - Σακελλάριος Γεώργιος, Ἱατροφύλοσοφος - Σταμζίδης Στέφανος, Σοφὸς διδάσκαλος - Χατζητριανταφύλλου Νικόλαος, λόγιος.

Ἐκ Λαρίσης

Ἐλλάδιος Ἀλέξανδρος, ἐλλόγιμος, κληρικὸς - Κούμας Κων)νος, Διδάσκαλος τοῦ Γένους - Παΐσιος Λαρισσαῖος, λόγιος, κληρικὸς.

Ἐκ Μακρινίτης

Γκούστας Νικόλαος, λόγιος - Σουλῆνης Βασύλειος, Φύλομνος - Σταμάτιος Νεομάρτυς.

Ἐκ Ναούσης

Ἀναστάσιος ἐκ Ναούσης, Φύλοσοφος, Θεολόγος - Ἀγγελάκης Νικόλαος, λόγιος - Θεοφάνης, ἐλλόγιμος, ἱερομόναχος - Ρομφέης, Μακεδονομάχος.

Ἐξ Ὀλύμπου

Περραιβὸς Χριστόφορος, συγγραφεὺς.

Ἐκ Ραφάνης

Βησσαρίων, λόγιος μοναχὸς - Γοβδεῖας Δημήτριος, λόγιος - Διονύσιος ὁ Πλαταμῶνος, ἐπίσκοπος - Παναγιώτου Μιχαήλ, λόγιος - Σκαλιώρας Ἰγνάτιος, λόγιος, Ἀρχιμανδρίτης.

Ἐκ Σιατίστης

Ἀργυριάδης Ἀθανάσιος, λόγιος - Δούκας Μιχαήλ, ἐλλόγιμος, ἔμπορος - Ζαβίρας Γεώργιος, συγγραφεὺς - Καρακᾶσης Δημήτριος, ιατροφύλοσοφος - Ματραζόπουλος Νεράντζιος, φημισμένος Τουρκομαθὴς - Μαρκίδαι Πούλιοι, φημισμένοι τυπογράφοι - Παπαρρίζος Ἀργύριος, λόγιος - Παπαγεωργίου Μιχαήλ, Φύλοσοφος, ποιητής - Παπαζώλης Γεώργιος, ὁ γνωστὸς Ἀξ. Ρωσσιζοῦ στρατοῦ - Ρούσης Γεώργιος, Ἱατροφύλοσοφος.

Ἐκ Σερρών

Παπᾶς Ἐμμανουήλ, , ἐθνεγέρτης Φιλικός.

Ἐκ Τσαριτσάνης

Θέμελης Ἀθανάσιος, λόγιος - Οικονόμου Κων)νος ὁ ἐξ Οικονόμων, σοφός - Οικονόμου Στέφανος τοῦ Κων)νου, λόγιος.

Ἐκ Τρίκης

Ἀνθιμος ιερομόναχος Τρικκεύς, λόγιος, συγγραφεὺς - Γαβριήλ ὁ Τρίκης, ἐπίσκοπος - Ἐσιώτης Κων)νος, ἱατροφιλόσοφος - Ζαχαρόπουλος Κων)νος (Νοσημάχος), ἱατροφιλόσοφος - Καλλίνικος Β' Τρικκεύς, Ἀρχιερεὺς - Καραϊωάννης Κων)νος, εὐπατρίδης ἱατροφιλόσοφος - Κόμας Δοσίθεος, λόγιος, ιερομόναχος - Παπᾶ Ἀριστείδης, ἱερεὺς, ὁ γνωστός Φιλικός - Παπᾶς Ἀνθιμος Τρικκεύς, λόγιος μεταφραστὴς - Στεργιόπουλος Γούλας, εὐπατρίδης - Τριανταφύλλου Γεώργιος, λόγιος.

Ἐκ Τυρνάβου

Ἀλεξανδρίδης Δημήτριος, ἱατροφιλόσοφος - Ἀλεξανδρίδης Στέφανος, Φυσικομαθηματικός - Λαούτης Ζήσης, μεταφραστὴς - Δούγκας Στέφανος, κληρικός, συγγραφεὺς - Κωφός Ἰωάννης, ἱερεὺς, ἐλλόγιμος, διδάσκαλος - Πανταζῆς Ἰωάννης, Δ)τῆς Σχολῆς Βουκουρεστίου - Πέζαρος Ἰωάννης, Διδάσκαλος τοῦ Γένους - Πέζαρος Ἀλέξανδρος, λόγιος - Πίγκολος Νικόλαος, φιλόσοφος - Τυρναβίτης Ἀλέξανδρος, σοφός - Τυρναβίτης Παχώμιος, μοναχός, λόγιος.

Ὅλοι οἱ ἀνωτέρω διδάσκαλοι τοῦ Γένους λόγιοι, ἱατροφιλόσοφοι, ἱερωμένοι κλπ. ἀναφέρονται ὀνομαστικῶς μὲ τοὺς ὡς ἄνω τρόπους καταγωγῆς των ὑπὸ τινων τῶν ἐν τῇ κατωτέρῳ Βιβλιογραφίᾳ συγγραφέων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ε. Ἀβέρωφ - Τσοίτσα: Ἡ πολιτικὴ πλευρὰ τοῦ Κουτσοβλαχικοῦ ζητήματος.

Γ. Ἀναστασίου ἱερέως: Ἀπολογία Ἱστορικοκριτικῆ.

Π. Ἀραβαντινός: Βιογραφικὴ συλλογὴ λογίων.

Π. Ἀραβαντινός: Χρονογραφία Ἡπείρου.

Ι. Βασδραβέλλης: Ἀρματωλοὶ καὶ Κλέφτες.

Ν. Βέης: Συμβολὴ εἰς ἱστορίαν Μετεώρων.

Α. Βακαλόπουλος: Ἀντικομακεδόνες ἀπόδημοι.

Χ. Βουλοδῆμος: Σχολὴ Ὀδησοῦ.

Χ. Βουλοδῆμος: Σχολὴ Ἰασίου.

Βρεττός Παπαδόπουλος: Νεοελληνικὴ Φιλολογία.

Α. Γόρδιος: Βίος Εὐγενίου Γιαννούλη.

Α. Γιάγκας: Ἡπειρωτικὰ δημοτικὰ τραγούδια.

Ε. Γηδεών: Πατριαρχικά γράμματα.

Ν. Δούκα: Ἐπιστολαί.

Δωδώνη (Γάγαρη): Ἐγκυκλοπαιδεία.

Χρ. Ἐνισχείδης: Ἡ Πίνδος καὶ τὰ χωριά της.

Τρ. Εὐαγγελίδης: Παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Π. Εὐστρατιάδης: Ἱερὸς ναὸς Ἀγίου Γεωργίου Βιέννης.

Γ. Ζαβίρας: Θέατρον Ἑλληνικόν.

Ζώττος Μολοσσός: Ἡπειρωτικὰ μελετήματα.

«Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», περιοδικόν.

«Ἡπειρωτικὴ Ἐστία», περιοδικόν.

«Καλλιόπη», Περιοδικόν Βιέννης.

Τ. Κανδηλῶρος: Φιλικὴ Ἐταιρεία.

Ν. Κασομούλης: Στρατιωτικὰ ἐνθυμήματα.

Ε. Κουρίλας: Μοσχόπολις Ν. Ἀκαδημία.

Τ. Κουτσογιάννης: Βλάχοι Ἑλληνικῶν χωρῶν.

Κ. Κοίμας: Ἱστορία ἀνθρωπίνων πράξεων.

- Φ. Κόντογλου: Έκφρασις Ὁρθοδόξου Εἰκονογραφίας.
Κ. Κρυστάλλης: Ὅλα.
Β. Κραφίτης: Ἡπειρώται Λυρικοί.
Κ. Κύριλλος: Ἀπολογία ἱστορική καὶ κριτική.
Ι. Μαρτιανός: Μοσχόπολις.
Χ. Μειδάνης: Ἐκθεσις.
Μελέτιος: Ἐκκλησιαστική Ἱστορία.
Κ. Μέρτζιος: Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας.
Τ. Μάργας: Ἀναμνήσεις φιλοπάτριδος.
Κ. Παπαρηγόπουλος: Ἱστορία Ἑλληνικοῦ ἔθνους.
Μ. Παρανίκας: Σχεδιάσμα.
Α. Passow: Δημοτικά τραγούδια.
Π. Πέννας: Ἱστορία Σερρών.
Φ. Πουκεβίλ: Ἱστορία ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος.
Κ. Σάθας: Μεσαιωνική βιβλιοθήκη.
Κ. Σάθας: Νεοελληνική Φιλολογία.
Κ. Σάθας: Χρονικὸν Γαλαξειδίου.
Κ. Σκεντέρης: Ἱστορία Μοσχοπόλεως.
Ι. Σπανδωνίδης: Δημοτικά τραγούδια.
Α. Σπηλιωτόπουλος: Βλαχόφωνοι Ἕλληνες.
Ι. Φιλήμων: Φιλική Ἑταιρεία.
Δ. Φωτεινός: Ἱστορία Παλαιᾶς Δακίας.
Α. Χατζημηχάλη: Διδάξαντες καὶ διδασκόμενοι ἐν τῷ Ἑλληνοσχολείῳ Μετσόβου.

ΣΠΥΡΟΥ ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΙ ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ ΑΝΑ ΤΗΝ ΘΕΣΠΡΩΤΙΑ*

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟΥ ΚΟΜΙΤΑΤΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΣ

Κεφαλή της απελευθερωτικής οργάνωσης στην Παραμυθιά ήταν ο ιεράρχης της 'Ιερόθεος, ο οποίος, όπως είδαμε, εκδιώχθηκε από τους Τούρκους και μετατέθηκε σ' άλλη επαρχία. Ο αντικαταστάτης του Νεόφυτος συνέχισε το έργο με την αυτή θέρμη και ζήλο, αλλά κάπως πολιτικώτερα, απόσκεπα και μυστικά.

Για την καλλίτερη οργάνωση της εταιρείας στέλλεται από την Πρέβεζα στην Παραμυθιά ο Μπάλκος. Μυσούνται και άλλοι. Πλαταίνει η οργάνωση και πληθαίνουν τα μέλη. Οί μνημένοι δίνουν τον παρακάτω όρκο:

«Όρκίζομαι εις τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας καὶ Ἀδιαιρέτου Τριάδος ὅτι θὰ καταβάλω πᾶσαν τὴν περιουσίαν μου καὶ τὴν τελευταίαν ρανίδα τοῦ αἵματός μου πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ποθητῆς μου πατρίδος Ἑπείρου. Καὶ ἂν φανῶ ἐπίορκος νὰ ὑποστῶ τὴν ποινὴν τοῦ μυστικοῦ ἄρθρου τῆς εταιρείας».

Βαρὺς ὁ ὅρκος καὶ οἱ ὑποχρεώσεις ἀκόμα βαρύτερες. Ὁ μνημένος διαθέτει ὅλην τὴν περιουσίαν καὶ τὴν τελευταίαν ρανίδα τοῦ αἵματός του στὴν ὑπηρεσίᾳ τῆς πατρίδας. Καὶ ἂν παραβῇ τὰ διαταγμένα, νὰ ὑποστῇ τὴς διατάξεις τοῦ μυστικοῦ ἄρθρου, δηλαδὴ νὰ θανατωθεῖ.

ΕΞΟΝΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΝΤΑΡΤΟΜΑΔΑΣ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΠΟΥΤΕΤΣΗ

Αὕτῃ ἦταν ἡ κατάσταση στὴν Ἑπείρο ὡς τὸ 1912 πὺξ ξεσπάει ὁ Βαλκανο-τουρκικὸς πόλεμος.

Δυὸ μῆνες πρὸ τοῦ πολέμου, δηλ. κατὰ τὰ μέσα Αὐγούστου, τὸ κομιτᾶτο δίνει ἐντολὴν στὸν Πουτέτση πὺξ ἔμνηκε στὴν οἰκογένειά του, στὸν Ἀλμυρὸ τῆς Θεσσαλίας καὶ μεταβαίνει στὴν περιφέρεια Ἀργυροκάστρου γιὰ νὰ ὀργανώσῃ ἀνταρτικὰς ὀμάδες (Ἑπ. Ἑστία 1953, σελ. 159).

Ὑπακούοντας στὴ φωνὴ τῆς πατρίδας μὲ 25 ἐπιλέχτους ἀπὸ τὴν περιφέρεια Κουρέντων καὶ Τσαμουριάς εἰσέρχεται στὴ Βόρεια Ἑπείρο.

Ἀπὸ τὴς πρῶτες κιόλας ἡμέρες ἔρχεται σὲ σύγκρουση μὲ τοὺς Τούρκους. Συμπλέκεται καὶ δίνει μάχη μὲ πολυάριθμους ἐχθρούς, στὴν ὁποία σκοτώνεται ὁ ἴδιος ὁ ἀρχηγός, ὁ ὑπαρχηγός Φαρμάκης καὶ τέσσερα παλληκάρια καὶ τραυματίζονται οἱ Στέφανος Παναφώτης ἀπὸ τὴ Σωτήρα καὶ Σπῦρος Γαλάτσης ἀπὸ τὸ Πόποβο. Ὅσοι γλύτωσαν κακὰ συγκάκου καὶ μὲ πολλὰς ταλαιπωρίες καὶ κινδύνους διαπερανώθηκαν στὴν Κέρκυρα.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 467 καὶ τέλος.

ΕΜΠΡΗΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΟΠΟΒΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ ΤΟ 1912

Ἄμα μαθεύτηκε πὺς ἡ Ἑλλάδα κίνησε πόλεμο κατὰ τῆς Τουρκίας, ἀναδέυτηκαν τὰ αἵματα τῶν Γκραικῶν τῶν ὀρεινῶν κατοίκων τῆς Θεσπρωτίας. Ἐλησμόνησαν τὰ ἔγκαιρα καὶ νωπὰ παθήματα τῶν Σκαπετινῶν καὶ Καμαρινιωτῶν τοῦ 1897. Ἀφορμή, τζίναμε νὰ βγάλω αἷμα, δίνεται ἀπὸ τὸ φόνο ἑνὸς Τούρκου πού οἱ Ποποβίτες Νικ. Κουτούπης καὶ Κωνστ. Ζορκάδης διαπράττουν τὶς ἡμέρες τοῦ λαμπόβου τῆς Παραμυθιάς στὴν Κακὴ Σκάλα. Ἀταχτοὶ Τούρκοι ἀπὸ διάφορα χωριὰ τῆς Τσαμουριάς χύνονται κατὰ τοῦ Ποπόβου. Ἀρπάζουν, λεηλατοῦν καὶ καΐνε τὰ σπίτια τῶν κλεφτῶν καὶ πεντέξη ἄλλα. Τὴν αὐγὴ τῆς ἄλλης ἡμέρας πέφτουν κατὰ τῶν Τούρκων οἱ Ποποβίτες, πού εἶχαν καταφύγει μὲ τὶς οἰκογένειές τους στὰ γύρω βουνὰ μὲ πολλοὺς ἄλλους ἐνόπλους ἀπὸ τὰ Σουλιωτοχώρια (Σκάπετα) καὶ τὴ Ντουσκάρα καὶ κυνηγώντας τοὺς φέρουν ὡς ἔξω τῆς Παραμυθιάς. Διερχόμενοι οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὸ Ἐλευθεροχώρι, σκοτώνουν τὸν Νικ. Δῆμο ἀπὸ τὸ ἴδιο χωριό, πού ἔλαχε στὸ δρόμο.

Ἐπembeínaει ὁ δεσπότης Νεόφυτος καὶ σταματᾷ τὸ γενίκευμα τῆς σύρραξης.

ΑΦΙΞΗ ΝΕΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΣΤΟ ΣΟΥΛΙ ΚΑΙ ΦΑΝΑΡΙ

Μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ νέου χρόνου (1913), δυναμώνει τὸ Ἑλληνικὸ μέτωπο τῆς Τσαμουριάς. Στὰ Σκάπετα ἔρχονται οἱ Τρυπογιώργος, ταγματάρχης μὲ διλοχία εὐζώνων καὶ Τζοῦρος, λοχαγός, μὲ τάγμα πεζικοῦ. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ Βάρφη, Τριάντος καὶ Κώστας Φούντας, σαρακατσάνος ἀπὸ τὸ Ρουμανό, μὲ μικρὲς ἀνταρτικὲς δυνάμεις πιάνουν τὸ Κάστρο τῆς Κιάφας στὸ Σούλι καὶ τὴ Ράχη τ' ἀῆ Δονάτου, κ' ὁ Ποποβίτης Γιάνναρος μὲ τὴ γυναῖκα του τὴ Γιανναροῦ μὲ μικρὴ δύναμη, τὸ Σέλλωμα τῆς Δραγουμῆς. Στὴ Νεμίτσα (τώρα Βουβοπόταμο) καταφτάνει ὁ συνταγματάρχης Ὑπίτης μὲ μεγάλη στρατιωτικὴ δύναμη καὶ πυροβολικό. Ὁ Τζοῦρος ἀπὸ τὸ Τσαγκάρι μετὰ ἀπὸ ὀλιγοήμερη διαμονή, μεταβαίνει στὸ Πόποβο.

ΜΑΧΕΣ ΤΗΣ ΨΗΛΗΣ ΚΟΡΥΦΗΣ

Στὶς 13 τοῦ Γενάρη 1913, μέρα ἀνταριασμένη καὶ βροχερή, λόχος ταχτικοῦ στρατοῦ, κατόπι σκληρῆς μάχης, ὑποστηριζομένης κ' ἀπὸ πυροβολικὸ ἀπὸ τὴ Νεμίτσα, καταλαμβάνει τὴν Ψηλὴ Κορυφή, ὀχυρὴ θέση πού δεσπόζει πάνω ἀπὸ τὸ Γαρδίκι, ἀνταρτικὰ δὲ σώματα ἀπὸ τοὺς Βάρφη, Κώστα Τζώρτζη ἢ Ζαχαράκη καὶ τοὺς Κρητικοὺς Γύπαρη καὶ Σκουντρή κυριεύουν τὰ Τουρκοχώρια Γαρδίκι, Δραγουμὴ καὶ Καρίνι, τὰ ὁποῖα καὶ πυρπολοῦν.

Μὲ μιὰ δυὸ μέρες οἱ Τούρκοι συγκεντρώνοντας νέες δυνάμεις ἀνασυντάσσονται καὶ ρίχνονται, βροχερὴ καὶ σκοτεινὴ νύχτα, ἐναντίον τῶν ἀνταρτῶν πού ἔμεναν στὸ Γαρδίκι καὶ τῶν στρατιωτῶν τῆς Ψηλῆς Κορυφῆς. Ἀπωθοῦν τοὺτους ἀπὸ τὶς θέσεις τους καὶ ἀνακαταλαμβάνουν τὰ μέρη. Στὴ μάχη ἔλαβαν μέρος καὶ τ' ἀνταρτικὰ σώματα τῶν Σωτ. Κουτούπη, ἀδελφοῦ τοῦ Νικ. Κουτούπη, Σπύρ. Γαλάτση, Φούντα, Ζαχαράκη, Βάρφη καὶ ὁμάδας Κρητικῶν μὲ μεγάλες ἀπώλειες οὐ νεκροὺς καὶ τραυματίες. Ἀπὸ τοὺς ἄνδρες τοῦ τακτικοῦ ἑλλ. στρατοῦ πού κατεῖχαν τὴν Ψηλὴ Κορυφή ἐφονεύθησαν 2—3 καὶ κρημνίστηκαν ἀπὸ τὰ Κόκκινα Ραϊδιὰ 7. Ὁ ἴδιος τὴν ἄλλη μέρα, παιδί 14 ἐτῶν μένοντας ἀντίκρυτα στὴ στάνη τοῦ πατέρα μου, στὸ Μαράκο, ἄκουσα τοὺς σκουσιμοὺς καὶ τὶς βοερὲς φωνὲς πού ἔρχονταν ἀπὸ τὸ μέρος τῶν κρημνῶν. Ἦταν ἀπὸ Ἑλληνα στρατιώτη, ἀπὸ ἐκείνους πού εἶχαν κρημνισθεῖ καὶ καλοῦσε βο

ήθεια γιατί είχε σπασμένα τὰ πόδια. Τὸ μέρος ποὺ εἶχε πέσει ἦταν σκάπετα καὶ δὲν τὸν ἄκουαν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τῆ ράχη. Μετὰ ἀπὸ δύο μέρες βρέθηκε καὶ ὁ Λοχίας Σπαθῆς ποὺ ἔλειπε ἀπὸ τὸ λόχο του. Εἶχε τραυματιστεῖ τῇ νύχτα στὴ μάχη καὶ μακριὰ τῶν ἐχθρικῶν φυλακίων, ἀφοῦ χάραξε σὲ κορμὸ γκορτσιᾶς μὲ τὸ σουγιά τ' ὄνομά του, ξεψύχησε ὁλομόναχο τὸ παλληκάρι στὴ ρίζα τοῦ δένδρου. Ὁ νεκρὸς μεταφέρθηκε στὴ Γλυκὴ κι' ἐνταφιάστηκε στὸν περίβολο τοῦ ἐνοριακοῦ ναοῦ τοῦ χωριοῦ, τὸν ἀη Γιώργη.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση ὁ ἀδερφός του ταγματάρχης, ἀνέγειρε ἐπὶ τοῦ γάφου του σιδερόφρακτο μνημεῖο, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου στήθηκε μαρμάρινος σταυρός. Ἐπὶ ἐντειχισμένης πλάκας στὸ μνημεῖο, φέρεται χαραγμένο τὸ ἐπίγραμμα:

«Ὁ ΔΙΑΒΑΘΗ ΤΙ ΚΟΙΤΑΣ
ΤΗΝ ΚΛΙΝΗΝ ΠΟΥ ΚΟΙΜΟΥΜΑΙ
ΘΑΡΡΩ ΕΔΩ ΚΑΙ ΣΥ Θ' ΑΡΘΗΣ
ΚΑΙ ΔΕΝ ΠΑΡΑΠΟΝΟΥΜΑΙ»

Ἐπὶ δὲ τοῦ σταυροῦ τ' ὄνομα, ἡ πατρίδα καὶ ἡ μάχη στὴν ὁποία ἔπεσε:

«ΗΛΙΑΣ ΑΝΑΣΤ. ΣΠΑΘΗΣ
ΓΕΝΝΗΘΕΙΣ ΧΑΛΙΩΤΑΤΑ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ
ΤΗ 11 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1874
ΠΕΣΩΝ ΜΑΧΟΜΕΝΟΣ ΕΠΙ ΨΗΛΗΣ ΚΟΡΥΦΗΣ
ΤΗ 14 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1913»

ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΤΣΑΜΟΥΡΙΑΣ
1913

Οἱ ἀντίπαλοι ἐχθροὶ ἔμειναν ἀντιμέτωποι μὲ κάπου - κάπου μικρὲς ἀψιμαχίες. Οἱ Τοῦρκοι στὶς κορυφογραμμὲς τοῦ Κουρούλα, στὰ κρῦα καὶ στὰ χιόνια κι' ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς μὲ τοὺς ἀντάρτες στὰ χαμηλῶματα, ὡς τὶς 21 τοῦ Φλεβάρη ποὺ λευτερώθηκαν τὰ Γιάννινα. Μὲ τὴν πτώση τοῦ ὀχυροῦ Μπιζανίου, τὴν ἴδια μέρα, ὁ τουρκικὸς στρατὸς τῆς Τσομουριᾶς ἀναχωρεῖ ὁλονουχτὶς γιὰ τὴν Ἀλβανία.

Οἱ Τοῦρκοι τῆς Παραμυθιάς ἀπὸ τὴς ἀρχὲς τοῦ πολέμου γιὰ νὰ τρομοκρατήσουν τοὺς ἀντάρτες καὶ γιὰ ἀσφάλειά τους εἶχαν πιάσει ὅλους τοὺς προκρίτους τῆς πόλης, κάπου 60 νομάτους καὶ τοὺς εἶχαν κλείσει ὡς ὁμήρους στὸ σπίτι τοῦ Φουὰτ Πρόνιου. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἀντάρτες ὅλο καὶ πλησίαζαν, τοὺς μετέφεραν στὸ Καρβουνάρι, ὅπου παρέμειναν ὡς τὴν ἡμέρα τῆς ἀπελευθέρωσης.

Ὁλος ὁ λαὸς τῆς Παραμυθιάς, Χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, μικροὶ καὶ μεγάλοι, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ δεσπότη καὶ τὸ μouxιτῆ (ἀρχηγὸ τῶν χοτζάδων) στὰ πρόθυρα τῆς πόλης ὑποδέχονται τὸν Ὑπὶτῆ καὶ τὸν ἐλευθερωτὴ Ἑλληνικὸ στρατὸ μὲ ζητωκραυγές.

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΤΙΜΗ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΣΛΑΒΙΑΣ

Ἡ βαθύτερη χαράδρα, ὁ ἀδιαπέρασιος φράχτης, ἡ ψηλότερη ράχη ποὺ ἐμπόδισε, ἔφραξε καὶ διαχώρισε τοὺς χριστιανοὺς ἀπὸ τοὺς τούρκους, ἔξδν ἀπὸ τὴν πίστη καὶ τὸ γένος στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας ἦταν καὶ ἡ οἰκογενειακὴ τιμή.

Ὁ Τοῦρκος ὅσο ζεῖ βρωμᾷ, μυρίζει τουρκύλες, κι' ὅταν ψοφᾷ δὲ συλ-

λαρώνει στὸν τάφο του ἀλλὰ ζωντανεύει καὶ γένεται γουρούνι. Ὁ λαὸς πιστεύει πῶς οἱ Τοῦρκοι ὅταν πεθαίνουν γέγονται γουρούνια, γι' αὐτὸ καὶ δὲν τρώγουν τὸ κρέας του. Μάλιστα, θυμοῦμαι, μᾶς ἔλεγαν οἱ γερόντοι πῶς κυνηγοὶ βρῆκαν στὸ ποδάρι σκοτωμένου γουρουνιοῦ δαχτυλίδι πού τὸ εἶχε στὸ χέρι ὅταν ζοῦσε ὁ Τοῦρκος, καὶ πῶς 40 μέρες ἀπὸ τὸ θάνατό του κάθε βράδι βράζουν κουρκούτι καὶ τὸ βγάζουν ἔξω στὴ θύρα νὰ φάει τὸ γουρούνι.

Ὅποιος χριστιανὸς μαγαρίζονταν μὲ Τούρκισσα, ἔχανε τὸ λάδι του πού τοῦ εἶχε ρίξει ὁ παπᾶς στὴ βάφτιση. Ἡ δὲ γυναίκα ἢ τουρκοπατημένη δὲ γίνονταν δεχτὴ στὴν ἐκκλησιά κι' ὅπου κι' ἂν πῆγαινε, σ' ὅλη της τὴ ζωὴ ἔφερε βαριά τὴν πομπὴ τῆς ἀτιμίας, τῆς λερωμένης.

Τὸ πιδὸ ζωντανό, ἀνεχτίμητο στολίδι, ἄκραντο μυστήριο, ὕπαρξη καὶ ζωὴ, τὸ πᾶν τῆς Ἑλληνοπούλας ἦταν καὶ διατηριόνταν τὸ αἶσθημα τῆς τιμῆς, στοὺς βουνήσιους ἰδιαίτερα πληθυσμούς, τοὺς Σκαλαπανήσιους, τοὺς Γκραίκους.

«Σαράντα πέντε Τσαμπδες τὴ Λάμπρω κυνηγᾶνε,
Κι' ἡ Λάμπρω ἀπὸ τὸ φόο της μέσ' στὸν ἄν Γιώργη πάει
Βόθηα με ἄν Γιώργη βόθηα με ἀπ' τῶν τουρκῶν τὰ χέρια».

Ἡ πατημένη δὲν ἤθελε πιά τὴ ζωὴ της.

Ἡ οἰκογενειακὴ τιμὴ ἦταν σὲ τέτιο βαθμό, πού ὑπερέβαινε κάθε σύνορο καὶ κατάνταε ἀγροίκια καὶ ζόρικη. Ἡ κόρη ἀπὸ παραπανήσια ντροπὴ (αἰδῶ) δὲν πῆγαινε ποτὲ στὴν ἐκκλησιά, ἔξδὸν ἀπὸ τὴ νύχτα τοῦ Μεγαλοπαράσκευου στὸν ἐπιτάφιο. Στὸ δρόμο ὅταν συνάνταε νιδὸ πυροκοκκίνιζε, ἔσκυβε τὸ κεφάλι καὶ περνοῦσε ἀμίλητη καὶ ντροπαλή, χωρὶς οὔτε νὰ χαιρετάει, κι' ἂν ἦταν ξάριο τὸ μέρος καὶ τῆς βόλαε ρούπασε γιὰ νὰ ἀποφύγει τὴ συνάντηση.

Δὲν εἶναι σπάνιες οἱ περιπτώσεις πού οἱ ἀρραβωνιασμένοι δὲ γνωρίζονταν καθόλου μεταξύ τους. Εἶναι γνωστὸς ὁ γάμος τῆς Γιωργούλας πού ἐνῶ ἔβοσκε τὰ πρόβατα στὸ πλάϊ, τῆς φώναξαν οἱ δικοί της νὰ ροβολήσει στὸ σπίτι νὰ τὴν παντρέψουν. Ἡ παπᾶ βασίλαινα, μοῦ ἔλεγε, ἐνῶ ἐπέστρεφε στὸ Πόποβο ἀπὸ τὰ πατρικά της ἀπὸ τὰ Σκάπετα, ὅπου εἶχε πάει στὴ βδομάδα νιόνυφη κι' εἶδε τὸν ἄνδρα της στὸ σπίτι πού ἔπιανε κάπια σταλαματιά, σήκωσε ντροπαλὰ λίγο τὸ κεφάλι καὶ τὸν κοίταξε μὲ τὶς οὐρὲς τῶν ματιῶν μονολογώντας «νᾶναι ὁ ἄντρας μου τάχα αὐτός;» Μιὰ βδομάδα παντρεμένη στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ καὶ δὲ γνώριζε ἀκόμα τὸν ἄντρα της!

Στὸ χωριὸ Σαλονίκη, μολογιέται, μοναχιασμένη κόρη κυνηγούμενη ἀπὸ Τοῦρκο, γιὰ νὰ μὴ πέσει στὰ χέρια του κι' ἀτιμασθεῖ ρίχνεται στὸ πηγάδι καὶ πνίγεται.

Ἡ Κίτσιο Βέρμπαينا, βουνήσια ἀνδρογύναικα ἀπὸ τὸ Πόποβο, ἀδερφὴ τοῦ Γιάννη Σακαρέλη, ἀψηφώντας κάθε κίνδυνο, χύνεται κατὰ πάνω μὲ τὴ ρόκα καὶ χτυπάει τὸν Κεμάλ Χατζῆ, μεγάλον ἀγὰ τοῦ Καρβουναριοῦ, ἐπειδὴ τὴν πείραξε μ' ἀνήθικα λόγια, στὴν ἀγορὰ τῆς Παραμυθιάς.

Ἡ Λενίτσα τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ μέσα στὴ φουρτούνα καὶ τὴν ἀπελπισιὰ πού βρίσκεται ἀπὸ τὸ ξεκίνημα τ' ἄντρα της γιὰ τὴν κρεμάλα, δὲν τὰ χάνει, δὲ σκύφτει, δὲν ὑποτόζεται στὴν ἀδυναμία τοῦ φύλου της, στὸν Γιαννάκη, τὸν δυνατὸ γιὰ νὰ σώσει τὸν καλὸ της, ἀλλὰ μὲ ἐτοιμότητα πνεύματος καὶ ἐξυπνάδα στὸ διφορούμενο ἐρώτημά του ἀπαντάει:

- Λενίτσα μου τὸν ἄντρα σου πᾶνε νὰ τὸν κρεμάσουν
- Γιαννάκη μου στὴν πίστη σου σύρε νὰ τὸν γλυτώσεις.
- Κι' ἂν τὸν γλυτώσω Λένη μου τό τι θὰ νὰ μοῦ δώσεις;
- Τὸ μάν πού πᾶς γιὰ πέρδικες θὰ νᾶρχομαι κοντά σου

- νά σοῦ κρατάω τὸ σπαθί καὶ τὰ χρυσὰ ἄρματα σου.
 — Λενίτσα κι' ἂν διψάσουμε τό τι νερό θά πιοῦμε;
 — Τὸ δάκρι σου τὸ δάκρι μου αὐτὸ νερό θά πιοῦμε.

Τὴν οἰκογενειακὴ τιμὴ, τὸ ἀνεχτίμητο αὐτὸ στολίδι, ὁ Ἡπειρώτης ἔχει κληρονομιά ἀπὸ τοὺς προγόνους του. Ὁ βασιλιάς τῆς Ἡπείρου Ἔχετος στὰ παλιὰ χρόνια, ὅταν ἔμαθε πὺς ἡ κόρη του Μετώση διαφθείρθηκε ἀπὸ κάποιον Αἰθιμίδικο, αὐτὴν τὴν ἐτύφλωσε καὶ τὴν ἔβαλε στὸ χειρόμυλο ν' ἀλέθει μ' ἕνα σιδερένιον ἄλυσσο, κι' ἐκείνου τοῦκοψε χέρια καὶ πόδια καὶ τὸν ἄφησε κουτσούμπι.

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Ἐνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα πνευματικὰ ἀριστουργήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, προϊόντα τῆς πολύχρονης ζωῆς του, εἶναι τὰ δημοτικὰ τραγούδια, τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενο, ἡ ἀπλότητα τῆς γλώσσας καὶ ἡ δακρυστάλαχτη μουσική, συγκίνησαν, ἀφύπνισαν κι' ἐμπύχωσαν τὶς καρδιὲς τῶν σκλάβων καὶ κράτησαν ἀλώβιαστη τὴ συνείδηση τῶν Ἑλλήνων σιὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς.

Ξεκινώντας, τὰ περισσότερα, ἀπὸ τὶς κορυφὲς τῶν Ἑλληνικῶν βουνῶν, ἀπὸ τὰ πεῦκα καὶ τὰ ἔλατα, ροβόλησαν στοὺς κάμπους κι' ἀπὸ κεῖ σκόρπισαν κι' ἀπλώσαν σ' ὅλα τὰ Ἑλληνικὰ πελάγη κι' ἔφτασαν καὶ μακρύτερα.

Ὁ ἀχὸς τους ἦταν ὁ ἀχώριστος σύντροφος τοῦ κλέφτη στὸ περπάτημα, τοῦ τσοπάνη στὴ βοσκή, τοῦ ζευγίτη στὸ χωράφι, τῆς λυγερῆς στὴ βρύση, τοῦ ναύτη στὸ κουπί. Ἄν ἔλειπαν αὐτὰ ἀπὸ τὸ λαό, εἶναι ζήτημα ἂν ξύπναε ποτὲ ὁ ραγιάς. Βυθισμένος στὸ λήθαργο ποὺ τὸν εἶχε ρίξει ὁ κατακτητὴς θά κοιμόνταν ὡς τὴ δευτέρα παρουσία. Θά εἶχεν ἀφανιστεῖ. Τὰ δημοτικὰ τραγούδια ἐνόσω διαδίνονταν ἀπὸ στόμα σὲ στόμα, ἀπὸ τὸν ἕνα τόπο στὸν ἄλλο, δὲν ὑπῆρχε κανένας φόβος ν' ἀλλοιωθοῦν. Ἀπὸ τότες ὅμως ποὺ παρουσιάστηκε τὸ γραμμόφωνο, τὸ ραδιόφωνο κι' ἡ τηλεόραση κινδυνεύουν ν' ἀλλοιωθοῦν, νὰ νοθευτοῦν. Ἀλλάζονται τὰ λόγια, μεταβάλλεται ὁ ἀχὸς τους.

Ποιά ἄλλη καλλίτερη μουσικὴ χρειάζεται, λογουχάρη, τὸ τραγούδι τοῦ Κατσαντώνη:

«Τοῦρκοι βαστᾶτε τ' ἄλογα λίγο νὰ ξανασάνω
 Νὰ χαιρετήσω τὰ βουνὰ καὶ τὶς κρύες βρυσοῦλες».

ἢ τῆς γριὰ - Τζαβέλλαινας:

«Κορίτσια ἀπὸ τὰ Γιάννενα νυφάδες ἀπ' τὸ Σούλι
 Τὰ ρούχα σας νὰ βάψετε, νὰ μαυροφορεθῆτε
 Τὸ Σούλι θά χαρατωθεῖ...».

Ἀπ' ἐκείνη ποὺ τοὺς ἔδωκε ὁ λαὸς ποὺ γάιλασε, τὰ κουνάρια, ποὺ ὅταν τραγουδιοῦνται ταραῖζεται στεριά καὶ θάλασσα, κουντουλιοῦνται τὰ οὐράνια, σειοῦνται τὰ βουνὰ κι' οἱ κάμποι ἀνασηκώνονται.

Τὸ δημοτικὸ τραγούδι στὴ Θεοπρωτὶά δὲν ὑστερεῖ τῆς ἄλλης Ἡπείρου, σιὰ βουνήσια ἰδίως χωριά. Ὅλα τὰ εἶδη τῶν τραγουδιῶν διασώζονται.

Πολλὰ εἶναι τὰ τραγούδια ποὺ ἀναφέρονται σὲ πράξεις καὶ ἱστορίες ποὺ διεδραματίστηκαν στὴν Τσαμουριά. Ἐνα ἀπ' αὐτὰ εἶναι κι' ἐκεῖνο ποὺ λέει γιὰ τὸ χαλασμό τῆς Παραμυθιάς ἂν καὶ ἱστορικὰ δὲν εἶναι γνωστὸς πότε ἔγινε.

Ἴσως ἀπὸ τὶς ὁρδὲς τοῦ Μογκόη, ἴσως καὶ ἐπὶ Σκυλοσόφου ἀπὸ τὸν Ὅσμαν πασᾶ, ἢ κι' ἀπὸ καμμιά μεγάλη ἐπιδημία.

«Ἐχάλας' ἡ Παραμυθιά καὶ γίνηκε λιθάδι
 Λιθάδι γιὰ τὰ πρόβατα, τσαῖρι γιὰ τὰ γίδια
 Κι' ὁ πιστικὸς ποὺ τᾶβοσκε ἄξιο καὶ παλληκάρι
 Βαστάει μεσοῦλα κι' ἄρματα καὶ γκιόξια γιὰ τσαμπράζια».

Ἄλλο τραγούδι τῆς Παραμυθιάς ἀναφέρεται στὸν πιστικὸ π' ἀποκοιμήθηκε κι' ἔχασε τὴν κοπή του:

«Κεῖ κάτω στὴν Παραμυθιά ποῦναι πολλὰ λιθάδια
 Λιθάδια γιὰ τὰ πρόβατα καὶ σκάρος γιὰ τὰ γίδια.
 Ἐκεῖ ἔταν πέντε πιστικοὶ πέντε τσοπαναῖοι.
 Δυὸ πήγανε γιὰ τὸ νερὸ καὶ δυὸ γιὰ τὸ ψωμί τους
 Κι' ἔμειν' ὁ Κώστας μοναχὸς μὲ πρόβατα καὶ γίδια
 Κι' ὁ Κώστας ποκοιμήθηκε τὸν πῆρε βαρὺς ὕπνος.
 Κι' ὅταν ξυπνάει ὁ Κωσταντῆς ποὺ πρόβατα, ποὺ γίδια.
 Παίρνει τὶς ράχες σκούζοντας, τὰ μονοπάτια κλαίει
 Βρίσκει ἓνα λύκο καὶ ρωτᾷ «να λύκο καὶ τοῦ λέει:
 — Λύκε μὴν εἶδες πρόβατα, λύκε μὴν εἶδες γίδια
 — Τὸ τί μοῦ δίνεις Κώστα μου νὰ σοῦ τὰ μαρτυρήσω
 — Σοῦ τάζω χίλια πρόβατα καὶ πεντακόσια γίδια.
 — Δεξιά μεριά 'ν τὰ πρόβατα κι' ἀπὸ ζερβιά τὰ γίδια».

Ἡ λαϊκὴ ποίηση ὅμως τῶν Ἀρβανίτικων χωριῶν τῆς Θεσπρωτίας εὗρίσκει-
 ται στὰ πρῶτα σκαλοπάτια τῆς δημιουργίας. Λεῖπουν ἀπ' αὐτὴ τὰ μεγάλα καὶ
 ὑψηλὰ ἰδανικά τῆς φυλῆς μας, τὸ συναίσθημα, τὸ βαθὺ ψυχικὸ νόημα. Τὰ πλά-
 σματά τῆς ἀκαλαίσθητα κατασκευάσματα. Ψαλτικὰ κανοναρχίσματα, ἀποτε-
 λοῦνται ἀπὸ λίγα ἀποτράγουδα τῆς ἀγάπης, ποὺ δείχνουν τὸ χαμηλὸ βιοτικὸ
 καὶ ἔθνικὸ ἐπίπεδο.

ΕΛΑΤΤΩΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΤΗΣ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΣ

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ 1913 οἱ ἀγάδες τῆς Τσαμουριάς διατήρησαν
 τὰ χτήματα καὶ τὰ τοιφλίκια τους ὡς τὸ 1923, ὅποτε ὅσα δὲν καλλιεργοῦνταν
 ἀπὸ τοὺς ἴδιους ἀλλὰ δουλεύονταν ἀπὸ τοὺς ραγιάδες, ἀπάλλοτριώθηκαν. Ἀ-
 πὸ τὴν ἀπάλλοτρίωση οἱ Μαργαριτιῶτες ἀγάδες ἔχασαν ὅλον τὸν πλούσιον κάμ-
 πο τοῦ Φαναριοῦ κι' οἱ Παραμυθιώτες τὰ χωριά ποὺ εἶχαν ἀρπάζει στὸν τούρ-
 κικὸ καὶ τὸν Παραμυθιώτικον κάμπο.

Ἀπὸ τὸ 1913 καὶ δῶθε μερικοὶ Τούρκοι ἀπὸ τὴν Παραμυθιά, Καρβουνάρι,
 Γαρδίκι καὶ Μαργαρίτι, πούλησαν ἢ κι' ἄφησαν σ' ἄλλους τὰ χτήματά τους κι'
 ἔφυγαν στὴν Τουρκία ἢ τὴν Ἀλβανία. Ἀπὸ τὰ λοιπὰ τουρκοχώρια τῆς Τσα-
 μουριάς πολὺ ὀλίγοι ἔφυγαν. Ἔτσι, ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς τῆς Παραμυθιάς
 ἄρχισε νὰ λιγοστεύει καὶ νὰ αὐγαταίνει ὁ χριστιανικὸς, κατερχομένων πολλῶν
 ἀπὸ τὰ ὀρεινὰ χωριά τῆς περιφερείας.

Στὴν ἀνταλλαγὴ τοῦ πληθυσμοῦ τὸ 1922 οἱ Τουρκοτσάμηδες δὲν ὑπάχτη-
 καν, θεωρούμενοι Ἀλβανοὶ κι' ὄχι Ὁθωμανοὶ Τούρκοι.

ΠΩΣ ΕΙΔΕ ΤΗΝ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑ Ο ΑΓΓΛΟΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΣ ΝΙΚ. ΧΑΜΟΝΤ ΤΟ 1930

Τὸ 1930 ἐπισκέπτεται τὴν Ἠπειροὶς ὁ Ἀγγλος ἀρχαιολόγος Νικ. Χάμοντ. Ροβολάει καὶ στὴν Παραμυθιά. Βαδίζει στὰ στενὰ σοκάκια τῆς πόλης, τὰ στρωμένα μὲ πέτρες καλντερίμια. Ἀνέρχεται καὶ στὸ Σούλι καὶ παρευρίσκεται στὶς γιορτὲς τῆς ἑκατονταετηρίδας καὶ οὐ ἐπιστολὴ τοῦ 22.7.39 γράφει τὶς ἐντυπώσεις τοῦ ἀπὸ τὶς γιορτὲς καὶ τὴν πόλιν τῆς Παραμυθιάς:

«Πρὶν νὰ ἔλθω εἰς τὴν Ἠπειρον τὸ 1930 μοῦ εἶπαν εἰς τὰς Ἀθήνας ὅτι ἡ Ἠπειρος εἶναι ἄγριο μέρος καὶ μένει ὀπίσω ἀπὸ τὸν κόσμον. Μὰ τί ψέματα μοῦ εἶπαν; Μόλις ἔφθασα εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἦλθα μὲ τὰ πόδια στὴν Παραμυθιά εὗρηκα τὸν πιὸ καλὸν κόσμον τῆς Ἑλλάδος. Τότε δὲν ὁμιλοῦσα τὰ Ἑλληνικά.

Οἱ Παραμυθιώτες μ' ἔστειλαν εἰς τὸ Κακοσούλι κι' εἶδα διὰ πρώτην φοράν τοὺς ὁμορφους χοροὺς τῶν Σουλιωτῶν στὴν πανηγύρι τῆς ἑκατονταετηρίδος. Ἦτο δι' ἐμὲ πολὺ σπουδαία, διότι ὁ Ἀγγλος ποιητὴς Βύρων ἔχει γράψει εἰς τὰ τραγούδια τοῦ ὅτι οἱ ἄνδρες τοῦ τότε οπλέμου προήρχοντο ἀπὸ τὸ Σούλι.

Ἐφέτος δὲν ἦρθα μόνος μου διότι ἐπανδρεύθηκα. Ἡ κυρία μου ἤθελε νὰ γνωρίσῃ τὴν Ἑλλάδα. Ἠλθαμε κατ' εὐθείαν εἰς τὴν Παραμυθίαν. Τῆς ἀρέσει ἡ πόλις πάρα πολὺ μὲ τὴν στενοχώριαν τῶν δρόμων, μὲ τὰ πολύχρωμα φορέματα, μὲ τὶς κάλτσες τῶν χωρικῶν γυναικῶν καὶ μὲ τοὺς χοροὺς καὶ τὰ τραγούδια τῶν ἀνδρῶν τὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ καταλάβῃ ὀλίγον ἡ γυναίκα μου, διότι προέρχεται ἀπὸ τὴν Σκωτίαν, τὸ ὀρεινὸ μέρος τῆς Ἀγγλίας ποὺ φορεῖ φουστανέλα ὁ κόσμος.

Παραμυθιά 22.7.1939

Νικ. καὶ Μαργαρίτα Χάμοντ»

Η ΕΘΝΙΚΟΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΠΑΠΑΝΔΡΙΑ

Ὁ ἐθνομάρτυρας Παπανδριάς γεννήθηκε τὸ 1876 στὴν Καρτέρεζα, χωριὸ ποὺ ἀποτελέστηκε ἀπὸ Μαζαρακιῶτες χριστιανοὺς ποὺ κατοικοῦσαν στὴ συνοικία «Ζανάρι» καὶ δὲν θέλησαν νὰ τουρκέψουν, κατὰ τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνα. Χειροτονήθηκε παπὰς τὸ 1910 ἀπὸ τὸν μητροπολίτη Παραμυθιάς Νεόφυτο γιὰ τὴν ἐνορία Καρτέρεζας. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ὑπῆρχε παπὰς στὴν κοινότητα Ἀρβενίτσας, ἐξυπηρετοῦσε κι' αὐτὴ ἐπὶ δυὸ χρόνια.

Ὁ ἀείμνηστος ὅλη τοῦ τῆ ζωῆς, μπροστὰ κι' ὕστερα ἀπὸ τὴ χειροτονία, διάθεσε στὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν προσιασία τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τὴ συγκράτησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς γύρω περιοχῆς. Καὶ ὁ μὲν ἀγῶνας τοῦ γιὰ τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, ἦταν ἡ πάλη τοῦ ἐναντίον τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τουρκικοῦ ὄχλου, ποὺ νύχτα μέρα πάσχαγαν μὲ διάφορες ὑποσχέσεις, γιὰ δῆθεν καλλίτερη ζωὴ καὶ ἀπειλὰς νὰ τουρκέψουν. Γιὰ δὲ τὸ γένος καὶ τὴν φυλὴν, ἡ ἀντιμετώπιση καὶ ματαίωση τῶν ἀντεθνικῶν σχεδίων τῶν διαφόρων Ἀλβανῶν προπαγανδιστῶν, οἱ ὁποῖοι, ἐκμεταλλευόμενοι τὰ δεινὰ τῆς σκλαβιάς, παρουσιάζονταν στὸ χριστιανικὸν στοιχεῖον ὡς προστάτες καὶ λυτρωτές, γιὰ ν' ἀλλάξουν τὸ ἑλληνοχριστιανικὸν φρόνημα τῶν κατοίκων.

Ἡ προπαγάνδα αὐτὴ πολὺ ἐπικίνδυνη γιὰ τὸν ἀρβανιτόφωνον πληθυσμὸ τῆς Τσαμουριάς, ὅπως ἦταν καὶ ἡ Καρτέρεζα, ἐμφανίστηκε κι' ἄρχισε νὰ ἐργάζεται τὸ 1909, μετὰ τὴν ἐγκαθίδρυση τοῦ τουρκικοῦ συντάγματος. Μεταξὺ τῶν ἄλλων προπαγανδιστικῶν μέσων ἱδρύσαν καὶ Ἀλβανικὰ σχολεῖα ἀκόμα, στὰ ὁποῖα ἀπαίτησαν τὰ μέλη τῆς προπαγάνδας, μὲ καλὸ τρόπο στὴν ἀρχή, κι' ἔπειτα μὲ φοβέρες, νὰ φοιτήσουν καὶ τὰ παιδιὰ τῶν χριστιανῶν.

Στὴ δύσκολη αὐτὴ θέση ὁ δραστήριος καὶ ἀεικίνητος Παπανδριάς μεταβαίνει μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς τοῦ, γιὰ τὸ χωριὸ τοῦ περιβάλλονταν ἀπὸ τουρ-

κοχώρια, κρυφὰ στὰ Γιάννινα. Παρουσιάζεται στὸν Ἑλληνα πρόξενο Φορέστη καὶ τοῦ ἐξιστορεῖ ὅλη τὴν κατάσταση. Ὁ πρόξενος μὲ τὴ συνεργασία τοῦ Θεοδ. Θεοδωρίδη, Γιαννιώτη, γραμματικοῦ τότε τῆς μητρόπολης Παραμυθιάς, ἀφοῦ τὸν ἐφωδίασε μὲ χρήματα ἀπὸ τὸ κληροδότημα «Μελαῶ», τὸν στέλλει στὸ χωριό του, ὅπου ἀμέσως ἐπιδίδεται καὶ χτίζει σχολεῖο κι' ὁ ἴδιος γίνεται δασκαλὸς τῶν Ἑλληνοπαίδων, ὑπηρετώντας παλληκαρήσια, μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι, ὡς τὸ 1913 ποὺ ἐλευθερώθηκε ὁ τόπος. Ἀπὸ τὶς ἐνέργειες καὶ πράξεις του αὐτὲς ἀναγνωρίζεται ἀπ' ὅλους τοὺς χριστιανοὺς θρησκευτικὸς καὶ ἐθνικὸς ἀρχηγός.

Κατὰ τὸ 1912, ὁ ἀπεσταλμένος, ὅπως εἰπώθηκε, ἀπὸ τὴν Ἡπειρωτικὴ Ἐταιρεία γιὰ τὴ διοργάνωση τοῦ κομιτάτου στὴ Θεσπρωτίᾳ Βασίλειος Μπάλκος, κινδύνευε νὰ συλληφτεῖ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν μυριστεῖ τὴν ὀργάνωση καὶ ὁ Παπανδριάς διὰ μέσου τῶν χριστιανικῶν χωρίων Σούβλασι καὶ Καστριοῦ, τὸν φυγαδεύει στὴν Κέρκυρα.

Ἔρχεται ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος 1912—13. Συλλαμβάνεται ἀπὸ τοὺς Τούρκους ὡς κατάσκοπος καὶ φυλακίζεται στὰ μπουντρούμια τοῦ Μαργαριτιοῦ. Σκοπεύουν νὰ τὸν στείλουν στὰ Γιάννινα, ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ δρόμοι εἶναι πιασμένοι ἀπὸ πατριῶτες, τὸν κρατοῦν ἐκεῖ. Στὸ τέλος φοβούμενοι τὰ ἐπακόλουθα ἂν στὸν πόλεμο νικήσουν οἱ Ἕλληνες, τὸν ἀφήνουν ἐλεύθερο.

Τὸ 1917, μετὰ τὴν ἀποχώρηση τῶν ἰταλικῶν στρατευμάτων ποὺ κατεῖχαν μικρὸ διάστημα τὴν Ἡπειρο, ἀπόμεινε στὸ Μαργαρίτι σὰν πρόξενος τῆς Ἰταλίας ὁ συνταγματάρχης Μοντιάνος, ὁ ὁποῖος στὴν πράξη ἦταν πράκτορας καὶ προπαγανδιστής, προσπαθώντας μὲ διαλέξεις καὶ ὑποσχέσεις νὰ ἀλλοιώσει τὸ φρόνημα τοῦ ἀρβανιτόφωνου πληθυσμοῦ τῆς Τσαμουριάς. Ὁ Παπανδριάς καὶ τοῦτον ἀντιμετώπισε μὲ θάρρος καὶ ἐματαίωσε τὰ ἀντεθνικὰ σχέδιά του.

Στὴν Γερμανοῖταλικὴ κατοχὴ τῆς Ἑλλάδας 1941—44, οἱ Τοῦρκοι γιὰ νὰ τὸν ξεκάμουν τὸν διαβάλλουν στοὺς Ἰταλοὺς γιὰ κατάσκοπο τῶν Ἀγγλῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων ἀνταρτῶν καὶ στὶς 13 τοῦ Ἰούλη 1941 συλλαμβάνεται μαζί μὲ τὰ τρία ἑγγαμια τέκνα του καὶ φυλακίζεται. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀφήνεται ἐλεύθερος μὲ τὴν ἐπέμβαση τοῦ μητροπολίτη Γιαννίνων Σπυρίδωνα, τὰ παιδιὰ του ὅμως ἀποστέλλονται στὶς φυλακὲς τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου καταδικάζονται σὲ ἐφτάχρονη φυλάκιση. Ἀφήνονται ἐλεύθεροι μετὰ δυὸ χρόνια, μὲ τὴν κατάρρευση τῆς Ἰταλίας, τελεμένοι σκελετοὶ ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὴν ψεῖρα.

Ὁ Παπανδριάς ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὰ Γιάννινα στὸ χωριό του δολοφονεῖται σὲ ἐνέδρα ἀπὸ τοὺς Τούρκους τῆς Μαζαρακιᾶς στὰ πρόθυρα τοῦ χωριοῦ, μὲ τὴ συνεργασία τῆς ἰταλικῆς караμπινерίας (χωροφυλακῆς) στὶς 24 Ὀκτωβρίου 1942. Ἡ περιουσία του ὁλόκληρη ἀρπάζεται καὶ τὰ σπίτια του γυμνώνονται καὶ ἐρημώνονται.

Ἐπειδὴ ἔγινε λόγος γιὰ τοὺς Μαζαρακιῶτες, ἃς ἀναφέρουμε καὶ τοῦτο: Διηγοῦνται γιὰ κάποιο Ρετζέπ Νταλιάνη πὺς ἔτρεχε τόσο πολὺ στὸ δρόμο, ποὺ δὲν τὸν ἔφτανε οὔτε τὸ ταχύτερο ἄλογο. Κάποτε, ἀφοῦ ἄρμεξε τὰ πρόβατά του τὴν αὐγὴ, μετέβηκε στὰ Γιάννινα, 16 ὥρες δρόμο, πρὸς ἐπίσκεψη συγχωριανοῦ του φυλακισμένου. Τὸ πιλάφι ποὺ τοῦ πῆγε ἦταν ζεστὸ ἀκόμα. Γύρμα ἡλιοῦ βρίσκονταν πάλι στὴ Μαζαρακιᾶ, μπροστὰ στὸ στρουγκολίθι ν' ἄρμει τὴν κοπὴν τοῦ ποὺ εἶχε γύρει ἀπὸ τὴ βοσκή. Ἄλλοτε πάλι πηγαίνοντας ἀπὸ τὸ χωριό του στὸ Ἀργυρόκαστρο, ὅπου ὑπηρετοῦσε στρατιώτης, συνάντησε στὸ δρόμο τρεῖς σουφαρῆδες (ἐφιππούς χωροφύλακες) οἱ ὁποῖοι ἀπὸ λύπησιν τοῦ ἔβαλαν τὸ γυλιὸ στ' ἄλογο. Ἐδῶ νὰ τὸν φτάσουν, ἐκεῖ νὰ τὸν πιάσουν, πάει πάει αὐτός. Κάποια φορὰ τὸν προφταίνουν καὶ τοῦ δίνουν τὸ γυλιό, λέγοντας: «Πᾶρε τὸ φόρτωμά σου. Δὲν ἔχομε σκοπὸ νὰ ψοφήσουμε τ' ἄλογα στὸ τρέξιμο».

Γ. Ι. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΠΑΠΙΓΓΟΥ ΖΑΓΟΡΙΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Φεύγοντας οί κάτοικοι τοῦ χωριοῦ μας γιά τίς πόλεις, πρὸς ἐξασφάλισι ἀνετώτερης ζωῆς, ἐγκατέλειψαν πίσω τους κάθε δεσιὸ μὲ τὸ παρελθόν.

Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς δεσιούς, ὁ πιὸ δυνατὸς κί' ὁ πιὸ μεγάλος, ἦσαν οἱ τοπωνυμίες.

Καὶ σωστά, ποιὸς ὁ λόγος καὶ ποιὰ ἡ ἀνάγκη, ἓνας ποὺ γεννήθηκε καὶ μεγάλωσε στὴν πόλι, νὰ μάθῃ πῶς καὶ γιατί λέγονταν ἔτσι οἱ διάφορες τοποθεσίες τοῦ χωριοῦ τῶν γονιῶν του. Νομίζουμε ὅμως, ὅτι δὲν εἴμαστε «ξεκάρφωτοι» ἀπὸ τὸ παρελθόν καὶ ὅτι, ὅταν λησιμονοῦνται οἱ ὀνομασίες ἐνὸς τόπου, λησιμονεῖται μαζύ του καὶ ἡ ἱστορία του. Καὶ ὅταν οἱ τόποι αὐτοὶ ἀποτελοῦν τὴν πατρίδα, γνωστὰ θὰ εἶναι τὰ ἀποτελέσματα.

Ἡ ἀνάγκη νὰ μὴ λησιμονηθοῦν, μᾶς ὤθησε νὰ συγκεντρώσουμε αὐτές, ὅσες φυσικὰ προλάβουμε, ὅπως ἀκριβῶς λέγονταν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖ τοὺς ντόπιους.

Οἱ ὀνομασίες τῶν τοποθεσιῶν δὲν εἶναι τυχαῖες, οὔτε αὐθαίρετες. Ὅποιο-οσδήποτε καὶ ὅποτεδήποτε δὲν μποροῦσε νὰ κάνῃ τὸν «νουνό», ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ κάποια αἰλήθεια, ἔστω κί' ἂν αὐτὴ χάνεται ἀνάμεσα στοὺς μύθους.

Ἔδωσαν τίς ὀνομασίες αὐτές οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ποὺ πῆγαν ἐκεῖ, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ κάποιο χαρακτηριστικὸ σημεῖο τοῦ τόπου, ποὺ τὸν ἔκανε νὰ ξεχωρίζῃ ἀπὸ τοὺς ἄλλους γύρω ἢ ἀπὸ κάποιο σιγιβάν, ὅπως:

- α) Ἀπὸ τὸ χρῶμα τοῦ ἐδάφους, π.χ. Ἀσπρόης, Κοκκινόης κλπ.
 - β) Ἀπὸ κάποιο διακριτικὸ σημεῖο τοῦ ἐδάφους, π.χ. Ἀγκαστρωμέν', Ψ'λὰ Κουκούλια, Κάναλες, Λ'βαδάκια κλπ.
 - γ) Ἀπὸ τὰ νερὰ ποὺ πηγάζουν, π.χ. Νερόλακκος, Γλυκονέρ', Βρυσοῦλες κλπ.
 - δ) Ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦ δένδρου ποὺ φυτρώνει, π.χ. Φτελιάδια, Πουρναριά, Γκορτσιὰ κλπ.
 - ε) Ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου συχνάζουν ὠρισιμένα ζῶα, πουλιὰ κλπ., π.χ. Ἀλ' πότρυπες, Ἀετοκούκουλο κλπ.
 - στ) Ἀπὸ τὰ διάφορα φυσικὰ φαινόμενα, π.χ. Αὐραγόνιος, Ἀστράκα κλπ.
 - ζ) Ἀπὸ τὰ διάφορα ἐρεΐπια ποὺ σῶζονται, π.χ. Παληόρι'λος, Τεῖχος, Καλύβες κλπ.
 - η) Ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν ἐκκλησιῶν, π.χ. Αἱ - Παρασκευή, Αἱ - Βλά'ης, Αἱ - Χ'στόφορος κλπ.
 - θ) Ἀπὸ παραδόσεις καὶ θρύλους, π.χ. Δρακόλιμνη, Κρυσιάρες, Κλεφτόβρυσες κλπ.
 - ι) Ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἰδιοκτήτου, π.χ. σ'ς Καραπλιάκις τοῦ κουράφ' κλπ.
- Τέλος ἀπὸ πολλὰ ἄλλα φαινόμενα καὶ συμβάντα¹.

1. Βλ. καὶ Μεγ. Ἑλληνικὴ ἐγκυκλοπαίδεια, τόμος ΚΓ', σελὶς 122.

Σύνδεσμος με τὸν τόπο:

—...Ὁ βίος τῶν ἀνθρώπων τείνει κατ' ἀρχὴν νὰ καταστῇ ἐδραῖος, ἀπαξ δὲ ἐδραιωθῇ, μετὰ μεγίστης δυσκολίας ἐλευθεροῦται ὁ ἄνθρωπος τῶν μετὰ τοῦ ἐδάφους δημιουργουμένων πάσης φύσεως δεσμῶν...

(Ξ. Λίβα: «Ἡ Αἰγιεὶς ζωὴς τῶν Ἀρίων καὶ τοῦ «Ἑλληνισμοῦ», Ἀθῆναι 1963, σελ. 83).

Στὴν ἀρχὴ τοὺς χρησίμευαν ὡς ὁρόσημα τῶν οἰκογενειακῶν των ἐκτάσεων καὶ κατόπιν τῶν κοινοτικῶν, πολὺ δὲ τοὺς ἐξυπηρετοῦσαν στοὺς τίτλους κυριότητος, «...δίδωι ὡς προικίον εἰς τὴν θυγατέρα μου... τὸ ἀμπέλι, ὅλο στὴν Ἀπρόσητα, τὸν μισὸ κῆπο στὸ Μισιγιό, τὸ χωράφι στὸν Ἀρτσιόρ...», ὅπως βλέπουμε στὰ προικοσύμφωνα.

Κι' ἔτσι ἀπὸ ἀπλᾶ σημεῖα οἱ τοπωνυμίες ἔπαιρναν ἄλλη μορφή. Συνδέονταν μὲ τὸ ὄνομα καὶ τὴν παράδοσι τῆς οἰκογενείας κι' ἡ μιὰ γενεὰ τὶς παρέδιδε στὴν ἄλλη σὰν ἱερὴ παρακαταθήκη, τόσο πολὺ τὶς σέβονταν, ποὺ κανένας τοὺς ποτὲ δὲν θέλησε νὰ τὶς ἀλλάξῃ.

Ἰσως μέσα σ' ὅλες τὶς τοπωνυμίες νὰ ὑπάρχουν καὶ μερικὲς ξένες, ἐπόμενο ἦταν ἔπειτα ἀπὸ τὶς ἀλλεπάλληλες ἐπιδρομὲς καὶ τὴ μακρόχρονη παραμονή, ν' ἀφήσουν οἱ ξένοι κάποια ἴχνη στὸ πέρασμά τους, πάλι καλὰ².

Ὅ,τι ἀποτελεῖ ἡ θέσις τῆς σφραγίδος σ' ἔνα ἐπίσημο ἔγγραφο, προκειμένου αὐτὸ νὰ χαρακτηρισθῇ ἔγκυρο, ἀποτελοῦν καὶ γιὰ τὴν ἱστορία ἐνὸς λαοῦ, οἱ τοπωνυμίες... «ἐπιγραφαὶ γεγλυμμέναι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους»³.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ἀναγνωστοπούλου Γ. «Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν Ἑπειρωτικῶν Τοπωνυμιῶν», Ἑπειρωτικὰ Χρονικά, σελὶς 86.
 Ἀνδριώτη Ν. «Ἑτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς», Ἀθῆναι 1951.
 Ἀραβαντινοῦ Π. «Χρονογραφα τῆς Ἑπείρου», Ἀθῆναι 1856.
 Βακαλοπούλου Ἀπ. «Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ», Θεσσαλονίκη 1961.
 Βυζαντίου «Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης».

2. α) Ἀπ. Βακαλοπούλου «Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ», ἔκδ. 1961, σελὶς 26.
 «...ὡς πρὸς τὰ Σλαβικὰ τοπωνύμια, τὰ περισσότερα ἔχουν σχέσι μὲ τὴ φύσι, προσιδί-
 ζουν δηλαδὴ σὲ ἀγροτοποιμενικοὺς πληθυσμοὺς καὶ δὲν εἶναι βέβαιον πάντοτε, ἂν φορεῖς
 αὐτῆς εἶναι Σλάβοι, μόνιμα ἐγκατεστημένοι στὶς Ἑλληνικὰς Χῶρας ἢ σκλάβοι μονῶν
 καὶ ἀρχόντων ἢ βλάχοι καὶ Ἀρβανιτόβλαχοι ἢ Ἀλβανοί, οἱ ὅποιοι στὶς δυτικὰς ἰδίως
 περιοχὰς ἀναμείχθησαν πολὺ μαζὺ τους. Ἐπειτα τὰ τοπωνύμια αὐτὰ δὲν ἀνάγονται ὅλα
 στὴν ἴδια ἐποχὴ, δὲν ἔχουν δηλαδὴ τὴν ἴδια παλαιότητα...». Καὶ συνεχίζει: «...Κατε-
 βαίνουν, (ἐννοεῖ τοὺς Σλάβους) δηλαδὴ ἀργὰ καὶ σινηθῶς εἰρηνικὰ ὡς μεμονωμένες
 ἀγροτοποιμενικὰς ομάδες ἀκολουθῶντας πρὸ πάντων τὶς δυτικὰς ὄρεινὰς περιοχὰς, ἀνα-
 ζητῶντας καλλιεργήσιμα ἐδάφη ἢ βοσκήν καὶ ἀφήνοντας πίσω σημάδια στὸ πέρασμά
 τους, τὰ τοπωνύμια...» ἔνθ' ἀν. σελ. 21 καὶ 22.
 β) Ἀλ. Πάλλη «Μελέται ἐπὶ τῆς Ἀρχαίας χωρογραφίας καὶ ἱστορίας τῆς Ἑπείρου»,
 σελ. 37 καὶ 38.
 «Σλαβικὰ ὀνόματα ἐπιπολάζουσι μᾶλλον ἐν τῇ Μολοσσίᾳ ἔνθα πρῶτον εἰσέβαλον ἐκ τῆς
 Μακεδονίας ὁρμηθέντα τὰ φύλα αὐτά, σπανιότερα δὲ εἰσὶν εἰς τὰς παραλίους περιοχὰς
 τῆς Ἑπείρου».
 γ) Σπ. Στούπη, «Πωγωνησιακὰ - Βησσανιώτικα», τόμ. Β' σελ. 30 καὶ 34, καθὼς καὶ
 τόμ. Α' σελ. 111—113.
 δ) Ἀπ. Γκιουδαβίδη «Τὸ Μελένικον», ἔκδ. Γ', σελ. 68 καὶ 77, Θεσ/νίκη.
 3. Ἑπειρ. Χρονικά, τόμος Α', σελὶς 86.

- Γκισδαδίδη 'Απ. «Τὸ Μελένικον» Θεσ)νίκη 1965, ἔκδ. γ'.
- Δημητράκου «Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης», Ἀθῆναι 1964.
- Θεοκρίτου «Εἰδύλλια» Ἀθῆναι 1939, ἔκδ. Ζαχαροπούλου Μετ. Α. Φωτιάδου, τόμ. Α'.
- Θωμοπούλου 'Ιακ. «Πελασγικά», Ἀθῆναι 1912.
- Κοραῖ Α. «Ἀτακτα».
- Κορδάτου Γιάν. «Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βόλου καὶ Ἀγυᾶς», Ἀθῆναι.
- Κυριακίδη Στίλπωνος «Ἑλληνικὴ Λαογραφία», Ἀθῆναι 1965.
- Κουρίλα Εὐλόγιου «Τὸ κράτος τῆς ἀληθείας», Ἀθῆναι 1965.
- Λαμπρίδου 'Ιωάν. «Ζαγοριακά», Ἀθῆναι 1870 καὶ 1889.
- Μέρτζου Κ. «Συμβολὴ εἰς τὴν ἐρμηνείαν ξενικῶν τοπωνυμιῶν».
- Μπόγκα Εὐαγ. «Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἠπείρου», Ἰωάννινα 1966.
- Πάλλη Ἀλ. «Μελέται ἐπὶ τῆς Ἀρχαίας Χωρογραφίας καὶ Ἱστορίας τῆς Ἠπείρου».
- Παπακώστα Ἀγγ. «Ὁ Βοϊδομάτης καὶ τὰ μνημεῖα του», Ἀθῆναι 1961.
- Πέτρου Π. «Σύμμικτα τραγούδια τῆς πατινάδας ἐκ Σωζοπόλεως», Λαογραφία τόμ. Ε', σελ. 380.
- Πολίτου Η. «Παραδόσεις» τόμοι Α'—Β', Ἀθῆναι 1965.
- «ΠΥΡΣΟΣ» «Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαίδεια».
- Ρεμπέλη Χρ. «Κονιτισιώτικα», Ἀθῆναι 1953.
- Στεργιοπούλου Κ. «Τοπωνυμικὸν τῆς ἐπαρχίας Κονίτης», Ἠπειρ. Χρονικὰ 1934, Ἀθηνᾶ τόμ. 46ος, σελὶς 245.
- Στούπη Σπ. «Πωγωνησιακὰ καὶ Βησσανιώτικα» τόμ. Α' καὶ Β', Ἀθῆναι 1965.
- Χελδράϊχ «Τὰ δημῶδη ὀνόματα τῶν φυτῶν», Ἀθῆναι 1926.
- Χριστοφορίδου «Ἀλθανοελληνικὸν Λεξικόν», Τσεχοσλοβακία 1961.

Σ Τ Ν Τ Ο Μ Ο Γ Ρ Α Φ Ι Ε Σ

- Γ. Ἀναγνωστ. — Ἀναγνωστοπούλου Γ. «Ἠπειρωτικὰ Χρονικά», 1926.
- Ἀνδρ. Λ. — Ἀνδριώτη Ν. Ἑτυμολογικὸ Λεξικὸ τῆς κοινῆς Νεοελληνικῆς.
- Λ. Β. — Βυζαντίου. «Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης».
- Λ. Δ. — Δημητράκου. «Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης».
- Θ. — Θωμοπούλου «Πελασγικά».
- Γ. Κορδ. — Κορδάτου Γ. «Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βόλου καὶ Ἀγυᾶς».
- Μεγ. Π. — Ἡ συνοικία τοῦ Μεγάλου Παπίγκου.
- Μ.Π. — Ἡ συνοικία τοῦ Μικροῦ Παπίγκου.
- Κ. Δ. Μ. — Μέρτζου Κ. «Συμβολὴ εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν ξενικῶν τοπωνυμιῶν».
- Μπ. — Μπόγκα Εὐαγ. «Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἠπείρου».
- Προικ. — Προικοσύμφωνα.
- Χρ. Λ. — Χελδράϊχ «Τὰ δημῶδη ὀνόματα τῶν φυτῶν».
- Λ. Χρ. — Χριστοφορίδου «Ἀλθανο - Ἑλληνικὸν Λεξικόν».

Τ Ο Π Ω Ν Υ Μ Ι Ε Σ

- Α ὕ ρ α γ ό ν ι ο υ (στούν)⁴. Στὸν Αὐραγόνιο: Ἡ βρύση καὶ οἱ κῆποι γύρω,
 Β. τοῦ Μ.Π. Ἡ βρύση φημίζεται γιὰ τὸ ἐξαιρετικὸ νερό, ἐξ οὗ καὶ τὸ τραγούδι:
 «Στὸ Πάπιγγο στὸ Μαχαλαῖ εἶναι μιὰ κρύα βρύση,
 ποιὸς ἔχει ντέρτι στὴν καρδιά νὰ πάη νὰ πιῇ νὰ σβύσῃ. . .»⁵.

4. Τίς γράφουμε ὅπως ἀκριβῶς τίς λένε στὸ Πάπιγγο.

5. Ἄλλοι πάλι λένε «Γιὰ φιγκραστήτε νὰ σᾶς πῶ κι' ὅλο νὰ μολογῆτε κι' ὅσο θὰ ζήσετε νὰ μολογῆτε. Στὸ Πάπιγγο στὸ Μαχαλαῖ εἶναι μιὰ κρύα βρύση, ποιὸς ἔχει ντέρτι στὴν καρδιά νὰ πάη νὰ πιῇ νὰ σβύσῃ. Αὕτῃ τῇ βρύσῃ τὴν καλὴ, τῇ λένε Αὐραγόνιο, ἐκεῖ λαλοῦνε τὰ πουλιά ἐκεῖ λαλοῦν τ' ἀηδόνια. . .».

Κατὰ πόσο εἶναι γνήσια τὰ ἀνωτέρω ἢ παραποιήσεις τῶν γύφτων δὲν ξέρω.

Ἴσως νὰ προέρχεται ἀπὸ τὶς λ. αὖρα καὶ γόνος.

Τελευταῖα πληροφορήθηκα σχετικά ἀπὸ τὸν κ. Θεοχάρη Καπέλλο, ὅτι τὸ θολωτὸ ὑπόστεγο καὶ τὸ δωμάτιο ποὺ ἦταν ἐπάνω, δὲν τὰ ἔχτισε ὁ πρωτοσύγκελλος, ἀλλὰ κάποιος σπουδαῖος πρακτικὸς γιατρός, ὀνόματι Ἀναστάσιος Ζορντόβολος, ἀπὸ τὸ Μ.Π. Νά πὼς ἔχει τὸ ἱστορικό: ὁ ἀνωτέρω, διὰ διαθήκης, εἶχεν ἀφήσει ἐκτελεστὰς τοῦ ἔργου, δηλ. τῆς κατασκευῆς τῆς βρύσεως, τὸν Κων. Πρωτοσύγκελλο, ἱερέα καὶ κάποιον Ἀποστόλου.

Ὁ Α.Ζ., ὅλα τὰ χρήματά του τὰ ἔφερε πάντοτε μαζί του, στὸ σελάχι. Κάποια μέρα, ἐκεῖ ποὺ περιποιοῦνταν τ' ἀμπέλι τοῦ πάνω ἀπὸ τὸ εἰκόνισμα τοῦ Ἀγίου Τρύφωνα τοῦ Μ.Π. — τὶς περισσότερες ὥρες ἐκεῖ τὶς περνοῦσε — ἔπαθε «ἀποπληξία» (συμφορήσι). Τὸν μετέφεραν στὸ σπῖτι του, κάλεσαν καὶ τοὺς ἐκτελεστὰς τῆς διαθήκης καὶ ἐπὶ παρουσία των ἄδειασαν ὅλα τὰ χρυσὰ νομίσματα ποὺ εἶχε στὸ σελάχι τοῦ σ' ἓνα ταψί, γιὰ νὰ τὰ μετρήσουν καὶ νὰ τὰ παραλάβουν. Τὴν ὥρα ποὺ τ' ἄδειαζαν, ἡ Ἀγγελικὴ Πανταζῆ, τὸ γένος Παπαθανασίου, (ἀδελφὴ τοῦ πατρὸς τοῦ Ἀθανασίου Παπαθανασίου), ἡ ὁποία ἦταν συγγενὴς του, μόλις εἶδε τὰ χρυσὰ νομίσματα ἀπλωμένα στὸ ταψί νὰ λάμπουν, ὥρμησε νὰ πάρῃ ἓνα «πλόχειρο», δὲν πρόλαβε, γιατί ὁ Πρωτοσύγκελλος τῆς ἔδωσε μιὰ μὲ τὸ μπαστούνι στὸ χέρι καὶ τὴν στάματησε.

Κατόπιν ἔγινε τὸ γνωστὸ τραγούδι. Τὸ δὲ δωμάτιο, πάνω ἀπὸ τὴ βρύση, τὸ χρησιμοποιοῦσε ὁ ἴδιος σὰν δικό του, ἔβαζε διάφορα γεωργικὰ ἐργαλεῖα καὶ «φασ' λόξ'λα». Ἀργότερα μερικοὶ τολμηροὶ νέοι, τὸ ἔκαιψαν. Κατόπιν ἡ Κοινότης ἀναγκάστηκε νὰ χτίσῃ ξανά τὸ θολωτὸ ὑπόστεγο καὶ πρὶν λίγα χρόνια (1964;), ὁ Χαρίσης Κοντογιώργος, ἔχτισε πάνω ἀπὸ τὸ ὑπόστεγο τὸ εἰκόνισμα τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος.

Ὁ παπᾶς καὶ σήμερα, ἐξακολουθεῖ νὰ μνημονεύῃ τὰ ὀνόματα Ἀναστασίου καὶ Χρυσῆς, τὸ ὄνομα τῆς συζύγου του.

Α ὕ λ ο ὑ τ σ ι α κ ο υ (στούν). Στὸν Αὐλούτσιακο. Πλαγιά Β. τοῦ Μεγ. Π. πάνω ἀπὸ τὴ συνοικία Μπούναρη, ἡ ὁποία διασχίζεται (αὐλακώνεται) ἀπὸ πολλοὺς καὶ μικροὺς λάκκους (αὐλάκια).

Ἴσως ἀπὸ τὶς λ. αὐλάκια (αὐλακάκι).

Ἀ ε τ ο κ ο ὑ κ ο υ λ ο υ (στοῦ). Στὸ Ἀστοκούκولو. Ὁ μεγαλύτερος ἀπομονωμένος βράχος ἀπ' τοὺς ἐλάχιστους ποὺ ὑπάρχουν στὴν θέσι «Αὐλούτσιακο», ὅπου οἱ ἀετοὶ καὶ τὰ γεράκια συχνὰ σταθεύουν.

Ἴσως ἀπὸ τὶς λ. ἀετὸς καὶ κουνκούλι (βράχος).

Λίγο πιὸ πάνω ἀπὸ τὸν βράχο αὐτόν, στὴν κορυφὴ τοῦ λόφου, πιθανὸν νὰ ὑπῆρχε πολὺ παλαιά, εἰκόνισμα, γιατί ἀκόμα φαίνεται ἡ βάσις του, πέτρες ἀρμολογημένες μὲ ἀσθέστη. Δυστυχῶς ὁμως κανένας δὲν θυμᾶται κάτι σχετικὸ γι' αὐτό.

Ἀ τ σ ι ο ὑ γ κ λ α (σ'ν). Στὴν Ἀτσιούγκλα. Ἡ Α. καὶ ἡ Ν.Δ. πλευρὰ τοῦ λόγου τοῦ Ἀγ. Χριστοφόρου. Παλιότερα ἦταν κατάφυτες ἀπὸ ἀμπέλια καὶ πολλὰ καρποφόρα δέντρα. Σήμερα φυτρώνουν μόνον ἀγριόδεντρα.

Ἀ β ρ ρ ὕ χ α (σ'ν). Στὴν Ἀβρούχα. Θέσις Β. τῆς συνοικίας Μπούναρη καὶ πιὸ πάνω ἀπὸ τὸν Αὐλούτσιακο.

Ἴσως ἀπὸ τὸ στερητικὸν (α) καὶ τὴ λ. (βράχος).

Ἀ ἱ - Πα ρ α σ κ ι θ ῆ (σ'ν). Στὴν Ἀγία Παρασκευή. Ἡ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀγ.

Παρασκευής στη Μπούναρη και τὸ ἔξωκλήσι, Δ. τοῦ Μεγ. Π. με περιοχὴ τοῦ γύρω, ὅπου κατὰ τὸν Ι. Λαμπρίδη ἦταν τὸ ἐρημωθὲν χωρίον Ἀγία Παρασκευή⁶.

Ἀ Ῑ - γ - Κ υ ρ ι α κ ῆ (σ'ν). Στὴν Ἀγία Κυριακή, τὸ ἔξωκλήσι τῆς Ἀγ. Κυριακῆς στὸ βουνό, Β. τοῦ Μεγ. Π. καὶ ἡ μεγάλη γύρω περιοχὴ της, ἡ ὁποία ἄλλοτε ἐκαλλιεργεῖτο.

Ἀ Ῑ - Δ η μ ῆ τ ρ (στούν). Στὸν Ἅγιο Δημήτριο. Τοποθεσία στὸ βουνό, Β. τοῦ Μεγ. Παπίγκου πρὶν ἀπὸ τὰ «Λ'βαδάκια», ὅπου παληότερα, λένε, ἦταν καὶ εἰκό-
νισμα τοῦ Ἀγ. Δημητρίου.

Ἀ Ῑ - Ν ' κ ό λ α (στούν). Στὸν Ἅγιο Νικόλαο. Ἡ ἐκκλησία στὴ συνοικία Ἀνήλιο, τὸ Νεκροταφεῖο καὶ μικρὴ γύρω περιοχὴ.

Ἀ Ῑ - Θ α ν ά σ ' (στούν). Στὸν Ἅγιο Ἀθανάσιο. Τὸ ἔξωκλήσι Δ. τῆς Μπού-
ναρης καὶ ἡ περιοχὴ γύρω (Αἱ Θανάσ'δεις), κατάφυτη ἄλλοτε ἀπὸ ἀμπέλια καὶ ὁπω-
ροφόδα δένδρα. Στὴ θέσι τους σήμερα φυτρώνουν ἄφθονα ἀγριόδενδρα.

Ἀ Ῑ - Χ ' σ τ ό φ ο υ ρ ο υ (στούν). Στὸν Ἅγιο Χριστόφορο. Τὸ εἰκόνισμα
τοῦ Ἀγίου Χριστοφόρου Δ. τῆς Μπούναρης καὶ ἡ γύρω περιοχὴ κατάφυτη ἄλλοτε
ἀπὸ ἀμπέλια καὶ ὁπωροφόρα δέντρα.

Ἀ Ῑ - Γ ι ώ ρ γ ' (στούν). Στὸν Ἅγιο Γεώργιο. Ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἀγ. Γεωρ-
γίου στὸ Μεγ. Π.

Ἀ Ῑ - Β λ ά σ ' (στούν). Στὸν Ἅγιο Βλάσιο. Ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἀγίου Βλα-
σίου, πολιούχου τοῦ χωρίου, στὸ κέντρο τοῦ Μεγ. Π.⁷

Ἀ Ῑ - Δ ή μ ο υ (στούν). Στὸν Ἅγιο Δῆμο. Τὸ μέρος πίσω ἀπὸ τὸ ἱερὸ τοῦ
Ἀγίου Βλασίου.

Ἰσως τὸ β. νὰ μετετράπη σὲ δ. (βῆμα - Λῆμα = Δῆμος).

Ἀ Ῑ - Γ ι ά ν ν ' (στούν). Στὸν Ἅγιο Ἰωάννη. Τὸ εἰκόνισμα τοῦ Ἀγίου Ἰ-
ωάννου στὴ συνοικία Σιόποτο⁸

Ἀ Ῑ - Τ ρ ι ά δ α (σ'ν), στὴν Ἀγία Τριάδα. Τὸ εἰκόνισμα τῆς Ἀγίας Τριά-
δος στὴ συνοικία Σιόποτο τοῦ Μεγ. Π.

Ἀ Ῑ - Κ ο υ σ τ α ν τ ί ν ο υ (στούν), στὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνο. Τὸ ἔξωκλήσι
τῶν Ἀγίων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης, Δ. τοῦ Μεγ. Π. καὶ ἡ περιοχὴ γύρω. Ἐπί-
σης καὶ τὸ ὁμώνυμο εἰκόνισμα στὴ γέφυρα τοῦ Βοῖδομάτη.

Ἀ Ῑ - Τ ρ ύ φ ο υ ν α (στούν), στὸν Ἅγιο Τρύφωνα. Τὸ εἰκόνισμα τοῦ Ἀ-
γίου Τρύφωνος καὶ ἡ περιοχὴ γύρω, Δ. τοῦ Μεγ. Π.

6. Ι. Λαμπρίδη, ἐνθ. ἀν. σελ. 3 ἐκδ. 1889.

7. Περισσότερες πληροφορίες τόσο γι' αὐτὴ τὴν ἐκκλησία, ὅσο καὶ γιὰ ἄλλες, βλέπε σὲ
ἐξχωριστὸ κεφάλαιο.

8. Ἐπὶ τοῦ ξυλίνου κουβουκλίου ὅπου οἱ εἰκόνες, ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή: «Μαρία Θ. Φ.
σύζυγος Κων)νου Ζηκοπούλου, 1896 Φεβρουαρίου 25».

Ἄϊ - Τ α ξ ι ά ρ χ' (στούν), στήν ἐκκλησία τῶν Ταξιαρχῶν. Ἡ πολιούχος ἐκκλησία τοῦ Μ. Π.

Ἀ τ ζ ι ά ἱ μ α (σ'ν), στήν Ἀτζιάϊμα. Μεγάλη χούνη, Α. τοῦ Μ.Π. ἡ ὁποία μόνον μετὰ ἀπὸ τὰ δυνατὰ πρωτοβρόχια κατεβάζει πάρα πολλὰ νερά, πέφτοντας δὲ ἀπὸ κεῖνο τὸ πελώριο ὕψος κάνουν ἓναν πολὺ δυνατό θόρυβο σὰν κάτι τὸ ὑπερφυσικό.

Ἀ μ α ρ ι ά τ ζ ι ν α (σ'ν), στήν Ἀμαριάτζινα. Βρύση — ἡ ὁποία στερεύει πολὺ γρήγορα — καὶ ἡ περιοχὴ γύρω, δεξιὰ τοῦ «Τράφου», καθὼς ἀναβαίνουμε γιὰ τὴ Ραδόβολη.

Ἀ μ α ρ ά ἱ δ ο υ (σ'ν), στήν Ἀμαράϊδω ἢ στοῦ Ἀμαράϊδου. Τοποθεσία (ζωνάρι), Α. τοῦ Μ.Π., ἀπέναντι ἀπὸ τὸ «ζωνάρι» «Προβατίνα». Κι' ἐδῶ ὑπάρχει μεγάλη ρωγμὴ, ἀλλὰ φαίνεται δὲν παρουσιάζει τόσο ἐνδιαφέρον ὅσο ἡ τῆς Προβατίνας, γιὰτι οἱ εἰδικοὶ δὲν ἔδωσαν καμμιὰ σημασία.

Ἀ λ ' π ό τ ρ υ π ι ζ' (οί), οἱ Ἀλεπότρυπες. Τοποθεσία ἀπέναντι ἀπὸ τὰ «Μπιλινόβα», Β. τοῦ Μεγ. Π.

Ἀ γ κ α σ τ ρ ο υ μ έ ν' ¹⁰ (σ'ν), στήν Ἀγκαστρωμένη. Πελώριος συμπαγὴς βράχος στὶς πρῶτες μεγάλες πηγές τοῦ Βοῖδομάτη, μεταξὺ Παπίγκου καὶ Βετσικοῦ. Τὸ σχῆμα του μοιάζει μὲ κοιλιὰ ἐγκύου (ἀγκαστρωμένης) ἀπὸ τὸ ὁποῖο πῆρε τὴν ὀνομασία ἡ μεγάλη οὐβίρα ποὺ σχηματίζεται ἐκεῖ.

Ἀ σ π ρ ό η (στούν), στὸν Ἀσπρόη. Τοποθεσία (νεροσυρμένες ράχες) Β. τοῦ Μεγ. Π. κοντὰ στήν ἄλλοτε καλλιεργήσιμη περιοχὴ «Μπορίτσια». Τὸ χῶμα του εἶναι ἀμμῶδες καὶ ἄσπρο.

Ἀ ν ή λ ι ο υ (στ'), στὸν Ἀνήλιο. Βοσκήσιμη περιοχὴ κατὰ τὸ χειμῶνα, Δ. τοῦ Μεγ. Π. (ἀριστερὰ ὄχθη τοῦ Μεγαλάκκου πρὸ τῆς ἐκβολῆς του στὸ Βοῖδομάτη).

Ἀ ν ή λ ι ο υ' ¹¹ (τ'), τὸ Ἀνήλιο. Μία ἀπὸ τὶς τρεῖς συνοικίες τοῦ Μεγ. Π.

Ἀ γ κ ά θ' ¹² (στ'), στὸ Ἀγκάθι. Τοποθεσία Β. τοῦ Μεγ. Π. μετὰ ἀπὸ τὰ «Ἐλάτα». Ἴσως νὰ πῆρε τὸ ὄνομα ἀπὸ ἓνα εἶδος ἀγκαθιοῦ, τὸ ὁποῖο πολὺ φυτρώνει ἐκεῖ.

Ἀ μ α ρ ο ύ δ α (σ'ν), στήν Ἀμαρούδα. Βρύση καὶ μικρὴ γύρω περιοχὴ μὲ κήπους, Β. τοῦ Μ.Π.

Ἀ λ ο υ γ ό δ ρ ο υ μ ο υ' ¹³ (στούν), στὸν Ἀλογόδρομο. Στενὴ διάβασις πάνω ἀπὸ τὸ Μ.Π., ἡ ὁποία ὁδηγεῖ στήν Ἀστράκα. Μὲ μεγάλη δυσκολία περνᾶνε μόνον τὰ «πράματα» (μουλάρια) τῶν Βλάχων.

9. α) Χρ. Ρεμπέλη «Κονιτσιώτικα», σελ. 256. β) Κ. Δ. Στεργιοπούλου, «Ἡπειρ. Χρονικά», 1934, σελ. 213.

10. Γ. Ἀναγνωστοπούλου «Ἡπειρ. Χρονικά», 1926, σελ. 86.

11. Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν.

12. α) Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν. β) Χρ. Ρ. ἔνθ. ἀν., ἀναφέρεται ὁμῶς λανθασμένως. γ) Κ. Δ. Στεργιοπούλου, ἔνθ. ἀν. σελ. 212.

13. Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν.

Ἄ γ υ ρ ό ν τ ρ ι α (στά), στά Ἀγυρόντρια. Μεγάλη περιοχή στους πρόποδες τοῦ λόφου «Ἄϊ - Χ' στόφορος», κατάφυτη ἄλλοτε ἀπὸ ἀμπέλια. Μετὰ τὰ ἔσπερναν διάφορα δημητριακὰ καὶ σήμερα ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη ὡς τὴν ἄλλη εἶναι ὅλα χέρσα.

Ἀ σ π ρ ο υ μ υ α λ ὀ¹⁴ (στοῖν), στὸν Ἀσπρομυαλό. Τοποθεσία Β. τοῦ Μ.Π.

Ἀ π ρ á σ η τ α (σ'ν), στὴν Ἀπράσητα. Περιοχὴ Δ. τῆς Μπούναρης, ἡ δ-ποία πρὶν λίγα χρόνια ἦταν κατάφυτη ἀπὸ ἀμπέλια καὶ καρποφόρα δένδρα. Σήμερα ἔχει τελείως ἐγκαταλειφθῇ.

Ἀ ν τ á λ κ ' (σ'ν), στὴν Ἀντάλκη. Ἡ βρύση καὶ ἡ γύρω βοσκήσιμη περιοχή «ἀντάλκις», Β. τοῦ Μ.Π.

Ἀ σ τ ρ á κ α (σ'ν), στὴν Ἀστράκα. Ἡ ψηλότερη κορυφὴ τῆς Τύμφης στὴν περιφέρεια τοῦ Πατίγκου, ὑψόμ. 2.436 μέτρα. Βλέπε ἴδιον Κεφ.

Ἀ λ α τ σ ι έ ς¹⁵ (στ'ς), στὶς Ἀλατισιές. Ἡ κορυφὴ ὁμαλοῦ λόφου Β.Δ. τῆς Μπούναρης, ὅπου ἔχουν τοποθετήσῃ πλάκες γιὰ νὰ ἀλατίζουν τὰ πρόβατα ὅταν μένουν συνεχῶς ἔξω.

Ἀ ρ τ σ ό ρ ' (στούν), στὸν Ἀρτσιόρ. Βοσκήσιμη περιοχή στὸ «Βουνὸ» Β. τοῦ Μεγ. Π. Μέρος τῆς ἐκτάσεως αὐτῆς ἐκαλλιεργεῖτο, ἀνῆκε στὴν οἰκογένεια Τσου-λῇ — σήμερα δὲν ὑπάρχει κανεὶς ἐπιζῶν —. Οἱ Βλάχοι λένε αὐτὸ τὸ χωράφι «στ' Τσιουκλῇ τοῦ κλοῦρ'», ἐπεὶδὴ ἦταν κλεισμένο γύρω - γύρω μὲ τοῖχο, ὁ ὅποιος καὶ σήμερα φαίνεται μισογχεμισμένος.

Β λ ί σ τ ι ρ γ ι ε ¹⁶ (στ'ς), στὶς Βλίστεργιες. Θέσις Β.Δ. τῆς Μπούναρης, ὅπου ὑπάρχουν ἐλάχιστοι κῆποι καὶ πολλὲς μικρὲς πηγὲς (βρυσούλες).

Β ι λ ι ό ν θ ο υ (στοῦ), στὸ Βελιόνθο. Περιοχὴ Β.Α. τοῦ Σιόποτου, τὴν δ-ποία πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια καλλιεργοῦσαν. Στὴ θέσι αὐτὴ φυτρώνουν πολλὰ πουρνά-ρια καὶ πιθανὸν νὰ πῆρε τὴν ὀνομασίαν ἀπὸ τὸ μέρος ποὺ ἔχει πολλὰ βελάνια (βελα-νίδια). Σλαβικὰ τὸ μέρος λέγεται - οβο καὶ ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ λ. βελάνι < βελανίδι < βά-λανος = βελανιδότοπος.

Β α ῖ ν á κ ι α (στά), στά Βαϊνάκια. Βοσκήσιμη περιοχή μετὰ τὸ εἰκόνισμα τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς. Χαμηλότερα στὸ μέρος αὐτὸ ὑπάρχουν πολλὲς μικρὲς σπη-λιές ποὺ μοιάζουν σὰν μικρὰ βαρελάκια < βαενάκια.

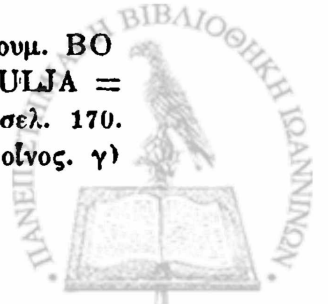
Β ο υ ρ ί λ ι ε ¹⁷ (στ'ς), στὶς Βορίλες. Τοποθεσία Δ. τοῦ Μεγ. Π. καλλιεργεῖ-

14. Γ. Ἀναγν. ἐνθ. ἀν.

15. Κ. Δ. Στεργιοπούλου, ἐνθ. ἀν. σελ. 213, τοποθεσία στὸ χωριὸ Χιονιάδες Κονίτης.

16. α) Χρ. Ι. Σούλη «Τοπωνυμικὸν τῶν Χουλιαράδων» στά «Ἡπ. Χρ.» 1932, σελ. 225 «...Βλύστρα, ἡ τοπωνυμία συνήθως εἰς μέρη «π' ἀναβρὰν νερά», ταυτόσημος εἶναι καὶ ἡ ἀνάβρα. β) Κ. Δ. Στεργιοπούλου «Ἡπειρ. Χρ.» 1934, σελ. 219. «Βλύστρες», ἀπαντᾷ-ται ὡς τοποθεσία.

17. α) Κ. Δ. Μέρτζιου «Συμβολὴ εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν ξενικῶν τοπωνυμῶν» Ρουμ. ΒΟ RILA = Νότιος ἄνεμος. Σλαβ. VRLIJA — Ψάθα ἀπὸ βέργες. Σλαβ. VRLULJA = Πηγὴ. Ἀλβαν. VRELE = Δίνη ὕδατος. β) Ι. Θωμοπούλου «Πελασγικά» σελ. 170. (...Βουρί = ἄμπελος παρὰ τοῖς Περγαίοις ἀνάγει εἰς τὸ Ἀλβαν. βέρε = οἶνος. γ)

ται ακόμα, παληότερα, λένε, ήταν ἀμπέλια.

Β ο υ ι δ ο υ μ ά τ ¹⁸ (στοῦ), στὸ Βοῖδομάτι. Τὸ ποτάμι πὺν πηγάζει ἀπὸ τὸ Νότιο τμήμα τῆς Τύμης στὴ περιοχὴ τοῦ Βραδέτου, διασχίζει τὴ χαράδρα τοῦ Βίκου, ἐνώνεται μὲ τὸν Ἀῶο στὸν Κάμπο τῆς Κλειδωνιαβίστης καὶ Γορίτσας, ἐν συνεχείᾳ μπαίνει στὸ Ἀλβανικὸ ἔδαφος καὶ χύνεται εἰς τὸ Ἀδριατικὸν Πέλαγος πρὸς Βορρᾶν τοῦ Κόλπου τῆς Αἰλῶνος.

Οἱ κύριες πηγές του εἶναι μεταξὺ Παπίγκου καὶ Βετσκοῦ, κάτω ἀκριβῶς ἀπὸ τὸ «Κόκκινο Λ'θάρο».

Διὰ περισσότερες πληροφορίες βλέπε ἴδιο Κεφ.

Β ο ρ ί λ α ς, ὁ, στὸν Βορίλα. Θέση καλλιεργουμένη (N). Ἡ λέξη, μᾶλλον ὀρθὰ σχετίζεται μὲ τὴ Ρουμανικὴ Borila (Νότιος ἄνεμος).

Β ί κ ο υ ¹⁹ (στοῦ), στὸ Βίκο. Ἡ περίφημη μεγάλη χαράδρα Ν.Α. τοῦ Παπίγκου, ἔχει βάθος ἀπὸ 500—1.000 μ. καὶ μῆκος 25 περίπου χλμ. Ἀρχίζει ἀνάμεσα ἀ-

Χρ. Α. Ἀλβαν. BURILEJA καὶ BURILE = Τὸ βαρέλι. Βορίλας, ὁ, στὸν Βορίλα. Θέση καλλιεργουμένη (N). Ἡ λέξη, μᾶλλον ὀρθὰ, σχετίζεται μὲ τὴ Ρουμανικὴ Borila (Νότιος ἄνεμος). Βλ. Η.Ε. τόμ. ΙΑ' σελ. 426 «Τοπωνυμικὴ τῆς ποτε Ἐπαρχίας Κουρέντων» ὑπὸ Στεφ. Μπέττη, δημ.)λου.

18. α) Σπ. Στούπη «Πωγωνησιακὰ - Βησσανιώτικα», τόμος Β' σελ. 45, 46. (...Ἵπληρχε καὶ χωριὸ Βοῖδομάτι ὅπου τὰ Τσαρσλανίτικα καλὶθια. Τὶς γαίες του τὶς ἄρπαξαν οἱ Καραμουρατίτες καὶ Κολωνιάτες, τὶς ὁποῖες ἀργότερα πούλησαν σὲ Τσαρσλανίτες. Πάντως ὁριστικὰ ἐγκατελείφθη ἀπὸ τοὺς κατοίκους του τὸ 1861. Τὸ ὄνομα Βοῖδομάτι πιθανὸν νὰ προέρχεται ἀπὸ ποικιλία ἀμπέλου καλουμένη Βοῖδομάτι, πὺν ἴσως κατὰ πρό-
τίμησι νὰ ἐκαλλιεργεῖτο ἐκεῖ. Ὁ κάμπος Βοῖδομάτι ὑπολογιζόμενος σὲ 1.500 στρέμματα ἐλέγετο τῆς «Κυρᾶς», ἐπειδὴ προφανῶς ἀνῆκε σὲ κάποια Τούρκισσα, ἄλλο δὲ μικρὸ τμήμα του ἐλέγετο τοῦ «Ταουλᾶ» ἀπὸ τὸ ἐπώνυμο ἴσως παλαιοῦ ἰδιοκτήτου).

β) Π. Ἀραβαντινοῦ: Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, ἔκδ. 1856, σελ. 33. (...Βοῖδομάτι. Κλάδος τοῦ ποταμοῦ Βωβούσης (ἰδὲ Ἀῶος) καὶ θέσις ὅπου ἀρχαίως πόλεως ἐρείπια σώ-
ζονται...).

γ) Γ. Λαμπρίδου: Ζαγοριακά, τόμ. Α' ἔκδ. 1889, σελ. 18. (...Τὸ δυτικὸν τοῦ Ζαγορίου ποταμοῦ εἶναι αὐτὸς ὁ Βος παραπόταμος τοῦ Ἀῶου ἐν Ζαγορίῳ, ὁ εἰσερχόμενος εἰς τὴν κατανυκτικὴν αὐτοῦ χαράδραν, λαμβάνει τὸ ὄνομα αὐτῆς, Βίκος ἐπιλεγόμενος, ἐ-
νοῦται δὲ κατὰ τὴν ἔξοδόν του καὶ παρὰ τὴν ἀριστερὰν αὐτοῦ ὁχθὴν ὑπὸ τὸ Βιτσικὸν μετὰ πολλῶν αὐτόθι ἐκ τῆς ἀναθροσγώντων ὑδάτων, δι' ἅπερ ἴσως ὁ Ποικεβὶλ ὡς ὁ πογείως ἔχον πηγὰς ἐθεώρει τὸ ποτάμιον τοῦτο, ἐξερχόμενον δ' ἐκ τῶν καθέτων καὶ ἀποκρήμνων τοῦ Ζαγορίου βράχων ἀποκαλεῖται Βοῖδομάτι ἐκ τοῦ παρακειμένου ἀρι-
στερῆ ὁμωνύμου καὶ διαλυθέντος χωρίου τοῦ τμήματος διέρχεται γέφυραν ὑψηλὴν καὶ στενὴν ἐν τῷ μέσῳ πλατάνων καὶ χύνεται εἰς τὸν Ἀῶον...).

19. α) Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλοπ., τόμ. Ζ' σελ. 273. ι) Βίκος (ὁ) (VICIA) = Γένος φυτῶν τῆς οἰκογενείας τῶν ἐλλοβοκάρπων. ιι) Βίκος (ὁ) = Πήλινον δοχεῖον (Ἡρόδ. Α' 194). Ὁ Ἡσύχιος καλεῖ τὸν βίκον «στάμνον μὲ λαβάς»... β) Γ. Λαμπρίδου, ἐνθ. ἀν. ἔκδ. 1870, σελ. 11—12. (...Ἀρὰ γε ἡ λέξις Βίκος πόθεν παράγεται; Εἶναι Λατινικὴ; Ἑλ-
ληνικὴ; ἐπειδὴ ὡς καταφύγιον πολλῶν χριστιανῶν ἐχρησίμευσεν; Καθ' ἡμᾶς ἡ λέξις εἶναι ὅπως καὶ τῶν πλείστων τοποθεσιῶν τοῦ Ζαγορίου, σλαβικὴ, σημαίνουσα τόπον ἡ-
χώδη...)

πό τὰ χωριά Βίτσα καὶ Κουκούλι καὶ καταλήγει μεταξὺ Παπίγκου καὶ Βετσικοῦ.
Διὰ περισσότερες πληροφορίες βλέπε ἴδιο Κεφ.

Β α ρ τ α τ λ ά ζ ι ν α (στ'), στοῦ (ἢ στὸ) «ζωνάρι» τ' Βαρτατλάζινα, Α. τοῦ Μ.Π.

Β α ρ α β ᾱ²⁰ (στ'), στοῦ Βαραβᾶ. Καλλιεργήσιμη ἄλλοτε περιοχή.

Β λ η σ ι ά ν ' (στ', στοῦ, ἢ στὴ) Βλησιάνη. Τοποθεσία στὸ «Βουνό».

Β ο ύ λ σ τ ι ς (στ'), στὶς Βοῦλστες. Τοποθεσία πάνω ἀπὸ τὸ Μ. Π. ἀνεβαίνοντας γιὰ τὴ Ραδόβολη, δεξιὰ τοῦ Τράφου, ἄλλοτε ἐκαλλιεργεῖτο.

Β ρ ά ν σ τ α²¹ (στ'), στὴ Βράνιστα. Μικρὴ, καλλιεργήσιμη ἀκόμα, περιοχή Ν. τοῦ Μεγ. Π.

Β ' ν ὸ (στοῦ), στὸ Βουνό. Ἀπροσδιόριστη περιοχή μετὰ τὰ Ἑλατα, Β. τοῦ Μεγ. Π.

20. Βλέπε «Προικοσύμφωνα» ὑπ' ἀριθμ. 2.

21. α) Κ. Δ. Στεργιοπούλου, περιοδ. «Ἀθηνᾶ» τόμ. 46, σελ. 245. (...Βράνιστα (ἢ): ι) ἰ) ἀπὸ τὸ σλ. VRANA = κορώνη, καρακάξα; κατὰ τὸν Μ. Α. SELISCEV. ιι) Ἀπὸ τὴν ἁλβ. λ. βρανές ποὺ σημαίνει κατηφής καὶ συνοφρυωμένος; Κατὰ τὸν HAHN. ιιι) Ἀπὸ τὸ ὄνομα Βρανᾶς;

... Τοπωνυμίας δὲ μὲ τὴν παραγωγικὴν ταύτην κατάληξιν - ιστα, εἶναι συνηθέσταται εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κατὰ τοῦτο δὲ δυνάμεθα νὰ καθορίσωμεν τὴν θέσιν τῆς καταλήξεως ταύτης εἰς τὰς ὀνομασίας τῶν τόπων: δὲν προσετέθη αὕτη εἰς Σλαβικὰς μόνον λέξεις, αἱ ὁποῖαι σπανίζουν ὡς τοπωνυμίας, ἀλλὰ καὶ εἰς λέξεις Ἑλληνικὰς χρησιμοποιημένας ὡς τοπωνυμίας, πρὶν ἢ ἀκόμη οἱ Σλάβοι κατέλθουν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Μία τῶν τοπωνυμῶν τούτων εἶναι καὶ ἡ Βράνιστα.

β) Κουρίλα Εὐλογίου: Τὸ Κράτος τῆς ἀληθείας, Ἀθῆναι, 1914, σελ. 283.

(... Ἀλλὰ πλὴν τούτου τὸ «στά», ἡ σπουδαιότερα τῶν θεωρουμένων σλαβικῶν καταλήξεων, δὲν εἶναι πάντοτε σλαβική. Εἶναι καὶ ἀρχαία ἰλλυρική, ὡς ἀπέδειξεν ὁ KRAHE (DIE ALTEN BALKANILLTRICHEN GEOGRAPH. NAMEN 1925, σ. 68—71), καὶ διεστανρώθη πρὸς τὴν σλαβικὴν, ὡς μαρτυροῦσιν ἀρχαῖαι τοπωνυμίας καὶ ἔθνη, Λάδεστα, Τεδίαστον, Πενέσται, Πιροῦσται, Δυέσται, Ἑθνέσται, Ὀρέσται, Λυγκησταί, Βράτζιστα (Προκοπ. Ἀνέκδ. 4,4 κ.τ.τ.).

(... Ἐξ ἀμαθείας ἐπίσης συνηθίσασμεν τὰς καταλήξεις -ιστα καὶ λέγεται -ιστα, νὰ θεωρῶμεν σλαβικὰς καὶ χωρὶς νὰ ἐξετάσωμεν τὰς οὕτως ληγούσας τοπωνυμίας εἰς τὰς σλαβικὰς...). Ἐνθ. ἀν. σ. 284.

(... ἡ δὲ -ιτσα, ιστα προέρχεται ἐκ τῶν διπλῶν σσ, ττ, ἅπερ ἀναντιλέκτως ἐξεφωνοῦντο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις διαφόρως τοῦ ἀπλοῦ τ ἢ σ). Ἐνθ. ἀν. σ. 284.

γ) Γκισδαβίδη Ἀπ. «Τὸ Μελένικον», ἔκδ. Γ' Θεσ(ν)ίκη σ. 85.

(... Μερικαὶ λέξεις εἰς -ιστα λήγουσαι παραδέχονται ὅτι εἶναι σλαβικαί, Σιάτιστα, Νιάουστα, Βίστριτσα παρὰ τὸ Παγγαῖον, Βοδόβιστα παρὰ τοὺς Φιλίππους, Πράβιστα νῦν Ἑλευθερούπολις, Προβίστα παρὰ τὴν Ζίνην, δὲν ἤμπορεῖ νὰ εἶναι σλαβικαί. Ἄπειρα εἶναι τὰ χωρία μὲ τὴν κατάληξιν αὐτήν. Ἐπομένως ὅλα τὰ χωρία μας ἐπειδὴ συγγενεῶν ὡς πρὸς τὴν κατάληξιν, πρέπει νὰ τὰ λέμε σλαβικά;...).

Β ρ υ σ ο ύ λ ι ς²² (στ'ς), στις Βρυσούλες. Τοποθεσία Ν. τοῦ Μεγ. Π., ὅπου υπάρχουν πολλές μικρές πηγές (βρύσες).

Β ρ υ σ α ν τ ρ α γ κ ὸ ν²³ (στ'), στὴ βρύση τοῦ(;) Σιαντραγκόνη. Ἡ βρύση καὶ ἡ μικρὴ γύρω περιοχὴ μὲ τοὺς κήπους, Δ. τοῦ Μπούναρης.

Σήμερα, μόλις καὶ μετὰ βίας παραμένει στὴ θέσι της ἡ ἄσπρη σκαλιστὴ πέτρα (βρύση), οἱ δὲ κῆποι ἔχουν ἐγκαταλειφθῇ.

Β α γ γ ε λ ί σ τ ρ ι α²⁴ (στ'), στὴν Εὐαγγελίστρια. Τὸ εἰκόνισμα τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἀκριβῶς κάτω ἀπὸ τὸ Κόκκινο Λ'θάρ' καὶ ἡ περιοχὴ γύρω.

Λένε, ὅτι χτίστηκε τὸ εἰκόνισμα αὐτὸ πρὸς τιμὴν τῆς Παναγίας, ἐπειδὴ στὸν πελώριο καὶ ἀπότομο πέτρινο ὄγκο μὲ τὸ κόκκινο χῶμα, φαίνεται ἀπὸ μακριὰ σὰν νὰ εἶναι ζωγραφισμένη ἡ Παναγία μὲ ἀνοιχτότερο, πρὸς τὸ ἄσπρο χρῶμα.

Πάντως, γεγονὸς εἶναι, ὅτι στὸ Κόκκινο Λ'θάρ' οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ μας, πολλές φορές, ὅταν κινδύνευαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἢ ληστές, κατέφευγαν ἐκεῖ γιὰ νὰ σωθοῦν.

Β ι τ μ á ν ι α (στ'), στὴ Βιτμάνια. Βοσκήσιμη (ἄλλοτε καλλιεργήσιμη), περιοχὴ Α. τοῦ Μ.Π.: ὅπου ὑπάρχει καὶ ὁ πιὸ μεγάλος μορτζίνος, ὁ ὁποῖος διακρίνεται χαρακτηριστικὰ ἀπὸ παντοῦ. Πολλοὶ λένε τὴν τοποθεσίαν αὐτὴ «στοὺν Κέδρου», ἐπειδὴ μορτζίνος καὶ κέδρος εἶναι συγγενῇ δένδρα. Βλέπε καὶ λ. Κέδρος.

Γ κ ρ ι τ ζ α λ ω τ ῆ (στ', στὴν, ἢ στοῦ) Γκριτζαλωτῆ = Ὁβίρα στὸ ποτάμι, ἀπέναντι ἀπὸ τὸν μύλο τοῦ μοναστηριοῦ τ' Ἀγίου Μηνᾶ.

Γ ο ύ ρ ι ς²⁵ (στ'ς), στις Γοῦρες. Τοποθεσία Ν. τοῦ Μεγ. Π., βοσκήσιμη περιοχή κατὰ τὸ χεῖμῶνα.

Γ α ρ γ α ρ ὸ²⁶ (στοῦ), στὸ Γαργαρό. Θέσις ὅπου πηγάζει ἄφθονο νερὸ καὶ «γάργαρο» νερό, λίγο πιὸ κάτω ἀπὸ τὸ «Χούχλακα»^{26α}. Τὸ λένε ὅμως καὶ Γοργολό. Καλλιεργήσιμη ἄλλοτε περιοχὴ.

22. Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν.

23. Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν. σελ. 97.

(...Βρυσιαντραγκόν' ἀντὶ βρύσ' τοῦ Σιαντραγκόνη, ὥσπερ ὄντως καὶ ἀνέγνωσα αὐτὴν εἰς προικοσυμβόλαιον τοῦ 1813. Ἐν ταύτῃ μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, ἐκλιπόντος πρὸ πολλοῦ τοῦ ἰδρυτοῦ καὶ λησμονηθέντος τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ συνεσωματώθη ἡ λ. βρύσ' μετὰ τούτου εἰς ἓν ὄνομα, ἡμῶν δὲ καὶ ἡ ἔννοια τῶν συνθετικῶν του μερῶν. Εἰς τοῦτο συντελεῖ καὶ ἡ ἐκπτώσις τοῦ ρ. Βρυσιαντραγκόν; κατ' ἀνομοίωσιν...). Γκριτζαλωτῆ στ', στὴ ἢ στοῦ Γκριτζαλωτῆ = Ὁβίρα στὸ ποτάμι, ἀπέναντι ἀπὸ τὸ μύλο τοῦ μοναστηριοῦ τ' Ἀγίου Μηνᾶ.

* «...Ἴσως νὰ εἶναι κυριωνυμία καὶ νὰ θυμίζῃ κάποιον Γρίτζαλη, ἴσως ὅμως νὰ ὀφείλεται καὶ σ' ἄλλη αἰτία. Ἡ λ. γκριτζάλα (ἢ) = γκρίνια (Λάκκα Σουλίου), γκριτζέλος (δὲ = γκρινιάρης (Τζουμέρκα). (Ἀγγ. Ν. Παπακώστα: «Ὁ Βοϊδομάτης καὶ τὰ μνημεῖα του», Ἀθήναι, 1961, σελ. 12).

24. Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν.

25. α) Κ. Δ. Μέρτζιου: ἔνθ. ἀν. (...Ροιμ. GURA = Στόμιον, ἄνοιγμα, χάσμα, κοιλότης ἢ ἀπὸ τὴν Ἀλβαν. GURRE—A = Πηγὴ μὲ ἄφθονο νερό...).

β) Χρ. Α. ἔνθ. ἀν. (...GURRE—A = Πηγὴ).

26. Χρ. Ρεμπέλη: ἔνθ. ἀν. σ. 261. Χωρὶς ὅμως νὰ ἔχει σχέσι μὲ τὴν τοποθεσίαν ποῦ γίνεται λόγος.

26α. Προικοσύμφωνα ὑπ' ἀριθμ. 2.

Γ ε λ α δ μ ο υ ν ²⁷ (στ'), στή Γελαδομονή. Τοποθεσία στο «Βουνό», πίσω από τη «στρούγκα», στα σύνορα Κλειδονιαβίστης και Παπίγκου.

Γ ι α λ ή μ' τ ο υ μ ν ή μ α ²⁸ (στοῦ), στοῦ Γιαλή το μνήμα. Θέσις, μόλις αρχίζει το 'Αγκάθ' μετά τη Στρούγκα, όπου εκεί κάποτε σκοτώθηκε κάποιος Τούρκος ονόματι Γιαλήμ. Σήμερα φαίνονται ακόμα οι πέτρες ὅχι ἀπὸ ἓνα τάφο, ἀλλὰ ἀπὸ τέσσερες. Ἡ περιοχή αὐτὴ ἐκαλλιεργεῖτο ἄλλοτε.

Γ κ ο υ β α ²⁹ (στ'), στή Γκούβα. Ἡ βρύση καὶ ἡ μικρὴ γύρω περιοχή με τοὺς κήπους Β.Α. τοῦ Μεγ. Π., πηγαίνοντας γιὰ τὸ Μ.Π.

Γ κ ο ρ τ ζ ι ἐ ς (στ'ς), στὶς Γκορτζιές. Τοποθεσία Δ. τοῦ Μεγ. Π., ὅπου φυτρώνουν πολλὲς ἀγριαχλαδιές (γκορτζιές)³⁰. Στὸν ἴσκιό τῆς πρὸ μεγάλης γκορτζιάς, ξαπόστεναν οἱ πεζοπόροι κάποτε.

Γ κ ο υ β ο υ σ η τ ῖ τ σ α (στ'), στή Γκουβοσητίτσα. Τὸ πρῶτο «ζωνάρι» πάνω ἀπὸ τὸν Κούπο.

Γ λ υ κ ο υ ν έ ρ' (στοῦ), στὸ Γλυκονέρι. Βλ. λ. Ποτσιῶνος.

Γ κ ο υ μ ά ν ι α (στ'), στή Γκουμάνια. Βοσκήσιμη περιοχή πολὺ χαμηλότερα ἀπὸ τὴν τοποθεσία «Τεῖχος».

«Στ' Γκουμάνια, ὁδὸς ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Παπίγκου. Ἴσως νὰ εἶναι κυριωνυμία καὶ νὰ θυμίζει κάποιον Γκουμάνια, ἴσως νὰ ὀφείλεται καὶ σ' ἄλλη αἰτία. Γκουμνάω = Χτυπῶ, ἀντηχῶ (Λάκκα Σουλίου)^{30α}.

Δ α δ ι ἐ ς τ' ς Ν τ α λ ι α ν τ ὀ ρ ι ν α ς ³¹ (στ'ς), στὶς Δαδιές τῆς Νταλιαντόρινας. Λίγα ἀπομονωμένα πεῦκα (δαδιές) ἀριστερά, ἀνεβαίνοντας τὴ ράχη «'Αγκάθι». Πῆρε τὴν ὀνομασία ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἰδιοκτήτου.

Δ ρ α κ ὀ λ ι μ ν ³² (στ'), στή Δρακόλιμνη. Ἡ λίμνη ποὺ ὑπάρχει σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς κορυφές τῆς Τύμφης. Διὰ περισσότερες πληροφορίες βλέπε ἴδιο Κεφ.

27. α) Γ. 'Αγναν. ἐνθ. ἀν. (...Θέσις ὅπου μονάζουν (σταλίζουν) ἀγέλαι ζώων...).

β) Κ. Δ. Στεργιοπούλου: 'Ηπειρ. Χρ. 1934 σελ. 229 (...«Γελαδομονή», τοποθεσία στὸ χωριὸ Μελισσόπετρα).

28. Γ. 'Αναγν. ἐνθ. ἀν.

29. Κ. Δ. Στεργ. ἐνθ' ἀν. σελ. 232, 235. (...Περὶ τῆς προελεύσεως τῆς λ., τρεῖς εἶναι αἱ γνώμαι: 'Ο ΜΕΤΕΡ (ALB. WORTERBUH) παράγει ἐξ αὐτῆς τὸ ἄλβαν. GUVÉ. 'Ο ΜΥΡΝΟΥ (RUNS. LE HUWORTER IN NEUTR) θεωρεῖ αὐτὴν ρομανικὴν, ὁ δὲ SOPHOCLES (GREEK LEXICAN OF THE ROMAN AND BYZANTINE PERIODS, BOSTON, 1870), θέτει τὸν τύπον γουβάς, θεωρῶν αὐτὴν Χαλδαϊκὴν. 'Αναμφιβόλως ἡ ἡμετέρα λέξις εἶναι συνήθης εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους.

30. Κ. Δ. Στεργ. ἐνθ. ἀν. σελ. 232. (...Γκορτζιά, εἶναι ἡ ἀγριαπιδέα, PTRUS SOLICIFORMIA (Χελδράιχ 1910). Ἡ λέξις κατὰ ΜΕΤΕΡ (NEUGR. STUD. 11,65) εἶναι ἁλβανικὴ ἐκ τοῦ GORITSE = HOLRBINE, θεωρεῖ δ' αὐτὴν βλαχικὴν. 'Ο ΜΥΡΝΟΥ (RUN. LEHNW. IN NEUGR).

30α. 'Αγγ. Ν. Παπακώστα: «'Ο Βοῖδομάτης καὶ τὰ μνημεῖα του», 'Αθήναι 1961, σελ. 12.

31. Γ. 'Αναγν. ἐνθ. ἀν.

32. Ν. Πολίτου: Παραδόσεις, τόμ. Α', σελ. 272.

Ἐ λ α τ α (στά). Ἡ μοναδική δασωμένη περιοχή ἀπὸ πεῦκα καὶ ἔλατα Β. τοῦ Μεγ. Π.

Ζ ο υ ν ά ρ ι α³³ (στά), στὰ Ζωνάρια. Οἱ ὁμαλότερες διαβάσεις σὲ ἀπόκρημνα μέρη ἀπ' ὅπου μὲ δυσκολία περνᾶνε ἀγρίμια καὶ ντόπιοι τσοπαναρέοι. Τέτοια «ζωνάρια» ὑπάρχουν πάρα πολλὰ στὶς ἀπόκρημνες ὄχθες τοῦ Βοῖδομάτη, τοῦ Βίκου, στὸν Κοῦτο καὶ ἄλλου. Φυσικὰ ἡ ὀνομασία αὐτὴ εἶναι γενικὴ, γιατί τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ ἔχει τὴ δική του. Ἀπὸ μακρυνὰ φαίνονται στ' ἀλήθεια σὰν ζωνάρια.

Ζ ο υ ρ ο υ π ο ύ λ' (στ'), στὴ Ζουροπούλη. Λέγεται καὶ στὸν πληθυντικὸ, «στ'ς Ζουροπούλεις». Καλλιεργήσιμη παληότερα περιοχή Β. τοῦ Μ.Π. καθὼς ἀνεδαίνουμε γιὰ τὴ Ραδόβολη.

Ἴ τ α μ ο υ (στοῖν), στὸν Ἴταμο. Θέσις στὰ Νιγραβιώτικα, Β.Δ. τοῦ Μεγ. Π., λέγεται ἔτσι ἀπὸ τὸν μοναδικὸ ἴταμο (εἶδος δένδρου) ποὺ ὑπάρχει ἐκεῖ.

Κ α ν ν α β ί σ τ ρ ι ε ς³⁴ (στ'ς), στὶς Κανναβίστριες. Θέσις Β. τοῦ Μεγ. Π., ὅπου, καθὼς διηγοῦνται οἱ παλαιοί, ὑπῆρχαν νεροτριβιές γιὰ καννάβινα ὑφάσματα κυρίως.

Κ ά ν ν α λ ι ε ς (στ'ς), στὶς Κάνναλες. Θέσις ἀπόκρημνη Β. τοῦ Μεγ. Π., ἀπ' ὅπου τὰ νερὰ τοῦ Χοιχλαχα, καθὼς περνοῦν, σχημάτισαν τόσο στενὲς διαβάσεις ποὺ μοιάζουν σὰν κάνναλες. Στ' ἀπόκρημνα αὐτὰ στενὰ μέχρι πρὶν λίγα χρόνια, σίχναζαν πολλὰ περιστέρια ἄγρια. Σήμερα δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνα.

Κ ο υ π ρ ί γ κ ο υ³⁵ (στοῦ), στὸν Κουπρίγκο ἢ στὸν Κοπρίγκο. Βοσκήσιμη περιοχή στὸ «Βοινὸ» Β. τοῦ Μεγ. Π., παληότερα τὴν καλλιεργοῦσαν.

Κ ο ύ ν ι ε ς (στ'ς), στὶς Κοΐνιες. Βοσκήσιμη περιοχή.

Κ ο ύ λ α (στ'), στὴν Κοῦλα. Ἡ ψηλότερη κορυφὴ τοῦ βουνοῦ Β. τοῦ Μεγ. Π. στὰ σύνορα μὲ τὴν Κλειδονιάβιστα, πάνω ἀπὸ τὰ «Γκόλια Ἐλατα».

Κ ο ὕ π ο (στοῦ)³⁶, στὸν Κοῦτο. Ἡ μεγαλύτερη χαράδρα Α. τοῦ Μ.Π.

33. Γ. Ἀναγν. ἐνθ. ἀν.

34. Γ. Ἀναγν. ἐνθ. ἀν., ὁ ἴδιος ἐξ ἄλλου, ἀναφέρει, (βλέπε καὶ Προικοσύμφωνα ἐπ' ἀριθ. 3, ὅτι «Κανναβίστια = Κῆπος ἐν ᾧ ἐκαλλιεργεῖτο κάνναβις». Καὶ ἐρωτᾶται, τί ἦταν νεροτριβιές ἢ κῆποι;

35. Πάνη Κορδάτου: «Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βόλου καὶ Ἀγινῆς», σελ. 534. (...Ἐτιμολογώντας τὴ λ. ΚΑΠΟΥΡΝΑ, χωρὶς τῆς ἐπαρχίας Βόλου, γράφει: «Οἱ Βυζαντινοὶ λόγιοι καὶ οἱ γραφιάδες τοῦ Πατριαρχείου ἔγραψαν Κάπραινα, ἐτιμολογώντας τὸ ἀπὸ τὸ κάτρος = ἀγριογοῦφονο. Στὰ βλάχικα ὁμοῦς κάτρα = γίδα καὶ κάτραινα = γιδόμαλλο. Μπορεῖ λοιπὸν τὸ τοπωνύμιον αὐτὸ Κάπουρνα, νὰ εἶναι βλάχικο καὶ νὰ σημαίνει γιδοχώρι ἢ κάτι τέτοιο. Μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα Κάπουρνα, ὑπάρχει καὶ χωριὸ κοντὰ στὴ Λεβαδιὰ. Ἄν τὸ ἀρχικὸ ἦταν Κόπραινα, τότε ἐτιμολογεῖται ἀπὸ τὸ σλαβικὸ κοπρίβεν = τσιγκνηδότατος ἢ ἀπὸ τὸ κοπρίνεν = μεταξότατος».

36. α) Κοραῖ «Ἀπαντα», σελ. 203—206.

(...ΚΟΡΠΑ, εἶδος ἀγγείου χρήσιμον νὰ κρατῇ νερόν, ἔχον χεῖλη χαμηλὰ καὶ πλατύτερα τοῦ πάτον (TASSE). Ὁ σχηματισμὸς τῆς λέξεως εἶναι Δωρικῆς ἢ Αἰολικῆς διαλέκτου, ὅθεν οἱ λατῖνοι ἔλαβον τὸ CUPA (ἰταλ. COPPA) ἀπὸ τὸ Κῦπη, τοῦ ὁποῖου μὲ-

Κ ρ ά κ ο υ ρ α³⁷ (στά), στά Κράκουρα. Τοποθεσία στο Μ.Π.

Κ ο κ κ ι ν ό η (στού), στον Κοκκινόη. Τοποθεσία καλλιεργήσιμη στα «Σελ-
λά». Πήρε την ονομασία από το χρώμα του εδάφους που είναι κόκκινο (πηλός).

Κ ό η (στ'), στοῦ Κόη. Βοσκήσιμη περιοχή για τὸ χειμῶνα Ν.Δ. τοῦ Μ.Π.
«Κῶς, τὸ πρόβατο, Κᾶρες (Κρατ. 7,370, Μ. Ζηνοβ. 4,64 κλπ.).

«ALTTURK. Κόϊ, πρόβατον (HOMMEL, US. 225). Κόι - μόας (LANCKO-
ROUSKI PISID. 87). Κώ - αρμυς. Κίλιξ (SUNDWALL, LTK. 75 - Κριός -
Έρμης) προβλ. Γερμ. KUH, COW: SASKR. GOW, SUMER UND ALTAEG.
GU - STIER (HOMMEL, US 109)^{37α}.

Κ α ρ α π λ ι ά κ ο υ ς τ ο ὺ χ ο υ ρ ά φ' (στ'ς), στῆς Καραπλάκως τὸ χω-
ράφι. Τὸ μεγαλύτερο χωράφι μιᾶς ἄλλοτε καλλιεργήσιμης περιοχῆς στὸ «Βουνό» στὸ
«Μπάλιζιο». Πήρε τὴν ονομασία ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας στὴν ὁποία ἀνῆκεν.

Κ λ ι φ τ ό β ρ υ σ' ἢ Κ λ ι φ τ ό β ρ υ σ ι ς³⁸ (στ' ἢ στ'ς), στὴν Κλεφτό-
βρυση ἢ στὶς Κλεφτόβρυσες. Πολλὲς πηγὲς μὲ ἐξαιρετικὸ νερὸ πίσω ἀπὸ τὴ Στρούγ
κα τοῦ Μεγ. Π.

Κ έ δ ρ ο υ (στού), στὸν Κέδρο. Περιοχὴ καλλιεργήσιμη ἄλλοτε Α. τοῦ Μ.Π.
Πήρε τὴν ονομασία ἀπὸ τὸ μεγαλύτερο καὶ ἀπομονωμένο μурτζίνο ποὺ ὑπάρχει ἀ-
κόμα ἐκεῖ. Βλ. καὶ λ. Βιτμάνια.

νον τὸ παράγωγον ὑποκοριστικόν, κύπελλον (εἶδος ποτηρίου), σώζεται σήμερον εἰς τὰ
Ἑλληνικά Λεξικά. Τὸ Κύπη παράγεται ἀπὸ τὸ κύπτω, ἐπειδὴ ἡ κούπα εἶναι κυπτὴ καὶ
ἡ καμπύλη ἔξωθεν. Ἀπὸ τὸ Κύπη εἶναι τῶν Γάλλων καὶ τὸ COUPE καὶ τὸ CUVE ἀπὸ
τὸ κύπελλον, τὸ COUPELIE (ἀγγεῖον χημικόν) καὶ τὸ COUPOLE... ὁ θόλος, τὸν
ὁποῖον οἱ Ἱταλοὶ ὀνομάζουσι CUPOLA...

Δι' αὐτὸ καὶ τὰ κυφὰ ἢ κυρτὰ κεραμίδια, τὰ σκεπάζοντα τὰς στέγας τῶν οἰκιῶν, ὀνομά-
ζονται Κούπα, ἀπὸ τὸ προπερισπώμενον Κοῦπος. Τὸ δὲ Κοῦπος, ἐπίθ. ὀξύτονον, σημαίνει
αὐτὴν τὴν Κοῦπαν ἢ τὸ Κύπελλον, ἢ ἄλλο τι ἀγγεῖον ὁμοίωσχημον, ἀνεστραμμένον ἄνω.
κάτω τοῦ ὁποίου τὴν σημασίαν δὲν ἐννόησεν ὁ Δουγγάκιος (λεξ. χωνήν) εἰς τὸ παράδει-
γμα τοῦτο, «ἐπίθετες ἐπάνω αὐτὴν χωνήν κουπόν», τοῦτο σημαίνει, ἐπίβαλε χωνίον ἄνω
κάτω γυρισμένον, ὥστε τὸ μὲν ἀνοικτὸν καὶ πλατὺ τοῦ μέρους νὰ ἐγγίξῃ τὴν γῆν, τὸ στε-
νόμακρον αὐτοῦ σωληνάριον νὰ κατευθύνεται πρὸς τὰ ἄνω.

Ἀπὸ τὸ Κουπός παράγεται τὸ σύνθετον ἐπίρρημα, ἐπίκουπα (χινδ. πίκουπα), ἡγουν ἄνω-
κάτω, σκυπτὰ εἰς τρόπον κούπας γυρισμένης ὡς ἀπὸ τὸ Κοῦπα τὸ Κουπανοσάνιδον...)

β) Ι. Θωμοπούλου «Πελασγικά» σελ. 486.

«Κούπα (ἡ) = Κύβη, θόλος...»

γ) Χρ. Α. ἔνθ. ἄν. (KUPE—A καὶ KUPA = Ποτήριον, κοιν. κούπα (Λατ. CUPA...).

37. Κ. Δ. Μέρτζιου: «Συμβολὴ εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῶν ξενικῶν τοπωνυμιῶν»,
(... Ἀλβ. GRTKORE = Μικρὰ κοιλὰς εἰς τὴν κορυφὴν βουνοῦ μὲ λειβάδι. Εἰς τὴν ἀρχ.
Ρουμ. GRIJAC = σταυροειδὴς καὶ GURA (Ρουμ.) = χάσμα, ἄρα Κριάκουρα = σταυ-
ροειδὲς χάσμα: ἀποκλίνει ὑπὲρ τῆς πρώτης ἐρμηνείας...).

37α. Ἀπολλοδώρου Βιβλιοθήκη, ἐκδ. Ζαχαροπούλου, μετάφρ. Πετρίδου, Ἀθήναι 1989, στ.
137, σελ. 268, ὑποσημείωσι μεταφραστοῦ.

38. Γ. Ἀναγν., ἔνθ. ἄν.

Κ λ ι ν ο υ β ὸ³⁹ (στού), στο Κλινόβο. Περιοχή Β. τοῦ Μεγ. Π., ἡ ὁποία μέχρι τὰ τελευταῖα χρόνια ἐκαλλιεργεῖτο. Ἐδῶ, κατὰ τὸν Λαμπρίδη, ἦταν τὸ χωριὸ Κλινόβο⁴⁰.

Κ ε ι θ ι λ ἄ κ κ ο υ (στούν), στὸν Κειθελάκο. Ὁ δεύτερος κατὰ σειρὰν λάκκος μετὰ ἀπὸ τὸ λάκκο τῆς «Σιαντραγκόν'ς», Δ. τῆς Μπούναρης.

Κ α τ ο υ λ ἄ κ κ ο υ⁴¹ (στούν), στὸν Κατωλάκκο. Περιοχή με κήπους καὶ ὁ λάκκος Β. τοῦ Μ.Π.

Κ ο υ ν τ ο υ λ ἄ κ κ ι α (στά), στά Κοντολάκκια. Θέσις ἔξω ἀπὸ τὴ Μπούναρη, ὅπου ὑπάρχουν πολλοὶ καὶ μικροὶ (κοντοὶ) λάκκοι.

Κ ο υ τ σ ο υ π ῖ λ α κ α (στά), στά Κουτσοπίλακα. Οἱ ὄχτες ἀπὸ τὰ «Κοντολάκκια», πὺν εἶδαμε παραπάνω.

Κ ρ υ ψ ι ἄ ρ ι ς (στ'ς), στίς Κρυψιάρες. Τοποθεσία στο Βουνὸ Β. τοῦ Μεγ. Π. πίσω ἀπὸ τὴ Στρούγκα, ὅπου καὶ οἱ πηγὲς Κλεφτόβρυσες. Ἄλλοτε ἦταν καλλιεργήσιμη ἔκτασις.

Κ α λ ο υ ῖ ρ κ ὸ (στού), στο Καλογερίκο. Τοποθεσία πίσω ἀπὸ τὴ Στρούγκα, Β. τοῦ Μεγ. Π., στά σύνορα Παπίγκου καὶ Κλειδωνιαβίστης.

Κ ρ α ν ι ἔ ς (στ'ς), στίς Κρανιές. Τοποθεσία, κατεβαίνοντας πρὸς τὴ Λόμ' ἀριστερά.

Κ α λ ὺ β ι ς (στ'ς), στίς Καλύβες. Τοποθεσία, ἡ ἴδια πὺν λέγεται καὶ Κρυψιάρες, βλ. λ.

Ἐδῶ ὑπῆρχαν πράγματι καλύβες, γιατί φαίνονται καὶ σήμερα οἱ γκρεμισμένοι τοῖχοι.

Ὅποωδήποτε θὰ πρέπει νὰ ὑπάρχει κάποια σχέσι μετὰ τῶν λέξεων, Καλύβες, Κρυψιάρες καὶ Κλεφτόβρυσες.

Κατὰ τὸν Λαμπρίδη, ἐδῶ ὑπῆρχε τὸ χωριὸ Καλύβες⁴².

Ἐπίσης ὑπάρχει καὶ ἄλλη τοποθεσία Καλύβες, πάνω ἀπὸ τὸν Τράφο, Β.Α. τοῦ Μεγ. Π.

Κ λ η σ ι α σ τ ' κ ὸ (στού), στο Ἐκκλησιαστικό. Τὸ μεγάλο χωράφι πὺν ὑπάρχει στὴ μέση τοῦ Μεγ. Π., ἀνήκει δὲ στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἀγίου Βλασίου.

39. Γ. Κορδάτου, ἔνθ. ἀν. σελ. 269. (...Τὸ ποτάμι αὐτὸ — ἐννοεῖ τὰ δύο ποταμῶνα στὴν ἐπαρχία Ἀγιάς Βόλου —, παλαιὰ λέγονταν Κλινόβο, φαίνεται πὺς πρῶτα ὅλη αὐτὴ ἡ περιοχή λεγόταν Κλινόβο ἢ ἀπὸ τὸ σλαβικὸ KLINR = σφήνα ἢ ἀπὸ τὸ KLENR καὶ βουλγαρικὸ KLIN = καρφί, νύχι. Τοπωνύμιον Κλινόβο ὑπάρχει καὶ πάνω ἀπὸ τὴ Καλαμπάκα καὶ σ' ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος (βλ. VASMER, 91): Ὁ Φιλήμων (δοκίμιον Ἰστορ. Ἑλλην. Ἐπαναστάσεως τ. 3, 135), γράφει πὺς ἔτσι λεγόταν τὸ ποτάμι πὺν χυνόταν ἀνατολικά τῆς Καρίτσας καὶ πὺν λόγιοι τὸ λέγανε Ἐναυρο...).

40. Ἐνθ. ἀν. σελ. 3, ἔκδ. 1889.

41. Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν.

41α. Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν.

42. Ἐνθ. ἀν. σελ. 3, ἔκδ. 1889.

Κόκκινον λ' θά ρ⁴³ (στού), στο Κόκκινο Λιθάρι. Ὁ μέγας καὶ ἀπότομος μὲ τὸ κόκκινο χρῶμα βράχος Ν.Α. τοῦ Μ.Π. πάνω ἀκριβῶς ἀπὸ τὶς κύριες πηγές τοῦ Βοῖδομάτη. Φαίνεται ἀπὸ παντοῦ, γι' αὐτὸ καὶ στοὺς Παπιγκιώτες χρησίμευε γιὰ νὰ δείχνῃ τὴν ὥρα (δὲν λέμε χρησιμεύει, γιὰτὶ σήμερα ἔχουν ὥρολόγια οἱ πάντες), ὅταν τὸ «χτιπάη» ὁ ἥλιος ἢ ὥρα πάει μία. Κάτω δὲ στὶς ρίζες του, πολλὲς φορὲς κατέφυγαν οἱ χωριανοὶ γιὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τοὺς ἐπιδρομεῖς.

Καγκέλια⁴⁴ (στά), στὰ Καγκέλια. Θέσις, μόλις περάσουμε τὴ γέφυρα τοῦ Βοῖδομάτη, πηγαίνοντας ἀπὸ τὴν Ἀρίστη πρὸς τὸ Πάπιγκο, ὅπου ὁ δρόμος ἔχει πολλὰ στροφές.

Κοῦλστις (στ'), στὶς Κοῦλστες. Βοσκήσιμη περιοχὴ Δ. τοῦ Μεγ. Π. στὰ σύνορα μὲ τὴν Κλειδονιάβιστα.

Κιρασιά (στ'), στὴν Κερασιά. Μικρὴ περιοχὴ μὲ κήπους στὸ Λάκκο.

Κροῦνα⁴⁵ (στ'), στὴ Κροῦνα. Ἡ τελευταία βρύση, ἀνεβαίνοντας πρὸς τὴ Ραδόβολη.

Κάτου Χτίσματα (στά), στὰ Κάτω Χτίσματα. Βοσκήσιμη περιοχὴ Ν.Δ. τοῦ Μεγ. Π. Ὁ Γ. Ἀναγν. γράφει ὅτι σώζονται λείψανα μεσαιωνικοῦ τείχους⁴⁶.

Κυρλόυγκα (στ'), στὴν Κυρλούγκα. Ἡ βρύση καὶ ἡ περιοχὴ μὲ τοὺς κήπους, κάτω ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παληουρῆς.

Κλειστό (στού), στὸ Κλειστό. Ζωνάρι κάτω ἀπὸ τὸν Ποτισιῶνο κοντὰ στὸ Γλυκονέρι.

Συνεχίζεται

43. Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν.

44. Γ. Ἀναγν. ἔνθ. ἀν.

45. α) Κ. Δ. Μ. ἔνθ. ἀν. Ἰσχυρίζεται ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὴ Ρομ. λ. CRUNA = Πηγὴ.
β) Λεξικὸν Βυζαντίου, λ. κρήνη. «Κράνα ἀντὶ κρήνη = πηγὴ ὕδατος, βρύσις (κοιν.) κεφαλόβρυσις, (κ. ἄλλ.) μάνα τοῦ νεροῦ (Λατ.) CAPUT AQUAE.

γ) Θεοκρίτου Εἰδύλλια, τόμ. Α', ἔκδ. Ζαχαροπούλου 1939. Μετάφρ. Ἀλ. Φωτιάδης, σελ. 50. (...Οὐκ ἀπὸ τὰς κρήνας; Σίττ. ἀμνίδες; = ἐλάτε ἀρνάκια μου ἀπ' ἐδῶ, φύγετε ἀπὸ τὴ βρυσοῦλα).

δ) Χρ. Α. KRUE—ΟΙ καὶ KRU—ΟΙ = βρύση, κρουνός.

46. Ἐνθ. ἀν.

ΠΑΥΛΟΥ Α. ΚΥΡΙΑΚΙΔΟΥ

Διδάκτορος τῆς Κοινωνιολογίας τοῦ Παν(μίου) Tübingen

Ἐπιμελητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΚΛΗΡΟΥ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ*

δ. Ποιμαντικά προβλήματα

«Παρήλθεν ἡ ἐποχή, λέγει ὁ E. Pin καθ' ἣν τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἔθετον ἐν ἀμφιβολίᾳ τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοὺς θεσμούς της. Τὰ σημερινὰ «μέλη» τῆς Ἐκκλησίας παρουσιάζουν μίαν ποικίλην τυπολογίαν, εἰς τὴν ὅποιαν ὑπάρχουν θερμοὶ ὑποστηρικταὶ τῶν θεσμῶν της, ἀπλῶς φίλα διακείμενοι, ἀδιάφοροι, ἀλλὰ καὶ ἐχθροί»¹⁶. Καὶ ὅμως ὅλοι αὐτοὶ εἶναι μέλη τῆς Ἐκκλησίας! Νομικῶς ἐξεταζόμενοι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἀνήκουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, εἰς τῆς ὁποίας τοὺς καταλόγους φέρονται ἐγγεγραμμένοι. Τοῦτο τοῦλάχιστον ὑποστηρίζει ὁ Ἀμερικανὸς Glock ἔχων βεβαίως ὑπ' ὄψιν του τὴν Ἀμερικανικὴν Κοινωνίαν¹⁷. Πόσοι ἐξ ἐκείνων οἱ ὅποιοι εἶναι καταχωρισμένοι ὡς Χριστιανοὶ εἰς τοὺς καταλόγους τῆς Ἐκκλησίας τηροῦν τοὺς βασικοὺς κανόνας της καὶ εἶναι πραγματικὰ της μέλη; Πόσοι ἐκ τῶν ἑκατομμυρίων βεβαπτισμένων Χριστιανῶν ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ μὲ τὸν Ἰδρυτὴν της Ἰησοῦν Χριστόν; «Τῆς Ἐκκλησίας ἀποκλείονται μόνον οἱ αἵρετικοί, οἱ σχισματικοὶ καὶ οἱ δι' ἀποστασίας ἢ δι' ἀναθεματισμοῦ ἀπ' αὐτῆς ἐκπεσόντες» γράφει ὁ X. Ἀνδροῦτσος¹⁸. Ὁ αὐτὸς ὑποστηρίζει ὅτι «δὲν ὑπάρχει εἰς πλήρης καὶ γενικῆς ἀποδοχῆς ὁρισμὸς τῆς Ἐκκλησίας, οἱ δὲ φερόμενοι ἢ ἐρίδονται ἐπὶ ημαρτημένων προϋποθέσεων ἢ εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀτελεῖς»¹⁹. Ὁ Ἱ. Καρμύρης ὑποστηρίζει ὅτι Ἐκκλησία «εἶναι τὸ σύνολον πάντων τῶν ὀρθοδόξως πιστευόντων εἰς τὸν Χριστόν ὡς Θεὸν καὶ Σωτῆρα τοῦ κόσμου καὶ ἡνωμένων ὀργανικῶς διὰ τῆς αὐτῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ τῶν αὐτῶν μυστηρίων εἰς ἓν σῶμα...»²⁰, ὁ δὲ Π. Τρεμπέλας συμφωνεῖ ὅτι ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν προϋποθέτει τὴν ὀρθὴν πίστιν καὶ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὰ αὐτὰ θεῖα Μυστήρια²¹. Τὴν ἀναγκαιότητα τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰ Μυστήρια τονίζει ὁ X. Ἀνδροῦτσος γράφων ὅτι «ἡ στέρησις τῶν Μυστηρίων εἶναι στέρησις τῆς σωτηρίας... ὁ ἐξ ἀδιαφορίας ἢ ὀπωσδήποτε ἄλλως μὴ προσερχόμενος εἰς τὰ Μυστήρια στερεῖται τῆς σωζούσης χάριτος, τοῦτο

16. Pin, E.: *Essais de Sociologie Religieuse*, σελ. 448.

17. «The most commonly used (indicator) to differentiate the religious from non-religious person». Glock, Ch.: *The Religious Revival in America*. παρὰ: Becker, R-W: *Religion in Zahlen*, σελ. 44.

18. Ἀνδροῦτσου, X.: *Δογματική...* σελ. 270.

19. Ἀνδροῦτσου, X.: *Ἐνθ. ἀν.* σελ. 260.

20. Καρμύρης Ἱ.: *Σύνουης Δογματικῆς Διδασκαλίας τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, σελ. 77.

21. Τρεμπέλας, Π.: *Ἐγκυκλοπαιδεία τῆς Θεολογίας*, σελ. 401.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 503.

ύφηγοῦνται μυριολέκτως ἡ Γραφή καὶ ἡ Παράδοσις»²² καὶ ἄλλου: «Ὁ Θεὸς βεβαίως ἐκτάκτως δύναται νὰ σώσῃ καὶ ἄλλως ἢ διὰ τῶν Μυστηρίων, ὡς πρὸ παντὸς δεικνύει τὸ παράδειγμα τοῦ ληστοῦ. Ἀλλ' ὁ περιφρονῶν ἢ ἀδιαφορῶν πρὸς τὰ θεοσύστατα τῆς χάριτος μέσα δὲν εἶναι συγγνωστός»²³. Τὸ πρόβλημα τῶν ἐκατομμυρίων Χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ἀφ' ἐνὸς μὲν δὲν θέλουν νὰ διαγραφοῦν ἐκ τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν καὶ οἱ ὅποιοι ἀφ' ἑτέρου δὲν τηροῦν πολλοὺς τῶν κανόνων καὶ θεσμῶν αὐτῆς, ἀπασχολεῖ ἤδη ἀπὸ μακροῦ χρόνου τὰς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως²⁴. Ἦδη λόγῳ τῆς ἐκβιομηχανίσεως καθίσταται ὁσημέραι ὀξύτερον πρόβλημα καὶ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Οἱ Κοινωνιολόγοι παραδέχονται ὅτι καὶ ἡ πλέον ἐπισταμένη ἔρευνα τῆς θρησκευτικῆς συμπεριφορᾶς οὐδέποτε θὰ δυνηθῇ νὰ ἀποκαλύψῃ πάντα τὰ μυστικὰ τῆς προσωπικῆς θρησκευτικῆς ζωῆς²⁵. Ἐπίσης οὐδεὶς δύναται νὰ ἀγνοῇ ὅτι ἐκατομμύρια πιστῶν ἔχουν πολλὰ ἔτη νὰ μεταλάβουν, ἐνῷ οὐδόλως ἀρνοῦνται ὅτι τυγχάνουν Χριστιανοί — πολλάκις μάλιστα καὶ ὑπερασπισταί τῆς πίστεώς των — χωρὶς ἐν τούτοις νὰ τηροῦν τὴν ἐντολὴν τοῦ Ἰδρυτοῦ τῆς Ἐκκλησίας: «Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σὰρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς (Ἰωαν. ΣΤ. 53)». Ποίαν γνώμην λοιπὸν ἔχουν οἱ λειτουργοὶ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὰ μέλη αὐτά, τὰ ὁποῖα ἀπέχουν τοῦ Ποτηρίου;

Τρεῖς εἶναι αἱ κατηγορίαι τῶν ἱερέων, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ διαφορετικὴν ἐκάστη ἀποψιν βλέπει τὸν Χριστιανὸν αὐτόν.

Ἡ α. τὸν καταδικάζει ἄνευ συζητήσεως, ἡ β. τὸν βλέπει μὲ κατανόησιν καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐρευνήσῃ τὰ αἷτια τῆς στάσεώς του ταύτης καὶ ἡ γ. ἐμμέσως τὸν δικαιολογεῖ εἴτε διότι οὗτος συναισθάνεται τὴν ἱερότητα τοῦ Μυστηρίου καὶ ἀπέχει συναισθανόμενος τὴν ἀναξιοτήτά του εἴτε διότι πταίει ὁ ἱερεὺς τῆς ἐνορίας του, ὁ ὁποῖος δὲν ἐμερίμνησε μὲ ἀποτελέσματα νὰ φθάσῃ μία ψυχὴ εἰς τὴν κατάστασιν αὐτήν.

α. Θὰ ἤρκει νὰ ἀναφέρῃ τις τὴν ἀποψιν ἐνὸς ἱερέως «δὲν εἶναι Χριστιανός» (I. 1) διὰ νὰ φανῇ ἡ καταδίκη τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ (δηλαδὴ ἐκατομμυρίων Χριστιανῶν!), θὰ ἀναφερθοῦν ὅμως χαρακτηριστικά: «Κατὰ τὸν ἀποστολικὸν κανόνα εἶναι ἀφωρισμένος» (H15), «βαδίζει τὸν φανερὸν δρόμον τῆς ἀπωλείας καὶ αὐτὸ εὐτυχῶς ποὺ εἶναι εἰς τὸ ἐλάχιστον μὲ φέρει εἰς δύσκολον θέσιν τῆς ἀποστολῆς μου» (E6), «τὸν θεωρῶ ἀποστάτην, ἀλλὰ πρέπει νὰ νοθετηθῇ» (Δ6), «εἶναι ἀποκομμένος ἀπὸ τὸ μυστικὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ εἶναι νεκρὸς πνευματικὰ» (K3), «ἔπαθε ψυχικὴν ψῆξιν» (A12), «αὐτὸς ἔχει ἀπομακρυνθῇ πλέον ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ποὺ εἶναι καὶ ἡ Κιβωτὸς (τῆς Σωτηρίας) καὶ πῆγε μὲ τὸν πατέρα του τὸν διάβολον, χρειάζεται μεγάλην κατήχησιν» (Z10), «ἐὰν ἐγγράμματος ἴσως (εἶναι) αἰρετικὸς, ἐὰν ὅμως ἀγράμματος πεπλανημένος» (H22). Εἰς τὴν τελευταίαν γνώμην κατηγορεῖται ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος δὲν μετέλαβεν ἀρκετὰ ἔτη καὶ ὡς αἰρετικὸς προφανῶς ὁ ἱερεὺς ἡγνώνει τὴν ἐννοίαν τῆς λέξεως. Ἕτεροι δύο ἱερεῖς (Δ34 καὶ Δ14) ἐξομοιοῦν τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν μὲ τὰ ζῶα, τὰ κτήνη! «Ὁ τοιοῦτος, γράφει ἄλλος ἱερεὺς, δὲν λογίζεται κἂν γνήσιος Χριστιανός, τοῦτο ἀποτελεῖ μεγάλην πληγὴν καὶ πρέπει ὅλους νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ» (Z14). Τινὲς τῶν ἱερέων θεωροῦν αὐτὸν ὡς ὄργανον ξένων προπαγανδῶν καὶ μάλιστα ἐχθρῶν τοῦ Κράτους!

β. Ἡ δευτέρα ὁμὰς εἶναι περισσότερον ἐπιφυλακτικὴ καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν συμπεριφορὰν τοῦ Χριστιανοῦ, χωρὶς βεβαίως καὶ νὰ τὴν δικαιολογῇ. Λέγουν λοιπὸν οἱ ἱερεῖς τῆς ὁμάδος ταύτης: «Λέν εἶναι ἄθεος, παρὰ ἢ δὲν ἔχει τὴν ὑπομονὴν νὰ ἐγκρατεύσῃ, ἔστω καὶ λίγες ἡμέρες ἢ βαρύνεται μὲ κάτι, πρὸ παντὸς μὲ τὴν ἀποφυγὴν τῆς τεκνογονίας, καὶ ἀναβάλλει συνεχῶς τὴν ἐξομολόγησιν. Εἰς τὴν

22. Ἀνδρούτσου, Χ.: Δογματική..., σελ. 299 καὶ 300 ἀντιστοίχως.

23. Ἀνδρούτσου, Χ.: Δογματική..., σελ. 299 καὶ 300 ἀντιστοίχως.

24. Becker, R-W: Religion in Zahlen, σελ. 85 ἔξ.

25. Goddijn, W.u. H.P.: Die Kirche als Institution, σελ. 116.

περίπτωσιν (αὐτήν) παύει ρόλον καὶ ἡ ἔλλειψις πνευματικῶν» (Π19). «Ἡ εἶναι ἄπιστος ἢ ἔχει τελείαν ἐπίγνωσιν τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ θεωρεῖ ἑαυτὸν ἀνάξιον τῆς μεγάλης ταύτης χάριτος» (Δ35). «Ἄλλος ἔχει ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἄλλος ἀπὸ ἀσυγχώρητον ἀμέλειαν χωρὶς νὰ παύσῃ νὰ εἶναι καλὸς Χριστιανός» (I. 3). «Δυσκόλως δύναται κανεὶς νὰ ἐκφέρῃ γνώμην, διότι ἔχω ἐνορίτας ποὺ ἐκκλησιάζονται ἀλλὰ δὲν κοινοῦν καὶ παρ' ὅτι προσπαθῶ νὰ τοὺς πείσω δὲν τὸ κατορθώνω» (Α6).

γ. Ἡ τρίτη ὁμάς τῶν ἱερέων ὀλίγην ἐπιρρίπτει εὐθύνην εἰς τὰ ἄτομα αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἔχουν πολλὰ ἔτη νὰ μεταλάβουν. Οἱ ἱερεῖς οὗτοι διαφέρουν πάρα πολὺ ἀπὸ ἐκείνους τῆς α' ὁμάδος. Οὕτω π.χ. λέγουν: «Ἐκτὸς ἀπὸ τὰς σπανίας περιπτώσεις ἀμετανοήσις συνήθως εἶναι ἀκατήχητος καὶ ἀποίμαντος Χριστιανός» (B1). Ἡ ἔκφρασις αὕτη δεικνύει ὅτι αἱ εὐθύναι ἐπιρρίπτονται μᾶλλον εἰς τοὺς ποιμένας τοῦ Χριστιανοῦ παρὰ εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον. «Δὲν παύει νὰ εἶναι Χριστιανὸς ἀλλὰ κάποιος ἄγνωστος ψυχολογικὸς λόγος τὸν κάμνει νὰ ἀποφεύγῃ τὴν συναναστροφὴν μὲ τὰ θεῖα» (Δ23). «Ὅλως ἐνδιαφέρων τυγχάνει τὸ γεγονός ὅτι ἐνταῦθα χρησιμοποιεῖται ἐπιστημονικῇ, θύραθεν, ἔκφρασις, «ψυχολογικὸς λόγος» ἀντὶ τῆς ἀκραιφνῶς θρησκευτικῆς «ἁμαρτία», «διάβολος» κλπ. Μὲ τὸν λόγον αὐτὸν ἐπιρρίπτεται εἰς τὸ περιβάλλον του (ἐξωτερικὰ αἰτία) μέγα μέρος τῆς εὐθύνης διὰ τὴν στάσιν τοῦ Χριστιανοῦ. Ἀρχίζει λοιπὸν νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν τὸ κοινωνικὸν - ψυχολογικὸν περιβάλλον τῆς ἐποχῆς μας, τὸ ὁποῖον ἐλάχιστα εὐνοεῖ τὴν ἀπασχόλησιν τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴν ψυχὴν του, λόγῳ τοῦ πραγματικοῦ βομβαρδισμοῦ ἐρεθισμῶν ἐκ τῶν ἔξω, οἱ ὁποῖοι ἀπομακρύνουν τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον ἀπὸ τὴν Θρησκείαν. «Ἄν αἰσθάνεται τὴν ἁμαρτωλότητά του δὲν εἶναι χαμένος, ἂν ἀδιαφορῇ εἶναι καταδικασμένος» (26η—35). Τινὲς τῶν ἱερέων σχεδὸν ἀπαλλάσσουν τὸν τοιοῦτον Χριστιανὸν τῆς εὐθύνης θεωροῦντες Κύριον ὑπεύθυνον τὸν πρὸς κατήχησιν αὐτοῦ τεταγμένον ποιμένα: «Δὲν ἔγινε ἡ κατάλληλος καθοδήγησις ὑπὸ τοῦ ἱερέως τῆς ἐνορίας του» (M13), ἢ τὸ πλέον ἐνδιαφέρον: «Δὲν εἶναι αὐτὸς ὑπεύθυνος διὰ τὴν διαφυγὴν του αὐτὴν ἀλλὰ κάποιος «παππᾶς» - ἱερεὺς τῆς ἐνορίας του» (Z2).

Εἰς τὴν μὲν ὁμῶς τῶν ἱερέων συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ γνώσις τῆς θρησκευτικῆς τυπολογίας τῶν ἐνοριτῶν του. Εἰς τῶν τύπων αὐτῶν εἶναι καὶ ὁ θρησκευτικῶς ἀδιάφορος ἄνθρωπος. Τοὺς ἀνθρώπους τοῦ τύπου αὐτοῦ οὔτε τοὺς συγκινεῖ οὔτε ἀπασχολεῖ καθ' ὅσονδήποτε τρόπον τὸ θρησκευτικὸν βίωμα. Διὰ τοῦτο ἀπέχουν πάσης θρησκευτικῆς ἐκδηλώσεως ἢ ἱερᾶς ἀκολουθίας. Ἀλλ' ἡ θρησκευτικὴ αὕτη ἀδιαφορία δὲν ἀποτελεῖ πάντοτε ἀθεράπευτον πνευματικὸν νόσημα. Ὁ ποιμὴν ὁ ὁποῖος κατέχει ἱκανῶς τὴν τέχνην τοῦ διαλόγου, δύναται νὰ προκαλέσῃ θρησκευτικῶς τὸν ἀδιάφορον καὶ νὰ διεγείρῃ ἐντὸς αὐτοῦ πνευματικὰ ἐνδιαφέροντα²⁶.

Ἐξ ὧν λοιπὸν ἐπ' αὐτοῦ ἐξετέθησαν διςτάνται αἱ ἀπόψεις τῶν ἱερέων διὰ τὴν κατάστασιν τοῦ Χριστιανοῦ ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἔχει πολλὰ ἔτη νὰ μεταλάβῃ. Οὐδεὶς βεβαίως δικαιολογεῖ τὴν συμπεριφορὰν του, ἀλλὰ οἱ μὲν πρῶτοι τὸν καταδικάζουν στηριζόμενοι εἰς τοὺς κανόνας τῆς Ἐκκλησίας, οἱ δὲ ἄλλοι — καὶ κυρίως τῆς γ' ὁμάδος — τὸν ἀπαλλάσσουν ἐν μέρει συμπεριζόμενοι τὰ προβλήματα τοῦ καὶ βλέπουν τὴν ἀπόκλισιν τοῦ ἱερέως τῆς πρωταρχικῆς ἀποστολῆς του, τοὔτεστιν τῆς καθοδηγήσεως τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας.

«Διὰ τὴν γνῶμην σας δὲν πηγαίνει ὁ κόσμος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν;» καὶ «πῶς θὰ τραβήξῃ ἡ Ἐκκλησία τὸν κόσμον;». Αἱ δύο αὗται ἐρωτήσεις ἐτέθησαν εἰς τοὺς ἱερεῖς. Διὰ νὰ μελετηθῇ τὸ θέμα τῆς πρώτης γίνεται ἡ διάγνωσις μιᾶς καταστάσεως, ἐνῶ διὰ τῆς δευτέρας ζητοῦνται τρόποι θεραπείας τῆς ὑφισταμένης καταστάσεως. Πλεῖστοι εἶναι οἱ λόγοι ἕνεκα τῶν ὁποίων δὲν ἐκκλησιάζονται οἱ σημερινοὶ Χριστιανοί. Βασικὴ ἐν προκειμένῳ — ὡς ἀναφέρουν οἱ ἱερεῖς — εἶναι ἡ ἔλλειψις

πίστεως. Ἡ μειωμένη ἀξία τοῦ ἐκκλησιασμοῦ εἰς τὴν συνείδησιν τῶν πολλῶν, ἡ δὲ ποία συμβαδίζει μὲ τὴν διάσπασιν τῶν ἐνδιαφερόντων τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου ἀπὸ πολλὰ ἐρεθίσματα, αὕτη εἶναι ἐν τῶν βασικωτέρων αἰτίων τῆς ἀπουσίας τοῦ πολλοῦ κοινοῦ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Αὕτη δημιουργεῖ τὴν ἑλλειψιν ἐνδιαφέροντος διὰ τὸν ἐκκλησιασμόν. Ἀπουσιάζει ἡ θρησκευτικὴ καλλιέργεια λόγῳ τοῦ τεχνοκρατικοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς μας καὶ ὁ ἄνθρωπος προτιμᾷ νὰ ἀναπαυθῇ μᾶλλον ἀκούων τὴν θείαν Λειτουργίαν ἐκ τῆς κλίνης τοῦ ἡ διαβάζων τὴν πρωϊνὴν του ἑφημερίδα, ἢ σηκώνεται διὰ νὰ ὑπάγῃ διὰ κυνήγι, ἢ ἐκδρομὴν παρὰ νὰ ἐκκλησιασθῇ. Ἐξ ἄλλου πολλοὶ παρασύρονται καὶ ἀπὸ ἄλλους (μαζοποίησις) καὶ συρρέουν εἰς τὴν πλᾶζ παρὰ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὁρθῶς τινὲς τῶν ἱερέων ἀνέφερον καὶ τὴν χλιδὴν ὡς ἀνασταλτικὸν παράγοντα τοῦ ἐκκλησιασμοῦ. Συνήθως βεβαίως εἶναι καὶ ἡ πρόφασις τῆς ἀπασχολήσεως τὴν Κυριακὴν, ἡ ὁποία βεβαίως οὐδόλως εὐσταθεῖ. Δὲν εἶναι μέγα τὸ ποσοστὸν ἐκείνων τῶν ἐργατῶν, οἱ ὅποιοι ἐργάζονται εἰς τοιοῦτου εἶδους ἐργοστάσια, τὰ ὁποία ἀπασχολοῦν ἐργάτας καὶ τὸ πρωὶ τῆς Κυριακῆς. Πολλοὶ ἐξ ἄλλου ἀπλῶς δὲν ἔχαιμον συνήθειαν τὸν ἐκκλησιασμόν, ἐνῷ οἱ ἐκ πεποιθήσεως ἐναντίον τοῦ ἐκκλησιασμοῦ εἶναι ἐλαχιστότατοι. Δυστυχῆς μορφῆς εἶναι ἡ ἀντίληψις μερικῶν Χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι φρονοῦν ὅτι ὁ Χριστιανὸς προσεύχεται καὶ εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ εἰς τὸν ἀγρὸν καὶ εἰς τὴν θάλασσαν. Οὕτω θεωροῦν περιττὴν τὴν μετάδασιν εἰς τὸν Ναὸν διὰ τὴν παρακολούθησιν τῆς θ. Λειτουργίας. Πολλοὶ ἱερεῖς νομίζουν ὅτι ἡ ἀναμετάδοσις τῆς θ. Λειτουργίας ἀπὸ τοῦ ραδιοφώνου γίνεται αἰτία πολλοὶ νὰ προτιμοῦν ταύτην παρὰ νὰ πηγαίνουν εἰς τὸν Ναὸν τῆς ἐνορίας των. Παλαιότερον, ἕνεκα τῆς ἐνδείας, πολλοὶ ἐδίσταζον νὰ ἐκκλησιασθοῦν, διότι δὲν εἶχον ἐνδύματα κατάλληλα καὶ ἐφοβοῦντο τὰ δυσμενῆ σχόλια τῶν ἐνοριτῶν· σήμερον τοιοῦτος λόγος δὲν ὑφίσταται.

Οἱ μέχρι τοῦδε ἀναφερθέντες λόγοι ἀπουσίας τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ἀφεώρων τοὺς πιστοὺς, ὑπάρχουν ὅμως πλείστοι λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους εὐθύνεται ἡ διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας. Κεντρικωτάτην αἰτίαν τῆς προσελεύσεως πιστῶν εἰς τὴν θ. Λειτουργίαν ἀποτελεῖ ἡ προσωπικότης τοῦ ἱερέως. Πρωτίστως ἡ ὅλη διαγωγὴ καὶ πολιτεία τοῦ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Ναοῦ. Τὰ προσόντα αὐτοῦ (κήρυγμα, ψαλμωδία, ὁργανωτικὴ ἱκανότης) καθίστανται πόλος ἑλξεως ἢ ἀπωθήσεως ἀπὸ τὸν Ναόν. Εἰς ἱερεὺς ἐπιρρίπτει πᾶσαν τὴν εὐθύνην εἰς τὸν Ἱ. Κλήρον φθάνων μάλιστα μέχρις ὑπερβολῆς ὅταν γράφῃ, ὅτι ὁ κόσμος δὲν ἐκκλησιάζεται «διὰ τὴν κακὴν ζωὴν ἡμῶν τῶν κληρικῶν καὶ τὴν ἄνευ πίστεως καὶ ζήσεως τέλεσιν τῆς θ. Λειτουργίας καὶ διὰ τὴν φιλοχρηματίαν μας· καταντήσαμεν τὸν οἶκον τῆς λατρείας οἶκον ἐμπορίου» (Ζ2). Ἀναμφιδόλως ἡ στάσις τοῦ κλήρου παρουσιάζεται ἀπὸ πολλοὺς ὡς αἰτία τῆς ἀπουσίας των ἐκ τοῦ Ναοῦ. Ἐξ ἄλλου τὸ κήρυγμα εἰς τοὺς περισσοτέρους Ναοὺς τῆς Χώρας μας εἶναι σπάνιον εἶδος, ἐκεῖ δὲ ὅπου ὑπάρχει σπανίως εἶναι καὶ ἐλκυστικόν. Τέλος μερικοὶ ἱερεῖς φρονοῦν ὅτι ἡ ἀρχαία γλῶσσα καὶ τὸ μῆκος τῆς θ. Λειτουργίας μετὰ τοῦ Ὁρθοῦ εἶναι ἐμπόδια διὰ πολλοὺς Χριστιανούς.

Τούτων οὕτως ἐχόντων εὐκολώτερον δύναται τις νὰ εἴπῃ πῶς οἱ ἄνθρωποι θὰ ἐλκυσθοῦν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Σχεδὸν ὁμοφώνως τονίζουν οἱ ἱερεῖς ὅτι εἶναι ἐπείγουσα ἀνάγκη πυκνώσεως τῶν κηρυγμάτων καὶ βελτιώσεως τοῦ ποιοῦ αὐτῶν. Ἀνισὰ καὶ μακροτενὴ κηρύγματα, φωνασκαίαι καὶ ἐπιδειξεῖς δὲν βοηθοῦν, ἀλλὰ βλάπτουν τὴν ὅλην ὑπόθεσιν. Τοῦτο σημαίνει ὅτι σπάνιοι τῶν ἤδη ὑπαρχόντων ἱερέων ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν ὑψηλὴν των ἀποστολήν. Ἡ μόρφωσις τοῦ σημερινοῦ Ἱ. Κλήρου τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων κατὰ τὴν συντριπτικὴν του πλειοψηφίαν, εἶναι, ὡς ἤδη ἐδείχθη, ἀπιστεῦτως χαμηλὴ. Ἡ στροφὴ τοῦ κόσμου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἶναι μέγα καὶ δυσχερὲς πρόβλημα, περὶ τοῦ ὁποίου γράφει εἰς ἱερεὺς: «Μόνον διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Κυρίου διότι «τὰ ἀδύνατα παρ' ἀνθρώποις δυνατὰ παρὰ τῷ Θεῷ ἐστὶ» τόσοσὺν δύσκολον νομίζω τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ κόσμου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν» (Β6).

Τὸ θέμα τῆς μουσικῆς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν δὲν εἶναι παρονοχίς. Ὁ ἱερεὺς καί

ψάλτης — ἐφ' ὅσον ἀπουσιάζει τὸ κήρυγμα — εἶναι οἱ μόνοι, οἱ ὅποιοι θὰ ἀπασχολήσουν - συγκρατήσουν τὸ ἐκκλησίασμα. Πῶς νὰ προσευχηθῇ ὁ πιστός, ὅταν ἕνας κακόφωνος ψάλτης ἀναμιασᾷ τὰ ἱερὰ κείμενα; Τὸ γεγονός αὐτὸ ἐπισημαίνουν πλειστοὶ τῶν ἱερέων καὶ προτείνουν τὴν ἐκπαίδευσιν ἱεροψαλτῶν, διότι αὐτοὶ «τραβοῦν τὸν κόσμον στὴν Ἐκκλησία».

Ὅπως εἰς κάθε Ὁργανισμόν οὕτω καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὸν ἀποφασιστικὸν ρόλον παίζουν τὰ πρόσωπα καὶ τοιαῦτα δὲν εἶναι ἀπλῶς οἱ Ἐπίσκοποι καὶ οἱ Ἱερεῖς ἀλλὰ καὶ οἱ Ψάλται - (χορωδία), Ἐπίτροποι καὶ Νεωκόροι. Ἰδιαιτέραν εὐθύνην φέρουν οἱ Ταγοὶ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τοὺς ὁποίους γράφουν δύο ἱερεῖς: «Ἡ Ἐκκλησία θὰ τραβήξῃ τὸν κόσμον μὲ θυσιᾶς τῶν Ταγῶν της» (Π2), «ὅταν οἱ ἡγήτορες της, συμμορφωθῶν πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον» (Π3).

Πέραν τῶν ὧν ἤδη ἀνεφέρθησαν πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι εἰς τὴν ἐποχὴν εἰς τὴν ὁποίαν ζῶμεν, δὲν δύναται νὰ ἰσχύῃ ἓν μέτρον ἢ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἦσαν τελεσφόρα κατὰ τὸ παρελθόν. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξευρεθοῦν νέοι τρόποι προσελκύεως ἀνταποκρινόμενοι εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς καὶ τὰς Ψυχο - Κοινωνικὰς συνθήκας ἐντὸς τῶν ὁποίων ζοῦν οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς μας. Ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ παραμένει βεβαίως ἡ αὐτή, «ὁ Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας» (Ἐβρ. ΙΓ' 18) ὅμως αἱ ἱεραποστολικαὶ μέθοδοι δὲν θὰ εἶναι αὐταὶ μὲ τὰς τοῦ 1ου μ.Χ. αἰῶνος, ἀλλὰ θὰ προσαρμοσθῶν εἰς τὴν βιομηχανικὴν μας ἐποχὴν.

ε. Ἡ περιβολὴ τοῦ Κλήρου

Ἀνεφέρθη προηγουμένως ὅτι καὶ ἡ περιβολὴ τοῦ Ἱ. Κλήρου ὡς αὕτη εἶναι σήμερον εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, ἀποτελεῖ ἓν κώλυμα διὰ τὴν στρατολόγησιν ἱκανῶν Νέων εἰς τὰς τάξεις τοῦ κλήρου. Καὶ εἰς τὴν διαπραγμάτευσιν τοῦ θέματος αὐτοῦ θὰ καταβληθῇ κάθε δυνατὴ προσπάθεια νὰ ὁμιλήσουν μόνοι οἱ ἱερεῖς. Πρὸς ἐνημέρωσιν ὅμως τοῦ ἀναγνώστου θὰ ἀναφέρωμεν ὀλίγα τινα περὶ τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἱ. Κλήρου.

Ἐξ ὧν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν, ὁ Ἰδρυτὴς τοῦ Χριστιανισμοῦ ὄχι μόνον δὲν ἐζήτησεν ἐξωτερικὰς διακρίσεις τῶν Μαθητῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ τούναντίον κατέκρινε ταύτας²⁷. Κατὰ τοὺς πρώτους τρεῖς αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν ἐτέθη τοιοῦτον θέμα, καθ' ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶχεν ἄλλα μεγαλύτερα προβλήματα. «Τὸ ζήτημα τῆς διακρίσεως τῶν κληρικῶν ἀπὸ τῶν λοιπῶν Χριστιανῶν καὶ δὴ τῆς ἰδιαιτέρας αὐτῶν ἀμφιέσεως, γράφει εἰς τὴν ἔρευνάν του ὁ Π. Παπαευαγγέλου, ἐμφανίζεται διὰ πρώτην φοράν τὸν 4ον αἰῶνα καὶ εἶναι ἀπόρροια τῆς μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς ἐλευθέρας Θρησκείας δημιουργηθείσης ὀξείας μεταξὺ μοναχῶν καὶ κοσμικῶν διαφορᾶς, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν τρόπον τῆς ἐξωτερικῆς τῶν καθόλου ἐμφανίσεως»²⁸. «Ἡ καθορισθεῖσα ἐξ ἀρχῆς διάκρισις τῆς μοναχικῆς ἀμφιέσεως ἀπὸ τῆς κοσμικῆς διετηρήθη διὰ μέσον τῶν αἰώνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Καὶ πρῶτον ἡ λόγῳ τοῦ εἰδικοῦ νοήματος, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ὁ μοναχισμὸς εἰς τὴν ζωὴν, ἐπικρατήσασα μελανειμονία. Αὕτη ἄπαξ ἐπικρατήσασα διεφυλάχθη καθ' ὅλους τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ἀπὸ δὲ τῆς πτώσεως τῆς Κων)πόλεως καὶ ἐντεῦθεν, λόγῳ καὶ τοῦ ἐπελθόντος πραγματικοῦ πένθους διετηρήθη κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας καὶ ἔφθασε μέχρις ἡμῶν»²⁹.

Τὸ «Καμελαύκιον» ἀναφέρεται διὰ πρώτην φοράν τὸν 8ον αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Χρ

27. Ματθ. 23,5.

28. Παπαευαγγέλου, Π.: Ἡ διαμόρφωσις τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ὁρθοδόξου καὶ ἰδίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κλήρου, σελ. 85.

29. Παπαευαγγέλου, Π.: Ἐνθ. ἀν. σελ. 78.

νογράφου Θεοφάνους³⁰. «Τὸ γένειον τῶν κληρικῶν, παρατηρεῖ ὁ Π. Παπαευαγγέλου, εἶναι τὸ μόνον στοιχεῖον ἐκ τῶν συνιστώντων τὸ κληρικὸν σχῆμα, τὸ ὁποῖον καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μακραίωνος ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας δὲν ὑπέστη οὐσιώδη ἀλλαγὴν καὶ παρέμεινεν ἀείποτε ὡς μοναδικόν, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, βέβαιον διακριτικὸν τοῦ κλήρου. Πράγματι εἰς τὴν Ἱστορίαν οὐδεμίαν περίπτωσιν κληρικῶν ἐξυρηνμένου ἔχομεν»³¹. Δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ σημερινή ὁμοιόμορφος περιβολή τοῦ κλήρου καθιερώθη διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. πρωτ. 4821 τῆς 28ης Μαΐου 1855 ἐγκυκλίου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Ὡς ὑπερβολικὴ θὰ ἡδύνατο νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ ἀποψὶς τοῦ Δ. Σαβράμη, ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει ὅτι «ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς σέβεται τὸ ράσον τοῦ ἱερέως ὡς θρησκευτικὸν καὶ ἔθνικόν σύμβολον καὶ οὐχὶ τὸν ἱερέα ὡς προσωπικότητα. Διότι, ἐὰν αἴφνης ἀφῆρεῖτο τὸ ἐξωτερικὸν τοῦτο χαρακτηριστικόν, ἡ προσωπικότης τοῦ ἱερέως οὐδεμίαν ἐπίδρασιν θὰ ἡδύνατο νὰ ἀσκήσῃ»³².

Διὰ νὰ ἐρευνήσωμεν τὰς ἀπόψεις τῶν ἱερέων ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως τοῦ κλήρου ἐθέσαμεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐρώτησιν: «Τί γνώμην ἔχετε δι' αὐτοὺς, οἱ ὁποῖοι λέγουν νὰ ἀλλάξουν τὴν περιβολὴν τοῦ Ἱ. Κλήρου;» Διὰ τῆς ἐρωτήσεως ταύτης ἐπεδιώχθη ἐμμέσως ἡ ἐρευνα τῆς θέσεως τῶν ἱερέων ἔναντι τοῦ προβλήματος τῆς ἀμφιέσεως.

Εἰς πέντε κατηγορίας κατατάσσονται αἱ ἀπόψεις τῶν ἱερέων ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ: 1) εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εἶναι ἱκανοποιημένοι μὲ τὴν περιβολὴν ὡς ἔχει (56, 12%), 2) εἰς τοὺς ἀντιτιθεμένους ἐναντίον πάσης σκέψεως ἀλλαγῆς (17,35%), 3) εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι εἶναι ὑπὲρ μιᾶς ἀλλαγῆς (18,37%), 4) εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἀγνοοῦν - ἐπιφυλάσσονται νὰ ἀπαντήσουν (1,02%) καὶ 5) εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι τηροῦν σιωπὴν (7,14%).

Ἐκ τῶν στοιχείων τούτων καθίσταται σαφές ὅτι ἡ μεγάλη πλειοψηφία παραμένει εἰς τὴν παραδοσιακὴν ἀμφίεσιν καὶ ἐμφάνισιν τοῦ κλήρου ἐνῶ μόνον 18,37% ὑποστηρίζουν μίαν ἀλλαγὴν ὡς λύσιν τοῦ προβλήματος. Ἐκ τῶν διπλῶν συσχετίσεων τοῦ ἡλεκτρονικοῦ ὑπολογιστοῦ προκύπτει ὅτι οἱ ἀπόφοιτοι Γυμνασίου - ἱερεῖς, τάσσονται χαρακτηριστικῶς εἰς μεγαλυτέραν ἀναλογίαν ὑπὲρ μιᾶς ἀλλαγῆς ἐν συγκρίσει μὲ τοὺς ἱερεῖς ἄλλης μορφωτικῆς στάθμης.

Ἄς ἴδωμεν ἀρχικῶς τὰς ἀπόψεις μιᾶς «οὐδετέρας μερίδος» ἡ ὁποία μὲ πολλὴν ἐπιφύλαξιν ἀντιμετωπίζει τὸ ὅλον θέμα. Ἡ μερὶς αὕτη ἀποφεύγει νὰ λάβῃ μίαν ἀπόλυτον θέσιν, διότι βλέπει ὅτι ἡ ὑπόθεσις δὲν εἶναι ἀπλῆ, ἀλλὰ πολυσύνθετος, ἀπτομένη ἱστορικῶν, ψυχολογικῶν καὶ κοινωνικῶν προβλημάτων. Ἐπαναλαμβάνομεν τὴν ἐρώτησιν διὰ νὰ γίνουν σαφέστεραι αἱ ἀπαντήσεις: «Τί γνώμην ἔχετε δι' αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι θέλουν νὰ ἀλλάξουν τὴν περιβολὴν τοῦ Ἱ. Κλήρου;». Ἰδοὺ μερικαὶ ἀπαντήσεις τῆς «οὐδετέρας» μερίδος: «Ἄν συμφωνῶ μὲ αὐτούς. Ἐπιζητοῦν πλήρη κοσμικὴν ἐλευθερίαν. Ἄς καταργηθοῦν ὅμως τὸ φαρδὺ μανίχι μὲ 0,70 μ. καὶ τὸ ἐξώρασο» (Π19). «Καλὸν εἶναι, ἀλλὰ ὁ κόσμος ἔχει συνηθίσαι νὰ βλέπῃ ἔτσι τὸν παπᾶ» (Α20). «Ἴσως νὰ ἔχουν δίκαιον γιὰ τὴν ἐποχὴ μας ὅχι γιὰ τὴ δική μου ἐποχὴ» (Η13). «Μπορεῖ ἡ γνώμη των νὰ εἶναι σωστὴ λόγῳ τῆς ραγδαίας ἐξελίξεως τοῦ πολιτισμοῦ. Ἡμεῖς ὅμως οἱ γεροντότεροι ἀδυνατοῦμε νὰ πράξωμεν τοιοῦτον τι» (ΣΤ12). «Δὲν ἔχουν πίστιν» εἶναι νεωτερίζοντες καὶ δὲν ἔχουν ἐπίγνωσιν τοῦ ράσου» συμφωνῶ ὅμως νὰ μὴν εἶναι τόσο μακρὺ καὶ πλατειά» (Η17). «Εἰς ἡμᾶς θὰ εἶναι παραξενιά, στοὺς νέους ἴσως ἐπιβάλλεται» (Η4). «Ὁ κλῆρος πρέπει νὰ ξεχωρίζῃ

30. Χρονογραφία, Ρ.Γ. 108, 316, 896, 501.

31. Παπαευαγγέλου, Π.: Ἐνθ. ἀν. σελ. 94.

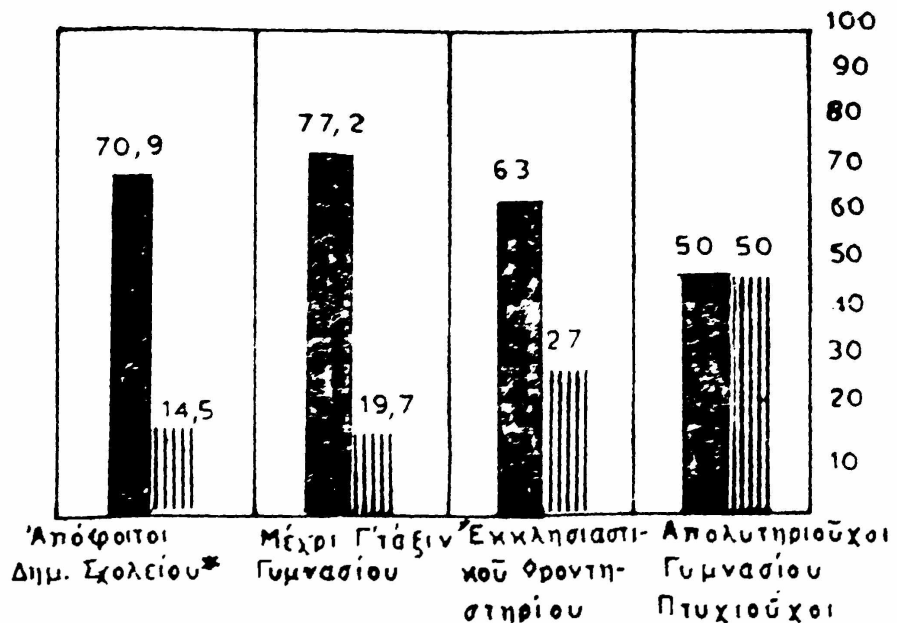
32. Savramis D.: Die soziale Stellung... σελ. 87.

Σχέσις γραμματικῶν γνώσεων τῶν ἱερέων καὶ τῆς θέσεως αὐτῶν ἐναντι τῆς περιβολῆς (εἰς %).

■ = ἀντιτίθενται εἰς ἀλλαγὴν

▨ = ὑπὲρ μᾶς ἀλλαγῆς

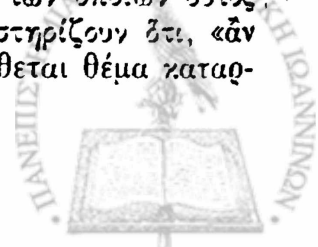

ἀπὸ τοὺς λοιποὺς Χριστιανοὺς, δύναται νὰ γίνῃ μία ἀπλοποίηση» (Ε4). Ὡς ἐτέθη ἡ ἐρώτησις δὲν ὑφίστατο θέμα καταργήσεως τῆς περιβολῆς ἀλλὰ ἀλ λ α γ ῆ ς. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται σαφές ἡ διστακτικότης μὲ τὴν ὑπόσταν ἀπτεταί τις τοῦ θέματος, ἀκριβῶς διότι εὐρισκόμεθα εἰς περίοδον μεγάλων πολιτιστικῶν ἀλλαγῶν καὶ ἰδεολογικῶν ἀναπροσαρμογῶν.

Προκειμένου νὰ παρουσιάσωμεν τοὺς στερρῶς παραμένοντες εἰς τὴν ὥς ἔχει ἐμφανισιν τοῦ Ἱ. Κλήρου καὶ τοὺς τασσομένους ὑπὲρ μᾶς ἀλλαγῆς (ὅχι καταργήσεως) δὲν θὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν συνήθη πορείαν τῆς ξεχωριστῆς παραθέσεως τῶν ἐπιχειρημάτων ἀλλὰ ταυτοχρόνως θὰ ἀντιπαραβάλλωμεν ἀλληλοσυγκρουόμενας ἀπόψεις καὶ τοῦτο διὰ νὰ δείχθῃ ὅτι τὸ θέμα εἶναι ὄντως σοβαρὸν.

«Ἐχω ἀντίθετον γνώμην, λέγει ἡ μία παράταξις, καθ' ὅτι ἡ στολή καθιερώθη ὑπὸ τῶν Πατέρων καὶ ἀποτελεῖ τὸ κόσμημα τῶν ἱερέων ἐν τῇ κοινωνίᾳ» (Λ5). «Ἐχω τὴν γνώμην, ὑποστηρίζει ἡ ἄλλη πλευρά, ὅτι ἔχουν δίκαιον. Ὁ πατὴρ δὲν γίνεται μὲ τὸ ράσο, ἀλλὰ μὲ τὴν καρδιά» (Ι. 1). «Ἀντίθετον, διότι αὕτη θεοπισθεῖσα ὑπὸ τῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας, ἐνισχύει τὴν ἠθικὴν ὑπόστασιν τοῦ ἱερέως» (Ζ11), ἐνῶ: «εἶναι πολὺ καλὴ ἡ σκέψις αὕτη διότι τώρα εἴμεθα στόχοι τῶν λαϊκῶν καὶ δὲν σέβονται οὐδένα» (Κ13). «Ἀντικανονικόν, δὲν πειράζει ἡ περιβολή, πειράζει ἡ κάλυψις ἐλαττωμάτων» (Ε6), ἐνῶ: «Νομίζω ὅτι ἐν τοιοῦτον μέτρον καὶ ἐὰν ἐγίνετο, οὐδόλως θὰ ἐμείωνε τὴν ἀποστολὴν τοῦ ἱερέως» (Η16). Οἱ ὑποστηρικταί τῆς παραδοσιακῆς ἐμφανίσεως ὑποπεύονται καὶ ὑποθέτουν διὰ τοὺς προτείνοντας τοιαύτην ἀλλαγὴν πολλὰ καὶ οὐδόλως τιμητικὰ ὥς: «Διὰ νὰ δύναται νὰ κορέννυνται αἱ κακαὶ ἔξεις των» (Δ35) ἢ «ἡ γνώμη μου εἶναι ὅτι οὗτοι οὐσιαστικῶς ἐπιδιώκουν τὴν διάλυσιν τῆς Ἐκκλησίας» (ΣΤ5). Τούναντίον ὅμως συμφέρουσιν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν βλέπουσι οἱ ἄλλοι μίαν τοιαύτην προσπάθειαν: «Ἀρίστη. Ἐγινε συνειδησις εἰς τὴν Κοινωνίαν ὅτι ἡ ἀμφίεσις πρέπει νὰ περιοριστῇ. Τοῦτο ἔγω διαπιστώσει ἀπὸ ὅλους μὲ τοὺς ὁποίους ὁμίλησα. Ὅχι ὅμως τελεία κατάργησις, ἀλλὰ κάποιος περιορισμὸς θὰ ὠφελήσῃ, παρὰ τὰ περὶ ἀντιθέτου ὑποστηριζόμενα ὑπὸ τῶν κληρικῶν ἡλικίας ἄνω τῶν 50 ἐτῶν ὅτι οἱ νέοι κληρικοὶ μὲ τὴν ὀλίγην γενειάδα καὶ τὰ κομμένα μαλλιά ἀγαποῦν τὰς διασκεδάσεις» (Μ13). Μεγάλῃ μερίδι συντηρητικῶν πιστεύει ὅτι εἶναι ἀπαραίτητα τὰ ἐξωτερικὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἱερέως, διὰ τῶν ὁποίων οὗτος ἐμπνέει σεβασμὸν καὶ κερδίζει κῆρος. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὑποστηρίζουν ὅτι, «ἂν τὸ ράσο καὶ τὰ μαλλιά καὶ τὰ γένεια καταργηθοῦν (Σ.Σ.: δὲν τίθεται θέμα κατα-

* Τὸ ἐλλείπον ποσοστὸν (μέχρι 100%) σιωπᾷ.

γήσεως) θὰ ρεξιλευτῇ ὁ κλῆρος» (M31), ἢ: «ἡ ἀλλαγὴ τῆς περιβολῆς τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου θὰ ἐπιφέρῃ κλονισμὸν τοῦ σεβασμοῦ τῶν Χριστιανῶν πρὸς τοὺς κληρικοὺς» (H8). Ἀντικρὺς ἀντίθετον γνώμην ἔχουν οἱ ἄλλοι: «Συμφωνῶ μὲ τὴν ἀλλαγὴν τῆς περιβολῆς τοῦ κλήρου, διότι ἔχει σχέσιν μὲ τὴν καθαριότητα καὶ μὲ τὸ οἰκονομικὸν πρόβλημα τῶν κληρικῶν» (Λ23), τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ περιβολὴ σήμερον εἶναι πολυδάπανος καὶ ἀνθυγιεινὴ. Ἀλλ' οἱ ὑποστηρικταὶ τῆς περιβολῆς κατηγοροῦν τοὺς νεωτεριστὰς ὅτι: «Εἶναι ἀσεβεῖς πρὸς τὴν Θρησκείαν, κάνουν τὸ ὑπουργημα ἐπάγγελμα» (K14), «εἶναι ὕλισται. Δὲν ἐμποδίζουν τὰ ράσα. Εἶναι ἡ ἐλαχίστη θυσία· ἔχει καθιερωθῇ ἡ στολὴ τοῦ ἱερέως ὅπως εἰς ὅλους τοὺς κοινωνικοὺς λειτουργοὺς. Ἀξιωματικοί, Χωροφύλακες, Ἀγροφύλακες. Γιατὶ τόσο μεγάλη ἐπιμονὴ γιὰ ἀλλαγὴ;» (M33). Ἐν τούτοις οἱ κλίνοντες ὑπὲρ μιᾶς ἀλλαγῆς φρονοῦν: «Πρέπει νὰ ἀλλάξῃ, διότι ἄλλως αἱ Ἐκκλησίαι θὰ μείνουν χωρὶς ἱερεῖς» (Γ1), «παρακολουθοῦν τὴν ἐξέλιξι, νομίζω σκέπτονται ὀρθὰ» (B9), «εἶμαι σύμφωνος μὲ αὐτοὺς» (M3), «συμφωνῶ, διότι ἄλλοιῳ δὲν θὰ ἀποκτήσωμεν ἐγγραμμάτους ἱερεῖς» (Λ17). Κατηγοροῦνται δὲ μὴ οὗτοι ἀπὸ τοὺς ὑποστηρικτὰς τοῦ ράσου καὶ τῆς γενειάδος ὅτι «εἶναι ἀνιστόρητοι καὶ ἄπιστοι καὶ ἄθεοι, φορτωμένοι μὲ κοσμικὸν πνεῦμα, μὲ χωματένια ἐνδιαφέροντα» (Z2), τὸ δὲ χειρότερον «εἶναι διεστραμμένοι!» (M14), «ἀρνησίθρησκοι» (Α12). Εὐκόλῳ λοιπὸν εἶναι νὰ ἐννοήσῃ πᾶς τις ὅτι μία συζήτησις ἀνθρώπων μὲ τόσον διαφορετικὰς ἀντιλήψεις πόσον προβληματικὴ εἶναι, διὰ τὸν λόγον λοιπὸν αὐτὸν εὐστόχως εἰς ἱερεῖς εἶναι τῆς γνώμης ὅτι μία τοιαύτη ἀλλαγὴ ἐνδεχομένως νὰ ἐπιφέρῃ τὸν κίνδυνον σχίσματος (M27)³³. Ἡ ἀμφίεσις τοῦ κλήρου κατὰ τὴν ὥραν τῆς θείας λειτουργίας εἶναι ἀποτέλεσμα ἱστορικῶν ἐξελίξεων. Ἐπίσης ἡ πολυτελὴς ἀμφίεσις τῶν Μητροπολιτῶν εἶναι ξένη εἰς τὸ ἀρχικῶς ἀπλοῦν ἐνδυμα τοῦ λειτουργοῦ. Ὑπῆρχον μάλιστα περιπτώσεις καθαιρέσεως Ἀρχιερέων διότι πρῶτοι περιεβλήθησαν Μίτραν καὶ Σάκκον (1608 καθαιρέσις Συναίου Λαυρεντίου διότι «πρῶτος αὐτὸς ἔξω ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν Μίτραν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐν ταῖς θείαις τελεταῖς ἔβαλεν»). Ἀργότερον μετενόησεν «ἵποσχεθεῖς τοῦ Χριστοῦ Λώρου ἀπέχει. . .»³⁴.

στ. Τελετουργικά

Τὸ μῆκος τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν, ἡ ἐκτέλεσις τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς καὶ ἡ ὑπαρξὶς κηρύγματος εἶναι θέματα, τὰ ὅποια ἐνδιαφέρουν τόσον τοὺς ἱερεῖς ὅσον καὶ τοὺς πιστοὺς.

Ἀπεφύγομεν νὰ θέσωμεν εὐθέως τὴν ἐρώτησιν «τί φρονεῖτε περὶ τοῦ περιορισμοῦ τοῦ μήκους τοῦ Ὁρθρου καὶ τῆς θ. Λειτουργίας» ἀλλὰ πλαγίως ἐτέθη ἡ ἐρώτησις: «Ὑπάρχουν μερικοί, οἱ ὅποιοι θέλουν νὰ περιορίσουν τὸ μῆκος τοῦ Ὁρθρου καὶ τῆς θ. Λειτουργίας. Τί γνώμην ἔχετε περὶ αὐτῶν;» (Ἑρώτ. 33).

Ἐκ τῆς γενικῆς ταξινομήσεως διὰ τοῦ ἠλεκτρονικοῦ ἐγκεφάλου παρατηρεῖται ὅτι:

66,84%	(N=131)	ἀντιτίθενται κατὰ παντὸς περιορισμοῦ
11,22%	(N=22)	κρίνουν ὀρθὸν τὸν περιορισμὸν τοῦ μήκους τοῦ Ὁρθρου
9,69%	(N=19)	τάσσονται ὑπὲρ τοῦ περιορισμοῦ ἀμφοτέρων
12,24%	(N=24)	εἴτε σιωποῦν εἴτε δηλώνουν ἄγνοιαν.

33. Ἐμπεριστατωμένην ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ πραγματείαν ἔγραψαν οἱ: Παπαεναγγέλου Π.: Ἡ διαμόρφωσις τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως τοῦ ὁρθοδόξου καὶ ἰδίᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κλήρου, Θεσσαλονίκη 1965 καὶ Σκόρδας Ε.: Ἡ ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς ἐνδυμασίας τῶν Ὁρθοδόξων Ἑλλήνων Κληρικῶν, Ἀθήναι 1971.

34. Μητροπολίτου Ἱεζεκιήλ: Ἡ ἀμφίεσις τῶν Κληρικῶν, σελ. 222—23.

Ποία επιχειρήματα φέρει εκάστη μερίς;

Τὸ 11,22% τῶν ἱερέων φρονοῦν ὅτι μόνον ὁ Ὁρθρος δύναται νὰ συντομευθῇ, διότι πολλοὶ εἶναι ἐργαζόμενοι καὶ δὲν δύνανται νὰ ἀναμείνουν, ἕως τὸ τέλος ἐὰν δὲν κάθωνται. Ἄλλοι προτείνουν τὴν περικοπὴν τῶν ἀναγιγνωσκομένων ὅχι ὁμῶς τῶν ψαλλομένων.

Σχετικῶς μικρὰ εἶναι ἡ ἀναλογία τῶν τασσομένων ὑπὲρ τοῦ περιορισμοῦ Ὁρθρου καὶ θ. Λειτουργίας (9,69%). Τὰ επιχειρήματα εἶναι σχεδὸν τὰ ἴδια, τῆς κοπώσεως δηλαδὴ ἐκ τῆς ὀρθοστασίας, σημειωτέον δὲ ὅτι οἱ Ναοί, ἰδίᾳ δὲ εἰς τὰ χωρία, ἐλάχιστα καθίσματα διαθέτουν. Ἐὰν μάλιστα ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι διερχόμεθα, ὑποστηρίζουν οἱ ἱερεῖς (Δ27), ἐποχὴν ταχύτητος καὶ ἀνυπομονησίας, ἐπιβάλλεται μία σχετικὴ συντόμεισις (H4). Προβληματικὴ καθίσταται ἡ προσέλευσις εἰς τὸν Ναὸν ἐπὶ πλεόν καὶ ἔνεκα τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ μᾶζα τῶν πιστῶν δὲν ἐννοεῖ τὰ τελούμενα, λόγῳ τῆς γλώσσης, ὅπερ ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν ταχυτέραν κόπωσιν ἐκ τῆς μὴ οὐσιαστικῆς συμμετοχῆς των εἰς τὴν θ. Λειτουργίαν. «Ἡ γλῶσσα τῆς θ. Λειτουργίας κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς Ἐκκλησίας ἦτο κατανοητὴ ἀπὸ ὅλον τὸν πλήρωμα. Τοῦτο δὲν ἐξυπηρέτει μόνον τὴν λατρείαν ἀλλὰ καὶ τὴν διδασκαλίαν»³⁵.

Τὸ 12,24% τῶν ἱερέων βλέπουν τὸ δύσκολον τοῦ θέματος καὶ εἴτε σιωποῦν εἴτε δηλώνουν ἄγνοιαν. Τὸ ποσοστὸν αὐτὸ εἶναι σχετικῶς μέγα καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ διλήμματος, εἰς τὸ ὁποῖον εὐρίσκονται οἱ ἄνθρωποι αὐτοί.

Ἀναμφιβόλως ὁμῶς οἱ τηρηταί τῆς παραδεδομένης καταστάσεως ἀποτελοῦν τὴν συντριπτικὴν πλειοψηφίαν τῶν ἱερέων (66,84% τοῦ συνόλου). Οὗτοι ἀποκρούουν κάθε σκέψιν περικοπῆς τοῦ μήκους τῶν ἀκολουθιῶν αὐτῶν. Ὅχι μόνον αὐτὸ ἀλλὰ κατηγοροῦν τοὺς μελετῶντας τοιοῦτον τι. Αἱ ἀντιδράσεις των ἀρχίζουν ἀπὸ τῆς ἀπλῆς ἀρνήσεως μέχρι βαρυτάτης μομφῆς κατὰ τῶν καινοτόμων. Εἶναι οἱ φιλακόλουθοι, τοὺς ὁποίους εὐφραίνει ἡ παραμονὴ ἐντὸς τοῦ Ναοῦ· χαρακτηριστικὴ δὲ εἶναι ἡ ἐκφρασις ἐνός, ὁ ὁποῖος γράφει ἐπὶ λέξει: «Πρέπει νὰ γίνωνται ὅλα κανονικῶς μέχρι διαρκείας 3—3½ ὥρας καὶ μὲ μεγάλη ὑπομονὴ καὶ εὐανάγνωστα» (H5). Πᾶσα σκέψις περιορισμοῦ θεωρεῖται ὑπ' αὐτῶν ὡς «ἐπικίνδυνος καινοτομία» (B1), ὁδηγοῦσα εἰς τὴν «ἐξαφάνισιν» (B6) τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν. Ὡς ἐκ τούτου ἡ παράλειψις ἐνός ἰῶτα εἶναι μεγάλη ἁμαρτία (Z10), ἐνῷ πρωταρχικὴν σημασίαν δίδουν οὐχὶ τόσο εἰς τὸν χρόνον (διάρκεια) ὅσον εἰς τὴν πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν τὰ ὁποῖα ἐξαφανίζουν τὴν ἔννοιαν τοῦ χρόνου, ἀρκεῖ μόνον νὰ ἔχη ὁ Ναὸς ἀνάλογον ἀριθμὸν καθισμάτων, διότι ἡ ἐποχὴ μίας εἶναι ἐποχὴ νεύρων (I.6). Δὲν ἀπουσιάζουν ἀπὸ τὴν ὁμάδα αὐτὴν καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι θεωροῦν τὴν ἐπέμβασιν εἰς τὸ μῆκος τῶν ἱερῶν αὐτῶν ἀκολουθιῶν ὡς ἐπέμβασιν εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν πίστιν, τοὺς δὲ ταῦτα ἐπιδιώκοντας κατατάσσουν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἐκκλησίας, ἡ δὲ πρᾶξις των ἐξυπηρετεῖ προπαγανδιστικοὺς σκοποὺς (ΣΤ5). Ἄλλοι δὲ τοὺς κατακρίνουν διότι ἐπιδιώκουν συντόμεισιν τῆς θ. Λειτουργίας ἐνῷ δι' ἄλλα θεάματα διαθέτουν πλείστας ὥρας (Π4). Πλείστοι τῶν ἱερέων ἀγνοοῦν προφανῶς τὴν τέλεσιν δευτέρας θ. Λειτουργίας εἰς μερικοὺς Ναοὺς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Θεσσαλονίκης (ἄνευ ὀρθρου!) ἐνθα παρατηρεῖται μεγάλη προσέλευσις πιστῶν, γεγονόςς ὅπερ σημαίνει ὅτι, ὅχι ὁ ὀρθρος ἀλλὰ ἡ θ. Λειτουργία μὲ τοὺς καλοὺς ἱεροψάλτας ἐνδιαφέρει τοὺς πολλοὺς.

Μόνον ὅσοι ἐπισκέπτονται τὰ χωρία δύνανται νὰ διαπιστώσουν τὴν μουσικὴν κατάστασιν τῶν ἱεροψαλτῶν τῶν χωρίων. 9,69% τῶν Ναῶν διαθέτουν ἱεροψάλτας οἱ ὁποῖοι γνωρίζουν βυζαντινὴν μουσικὴν. 6,63% τῶν Ναῶν ἔχουν μόνον τὸν ἓνα ἱεροψάλτην γνώστην τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς. Τὸ ἄλλο ποσοστὸν, 83,67% τῶν Ναῶν ἐξυπηρετοῦνται μὲ «πρακτικοὺς» ἱεροψάλτας. Ἄν ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐπιληφθῇ συντόμως τῆς καταστάσεως διὰ συντόνων ἐνεργειῶν καὶ τινων οἰκονομικῶν θυσιῶν, ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ θὰ εἶναι κτῆμα

μόνων ἐλαχίστων γερόντων. Ὡς καὶ προηγουμένως ἐτονίσθη, ἡ συμβολὴ τῶν ἱεροφαι-
τῶν εἰς τὴν ἔλξιν τῶν πιστῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἶναι οὐχὶ περιφρονητέα, παρὰ τὸ
γεγονὸς ὅτι μερικοὶ ἐξ αὐτῶν ὡς ἐπάγγελμα ἀσκοῦν τὴν ψαλτικὴν καὶ οὐχὶ ὡς ἀν-
τιπρόσωποι τοῦ Ἐκκλησιασματος κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θ. Λατρείας.

Ἀλλὰ καὶ τῶν ἱερέων σχετικῶς ὀλίγοι γνωρίζουν — τοῦλάχιστον λέγουν ὅτι
γνωρίζουν — βυζαντινὴν μουσικὴν, γεγονὸς τὸ ὅποιον φαίνεται ἐκ τῶν παραφωνιῶν
κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θ. Λειτουργίας. 74% τῶν ἱερέων οὐδεμίαν ἰδέαν ἔχουν τῆς βυ-
ζαντινῆς μουσικῆς. Εὐεξήγητος λοιπὸν εἶναι ἡ προσπάθεια αὐτοσχεδιασμοῦ διὰ νὰ
ἀποφευχθῇ μία χασμωδία κατὰ τὴν ᾠραν τῆς θ. Λειτουργίας.

Ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐσημειώθη τὸ κήρυγμα καὶ δὴ τὸ ποιοτικῶς ὑψηλὸν εἶναι σπά-
νιον εἶδος εἰς τοὺς ὀρθοδόξους Ναοὺς. Εἰς διάστημα 91 ἡμερῶν (1 Ἰανουαρίου —
31 Μαρτίου), 13 Κυριακῶν καὶ περίοδον ἐντόνου κηρυκτικῆς δραστηριότητος:

Εἰς 24 Ναοὺς (12,24%)	ἠκούσθησαν 9—12 κηρύγματα
» 27 » (13,78%)	» 5—8 »
» 27 » (13,78%)	» 3—4 »
» 25 » (12,76%)	» 2 »
» 93 » (47,46%)	οὐδὲν κήρυγμα ἠκούσθη.

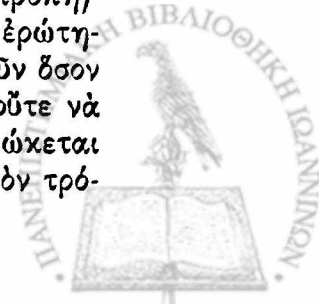
Θὰ ἦτο δὲ ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσα μία ἔρευνα μὲ μαγνητοφωνήσεις (γλῶσσα
- περιεχόμενον - ὕψος) κηρυγμάτων καὶ σφυγμομετρήσεις τῆς κοινῆς γνώμης τῶν πι-
στῶν περὶ τοῦ ποιοῦ τῶν κηρυγμάτων. Δὲν εἶναι ἄνευ σημασίας τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς
διάστημα τριῶν μηνῶν εἰς τὸ ἤμισυ σχεδὸν τῶν Ναῶν τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων
οὐδὲν κήρυγμα ἠκούσθη!

ζ. Ἀλλαγὰὶ καὶ μεταρρυθμίσεις

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία καυχᾶται ὅτι μόνη αὕτη διетήρησε τὴν παράδοσιν τῆς
Ἐκκλησίας ἀλώδην, ἄσπιλον καὶ ἀμώμητον. Αὕτη διατηρεῖ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ἥθος
τῆς πρώτης Ἐκκλησίας. Τὸ αὐτὸ βεβαίως ὑποστηρίζουν καὶ αἱ ἄλλαι Ἐκκλησίαι καὶ
εἶναι φυσικὸν νὰ τὸ λέγουν, διότι ἐκάστη Κοινωνικὴ Ὀμὰς διὰ νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὸν
χρόνον, πρέπει νὰ ἔχῃ συνεκτικὴν δύναμιν, ἡ ὁποία στηρίζεται εἰς τὸ πνεῦμα τῆς ὁ-
μάδος, τὸ ὅποιον ἐν προκειμένῳ εἶναι τὸ πρῶτον πνεῦμα τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλη-
σίας τὸ ἀπορρέον ἐκ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πάντοτε κατὰ τὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας.

Δὲν ὑπάρχει κοινωνικὸς ὁργανισμὸς, μικρὰ ἢ μεγάλη κοινωνικὴ ὁμὰς, τὰ ὁποῖα
δὲν ἔχουν μίαν παράδοσιν. Οὕτω καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία πιστεύει ὅτι μόνη αὕτη
κρατεῖ τὸ νῆμα τῆς παραδόσεως, ὅπως τῆς παρεδόθη. Ὑπάρχουν ὅμως θέματα καὶ
πράγματα, τὰ ὁποῖα μὲ τὴν πάροδον τῶν αἰώνων ὑφίστανται ἀλλοίωσιν, μεταβολήν,
μετατροπὴν, μεταμόρφωσιν. Τὸ θέμα μας ἐν προκειμένῳ εἶναι ἐὰν εἰς τὴν Ὁρθόδο-
ξον Ἐκκλησίαν δὲν ὑπάρχῃ τίποτε πρὸς ἀλλαγὴν ἢ ἀνακαίνισιν καὶ ἂν ὑπάρχῃ, τί
εἶναι αὐτὸ καὶ πῶς θὰ γίνῃ ἡ ἀλλαγὴ αὕτη. Ἡ ἐρώτησις ἦτο: «Ὑπάρχουν, κατὰ τὴν
γνώμην σας, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν θέματα καὶ πράγματα, τὰ ὁποῖα χρειάζονται ἀλλα-
γὴν, μετατροπὴν, μεταρρυθμίσεις;» (Ἑρωτ. 24).

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ τελευταία λέξις, τ.ἔ. «μεταρρυθμίσεις», δὲν ἤχει εὐχαρίστως
εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, δεδομένου ὅτι εἶναι γνωστὸς ὁ σάλος καὶ τὰ προβλή-
ματα, τὰ ὁποῖα ἐδημιούργησεν ἡ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία εἰς τὴν Ρωμαιοκαθολι-
κὴν διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐχρησιμοποιήθησαν καὶ ἕτεροι τινὲς (ἀλλαγὴ, μετατροπὴ)
πρὸς μετριασμὸν τῆς πιθανὸν δημιουργηθησομένης ἀντιδράσεως. Ἐπίσης ἡ ἐρώτη-
σις ἐδόθη ἐντελῶς ἀνοικτὴ καὶ ἄνευ οὐδενὸς περιορισμοῦ, διὰ νὰ συμπεριληφθοῦν ὅσον
τὸ δυνατόν περισσότερα θέματα. Εἰς τὴν παρούσαν ἔρευναν δὲν ἐπιδιώκομεν οὔτε νὰ
ὑπερασπίσωμεν τὴν παράδοσιν οὔτε νὰ στραφῶμεν ἐναντίον αὐτῆς· ἀπλῶς ἐπιδιώκεται
νὰ γίνῃ γνωστὸν, ποῖα θέματα φρονοῦν οἱ ἱερεῖς ὅτι πρέπει νὰ ἀλλαγοῦν. Μὲ τὸν τρό-

πον αυτόν γίνεται και έμμεσος διάγνωση της προσωπικότητας του ιερέως και καθίσταται έμφανές κατά πόσον γνωρίζει ή άγνοεί τά πραγματικά προβλήματα της Έκκλησίας.

Έκ της γενικής ταξινομήσεως των απαντήσεων και της εισαγωγής των εις τον ηλεκτρονικόν ύπολογιστήν προκύπτει ότι:

1. 22,96% (N=45) φρονοῦν ότι δέν υπάρχουν θέματα και πράγματα χρίζοντα άλλαγής, μετατροπής, μεταρρυθμίσεως.
2. 16,84% (N=33) είναι της γνώμης ότι πολλά πρέπει νά άλλαγούν.
3. 22,96% (N=45) βλέπουν ελάχιστα θέματα δι' άλλαγήν, και
4. 37,24% (N=73) άγνοοῦν ή σιωποῦν.

Έπικρατεῖ ή άποψις ότι οί ιερείς ήσαν συνήθως συντηρητικοί ένθ' οί προφήται και μεταρρυθμιστά ήσαν ριζοσπαστικοί και επαναστατικοί.

Η τελευταία και μεγαλυτέρα κατηγορία δεικνύει ανθρώπους, οί όποιοι είτε δέν τολμοῦν νά εκφέρουν γνώμην είτε έχουν άγνοίαν των προβλημάτων της Έκκλησίας. Έν πάντως είναι άξιοσημείωτον ότι τό ποσοστόν αυτό είναι όντως μέγα (37,24%!). Και ή πρώτη κατηγορία παρουσιάζει αρκετά ύψηλόν ποσοστόν ιερέων, οί όποιοι φρονοῦν ότι δέν ύφίστανται θέματα χρίζοντα νέας θεωρήσεως (22,96%) .

Ταξινομοῦντες τά διάφορα αυτά θέματα παρατηροῦμεν ότι πάντα είναι θέματα τάξεως και ούχι πίστεως. Είναι δηλαδή πράγματα σχέσιν έχοντα περισσότερον μέ τήν όργάνωσιν και εκσυγχρονισμόν της Έκκλησίας εις τάς εκδηλώσεις αυτής και τόν τρόπον δράσεως και ενεργείας, οὐδόλως άπτονται δέ της ούσίας της Πίστεως. Έκ της διπλής συσχετίσεως διά του ηλεκτρονικοῦ ύπολογιστοῦ προκύπτει ότι όσον περισσότερον μορφωμένοι είναι οί ιερείς, τόσον περισσότερα προβλήματα βλέπουν εις τήν ζωήν και δράσιν της Έκκλησίας. Οί άπόφοιτοι του Δημοσικοῦ ή οί φοιτήσαντες έως τήν Γ' Γυμνασίου ιερείς ή άγνοοῦν τήν ύπαρξιν θεμάτων ή άρνοῦνται ότι υπάρχουν θέματα.

Διά μερικούς ιερείς τά πάντα τά έχουν ρυθμίσει καλώς οί Πατέρες, ὥστε οὐδεμία άλλαγή νά ένδεικνύται. Άρκετοί ιερείς πιστεύουν ότι υπάρχουν πολλά, πλήν αυτοί θεωροῦν έαυτούς άναρμοδίους νά εκφέρουν γνώμην ή και άπλως νά τά επισημάνουν και πιστεύουν πώς μία σύνοδος είναι άρμοδία διά τούταυτα ζητήματα, εις δέ λέγει με πάσαν άπόδοτητα: «Σεις λόγω της θέσεώς σας γνωρίζετε κάλλιον παντός άλλου»! (Δ1). Άρκετοί ιερείς παρενόησαν τήν έρώτησιν νομίσαντες ότι με τήν λέξιν Έκκλησία νοεῖται ό Ναός. Τούτο είναι δείγμα του βαθμοῦ μορφώσεώς των και της στάθμης της θεολογικής των ένημερώσεως.

Ὡς και πρόσθεν ελέχθη τά πλείστα των πρός μετατροπήν θεμάτων κλπ. είναι διοικητικής φύσεως. Τινά των προβλημάτων έχουν σχέσιν μέ τούς Κανόνες.

Ὡς σημαντικόν πρόβλημα θεωρεῖται ή ρύθμισις του Καταστατικοῦ Χάρτου της Έκκλησίας και ή σχέσις της Έλλαδικής Έκκλησίας μέ τό Πατριαρχεῖον (Α20, Η15)³⁶.

Έκ των εύρέως συζητουμένων προβλημάτων είναι ή άμφίσεις και γενικώς ή έμφάνισις του 'Ι. Κλήρου. Καίτοι οὐδείς τάσσεται υπέρ της καταργήσεως, πλείστοι ζητοῦν μίαν άλλαγήν: «Νά αλλάξη κατά τι ή περιβολή των ιερέων ήτοι νά επιτραπῇ κοντόρασον ή και νά μείνῃ μόνον τό έσώρασον καταλλήλως διασκευασμένον. Πάντως τό ράσον με τά φαρδιά μανίκια νά καταργηθῇ» (Π19). "Ετερος ύπογραμμίζει: «Νά μελετηθῇ τό θέμα της άξιοπρεποῦς εμφανίσεως του ιερέως» (ΣΤ5).

Τό θέμα της θεωρητικής νηστείας άπασχολεῖ μερικούς. Λέγομεν θεωρητική, διότι οί κανόνες αυτοί μερικώς μόνον εφαρμόζονται, διότι πρακτικώς είναι αδύνατος ή τήρησις μιᾶς τόσον μακρᾶς περιόδου νηστείας εις τήν εποχήν μας. «Αί ήμέραι των

36. Τό θέμα τούτο άπασχόλησε ζωηρῶς τήν Έκκλησίαν κατά τά έτη 1972, 1973 ένθ' ή έρευνα έλαβε χώραν τό 1971.

περιοδών των νηστειών να μειωθούν, ἀλλοιῶς κρινόμεθα πίσω ἀπὸ τὸ δάκτυλο» τονίζει εἰς ἱερεὺς (Π19). «Περιορισμὸς τῆς νηστείας» τονίζουν ἄλλοι ἱερεῖς (Μ8, Μ13).

Προβλήματα εἰς μερικοὺς ἱερεῖς δημιουργεῖ καὶ ἡ μὴ ὁμοιόμορφος τέλεσις τῶν διαφόρων ἱερῶν ἀκολουθιῶν καὶ ἱεροτελεστιῶν, διὰ τὴν διευθέτησιν τῶν ὁποίων ζητοῦν τὴν ἐκδοσιν καταλλήλου ἐγχειριδίου.

Τὰ θέματα τῆς φορολογίας, τῶν κρατήσεων, τῶν συντάξεων, τοῦ κανονισμοῦ τοῦ ΤΑΚΕ καὶ τῆς καταργήσεως τῶν τυχηρῶν ἀπασχολοῦν πολλοὺς ἱερεῖς. Οὗτοι προτείνουν τὸν περιορισμὸν τῶν κρατήσεων, αἱ ὅποιαι φθάνουν τὰ 23%. «Ἐπάρχει ἡ φορολογία, γράφει ἓνας ἱερεὺς, τῶν Χριστιανικῶν Μητροπόλεων 19%, ἀμέσως νὰ γίνῃ ἑμμεσὸς φόρος νὰ ἀπαλλαγοῦν οἱ ἱερεῖς κάθε τρίμηνο νὰ ἔρχονται εἰς διαπληκτισμοὺς μετὰ τὴν Μητρόπολιν, διότι ἐν ἐγκαίρῳ δὲν καταβληθοῦν αἱ τριμηνιαί τιμωροῦνται μετὰ 500 δραχ. πρόστιμον ὑπὸ τοῦ Ἀρχιερατικοῦ Ἐπιτρόπου καὶ πληγώνεται ἡ καρδιά τοῦ ἱερέως καὶ ἀδιαφορεῖ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ πολλὰ ἄλλα...» (Ζ12).

Ὡς θέματα μελέτης προτείνονται ἡ ἄνοδος εἰς ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα καὶ ἐγγάμων κληρικῶν, τὰ θεωρούμενα κωλύματα γάμου, ὁ β' γάμος τῶν κληρικῶν, ἡ εὖρεσις συζύγου ἀπὸ μέρους τῶν μελλόντων νὰ ἱερωθῶν³⁷, ἡ κατάργησις τῶν Ὀφφικίων, ἡ συγχώνευσις τῶν μικρῶν ἐνοριῶν, ἡ μὴ τοποθέτησις ἀγάμων κληρικῶν εἰς ἐνορίαν, ὁ διορισμὸς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν συμβουλίων, τὸ συγκεντρωτικὸν διοικητικὸν σύστημα τῆς Ἐκκλησίας κ.ἄ. Βεβαίως τόσον ἐπ' αὐτῶν ὅσον καὶ ἐπὶ ἄλλων θεμάτων προτείνονται λύσεις μειονοιμέναι. Ἡ διεξοδικὴ ὁμῶς ἐνασχόλησις μετὰ αὐτὰ ἐκφεύγει τῶν ὁρίων μιᾶς Κοινωνιολογικῆς θεωρήσεως τῶν προβλημάτων τοῦ ἐφημεριακοῦ κλήρου.

η. Εἰδικὰ προβλήματα καὶ παράπονα.

Ἐπειδὴ ἐκάστη ἐνορία ἔχει τὴν ἰδικήν της μορφήν ζωῆς καὶ τὰ ἰδικά της προβλήματα ἐπόμενον εἶναι νὰ εὐρίσκουν οἱ ἱερεῖς ὅπως διαφορετικὰς δυσκολίας εἰς τὸ ἔργον των καὶ οὕτω νὰ μὴ εἶναι δυνατὴ ἡ γενίκευσις τῶν προβλημάτων των. Ἡρωτήθησαν οἱ ἱερεῖς τί εἰδικὰ προβλήματα παρουσιάζει ἡ ἐνορία των. Πράγματι ἐκ τῶν στοιχείων τὰ ὅποια εἶναι εἰς τὴν διάθεσίν μας προκύπτει ὅτι ἐκάστη ἐνορία — καὶ κατὰ συνέπειαν ὁ ἱερεὺς — ἔχει τὰ ἰδιάζοντα προβλήματά της μὴ ἀποκλειομένης φυσικὰ καὶ τῆς ὑπάρξεως εἰς τινὰς περιπτώσεις ὁμοίων - κοινῶν προβλημάτων. Τοιαῦτα κοινὰ προβλήματα εἶναι π.χ. ἡ ἔλλειψις ἱεροψαλτῶν, ἡ ὁποία φέρει τὸν ἱερέα καὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἐπιτροπὴν εἰς δύσκολον θέσιν, ἡ ἀνοικοδόμησις ἢ ἐπισκευὴ Ἱερῶν Ναῶν, ἡ ὁποία ἀπαιτεῖ οἰκονομικὰς δαπάνας, ἡ ἔλλειψις Νεωκόρου λόγῳ γλίσχρων οἰκονομικῶν κ.ἄ. Μερικοὶ ἱερεῖς ἀναφέρουν ὡς προβλήματα τῆς ἐνορίας των θέματα, τὰ ὅποια ἐμπίπτουν εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῆς τοπικῆς αὐτοδιοικήσεως, ὡς λ.χ. ἡλεκτροδοτήσεως, ὑδρεύσεως, ὁδοποιίας κ.ἄ. Περὶ τῶν προβλημάτων αὐτῶν καίτοι φιλοτίμως ἐνδιαφέρονται οἱ πνευματικοὶ ποιμένες τῆς Κοινότητος — δὲν θὰ γίνῃ ἐνταῦθα λόγος, διότι ταῦτα ἐκφεύγουν τῶν ὁρίων τῆς ἐρεῦνης ταύτης. Πολλοὶ ἱερεῖς βλέπουν τὴν ἀνάγκην καλλωπισμοῦ τοῦ Ἱ. Ναοῦ, τῆς ἰδρύσεως Ἐνοριακῶν Κέντρων, τῆς οἰκοδομήσεως Γραφείου Ἐνορίας, τὴν ἔλλειψιν κηρυγμάτων, τὴν ἐξεύρεσιν ἐξομολόγου, τὴν δυσχέρειαν συμμετοχῆς τῶν κατοίκων εἰς τὴν θ. Λατρείαν, λόγῳ τῆς βλαχοφώνου διαλέκτου τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς των, τὴν ἀραίωσιν τοῦ πληθυ-

37. «Ἡ ἐν Ἀγκύρῃ τοπικὴ Σύνοδος (315) ἐπέτρεψε τὴν σύναψιν γάμου εἰς τοὺς διακόνους, οἵτινες πρὸ τῆς χειροτονίας αὐτῶν ἐδήλωσαν τῷ ἐπισκόπῳ ὅτι θὰ νυμφευθῶσιν. Ἡ ἐν Τρούλλῳ ὁμῶς ΣΤ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (691) ἀπηγορεύσει τὸν κανόνα τοῦτον ἀπαγορεύσασα ἐπὶ ποινῇ καθαρᾶσεως τὸν γάμον τῶν ὑποδιακόνων, διὰ τὸ νῶν καὶ πρὸς βύτ' ἐρωγ μετὰ τὴν χειροτονίαν».

Χριστοδοῦλου Μελισσινοῦ: Τὰ κωλύματα γάμου, σελ. 15.

σμού λόγω μεταναστεύσεως³⁸. Ὡς σοβαρά προβλήματα τῆς ἐνορίας του παρουσιάζει εἰς ἱερεὺς τὴν χαρτοπαιξίαν, τὴν οἰνοποσίαν, τὴν ἀνηθικότητα καὶ ἐν μέρει τὴν παράνομον συμβίωσιν (M8).

Ἐπειδὴ μία ἔρευνα, ὅσονδήποτε καλῶς καὶ ἐὰν ἐκτελεσθῇ ἡ προεργασία τῆς, δὲν δύναται νὰ συμπεριλάβῃ πάντα τὰ θέματα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τοῦ ἱερέως, προστέθη καὶ ἡ ἐρώτησις: «Τί ἄλλο νομίζετε ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ σᾶς ἐρωτήσω;» μὲ σκοπὸν νὰ βοηθήσῃ τὰς μελλούσας νὰ διεξαχθοῦν ἐπὶ τοῦ θέματος ἐρεῦνας. Ἐκ τῆς ἐπεξεργασίας τῶν στοιχείων προκύπτει ὅτι σωρεία θεμάτων (τοῦ κύκλου αὐτοῦ) δύναται νὰ ἐρευνηθῇ, ἐπιτυχέστερον μάλιστα, ὅταν ἡ ἔρευνα διεξαχθῇ μὲ συνέντευξιν καὶ ἐπὶ τόπου ἐπίσκεψιν τοῦ ἐρευνητοῦ. Ἐκ τοῦ ἀφθόνου ὕλικου σταχυολογοῦμεν ὠρισμένα θέματα, ἄξια καθ' ἡμᾶς, νὰ μελετηθοῦν ἐπισταμένως.

Ἰδιαιτέραν ἔμφασιν δίδουν οἱ ἱερεῖς — τῶν πτωχοτέρων καθὼς φαίνεται ἐνοριῶν — εἰς τὴν διεξοδικήν μελέτην τῶν οἰκονομικῶν τῆς ἐνορίας (προϋπολογισμὸς - ἱεροπραξίαι - τυχηρὰ - ἔξοδα ὁργανώσεως ἐνορίας κλπ.). Ὅταν μία ἐνορία παρουσιάσῃ προϋπολογισμὸν 1.500 ἢ 5.000 δρχ. ἐτησίως, εἶναι σαφές ὅτι τὸ θέμα τῆς ὁργάνωσος τῆς ἐνορίας εἶναι ὅλως δυσχερές.

Ἡ ἐκπαίδευσις ἱεροψαλτῶν καθίσταται — πάντοτε συμφώνως πρὸς τὰ δεδομένα τῆς ἐρεύνης — ὅλως ἐπιτακτική, καθ' ὅτι ἡ τέλεσις τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν γίνεται ὁσημέραι προβληματικώτερα.

Ἱερεῖς φρονοῦν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐρωτηθοῦν, ἐὰν τοὺς ἐπεσκέφθη ποτὲ Μητροπολίτης καὶ πόσας φορές. Εἶναι προφανές ὅτι τοιαῦται ἐπισκέψεις ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ἀποστάσεως τῆς ἐνορίας ἀπὸ τὸ κέντρον, τὸ μέγεθος τῆς Μητροπόλεως, τὰς ἀνειλημμένας ὑποχρεώσεις τοῦ Μητροπολίτου καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἐνορίας.

Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ πρότασις ἱερέως τινος νὰ ἐρωτηθοῦν οἱ ἱερεῖς ἐὰν θὰ ἤθελον νὰ γίνουν τὰ τέκνα τῶν ἱερέων, πόσα ἔγιναν καὶ διατί δὲν ἔγιναν.

Ἄλλο θέμα πρὸς ἔρευναν προτείνεται ἡ μετὰθεσις ἱερέως καὶ αἱ προϋποθέσεις δι' αὐτήν.

Περαιτέρω προτείνονται ὡς θέματα ἐξετάσεως ἡ ὁργάνωσις τῆς ἐνορίας ὡς εἶναι ἡ ἴδρυσις ἐνοριακῶν κέντρων, Βιβλιοθήκης, ἀνθοκήπων πέριξ τοῦ Ναοῦ, ἡ συμβολὴ τῆς πρεσβυτέρας καὶ ἡ συγχώνευσις ἢ διαίρεσις τῶν ἐνοριῶν.

Θέμα εἰς μίαν ἔρευναν θὰ ἀπετέλῃ καὶ ἡ μελέτη βιβλίων καὶ περιοδικῶν ἀπὸ μέρους τοῦ ἱερέως.

Ἀξίζει ἐνταῦθα νὰ ἀναφερθῇ καὶ ἡ ἀπάντησις ἱερέως τινός, ὁ ὁποῖος λέγει ἐπὶ λέξει: «Ἐχω τὴν γνώμην ὅτι ὅλα τὰ ἐρωτώμενα θὰ σᾶς εἶναι γνωστά, ἀλλὰ χρειάζεται τόλμη ἐκ μέρους πολλῶν δι' ἐνέργειαν» (H4).

Εἰς τὴν ἐρώτησιν ἐὰν ἔχουν παράπονα ἀπὸ τὸν Μητροπολίτην των (Ἰωαννίνων Σεραφεῖμ) 82,14% ἀπήντησαν σαφῶς ὅχι, ἐνῶ 1,02% ἀπλῶς ναί, 4,08% ναὶ προσωπικῆς φύσεως, 6,63% γενικῆς φύσεως (δὲν ἐπισκέπτεται τὴν ἐνορίαν του), 6,12% ἐπεφυλάχθησαν νὰ ἀπαντήσουν³⁹. Εἶναι φυσικὸν εἰς μίαν μεγάλην Μητρόπολιν νὰ ὑ-

38. Κοντομέροκος, Τ.: Ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ ἀπόδημοι Περ. «Ἐκκλησία» 1969, σελ. 532, 560.

39. Ἱερεῖς τινὲς εἰς τὰς προφορικὰς συνεντεύξεις εἶπον ὅτι δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὸν Μητροπολίτην, καίτοι εἰς τὸ ἐρωτηματολόγιον ἀπέφυγον νὰ διατυπώσουν παράπονα τοῦτο ἐνθυμίζει γεγονὸς τὸ ὁποῖον ἀναφέρει διενθιντῆς Ἀμερικανικοῦ Κέντρου Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν ὅστις γράφει ὅτι, κατὰ τὴν νεαράν του ἡλικίαν ἐπεσκέφθη ἐργοστάσιον καὶ ἐσημείωνε τὰ προβλήματα ἐργασίας ἐρωτῶν τοὺς ἐργάτας. Ὅτε ἐξήρχετο τοῦ ἐργοστασίου τοῦ εἶπεν εἰς ἐργάτης: Ἐὰν θέσετε τὸ σημειωματάριόν σας εἰς τὸν χαρτοφύλακα θὰ σᾶς εἶπω ὅλην τὴν ἀλήθειαν!

Οἱ ἱερεῖς παραπονοῦνται ὅτι ἀδειάζουν τὰ χωριά καὶ οἱ ἐνορίται σπανίζουν εἰς τὸν Ναόν. Τὸ πρόβλημα τῆς μεταναστεύσεως ἔχει καὶ ἄλλας προεκτάσεις. Ἰδιαιτέρως ὁξὺ εἶναι τὸ πρόβλημα τῶν μεικτῶν γάμων κυρίως τῶν ἐν Διτικῇ Γερμανίᾳ Ἑλλήνων. Πρὸβλ. Κοντομέροκος, Τ.: Ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ ἀπόδημοι. Περ. «Ἐκκλησία» 1969, σελ. 532, 560.

πάρχουν παράπονα, διότι δέν εναί δυνατή ή έκπλήρωσις τῶν ἐπιθυμιῶν ὅλων τῶν ἱερέων. Πολλάκις βεβαίως πταίει αὐτή αὕτη ή διάρθρωσις καί ὀργάνωσις τῆς Ἐκκλησίας διὰ τήν ἐμφάνισιν συγκρούσεων καί παραπόνων.

Τά γενικῆς φύσεως παράπονα συνίστανται κυρίως εἰς τήν μή ἐπίσκεψιν τοῦ Μητροπολίτου τῆς ἐνορίας τοῦ ἱερέως, τήν μή σύγκλησιν Ἱερατικῶν Συνεδρίων — εἰς τὰ ὁποῖα συνήθως ή συμφωνία τῆς μάζης μέ τὰς ἀπόψεις τῶν ἡγηγτόρων εἶναι σχεδόν ὑποχρεωτική καί ὅπου τὸ «λιθάνισμα» ἀντικαθιστᾷ τήν ὡμήν έκφρασιν τῆς ἀληθείας — καί τέλος εἰς τήν ἀπουσίαν πνευματικῶν ἰδρυμάτων καί κοινωνικῆς δράσεως (M41). Ταῦτα ὅμως προϋποθέτουσιν συστηματικὴν ὀργάνωσιν τῆς Μητροπόλεως ἀπὸ ἐπιτελεῖον μορφωμένων καί ζηλωτῶν κληρικῶν.

Τὰ παράπονα προσωπικῆς φύσεως δέν ἀναφέρονται ἐνταῦθα, ἀλλὰ διεβιδάσθησαν εἰς τὸν Μητροπολίτην, χωρὶς βεβαίως νὰ ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ διατυπώσαντος αὐτὰ ἱερέως.

Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΑΡΣΕΝΗ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ

ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΟΥ ΑΙΩΝΑ ΜΑΣ

Ὁ εἰκοστὸς αἰώνας εἶναι — καὶ ἔτσι ἴσως τὸ μέλλον θὰ τὸν χαρακτηρίσῃ, ὅταν τὸν ἐντάξῃ στὴν ἱστορικὴ ροὴ — ὁ αἰώνας τῶν ἐπαναστάσεων. Ὅχι ὅμως μονάχα τῶν ἐπαναστάσεων στὸ πεδίο τὸ κοινωνικό. Κλονίζονται θεσμοὶ αἰωνόβιοι καὶ θεωρίες ἐπιστημονικὲς, ποὺ ἔφεραν τὴν σφραγίδα τοῦ ἀλάθητου, καὶ συγκροτήματα ἠθικῶν ἀντιλήψεων μὲ ζωὴ χιλιάδων χρόνων. Ὁ ἐξπρεσιονισμὸς δίνει νέο νόημα στὴν τέχνη. Ὁ Ἀϊνστάϊν ἀνατρέπει τὴν μηχανικὴ τοῦ Νεύτωνα, ἡ παλὰ ἠθικὴ τάξη καταρρέει μαζὶ μὲ τὴν οἰκογένεια, ποὺ τὴν ἐσπέρηζαν ἡ ἀναγνωρισμένη ὑπεροχὴ τοῦ ἄρρενος καὶ τὸ ἔνα οἰκογενειακὸ βαλάντιο.

Ὅλες αὐτὲς οἱ ἀλλαγὲς γίνονται βέβαια αἰσθητὲς καὶ στὸν τόπο μας, ἡ τελευταία μάλιστα μὲ τρόπο πολὺ σκληρότερο ἀπὸ ὅ,τι συμβαίνει στὶς ἄλλες εὐρωπαϊκὲς χώρες· γιὰτὶ ἐδῶ ἡ γιορτὴ ἦλθε χωρὶς προεόρτια καὶ πηδήσαμε, μέσα σὲ λίγες δεκαετηρίδες, ἀπὸ τὰ ἠθικὰ παραγγέλματα τοῦ 18ου αἰώνα, στὴν καινούργια ἠθικὴ τάξη, ἀπὸ τὸν κώδικα τῆς ἠθικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ μακαρίτη Φέρμπου (1899), στὸ σέξυ, τὴν μαριχουάνα, τὸν λεσβιασμὸ καὶ τὴν ἀρσενοκοιτία. Ἀλλά, γιὰτὶ νὰ χολοσκάνουμε, ἀφοῦ κοντεύει νὰ μᾶς γίνῃ συνειδησιὰ τὸ ὅτι ἡ ἀχαλίνωτη ἐφευρετικότης τοῦ ἀνθρώπου, μαζὶ μὲ τὴν ἐπίσης ἀχαλίνωτη πολυπραγμοσύνη του, δουλεύουν γιὰ τὴν ἐξαφάνισή του ἀπὸ προσώπου γῆς. «Ἐπάμεροι — εἶπε ὁ ἀρχαῖος Πίνδαρος — τί δέ τις; τί δ' οὐ τις; σκιᾶς ὄναρ ἀνθρώπου».

Ἄς χαροῦν λοιπὸν οἱ ἀστικές μας καρδιὲς τὰ θεάματα, ποῦ, εἴτε ἐπὶ πληρωμῇ εἴτε ὄχι, μᾶς προσφέρουν οἱ σκηνές μας — τὸ σπίτι, ὁ δρόμος, τὸ θέατρο, — χωρὶς νὰ πολυερευνᾷ ὁ νοῦς μας γιὰ συνέπειες, ποῦ πιθανὸν νὰ ταραξοῦν τὴν γαλήνη μας.

Νᾶ, τώρα, δύο χαρακτηριστικὰ παραδείγματα ἀλλαγῆς ριζικῆς τῆς νοοτροπίας μας, στὸν τομέα τῆς Λογοτεχνίας:

Ἡ καθαρεύουσα ἦταν, ἐδῶ καὶ ἑκατὸ περίπου χρόνια, στὴν ἀκμὴ τῆς ἀκόμῃ, ἀφοῦ τότε ὁ Ι. Παπαδιαμαντόπουλος, ὁ γνωστὸς Ζὰν Μορεάς, δημοσίευσε, πρὶν φύγῃ γιὰ τὴ Γαλλία, τὴν τελευταία του ποιητικὴ συλλογὴ στὰ ἑλληνικά, μὲ τὸν τίτλο νομίζω: «Τρυγόνες καὶ Ἑχιδναί». Μὰ καὶ στὶς ἀρχές τοῦ αἰώνα μας δὲν ἦταν ἀσφαλῶς ντροπὴ τὸ νὰ στιχουργῇ κανεὶς σ' αὐτὴ τὴν κατασκευασμένη γλῶσσα, ἀφοῦ βασιλεῦε ἀκόμῃ σὲ πολλοὺς τομεῖς τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς, χωρὶς νὰ ἔχῃ ἐξοβελιστῇ ὀριστικὰ ἀκόμῃ καὶ ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Γραμμάτων, ἀφοῦ στὰ Ἀναγνωστικὰ τοῦ Δημοτικοῦ μᾶς ἐδίδασκαν καὶ μᾶς νουθετοῦσαν ἑμμετρα σ' αὐτὸ τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα:

Μὴ τὰ ζῶα βασανίζεις
καὶ κτυπᾷς καὶ ἀφανίζεις·
νεῦρα ἔχουσι καὶ αἰσθήσεις,
ὥς καὶ σὺ καὶ αὐτὰ ἐπίσης.
Ἀγαπᾷς νὰ σὲ κτυπῶσι
καὶ νὰ σὲ κακοποιῶσι;

Ὡς ἐσὺ δὲν ἀγαπᾷς
μὴ πειράξεις, μὴ κτυπᾷς.

Καὶ ὁμως. Γύρω στὸ 1965 ἐκυκλοφόρησε ξανά μιὰ ποιητικὴ συλλογὴ στὴν καθαρεύουσα, καὶ μὲ φορέα βέβαια τὴν παλαιὰ μετρικὴ. Ποιήματα ἄψογα ἀπὸ τεχνικὴ ἀποψη. Βέβαια, στὸ περιεχόμενο ἔμεναν πιστὰ στὴν παλαιὰ καθαρολόγια ποιητικὴ δογματικὴ; : Θεματογραφία, συμβουλευτικὸς τόνος, νοσταλγίες ρωμαντικές, ἐκκλήσεις νοσταλγικὲς στὸ παρελθὸν καὶ ἄλλα τινά, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ ἐπιτρέψουν στὸν συγγραφέα νὰ σταθῇ χωρὶς συστολὴ πλάϊ στὸν Παπαρρηγόπουλο, τὸν Βασιλειάδη καὶ τὸν Καρασούτσα, στοὺς ποιητὲς ποὺ ἔθελγαν τὸ ἀναγνωστικὸ κοινό, στὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνα. Καὶ τὸ ὄνομά του; Ἀνώνυμος. Καὶ ἡ διεύθυνσή του; Πόσι - Ρεστάντ. Ἔτσι, χωρὶς νὰ διαπράξη κανένα ἀδίκημα, χωρὶς νὰ εἶναι δίχως ταλέντο, κρύβει κάτω ἀπὸ τὴν ἀνωνυμία τὸ ἔργο του, μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ χρησιμοποιοῖ τὴν καθαρεύουσα.

Τὸ δεῦτερο παράδειγμα ἔχει τελείως διαφορετικὴν ἀφετηρία. Ἐνῶ ὁ καθαρολόγος διστάζει νὰ παρουσιαστῇ ἐπώνυμα στὸ κοινό, ἐπειδὴ θεωρεῖ ὀριστικὰ χαμένη τὴν ὑπόθεση τοῦ σοφολογιωτατισμοῦ, ὁ ἄλλος τολμάει, τὴν ἴδια περίπου καὶ αὐτὸς ἐποχὴ, δηλαδὴ γύρω στὸ 1965, νὰ παρουσιάσῃ στὰ φῶρα καὶ ἔμμετρα τοὺς παραφύσιν ἔρωτές του, πρᾶγμα ποὺ δὲν θὰ τολμοῦσε ἀσφαλῶς νὰ κάμῃ, τουλάχιστο τόσοῦμὰ ἐδῶ καὶ πενήντα χρόνια. Καὶ αὐτὸ τὸ κάνει ἐπώνυμα, χωρὶς καμιὰ ἀνασκοπὴ καὶ προσφέρει τὸ βιβλίο μὲ ἀφιερώσεις.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ στὴν περιοχὴ τῆς λογοτεχνίας παλαιὰ εἰδῶλα σκεπάζουν μὲ συστολὴ τὸ πρόσωπό τους, γιὰ νὰ μὴν ἀναγνωρίζονται, ἐνῶ ἡ παρανομία παρουσιάζεται χωρὶς ντροπὴ καὶ ἀνασκοπὴ στὸ φῶς τοῦ ἡλίου. Quae fuerunt vitia mores sunt*, εἶπε ὁ φιλόσοφος Σενέκας, στὴν ἀναστατωμένη ἐποχὴ τοῦ Νέρωνα, σ' αὐτὴν ποὺ δίκαια θὰ τὴν ἀναγνώριζε γιὰ πρόγονο ἡ δική μας χαριτωμένη ἐποχὴ.

Αὐτὲς οἱ δύο ἀλλαγές, ποὺ μνημονεύσαμε παραπάνω, ὑποπίπτουν βέβαια στὴν κοινὴ ἀντίληψη. Δὲν εἶναι ὁμως μονάχα αὐτές* ὑπάρχουν καὶ ἄλλες, σημασίας μάλιστα πρωταρχικῆς πού, ἂν καὶ δὲν ἔχουν συστηματικὰ μελετηθῇ, συνιστοῦν ἐπανάσταση μέσα στὴν περιοχὴ τῶν Γραμμάτων καὶ Ἰδιαιτέρως τῆς ποίησης, ποὺ θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ τώρα.

Αὐτὲς οἱ ἀλλαγές εἶναι:

α) Ἡ ἀπολάκτιση τῶν παλαιῶν στόχων.

β) Ἡ ἀπάρνηση τῆς Μετρικῆς, τῆς τεχνικῆς, δηλαδὴ, τοῦ ποιητικοῦ λόγου, ποὺ ἔχει σὰν βάση τὸν τονισμό.

Στόχοι τοῦ παλαιότερου Λυρισμοῦ, ὅπως πολὺ καλὰ τοὺς ἐπισήμανε ὁ Μπρυνετιέρ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνα, ἦταν: ἡ φύση, ὁ ἔρωτας καὶ ὁ θάνατος. Ὑπάρχει φυσικὰ καὶ τὸ εἶδος τὸ μεικτό, ὅπως π.χ. στὴν περίφημη Λίμνη τοῦ Λαμαρτίν, ποὺ στίς στροφές του ἔρωτας καὶ φύση συμπλέκονται τόσο ἀρμονικά, γιὰ νὰ δώσουν τὴν γλύκα τῆς μοναξιᾶς καὶ τὴν ὁρμὴ τοῦ πόθου, ὥστε αὐτὸ τὸ ποίημα ἐμάγεψε ἀνθρώπινες καρδιές ἐπὶ ἑκατὸ περίπου χρόνια, καὶ μόνον τώρα λησμονήθηκε, τώρα ποὺ ριζικὰ ἄλλαξαν καὶ οἱ στόχοι μας καὶ ὁ τρόπος ποὺ βλέπουμε καὶ ἀντιμετωπίζουμε τὴν ἀπὴρ πραγματικότητα.

(Ἐκτός ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ κέντρα ἑλξεως τοῦ παλαιοῦ ποιητῆ, ἓνα τέταρτο, ἡ πατριδολατρεία, παρουσιάζονται, ἐπ' εὐκαιρίαις, στὴ σκηνή, δίνοντας ὁμως σχεδὸν πάντα προϊόντα δευτέρας τάξεως, γιατί ἦταν στεῖρα καὶ ἀνεδαφικὴ ἡ ἀνιάρη ἡρωολογία της. Ποιὸς διαβάσει σήμερα τὸν δικό μας τὸν Παράσχο καὶ ποιὸς Γάλ-

* Τὰ παλὰ ἑλαττώματα, τώρα ἔγιναν ἥθη.

λος μαγεύεται από την βοναπαρτολογία του Μπερανζέ ή τις στροφές του, κάποια εποχή κοσμοαγάπητου, Πώλ Ντερουλέντ).

Τί μένει τώρα από τους τρεις στόχους της ποίησης της παλαιάς;

Ο θάνατος εξακολουθεί να απασχολεί τον ποιητή, όπως απασχολεί και τον κοινόν άνθρωπο. Γιατί η αγωνία της ανυπαρξίας δεν θα παύσει ποτέ να συνέχει το ανθρώπινο πλάσμα, που όταν αρχίζει να στεριεύει μέσα του η πηγή της ζωής, αγωνίζεται με απελπισία για να κερδίσει την ελπίδα της αιωνιότητας. Ο άνθρωπος κάθε εποχής και κάθε κοινωνικού καθεστώτος, αρχίζει σε μια ώρισμένη ηλικία να καταθλίβεται από την έννοια: μέλλον, που είναι δικό του πλάσμα, και τρέμει την στιγμή που θα κατεβή γι' αυτόν η αύλακα μέσα στο θέατρο του κόσμου. Φοβάται εκείνο που δημιουργήσει. *Quod finxere timeant*. Οι θρησκευτές πρόσφεραν πάντα κάποιο αντίδοτο σ' αυτήν την μεταφυσική αγωνία και, με όπλο την αγωνία αυτή, έσπασαν το συγκρότημα της ηθικής τους. Αυτή ρύθμιζε την ατομική ζωή του ανθρώπου, προπάντων όσο πλησιάζαν οι τελευταίες του στιγμές. Στο περίφημο Άββαείο του Cluny, που το θεμελίωσαν οι Βενεδικτίνιοι το 910, μάζες πιστών, που δεν είχαν πάντα αφιερώσει τη ζωή τους σε καλά και τίμια έργα, άφηναν με την διαθήκη τους μικρές ή μεγάλες περιουσίες, για να αλαφρώσουν τις καρδιές τους από τον τρόπο που τις έδερνε μπροστά σε κείνον που περίμεναν για να τους ανοίξει την πύλη μιας νέας ζωής: «Και ιδού ίππος χλωρός και ο καθημένος επάνω αυτού όνομα αυτόν θάνατος». Και όποιος διαβάσει την επιγραφή της Πύλης, στην Κόλαση του Δάντη, θα νοιώσει το φοβερό ρίγος που κυριεύει τους μελλοθάνατους, που αν δεν ήταν πάντα τέλειοι άνθρωποι, ήταν σχεδόν πάντα άνθρωποι πιστοί.

Αυτή την μεταφυσική αγωνία η Τέχνη την έδωσε, σε όλες της τις διαστάσεις, ιδιαίτερα η ποίηση και η ζωγραφική, από τους αρχαίους καιρούς. Ο Βοκκάκιος μάς έδωσε ακόμη και την σατυρική παρωδία της στο πρόσωπο του Τσιαπαρέλο, του άπατεώνα νοτάριου, που με μια πλαστή εξομολόγηση πασκίζει να εξαπατήσει και το περιβάλλον του, ίσως και τον αιώνιο Κριτή. Και η Λογοτεχνία και η ζωγραφική και η γλυπτική έδημιούργησαν άριστουργήματα, ιδιαίτερα στους πολιτισμούς, όπου τα μετά τα φυσικά δεν είναι στόχος καθαρά πνευματικός, αλλά αγωνία ύπαρξιακή, που συνέχει την ψυχή του ανθρώπου, όσο πλησιάζει προς την άλλην όχθη της ύπαρξης, καθώς οι θρησκευτές την όρίζουν. Στο Βιβλίο του Δανιήλ, στην παλαιά Διαθήκη, υπάρχει ένα από τα λαμπρότερα κείμενα της παγκόσμιας λογοτεχνίας, το γνωστό συμπόσιο του Βαλτάσαρ. Όταν το άόρατο χέρι έγραψε, μπροστά στον βασιλιά, που, πολιορκημένος από τον Κύρο μέσα στην Βαβυλώνα, έχλευσε τα ιερά σκεύη των Έβραίων, που είχε συλλήσει ο Ναβουχοδονόσορ στην Ίερουσαλήμ, τις φοβερές λέξεις Μανέ, Θεκέλ, Φάρες, ο Προφήτης του έρμήνευσε την τραγική ρήση: Το άόρατο μάτι του Θεού παρακολουθούσε τις πράξεις του και το χέρι του τις ζύγισε, τις βρήκε πενιχρές και θα τιμωρήσει. Την άλλη νύχτα, ο έχτρός πάτησε την πόλη. Και ο θάνατος κτύπησε τον Βαλτάσαρ.

Τέτοια γιομάτα δραματική όμορφιά κείμενα ή πλάσματα των εικαστικών τεχνών, συναντάει κανείς πολλά, όπου δίνεται η ανατομία του θανάτου από μεγάλες καλλιτεχνικές καρδιές, που τις βασάνιζε η αγωνία για αιωνιότητα. Νεκρώσιμες ακολουθίες, ή Θεία Κωμωδία, οι πίνακες του Μπρύγκελ, του Χάνς Χόλμπαϊν του νεώτερου, του Άλμπρεχτ Ντύρερ, ο μακάβριος Χορός του Γκαίτε, ως την πεισιθάνατη απελπισία του Μπωντλαίρ και, πιο πρόσφατα, την Πύλη της Κόλασης του Ραντέν, όλοι αυτοί οι σταθμοί της όμορφιάς μιλούν για το πώς είναι πάντα ζωντανή μέσα στην ψυχή του ανθρώπου ή συγκίνηση που γεννάει το μεταφυσικό ρίγος.

Ός την εποχή μας όμως ο θάνατος ήταν υπόθεση ατομική. Βέβαια στις εποχές των πολέμων ή των μεγάλων επιδημιών, όπως η φοβερή επιδημία της βουβώ-

νικής πανούκλας, πού θέρισε τόν 14ον αιώνα τὸ ἓνα τρίτο τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Εὐρώπης, ὁ θάνατος δὲν ἔφτανε σὰν τὸ φυσικὸ τέλος μιᾶς ζωῆς, ἀλλὰ σὰν μιὰ ἐπανάσταση μέσα στὴν ροὴ τῶν ἐγκοσμίων, σὰν φαινόμενο μὲ τεράστια σημασία κοινωνική. Στὴν Ἀγγλία τοῦ 14ου αἰώνα, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπιδημία, οἱ χωρικοὶ γνώρισαν μιὰ σχετικὴ εὐημερία, ἐπειδὴ οἱ πολλοὶ θάνατοι ἔκαμαν δυνατὴ τὴν σημαντικὴν αὐξηση τοῦ γεωργικοῦ κλήρου. Ἐκεῖ, ἐπίσης, καὶ μὲ αἰτία πάλι τὴν ἐπιδημία, ἀποδυναμώθηκε σημαντικὰ ἡ ἐπίδραση τοῦ καθολικοῦ κλήρου στὴν μάζα τοῦ λαοῦ, γιατί ἡ στάση μεγάλου ποσοστοῦ ἡμετέρων, πού δὲν τολμοῦσαν νὰ πλησιάσουν τὸν ἄρρωστο οὔτε τίς τελευταῖες του στιγμές, γιὰ νὰ τοῦ προσφέρουν τὴν θεία Κοινωνία, γέννησαν πολλές ἀμφιβολίες σχετικὰ μὲ τὴν ἀγιότητα τῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ πόλεμοι τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης καὶ τοῦ Ναπολέοντα ἀποδυνάμωσαν τὴν Γαλλία σὲ τέτοιο σημεῖο, ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ πληθυσμοῦ, ὥστε ἐνῶ γύρω στα 1800 ἦταν ἡ δευτέρα σὲ πληθυσμὸ χώρα τῆς Εὐρώπης, — ἡ πρώτη ἦταν ἡ Ρωσία μὲ 25 ἑκατομμύρια κατοίκους, ἐνῶ ἡ Γαλλία εἶχε 23 ἑκατομμύρια, — ὕστερα ἀπὸ ἑκατὸ περίπου χρόνια, μὲ τὴν ἑναρξη τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου, μέσα στὶς δυνάμεις, πού εἶχαν συμπλακῇ, ἡ Γαλλία ἦταν ἡ προτελευταία σὲ πληθυσμό.

Αὐτὰ ὅμως, ἕως τὸ κατώφλι τῆς ἐποχῆς μας, ἦταν ἐξαιρέσεις. Ὁ κανόνας ἦταν ὁ ἀτομικὸς θάνατος, πού τὸν ἐπλαισιώνει ἓνα συγκρότημα ἐκδηλώσεων, πού ἐπράσιναν τὴν σκληρότητα τῆς στιγμῆς μὲ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἐλπίδα. Ἡ θρησκεία ἄνοιγε στὸν μελλοθάνατο τὴν πύλη ἐνὸς ἄλλου κόσμου, ἡ ἀγάπη καὶ τὰ δάκρυα τῶν δικῶν του καὶ τῶν φίλων του τοῦ ἔδιναν τὴν δύναμη νὰ ἐλπίζει ἀκόμη καὶ σ' ἐκεῖνες τίς φοβερὲς στιγμές, ὅπου κατεβαίνει γιὰ πάντα ἡ αὐλαία ἐπάνω στὸ δρᾶμα μιᾶς ἀτομικῆς ζωῆς.

Σήμερα τὰ πράγματα ἀλλάζουν ἀπότομα καὶ ριζικά. Ἡ ἐπιστὴμη μᾶς ὑποσχεταὶ ἓναν ὁμαδικὸ θάνατο χωρὶς ἱεροτελεστίες καὶ κοιμητήρια. Οἱ δεσμοὶ τῆς ἀγάπης χαλαρώθηκαν μέσα σὲ μιὰ οἰκογένεια πού φθίνει σὰν θεομὸς μέσα στὴν μικρὴ ἀνθρώπινη κοινότητα, πού εἶναι πιά στὰ ξεπουλήματα. Ἡ προσφορὰ τῆς θρησκείας στὴν πιὸ τραγικὴ ὥρα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ἀποδυναμώνεται συνεχῶς. Ἔτσι ὁ ἀτομικὸς θάνατος γίνεται τώρα κάτι τὸ τελείως φυσικὸ γιὰ κάθε πλᾶσμα τῆς γῆς, ἐνῶ εἰδικὰ γιὰ τὴν περίπτωσιν τοῦ ἀνθρώπου, ἔπαιρνε ἄλλοτε μιὰ σημασία μοναδική. Γιατί τὸν ἐπλαισιῶναν καὶ ἡ ἀγάπη τῶν ἄλλων γιὰ τὸ πλᾶσμα πού ἀποχωροῦσε ἀπὸ τὴν σκηνὴ τοῦ κόσμου, καὶ τὸ θεσμικὸ ἐκεῖνο ξεπροβόδισμα πρὸς μιὰ καινούργια ζωὴ, ὅπως τὴν ὑπόσχεται ἡ νεκρώσιμη Ἀκολουθία. Σιγὰ - σιγὰ μᾶς μένει ὁ θάνατος, ὁ χωρὶς ἀγάπη καὶ χωρὶς ἐλπίδα. Βέβαια μᾶς μένει σὰν συνοδὸς ἀκόμη ἡ λύπη, ὅπως τὴν ἐκφράζουν τὰ Γραφεῖα Κηδειῶν καὶ τὰ θερμοσυλλυπητήρια· ξέρουμε ὅμως ὅλοι πόσο κάλπικη εἶναι στὶς περισσότερες περιπτώσεις καὶ πόσο καθαρὰ τυπικὴ ἡ ἐκφραση τοῦ πόνου τῶν ζωντανῶν. Οἱ τυπικότητες καὶ οἱ ἐπικήδριοι μπῆκαν στὴ θέση τοῦ μοιρολογιοῦ καὶ τοῦ ψυχικοῦ σπαραγμοῦ. Γι' αὐτὸ ὁ θάνατος ἐνὸς συγκεκριμένου ἀνθρώπου, σὰν θέμα τῆς ποίησης, ὅπως ἡ παλαιότερη ποίηση τὸν ἐνοιῶθε, ἔχασε τὴν σημασία του. Ἀρκεῖ νὰ διαβάσῃ κανεὶς τὸ δημοτικὸ ὁ Γερο - Νότης κάθεται στοῦ Μάρκου τὸ κεφάλι, τὸ κορσικανικὸ μοιρολόϊ στὴν Colomba τοῦ Μεριμέ, ἢ τὸ θαυμάσιο ποίημα: Ὁ Ἐσταυρωμένος τοῦ Λαμαρτίν, γιὰ νὰ καταλάβῃ μὲ πόσῃ ἔντασιν κατὰθλιβε τὴν ψυχὴ ἐνὸς ἀνθρώπου ἢ μιᾶς ὁμάδας ὁ ἀτομικὸς θάνατος. Τώρα αὐτὸ ἔλειψε. Οἱ γέροι πεθαίνουν μόνοι. Ὅχι ὅλοι τώρα, ἀσφαλῶς, ὅμως πολὺ σύντομα, ὅλοι! Καὶ ἐκεῖνος ὁ θάνατος, πού θὰ συγκινεῖ ἀκόμη τὴν ποίηση, — καὶ αὐτὸ γίνεται ἀπὸ τώρα αἰσθητό, — θὰ εἶναι ὁ ὁμαδικὸς θάνατος, ὁ ἡρωϊκὸς θάνατος τῶν νέων ἀνθρώπων, πού θυσιάζονται, γεμάτοι ὁρμὴ καὶ αὐταπάρνηση ἐπάνω σὲ βωμούς, πού δὲν εἶναι δυστυχῶς πάντα καθαροὶ καὶ ἀμόλυντοι, ὅσο θὰ τὸ ἀπαιτοῦσε ἡ θύσιν τους. Ἡ νέα ποίηση αὐτὸ τὸ καθῆκον τὸ ἐπιτελεῖ.

Αὐτός ὁ καινούργιος τρόπος νὰ φεύγης ἀπὸ τὴ ζωὴ δὲν εἶναι ὁ θάνατος, ὅπως τὸν ἔβλεπε ὁ Μπρυνετιέρ. Ἐξακολουθεῖ ὅμως ἡ ποίηση νὰ μᾶς τὸν δίνει, γιατί ὑπάρχουν ἀκόμη ποιητὲς ἀγνοί, ποὺ ζοῦν καὶ κινοῦνται, μέσα στὰ κατάλοιπα τοῦ παλαιοῦ μας κόσμου, σ' ἓνα κλίμα συναισθηματικό, ποὺ δὲν εἶναι πιά τοῦ καιροῦ μας. Ὁλοένα ὅμως καὶ περισσότερο ἀπωθοῦνται πρὸς τὰ περιθώρια. Τώρα, ἡ ποίηση τοῦ καιροῦ μας ἀγωνίζεται γιὰ ν' ἀποκρούσει τὴν βαρυχειμwonιά καὶ γιὰ νὰ φέρει στὸν γεμάτον ἀγωνία κόσμο μας μιὰ καινούργια ἀνοιξη. Γι' αὐτὸ ὁ ρόλος της εἶναι μεταβατικός. Ὅταν — ἂν φυσικὰ δὲν μᾶς ἐξαφανίσουν οἱ ἐφευρέσεις μας — κάποιος γλυκὸς ἥλιος θὰ φωτίσῃ τὴν ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἴσως τιμήσουμε ξανά τὸν λυρισμὸ ποὺ ὑμνεῖ τὸν θάνατο, ὅπως τὸν ἐννοοῦσε ὁ Μπρυνετιέρ.

Περνάμε τώρα στὸ δεῦτερο ποιητικὸ θέμα: τὴ φύση.

Καὶ πρῶτα - πρῶτα, ἄς κάμουμε μιὰ διαστολή. Ἡ φύση δὲν ἦταν ποτὲ γιὰ ὁ λ ο υ ς τοὺς ἀνθρώπους θέμα ποιητικό. Τὸ δάσος, τὸ ποτάμι, ἡ ἀνατολὴ καὶ ἡ δύση τοῦ ἡλίου, τὸ ταξίδι τοῦ φεγγαριοῦ στοὺς δρόμους τοῦ οὐρανοῦ δὲν ἦταν ἀσφαλῶς ἀντικείμενα γνήσιου ἢ ὄχι θαυμασμοῦ γιὰ τὸν κάτοικο τῆς ἐξοχῆς, καὶ ἀμφιβάλλω ἂν θὰ ἦταν ἀντικείμενα τοῦ ποιητικοῦ οἴστρου, πρὶν δημιουργηθοῦν οἱ σχετικὰ μεγάλοι οἰκισμοί, ποὺ γι' αὐτοὺς ἡ φύση ἦταν ἓνα ἀντίδοτο στὴν ἄχαρη καὶ ὑποδουλωμένη ζωὴ τῆς πόλης. Ὁ χωρικός ζῇ μέσα στὴ φύση· τὴν ζῇ χωρὶς νὰ μαγεύεται ἀπ' αὐτήν· τὴν θεωρεῖ σὰν φυσικὸ πλαίσιο τοῦ ἀγῶνα του γιὰ ἐπιβίωση. Καὶ γι' αὐτὸ εὐκόλα τὴν ἐγκαταλείπει γιὰ νὰ ζήσει τὴ ζωὴ τῆς πόλης, ἀκόμη καὶ σήμερα, ποὺ εἶναι σὲ θέση νὰ ξέρεи πόσο βαρὺ εἶναι τὸ τίμημα ποὺ θὰ πληρώσει, ὅταν ρίχνει πέτρα πίσω του, καὶ ἔρχεται νὰ κατοικήσῃ μέσα σὲ τείχη χωρὶς ὀξυγόνο καὶ φῶς. Αὐτὸ τὸ στρίμωγμα στὶς μεγάλες πόλεις ἄρχισε νὰ γεννᾷ ξανά τὴν νοσταλγία τῆς ἐξοχῆς ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ 17ου αἰῶνα. Ὁ Μπουαλὼ εἶχε ἐξοχικὸ οἶπι ἐξω ἀπὸ τὸ Παρίσι, καὶ ἐκεῖ ἐπήγαιναν νὰ τὸν ἐπισκεφθοῦν ὁ Μολιέρους καὶ ὁ Ρακίνας, καθὼς λέει ἡ παράδοση. Οἱ δρόμοι τοῦ Παρισιοῦ εἶχαν ἤδη γίνῃ δύσκολοι, καθὼς μᾶς λέει ὁ ἴδιος ὁ Μπουαλὼ σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς σάτιρές του. Καὶ ὅμως τὸ Παρίσι, ἡ μεγαλύτερη τότε πόλη τῆς Εὐρώπης, δὲν ξεπερνοῦσε ἀσφαλῶς σὲ πληθυσμὸ τὶς ἑκατὸν πενήντα χιλιάδες κατοίκους, ἀφοῦ τὴν ἐποχὴ τῆς Γαλλικῆς ἐπανάστασης, στὸ τέλος δηλαδὴ τοῦ 18ου αἰῶνα δὲν ἔφτανε τὶς τριακόσιες χιλιάδες. Ἡ νοσταλγία ὅμως τῆς ἐξοχῆς, δηλαδὴ τῆς ἐλεύθερης φύσης, ποὺ σὰν πόθος διάχυτος ἄρχισε νὰ θρονιάζει στὶς ψυχές μιᾶς μερίδας τοῦ πληθυσμοῦ, σὰν ἀντίδραση στὸν πληκτικὸ καὶ ἀνθυγιεινὸ κατοικημένο χώρο, δὲν ἐγέννησε μιὰ ποιητικὴ σχέση, ἓναν εἰδικὸ λυρισμὸ, μέ θέμα τὴ φύση. Γι' αὐτὴν ἀδιαφόρησε τελείως ἡ λογοτεχνία, ἰδιαίτερα ἡ γαλλικὴ, ποὺ παιδί της στάθηκε ὁ Μπρυνετιέρ, ὁλόκληρο τὸν 17ο καὶ τὸν 18ο αἰῶνα. Αὐτοὶ οἱ δύο αἰῶνες μελέτησαν τὸν ἀνθρώπο. Ὁ πρῶτος γύρισε τοὺς προβολεῖς πρὸς τὸν ἀνθρώπο σὰν ὄντοτητα ψυχική, ὁ δεῦτερος, σὰν παιδί μιᾶς κοινωνικῆς πραγματικότητας. Στὴν φύση, στὴν ὁμορφιά της, τὴν μαγεῖα της, στὴν ἱκανότητα ποὺ ἔχει νὰ τονώσῃ τὸν ἀγωνιζόμενον ἀνθρώπο, ἡ λογοτεχνία αὐτὴ δὲν γύρισε κἂν τὰ μάτια, καὶ ἂν τὸ ἔκαμε καμμιά φορὰ κινημένη, ἀπὸ μιμητικὸ ζῆλο, ἔδωσε ἓνα ρητορεύοντα λυρισμὸ, ποὺ δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὴν γνήσια ποίηση. Ἀκόμη καὶ ἔως τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα δὲν ἀναγνωρίζεται ἡ φύση σὰν αὐτόνομη ποιητικὴ πηγή. Στὸ περίφημα «Μαθήματα Δραματολογίας» ποὺ μᾶς τὰ ἔδωσε στὰ ἑλληνικὰ ἡ ἔκδοσις Μαρασλῆ, ὁ μεγάλος φιλόλογος Si Marc Girardin γράφει: «Καὶ αὐτὴ ἡ θάλασσα, ὅσον ὠραία καὶ ἂν εἶναι, ἔχει ἀνάγκη τῆς παρουσίας τοῦ ἀνθρώπου γιὰ νὰ καταξιωθῇ». Μὰ καὶ μεγάλοι ζωγράφοι τῆς ἰδίας ἐποχῆς, ὁ Κορό, ὁ Μιλέ, ὁ Ρουσώ, ἂν καὶ εἶναι τοπιογράφοι ἐξαίρετοι, τὴν φύση τὴν μεταχειρίζονται σὰν πλαίσιο στὸ ἀνθρώπινο πλᾶσμα, ποὺ χαίρεται, θρηνεῖ, προσεύχεται ἢ ἀγωνίζεται γιὰ τὴ ζωὴ. Δὲν τὴν κοιτάζουν σὰν θέμα αὐτόνομο καὶ αὐθυπόστατο, μὰ σὰν σκηνὴ

θεάτρου, πού επάνω σ' αυτήν παίζεται τὸ δράμα τῆς ὑπαρξῆς μας. Μέσα σὲ ὁλόκληρη τὴν ἱστορία τῆς εὐρωπαϊκῆς τέχνης ἡ περίοδος, ὅπου ἡ φύση παίζει ρόλο αὐτόνομο καὶ πρωταρχικό, εἶναι ἡ ἐποχὴ τοῦ ἱμπρεσιονισμοῦ, ἀπὸ τὸ 1873 καὶ ὕστερα. Καὶ ἐκεῖ ὅμως ἐνεδρεῦει κάποια φενάκη. Γιατὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ ζωγράφοι τὴν μελετοῦν μὲ μανία, γιὰ νὰ δοκιμάσουν τὴν θεωρία τους γιὰ τὸ φῶς, πού ἐπιστημονικά τὴν ἔθεσε ὁ Chevreul, μὲ τὸν νόμο τῶν συμπληρωματικῶν (χρωμάτων). Ὁ ἱμπρεσιονισμός, σπάζοντας τὰ αὐστηρὰ περιγράμματα τοῦ ἀντικειμένου καὶ ἀναδεικνύοντας τὸ φῶς σὲ πρωταρχικό στοιχεῖο τῆς ζωγραφικῆς, ἀγνόησε τὴν τόσο ἀγαπητὴ στὴν ἀκαδημαϊκὴ τέχνη ἀκρίβεια τοῦ σχεδίου καὶ δὲν ἐκλείσε τὸ ἀντικείμενο μέσα στὸ περίγραμμά του, μὰ τὸ ἄφηνε νὰ γεννιέται ἀπὸ τὴν κράση τῶν συμπληρωματικῶν χρωμάτων μέσα στὸ ὄργιο τοῦ φυσικοῦ φωτός. Γι' αὐτὸ τὸ φυσικὸ τοῦ πεδίου δράσης εἶναι τὸ ὑπαιθρο, ἡ ἀνοικτὴ φύση, ὅπου τὰ χρώματα δονοῦνται καὶ σμίγουν ἐλεύθερα. Καὶ ἔτσι ὅμως τὸ ἀντικείμενον, δηλαδὴ ἡ φύση παύει νὰ εἶναι σκοπός· γίνεται ἀπλὸ κίνητρο γιὰ τὴν ἐπαλήθευση μιᾶς καλλιτεχνικῆς θεωρίας, πού ἦταν παράλληλα καὶ θεωρία ἐπιστημονική. Εἶναι ὅμως ἀλήθεια, ἂν λάβουμε μάλιστα ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ ἱμπρεσιονιστὲς παραμερίζουν τὰ γκρίζα καὶ τὰ σκούρα καὶ προτιμοῦν τὰ καθαρὰ χρώματα, ὅτι μὲ τὸ χρωματικὸ μεθύσι πού δημιουργοῦν, θεοποιοῦν τὴ φύση, καὶ γι' αὐτὸ τὸ τοπίο τους μὲ τὸν ἀναπαλμὸ καὶ τὴ λάμψη του, θὰ μείνῃ πιθανὸν ὁ ὠραιότερος ὕμνος πού ἔγραψε ἡ Τέχνη γι' αὐτήν. Ἀπὸ τὸν ἱμπρεσιονισμό καὶ ὕστερα ἡ φύση πέρασε στὴν ἀφάνεια. Ἡ ζωὴ τῆς πόλης μπαίνει στὸ προσκῆνιο καὶ ὁ ἄνθρωπος, μὲ τὰ προβλήματα καὶ τίς ἀγωνίες του, ὁ ἄνθρωπος, ὅπως τὸν διαμόρφωσε ὁ μεγάλος οἰκισμός, γίνεται τὸ ἐπίκεντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος τῆς λογοτεχνίας καὶ τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν. Καὶ αὐτὸ εἶναι πολὺ φυσικό. Μαζὶ ὅμως μὲ τὴν ριζικὴ ἀλλαγὴ τῶν καλλιτεχνικῶν στόχων, πού ἦταν συνέπεια τῆς ἀλλαγῆς τῶν φορέων τῶν νέων κοινωνικῶν ἐνδιαφερόντων, μετατοπίστηκαν καὶ τὰ πλαίσια, πού μέσα σ' αὐτὰ οἱ φορεῖς αὐτοὶ κινοῦνται, ἄλλαξαν ὅμως συγχρόνως καὶ τὰ ἀλφάβητα πού στοιχειοθετοῦσαν τὴν γλῶσσα ἐκείνων πού τὰ ἐκφράζουν. Ὁ ἄνθρωπος ἔγινε τὸ ἐπίκεντρο τοῦ καλλιτεχνικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἕνας, ὅμως, νέος ἄνθρωπος, δύσκολος, πολυσύνθετος, πού τέχνη καὶ ἐπιστῆμη τὸν μελετοῦν σὲ βάθος καὶ τὸν ἐκφράζουν καὶ τὸν ὀρίζουν μὲ κάθε λογῆς τεχνοτροπίες, ψυχολογικὲς μελέτες καὶ λογοτεχνικὰ κείμενα. Οὐσιαστικά, τὸ ζωντανὸ πλᾶσμα πού ζῇ γύρω μας ἔχει μονοπωλήσει τὰ ἐνδιαφέροντα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Τόση εἶναι ἡ ἀγωνία πού ἔχει κατακλύσει τὸν ἀτομικὸ μας ὀρίζοντα. Ἡ μακαρία ἐποχὴ τῆς φυσιολατρείας πέρασε φαίνεται γιὰ πάντα καὶ ὅπως πᾶμε, σὲ κάποιον καιρὸ δὲν θὰ ὑπάρχει πιά ἡ φύση, ὅπως τὴν ἐννοοῦσαν οἱ παλνοί. Καὶ τὰ κατάλοιπά της θὰ χρησιμεύουν σὰν ἀναρρωτήρια τοῦ ποδαριοῦ σὲ ὅσους θὰ φτάνουν λαχανιάζοντας ἀπὸ τίς πόλεις γιὰ λίγες ὥρες, γιὰ νὰ παρηγορήσουν τοὺς ἄρρωστους πνεύμονές τους καὶ τὰ σπασμένα νεῦρα τους. Καὶ ἡ φύση θὰ πάψῃ νὰ εἶναι ἓνα θέμα - εἶδωλο γιὰ τὸν ἰδιότυπο λυρισμὸ τῆς ἐποχῆς μας, πού ἀντλεῖ τίς συγκινήσεις του μέσα στὴν κοινωνικὴ συμβίωση. Δὲν θὰ πάψῃ ὅμως, γιὰ πολὺν ἀκόμη καιρὸ, νὰ εἶναι γιὰ τὸν εὐαίσθητον ἄνθρωπο καὶ πρῶτα - πρῶτα γιὰ τὸν ποιητὴ, μιὰ πηγὴ ἀκένωτη ποιητικῶν εἰκόνων, ἰδιαίτερα ὅταν θὰ μπορέσει νὰ τὴν ἀντικρούσει σὰν πυκνὸ σύμφορμα πλασμάτων ζωντανῶν. Ἔτσι τὴν εἶδε ὁ Μπωντλαίρ στὸ περίφημο Sonnet des Correspondances: Τὸ δίνω σὲ δική μου μετάφραση:

Ναὸς ἡ φύση, ὅπου, συχνὰ λόγια σιβυλικά
μιλοῦν οἱ ζωντανοὶ τοῦ στύλοι. Πλάϊ
σὲ μιὰ πῆχηρα συμβόλων ὁ ἄνθρωπος περνάει,
πού τὸν κοιτοῦν ἐστατικά μὲ μάτια φιλικά.

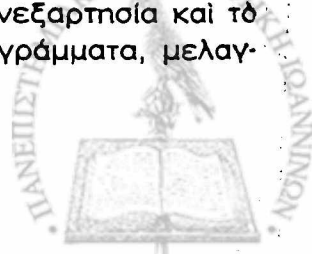

Σὰν μακρόσυρτοι ἄχοι ποὺ φτάνουν ἀπὸ πέρα
καὶ σμίγουν σὲ μιὰ ἐνότητα ἄφεγγη καὶ βαθεῖα,
ἀπέραντη σὰν τὴν ἡμέρα καὶ σὰν τὴν νυχτιά,
ἀρώματα, ἦχοι, χρώματα σμίγουν μέσ' στὸν ἀγέρα.

Βρίσκονται ἀρώματα σὰν παιδιοῦ σάρκα δροσερά·
σὰν τὴ χλόη πράσινα γλυκὰ ὅπως τοῦ αὐλοῦ τὸ μέλος.
"Ἄλλα ἀναδίνουν θρίαμβο, χλιδὴ καὶ διαφθορά,
κι' ἔχουν τὴν ἄσωστη ἀπλωσιὰ πραγμάτων δίχως τέλος:
τοῦ βάλαμου καὶ τῆς μοσκιᾶς, ἄμπρας καὶ λιθανιοῦ,
ποὺ ὑμνοῦνε τὶς παραφορὲς τοῦ νοῦ καὶ τοῦ κορμιοῦ.

Τώρα φτάνουμε στὸν ἔρωτα. Τί νὰ ποῦμε ὅμως γι' αὐτόν; Εἶναι βέβαια ἓνα κοινωνικὸ ἐπιγέννημα καὶ τὰ δημιουργοῦν οἱ δυσκολίες ποὺ παρουσιάζει ἡ κοινωνικὴ ὑψὲς στὸ ἀνθρώπινο πλᾶσμα, ὅταν ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τοῦ γενετήσιου ἐνστικτοῦ. "Ὅ,τι στὴν φύση γεννάει τὴν ψευδαῖσθηση τοῦ ἔρωτα, τὸ κελάδισμα τοῦ πουλιοῦ, οἱ ρυθμικὲς συστροφές τοῦ σώματος, δὲν εἶναι ἔρωτας" εἶναι μιὰ πρόκληση γιὰ νὰ ἱκανοποιηθῇ μιὰ βασικὴ ἀνάγκη τοῦ εἴδους, ποῦ, γιὰ νὰ πραγματοποιηθῇ, στήνει μπροστὰ στὸ ἄτομο τὴν φενάκη τῆς πρόσκαιρης ἡδονῆς. Τὸν ἔρωτα τὸν γέννησε ἡ διαδοικασία τῶν δυσκολιῶν, ποὺ συνάντησε μέσα στὴ ροὴ τῆς ἱστορίας, ἡ ἐλεύθερη ἱκανοποίηση αὐτοῦ τοῦ ἐνστικτοῦ. Ὑπάρχουν βέβαια μέσα σ' αὐτὴ τὴ ροὴ παραδείγματα ἀνθρώπων μὲ καταπληκτικὰ φλογερὴ φύση, ποὺ ἀγνόησαν ἐμπόδια, φραγμοὺς καὶ κινδύνους, ὅταν ὅλα αὐτὰ τοὺς ἐμπόδιζαν τὴν σαρκικὴ μείξη μὲ τὸ πλᾶσμα ποὺ ἔγινε πόθος τους. Ἡ περίπτωση τοῦ Ἀθελάρδου καὶ τῆς Ἐλοίζας, τοῦ Παύλου Μαλατέστα καὶ τῆς Φραντζέσκα ντὰ Ρίμινε εἶναι αἰχμές, ποὺ τίς ἔχει ἐπισημάνει ἡ ποίηση καὶ ἡ ἱστορία. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ πληθὺς ἄλλες, ποῦ, χωρὶς νὰ τίς προικίζει μὲ τὴν ἐπισημότητα τῶν δύο προηγούμενων, ἡ εἰδικὴ θέση τῶν θυμάτων μέσα στὴν κοινωνικὴ ἱεραρχία, ἔθρεψαν ἐπὶ αἰῶνες τὸν λυρισμό, τὸ μυθιστόρημα καὶ τὸ δράμα.

Τώρα, ὅπως ἤλθαν τὰ πράγματα, μὲ τὴν κατάλυση τῶν ἐμποδίων, νομικῶν καὶ κοινωνικῶν, ποὺ περιορίζαν μὲ χίλιους τρόπους, — τὴν κοινωνικὴ ἀποδοκίμασία, τὸ ἐθιμικὸ καθεστῶς, τὴν βεντέτα, τὸν φόνο, τὴν οἰκονομικὴ κύρωση, τίς δικαστικὲς κυρώσεις, τὸ κύρος τῆς παράδοσης, ἰδιαίτερα τῆς οἰκογενειακῆς, — τὴν ἐλευθερία τῆς ἱκανοποίησης τοῦ ἐνστικτοῦ τῆς διαιώνισης τοῦ εἴδους, ἡ λογοτεχνία καὶ ἡ τέχνη, ὅχι μόνον λειψὰ θὰ διαθέτουν θέματα, σχετικὰ μὲ τὸν ἔρωτα, ἀλλὰ καὶ τὸ κατάλληλο θὰ τοὺς λείψῃ κοινό, ποὺ τέτοια θέματα θὰ νοσταλγήσῃ. Ἐφτάσαμε ἀκόμη στὸ σημεῖο αὐτό; Ἀσφαλῶς ὄχι! Πρὸς τὰ ἐκεῖ ὅμως τραβᾶμε πλησιέστεροι. Ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ ἡ μακρόσυρτη διαδικασία τοῦ ἔρωτα βρῆκε σὰν σκληρὸ ἀνταγωνιστὴ, τὴν σύντομη διδασκαλία τοῦ σέξυ, πολλοὶ καὶ σίγουροι οἰωνοὶ προσημαίνουν τὸν νικητὴ. Βέβαια ὁ παλαιᾶς μορφῆς ἔρωτας, συνοδευμένος ἀπὸ τὰ γνωστὰ παράφερνα, — ἐρωτικὰ γράμματα, μαρασμοί, ἀπελπισίες καὶ αὐτοκαταστροφὴ, — δὲν πρόκειται ἀμέσως νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν σκηνὴ τῆς λογοτεχνίας· πιθανὸν νὰ γραφοῦν μυθιστορήματα σὰν τὴν *Education Sentimentale* τοῦ Φλωμπέρ ἢ ποιήματα σὰν τὴν *Λίμνη* τοῦ Λαμαρτίν, θὰ λιγοστεύουν ὅμως μὲ τὸν καιρὸ αὐτὲς οἱ ἐκδηλώσεις, ὅσο θὰ ἐξαντλεῖται ἡ μάζα τῶν παλαιῶν ἀνθρώπων ἢ τῶν νέων, ποὺ μένουν ἀκόμη παλαιοὶ καὶ ποῦ, ἀπὸ ἀγωγή καὶ παράδοση ἢ καὶ ἡλικία, μένουν ἀκόμα πιστοὶ στὸ ἀρχαῖο εἶδωλο τοῦ ἔρωτα. Αὐτῶν δηλαδὴ ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ λατρεύουν μιὰ διαδικασία, ποὺ ὁδηγοῦσε ἄλλοτε στὴν πραγμάτωση ἐνὸς πόθου, μιὰ διαδικασία, ποὺ ἔσερνε κάποτε περισσότερο ἀπὸ μιὰ ἀστικὴ δίκη, καὶ ἀπαιτοῦσε συχνὰ πόνο, καρτερία καὶ αἷμα, ἐνῶ ἡ ἐποχὴ μας, πρὸς πρακτικὴ, ὀπλισμένη μὲ καινούργια ὅπλα, — τὴν ἀτομικὴ ἀνεξαρτησία καὶ τὸ χρῆμα —, πραγματώνει τὸν πόθο αὐτὸ ἀμέσως, χωρὶς ἐρωτικὰ γράμματα, μελαγχολία, ἀπελπισία καὶ καρδιοπάθειες.

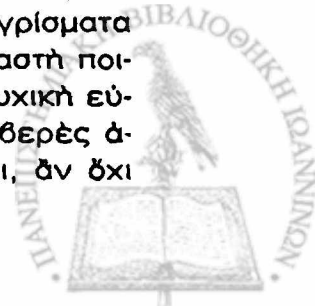

Perché Orlando a far l'opre virtuose, più ch'a narrarle poi sempre era pronto.

(Γιατί ὁ Ὁρλάντο ἦταν πάντα ἑτοιμος νὰ κάνη μεγάλα ἔργα' περισσότερο ἀπὸ τὸ νὰ διηγῆται), θὰ ποῦμε παρωδώντας τὸν Μαινόμενο Ρολάνδο τοῦ Ἀριόστο.

Καὶ τώρα, κάνοντας ἓνα τεράστιο ἄλμα πρὸς τὰ πίσω, ἐπάνω ἀπὸ μιὰ σειρά ἀπὸ θεσμούς πού ἀσφαλίζουν στὶς περασμένες ἐποχές τὴν ἀντρικὴ τιμὴ καὶ τὰ ἐπιφαινόμενά της: τὸν αὐλικὸν ἔρωτα τοῦ μέσου αἰώνα καὶ τὸν φόνο καὶ τὸ χαρὲμι καὶ τὸν φερετζέ καὶ τὰ cingula pudicitiae καὶ τὸ cadenasso τῶν φλωρεντινῶν καὶ ὅτι ἀσφάλιζε σὲ παλαιότερους καιροὺς τὴν παρθενικὴ ἀγνότητα καὶ τὴν συζυγικὴ πίστη, ξαναγυρίζουμε στὰ ἥθη τοῦ Ὀλυμπιακοῦ Πανθέου, ὅπου μὲ τόσων ἀμεσότητα ἐκδηλώνονταν ἡ ἔλξη ἡ ἐρωτικὴ. Αὐτὴν τὴν ἀμεσότητα τὴν ἐκφράζει θαυμάσια ὁ Νικολὰ Πουσέν σ' ἓνα τοῦ πίνακα τῶν ἀρχῶν τοῦ 17ου αἰώνα: Ὁ Ἑρμῆς εἶναι ἐραστής τῆς Ἑρως, τῆς κόρης τοῦ Κέκροπα, τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἀττικῆς. Ἑραστής μὲ ὅλη τὴν σημασία τῆς λέξης. Ἡ ἀδελφὴ της ἡ Ἀγλαυρος ἀγαπάει καὶ αὐτὴ τὸν Ἑρμῆ. Τώρα ἐπάνω σ' ἓνα κρεβάτι εἶναι ξαπλωμένη ἡ πρώτη. Ὁ Ἑρμῆς μπαίνει ἀπὸ τὴν ἀντίθετη πλευρὰ τοῦ πίνακα καὶ ὁρμάει πρὸς τὸ μέρος της, χωρὶς νὰ λογαριάσῃ ὅτι ἡ ἀντίζηλη, γονατιστὴ στὴ μέση τοῦ δρόμου τοῦ ἀγκαλιάζει μὲ πάθος τὰ γόνατα γιὰ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ νὰ φτάσῃ στὴν ἀδελφή. Μὰ αὐτός, μεθυμένος ἀπὸ σαρκικὸ πόθο, οὔτε κἂν τὴν κοιτάζει. Γιατὶ ἀκριβῶς ἐκεῖνη τὴν στιγμή κάποιος – νομίζω ἡ Ἀθηνᾶ – ἐσήκωσε τὸ μέρος τοῦ πέπλου πού ἐσκέπαζε τὴν φύση τῆς κοπέλλας, πού κοίτονταν στὸ κρεβάτι. Αὐτὸς ἦταν ὁ Ἑρωτας τῶν ἀρχαίων θεῶν. Τώρα ξαναγυρίζει στὸ προσκύνιο ὦμός, ἀτίθασος, ἀδίσταχτος. Καὶ αὐτὸν ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα μᾶς τὸν δίδαξε. Πέρασαν ὅμως χιλιάδες χρόνια πρὶν νὰ τὸν υλοθετήσῃ ἡ Ἠθικὴ τοῦ νέου Κόσμου. Τώρα τὸν κατέβασε ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο στὴ γῆ, τὸν τακτοποίησε μὲ τὸ σῆμα Σέξυ μέσα στὴν ἀγγλικὴ ὀνοματοθεσία καὶ τὸν ἐξάγει μὲ ὁρμὴ τυφῶνα σὲ κάθε σημεῖο τῆς γῆς. Οἱ κοινωνίες ὅλου τοῦ κόσμου καλοῦνται νὰ βαστάξουν τὸ βάρος του καὶ τὴν ὁρμὴ του, καὶ πιθανὸν νὰ γίνουν πιὸ πλούσιες σὲ ἐλευθερία, σὲ μιὰ ἐλευθερία ὅμως πολὺ πιὸ φτωχὴ σὲ περιεχόμενο, ἀφοῦ ἀποβλέπει στὸ νὰ καταλύσῃ ὅ,τι ὀνομάζουμε συναισθηματικούς δεσμούς. Ἀναρωτήθηκε ὅμως κανεὶς: ποιά κοινωνία μπορεῖ νὰ βγῇ ὑστερα ἀπὸ τὸ γκρέμισμα τῶν στύλων τῆς παλαιᾶς; Τί θὰ ἰδῇ, ὁ Σαμφών, ὅταν σταυρώσῃ τὰ χέρια του καὶ παρακολουθήσῃ τὴν νέαν ἀνοικοδόμησιν ὑστερα ἀπὸ τὸ γκρέμισμα τοῦ ναοῦ;

Ἑρωτας, λοιπόν, φύση καὶ θάνατος, τὰ τρία βασικὰ θέματα τῆς παλαιότερης λογοτεχνίας ἢ ξεθωριάζουν, σὲ σημεῖο πού νὰ γίνονται ἀγνώριστα, ἢ ὁλοένα καὶ περισσότερο θὰ λείπουν ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ τυπωμένου βιβλίου. Μὲ τί θὰ ἀντικατασταθοῦν ὡς τὴν ὥρα ὅπου ἤ, κατὰ τοὺς ἀπαισιόδοξους, ἡ ἀνθρώπινη κοινωνία θὰ πῇ τὸ κῶνειο πού τῆς μαγγανεύει ἡ ἐπιστῆμη της ἢ, κατὰ τοὺς αἰσιόδοξους, θὰ πατήσῃ ὀριστικὰ τὸν δρόμο τῆς ἐλευθερίας; Ὁ ἔρωτας ἔχει τὸ ὑποκατάστατό του: Τὸ Σέξυ. Ὁ θάνατος ἐπίσης, σὰν ὑπόθεση ἀτομικὴ, προσφέρει στὴν τέχνη τὸ δικό του ὑποκατάστατο: τὶς ὁμαδικὲς σφαγὲς τῶν ἀθῶων, σὲ ὅλα τὰ κλίματα τῆς γῆς, σφαγὲς πού τὶς προκαλεῖ ἡ σύγκρουση συμφερόντων καὶ ἰδεολογιῶν, ἀνεδαφικῶν συχνά, πάντα ὅμως ἀγνῶν πόθων τῆς νεολαίας τοῦ κόσμου καὶ ἐνὸς status quo πλούσιου σὲ μεθόδους καὶ οἰκονομικὴ ἀντοχή. Ὅσο γιὰ τὴ φύση, τί θὰ μείνει ἀπ' αὐτὴν γιὰ τὸν ἀνθρώπο; Ἰσως μονάχα τὸ ποθητό, καὶ τόσο σπάνιο στὸν ἀστικὸ Λεβιάθαν, ὀξυγόνο της, ἡ γλυκύτητα τῆς αὔρας της, οἱ φυσικὲς φωνὲς τῶν πλασμάτων της, σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ ἀνατριχιαστικὰ μουγγρίσματα τῶν προϊόντων τῆς ἀνθρώπινης σοφίας, καὶ τὰ χρώματά της, ὅλη ἡ θαυμαστὴ ποικιλία τῆς ζωῆς της. Γι' αὐτοὺς πού τὴν ἐζήσαν ἢ πού ἔχουν ἀκόμη τὴν ψυχικὴ εὐφορία πού χρειάζεται γιὰ νὰ τὴν ζήσουν, ψυχικὰ ἐλεύθεροι ἀπὸ τὶς θλιβερὲς ἀνασκοπὲς πού μαγγανεύει ἡ μεγάλη πολιτεία, μπορεῖ ἡ φύση νὰ μείνει, ἂν ὄχι

σάν αὐτόνομη πηγή ἔμπνευσης, τουλάχιστο σάν πολύτιμο μέσο ἔκφρασης τῆς δικῆς της ζωῆς, ὅπως τὸ εἶδε ὁ Μπωντλαίρ στὸ Σοννέτο τῶν Ἀνταποκρίσεων.

Τώρα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση στὴν οὐσία, ἔχουμε καὶ μιὰ ἐπανάσταση στὴ μορφή. Εἰδωλο αἰώνων, ἡ παλὰ Μετρικὴ, γκρεμίζεται στοὺς Ἀποθέτες, σάν ἀχρηστὴ, ὅπως στὴ Σπάρτη τὰ καχεκτικὰ νήπια. Καὶ μέ τόση ἀνακούφιση δέχτηκε καὶ ὁ κόσμος τῶν λογοτεχνούντων, ὅπως καὶ ὁ κόσμος τῶν ἀναγνωστῶν, αὐτὴ τὴν ποιητικὴ μεταπολίτευση, ὥστε παλαιοὶ ποιητὲς ποὺ θυσίασαν στὸν βωμὸ τῆς καθιερωμένης ποιητικῆς τέχνης ἄπειρες ὥρες στὶς ὁμοιοκαταληξίες, τὶς μεταφορές, τὶς παρηχήσεις καὶ τὰ παρόμοια, ἀπολάκτισαν τὸν ἐνοχλητικὸ τύραννο καὶ υἱοθέτησαν τὰ νέα ἐκφραστικὰ μέσα. Καὶ ἔκαμαν πολὺ καλά, ἂν σκεφθῇ κανεὶς ὅτι ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ περασμένου αἰῶνα, ἐδῶ κι' ἑκατὸ περίπου χρόνια, ὁ Βερλαὶν ἔγραφε στὴν ἔμμετρη γιὰ τὴν παλὰ μετρικὴ ἀποδοκιμασία του:

Ho! qui dira les torts de la rime?
 Quel enfant Sale ou quel nègre fou
 nous a forgé ce bizou d' un Sou
 quisonne faux et creux Sous la lime?

(᾽Ω, ποῖός θὰ μᾶς πῇ τῆς ὁμοιοκαταληξίας τὸ ἄδικο; Ποιὸ βρώμικο παιδί ἢ ποῖός τρελλὸς νέγρος μᾶς ἔφτιασε αὐτὸ τὸ στολίδι τῆς δεκάρας πού, ὅταν ἡ λίμα τὸ δουλεύει, ἀκούεται κούφιο καὶ κάλπικο;).

Βέβαια, ἡ ἀπότομη ἐξαφάνιση τῆς παλαιᾶς μετρικῆς εἶχε καὶ δὺ ο δ υ σ ἄ ρ ε σ τ α, ἄ ν α π ὅ φ ε υ κ τ α, ὅ μ ω ς ἀ π ο τ ε λ ἔ σ μ α τ α. Πρῶτα - πρῶτα πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὥριμους καὶ συχνὰ ἐξαίρετους ποιητὲς ἀναγκασμένοι, ξαφνικὰ νὰ μποῦν στὸ χορὸ τῆς καινούργιας μετρικῆς, γιὰ νὰ μὴ χαρακτηριστοῦν σάν συντηρητικοὶ ἢ ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου ἢ ἀκόμη γιὰ νὰ μὴ γίνουν εὐαίσθητος στόχος τῆς ἀγοραίας κριτικῆς, ὑποχρεώθηκαν μὲ κάποιο τρόπο νὰ φορέσουν καινούργιες πανοπλίες καὶ νὰ ἀρνηθοῦν τοὺς παλαιούς τους θεοὺς: τὸν ἀριθμὸ τῶν συλλαβῶν στὸ στίχο, τὶς τομές, τὶς πλούσιες ὁμοιοκαταληξίες, τὰ ποιήματα σταθερῆς μορφῆς κτλ. Γιὰ πολλοὺς ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν δυνατόν νὰ ἀλλάξουν καὶ οἱ ποιητικοὶ στόχοι ποὺ ἦταν πηγὴ τῆς ἔμπνευσής τους; πῶς νὰ ἐκφράσουν ποιητικὰ τὸν αἰσθηματικὸ κόσμο ποὺ κλειοῦν μέσα τους, ὅταν αὐτὸς ὁ κόσμος ἔχει ξεθωριάσει πιά στὰ μάτια τῆς ἐποχῆς μας, ποὺ βλέπει σάν παράξενο τέρας ὅποιον τὸν κρατεῖ μέσα του καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ τοῦ ἐκφράσει; Καὶ οἱ προσπάθειες νὰ καλυφθοῦν ἀπὸ τοὺς νέους τρόπους γραφῆς, ἀπολακτίζοντας ὁμοιοκαταληξίες καὶ στροφές καὶ σονέττα καὶ τριολέτες καὶ υἱοθετῶντας τὸν ὀρμητικὸ καὶ ἀχαλίνωτο γι' αὐτὸ ὡραῖον, καινούργιο λόγο, μένουν, σὲ πολλές ἐπριπτώσεις, τελείως ἄκαρπες. Ὑπάρχουν βέβαια καὶ πολλὲς λαμπρὲς ἐξαιρέσεις. Ἐκεῖνοι ποὺ μποροῦν νὰ διατηροῦν σὲ κάθε καιρὸ τὴν αἰσθηματικὴ τους ὑγρότητα καὶ νὰ δέχονται, πάντα ζωντανοὶ καὶ νέοι, τὰ μηνύματα τῶν νέων καιρῶν.

Στὸν τόπο μας ἰδιαίτερα αὐτὴ ἡ ξαφνικὴ ἀποκόλληση ἀπὸ τὴν ἀρχαία ποιητικὴ παράδοση, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ σταθῇ πολὺ ὀδυνηρὴ. Γιατί γιὰ μᾶς ἡ εὐρωπαϊκὴ μετρικὴ ἦταν φυτὸ ἐπείσακτο, ποὺ θὰ εἶχε σύντομα μαραθῇ, ἂν δὲν τὸ διατηροῦσε στὴ ζωὴ ἡ παράδοση τῆς νησιώτικης περιφέρειας (Ἰονίων νησιῶν καὶ Κρήτης), ποὺ τὰ ἐπηρέασε πολὺ ἐνῶρις ἡ ἰταλικὴ παρουσία στὰ χῶματά τους, μὰ καὶ ἡ κατὰ παράδοξο τρόπο ἀφοσίωση σ' αὐτὸ τῶν καθαρολόγων ποιητῶν ποὺ θὰ ἔπρεπε μᾶλλον νὰ δείξουν τρυφερὴ ἀγάπη στὸν ἀρχαῖο προσωδιακὸ τρόπο ποιητικῆς γραφῆς, σάν γνήσια παιδιὰ τοῦ ἀρχαίου πνεύματος, καθὼς τουλάχιστο ἰσχυρίζονταν. Αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι δὲν ἄκουαν τὸν ἡρωϊκὸ δεκαπεντασύλλαβο νὰ βροντᾷ ἀκόμη στ' αὐτιά τους οὔτε τὴν ἐκκλησιαστικὴ ὑμνωδία νὰ τοὺς προσφέρει ἀγνὸ λυρισμὸ σὲ στίχους ἀνομοιοκατάληκτους. Καὶ μόνον ὁ Κάλβος, με-

γάλη μορφή τῶν Γραμμάτων μας καὶ σὰν ποιητής, μὰ καὶ σὰν ἠθικὴ προσωπικότητα, ἀγνόησε τὶς ξένες σειρῆνες καὶ στάθηκε πιστὸς σὲ μιὰ παράδοση χιλιετηρίδων, ποὺ μπόρεσε νὰ ντύσῃ τὴν ποίηση, ἀπὸ τὸ ἀπλὸ τραγούδι ἕως τὸ ἔπος, μὲ μιὰ στολὴ λιπὴ καὶ γεμάτη ἱεροπρεπῆ ἀξιοπρέπεια, χωρὶς τὴν κάλπικη λάμψη ἀπὸ τενεκεδένια πεταλίδια καὶ τὴν φτηνὴ μουσικὴ τῆς πλούσιας ρίμας. Τὴν εὐρωπαϊκὴ ποίηση τὴν ἔσφιξε, μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἄχαρο περιλαίμιο, μιὰ παράδοση ποὺ ἔχει τὶς ρίζες στὸν πολὺ πρῶϊμο Μέσο Αἰῶνα καὶ ποὺ ὑπηρέτησαν, στὰ πρῶτα τῆς βήματα, σκοποὺς πρακτικοὺς. Ἡ ὁμοιοκαταληξία στάθηκε στὴν πρώτη μεσαιωνικὴ περίοδο μέσο καθαρὰ μνημοτεχνικὸ γιὰ νὰ γίνῃ εὐκολώτερη ἡ διατήρηση, στὴ μνήμη τελείως ἀπαίδευτων ἀνθρώπων, τοῦ κειμένου τοῦ ποιητικοῦ ποὺ ἀλάφραινε κάπως καὶ ὁμόρφαινε τὴν ἄχαρὴ του ζωὴ. Ἡ συνήκηση, ἡ Assonance, ποὺ δὲν ἦταν τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ ἀπλὸ ὁμοιοτέλετο τῶν στίχων ἀνὰ δύο, στάθηκε ὁ ἀπλοϊκὸς πρόγονος τῆς ὁμοιοκαταληξίας. Μὲ αὐτὴν ὅμως παρουσιάζεται δειλὰ ἡ ποιητικὴ μετρικὴ στὸ βασικώτερο κείμενο τοῦ Μέσου Αἰῶνα, στὸ Ἔπος τοῦ Ρολάνδου, ποὺ εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα τῆς παγκόσμιας λογοτεχνίας. Πρόκειται ὅμως γιὰ ἓναν πρόγονο τῆς μετρικῆς, ὅπως τὴν ἐλάτρευσε ἡ Εὐρώπη ἕως τὸ τέλος τοῦ 19ου αἰῶνα, μέσα στὴν ποίηση τῶν νέων εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν. Γιατί, μέσα στὴν λατινικὴ ποίηση τῶν Μέσων Χρόνων, ἡ γνωστὴ μας στιχουργικὴ παρουσιάζεται πολὺ ἐνωρίτερα μὲ ὅλα τῆς μάλιστα τὰ μοντέρνα τερτίπια: πλούσιες ὁμοιοκαταληξίες, στροφές, στίχοι μὲ ὠρισμένο ἀριθμὸ συλλαβῶν κτλ. Γι' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ μᾶς ξενίση τὸ γεγονὸς ὅτι μόλις τώρα στὴν ἐκρηκτικὴ ἐποχὴ μας, μπόρεσε ἡ ποίηση νὰ ἀποτινάξῃ τὸν ζυγὸ τῆς, ποὺ σ' αὐτὸν ὑποτάχτηκαν στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων μαζί μ' ἓνα τεράστιο πλῆθος μετρίων καλλιεργητῶν τῆς ποίησης, μορφές γιγάντιες ἀληθινῶν ποιητῶν.

Τώρα ξαναγυρίζει ἡ ποίηση στὴν ἐλευθερίαν σὲ ὅ,τι ἔχει σχέση μὲ τὰ ἐκφραστικὰ μέσα, σὲ κείνη τὴν ἐλευθερίαν ποὺ, κατὰ κάποιον τρόπο, ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα τῆς τὴν διδάξε. Μαζὶ μὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη καὶ σὲ μᾶς. Ἕνα δεῦτερο καὶ πολὺ δυσάρεστο ἀποτέλεσμα τῆς συνοπτικῆς διαδικασίας, ποὺ εἶχε σὰν κατάληξη τὴν ἐκτέλεση τῆς κλασσικῆς μετρικῆς, ἦταν, ἰδίως ἐδῶ στὸν τόπο μας, ἡ καταπληκτικὴ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ποιητῶν. Ἡ μετρικὴ ἦταν στενὸ παπούτσι καὶ στιχουργοὶ καὶ ἀπλοὶ ἀκόμη καὶ ἀνούσιοι στιχοπλόκοι ἔπρεπε νὰ περάσουν ἀπὸ τὸν κάπως σκληρὸ ζυγὸ τῆς, πρὶν παρουσιαστοῦν στὰ μάτια τοῦ κοινοῦ. Ὁμοιοκαταληξίες, μέτρα, ἱαμβοὶ καὶ ἀνάπαιστοι καὶ στροφές καὶ ὑπαλλαγές καὶ συνεκδοχές καὶ ἀλληγορίες καὶ παρηχήσεις καὶ τὰ παρόμοια ἦταν μιὰ κάποια δυσχέρεια γιὰ ὅποιον ᾔθελε νὰ ἐκφραστῇ ποιητικά, ἀκόμη καὶ ὅταν δὲν εἶχε τίποτε νὰ πῇ. Ἡ ὀλικὴ ὅμως ἐκλειψὴ τοῦ ζυγοῦ τῆς μετρικῆς, ποὺ ἦταν ὅποσδήποτε σκληρὴ δοκιμασία γιὰ πολλοὺς ὑποψήφους ποετὰστρους, καθὼς καὶ ἡ σιθυλικὴ κάπως ὕψι τῆς νέας ποίησης, ποὺ μὲ τοὺς τελείως καινούργιους στόχους τῆς ξενίζει τὸ πολὺ κοινὸ ποὺ δυσκολεύεται νὰ κάμῃ τὸ μεγάλο ἄλμα ἀπὸ τὸν παλαιὸ στὸν νέο ποιητικὸ λόγο, καὶ ἀγωνίζεται γιὰ νὰ αἰσθανθῇ αὐτὸ ποὺ ὁ νέος αὐτὸς λόγος θέλει νὰ τοῦ ἐκφράσῃ, αὐτὰ τὰ δύο γεγονότα ἀπάλλαξαν ἀπὸ κάθε δισταγμὸ πλῆθος ὑποψηφίων ποιητῶν. Καὶ ἀπὸ τότε πλημμύρισε ὁ χῶρος τῆς ποίησης ἀπὸ ποιητικὲς συλλογές, ποὺ χαίρονται τὸν ἐλεύθερο στίχο τους, αὐτὴν τὴν νέα στολὴ τοῦ ποιητικοῦ λόγου, ποὺ συχνὰ ὅμως δὲν νομιμοποιοῦνται καθόλου οἱ δημιουργοὶ τους, ὅταν κορδακίζονται γιὰ τὸ περιεχόμενό τους, ποὺ εἶναι ἡ καμουφλαρισμένη παραδοσιακὴ ποίηση ἢ ἡχηρὸ, ἀδειανὸ ὅμως σκοτάδι. Ἡ παλὰ λατινικὴ παροιμία: *Vasa inania plurimum sonant*, (περισσότερο ἡχοῦν τὰ ἀδειανὰ δοχεῖα), βρῖσκει στὴν προκειμένη περίπτωση τὴν πληρέστερη δικαίωσή της. Καὶ αὐτό, ποὺ γίνεται στὴν λογοτεχνία, γίνεται σὲ μεγαλύτερη ἀκόμη ἔκταση στὴ μοντέρνα ζωγραφικὴ. Ἐκεῖ, μὲ τὴν κατάργηση τοῦ ἀντικειμένου, ποὺ ἔπαψε νὰ εἶναι γιὰ τὸν καλλιτέχνη σκοπὸς καὶ ἐγίνε ἀπλὸ κίνητρο, motif, ὑποτονίζεται ἡ

λειτουργικότητα τοῦ σχεδίου σάν ἀναγκαίου περιγράμματος. Μὰ καὶ τὸ ἴδιο τὸ χρῶμα, ποὺ ἐπάνω στὸ τελάρο τοῦ ζωγράφου εἶχε σάν προορισμὸ γεμίζοντας τὸ περίγραμμα αὐτὸ νὰ ὑλοποιήσῃ στατικὰ τὸ ἀντικείμενο, ἄλλαξε προορισμὸ. Ὁ μέγας Ἰταλὸς θεωρητικὸς τῆς τέχνης, συγχρόνως καὶ ζωγράφος, ὁ Τζίνο Σεβερίνι, παιδὶ τοῦ φουτουρισμοῦ, ὀρίζει τὸν νέον αὐτὸ προορισμὸ στὴν ἐξῆς φράση τῶν Ἀπομνημονευμάτων του. «Ὅταν ζωγραφίζω ἓνα αὐτοκίνητο ποὺ τρέχει, σκοπὸς μου δὲν εἶναι νὰ ζωγραφίσω τὸ αὐτοκίνητο, σκοπὸς μου εἶναι νὰ ζωγραφίσω τὴν κίνηση». Δὲν ζητάει δηλαδὴ νὰ ἀποδώσῃ στατικὰ τὸν κόσμον, μὰ δυναμικά, δηλαδὴ θέλει νὰ ἐκφράσῃ τὴν ροὴ τοῦ κόσμου, ἐκείνη τὴν ἡρακλείτεια κίνηση ποὺ ἀντιμάχεται στὴν Ἀρχὴ τῆς Ταυτότητας, τὸ Axioma Identitatis τῆς Τυπικῆς Λογικῆς.

Τὸ 1913 στὸ Amory - Show τῆς Ν. Ὑόρκης, ὁ ζωγράφος Μαρσέλ Ντυσὰν ἐκθέτει τὸν περίφημον πίνακα: Τὸ γυμνὸ ποὺ κατεβαίνει τὴν σκάλα. Τὸ κορμὶ ποὺ κατεβαίνει δίνεται σὲ πέντε στάσεις, σὲ πέντε διαφορετικὰ σκαλοπάτια τῆς κοχλιωτῆς σκάλας. Ἔτσι βλέπεται ἀπὸ πέντε μεριές καὶ ὁλοκληρῶνεται μπροστὰ στὸ μάτι σάν πλᾶσμα κινούμενον, σάν φορέας τῆς κίνησης, τοῦ βασικώτερου κατηγορούμενου τῆς ζωῆς. Τὸ ἔργο αὐτὸ εἶχε καταπλήξει τότε τὸν κόσμον τῆς Τέχνης. Οἱ ὠριμοὶ συντηρητὲς Μουσείων τὸ εἶδαν σάν προκλητικὸ τέρας· οἱ νεώτεροι ὅμως καλλιτέχνες, ποὺ δὲν εἶχε ἀκόμη ἀποστεωθῇ τὸ καλλιτεχνικὸ τους αἰσθητήριον, εἶδαν τὸ ἔργο «σάν τὸ φῶς στὴν ἄκρη τῆς σήραγγας». Πέρασαν πολλὰ χρόνια ἀπὸ τότε καὶ ἡ ζωγραφικὴ γνώρισε πολλές περιπέτειες. Οἱ σχολὲς ξεφύτρωναν ἢ μιὰ πίσω ἀπὸ τὴν ἄλλη: κυβισμοί, φουτουρισμοί, μεταφυσικὴ σχολή, σουρρεαλισμός, ραιγιονισμός, κονστρουκτιβισμοί κτλ. Ὅλες ὅμως ἢ ἔκαμαν τὸ ἀντικείμενον μέσον ἁπλὸ ἐκφράσεως ἢ τὸ κατάργησαν τελείως στὸν ἀγῶνα τοῦ γιὰ νὰ ἐκφράσουν τὸν νέον κόσμον σὲ ὅ,τι δυναμικώτερον ἔχει, σὲ ροπές, σὲ ιδέες, σὲ σκοπούς, σὲ πόθους. Ἐγίνε ὅμως ἔτσι κι ἐδῶ ὅ,τι ἔγινε στὸν χῶρον τῆς λογοτεχνίας. Ὅταν περιωρίστηκε μὲ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ ἀντικειμένου ἡ λειτουργικότητα τοῦ σχεδίου καὶ τὸ χρῶμα ἔπαψε νὰ γεμίζῃ σταθερὰ περιγράμματα, ἔλειψαν ἀπὸ τοὺς ἐπίδοξους καλλιτέχνες ἐμπόδια τεχνικῆς φύσεως, ποὺ, γιὰ νὰ ὑπερπηδηθοῦν ἀπὸ τὸ παλαιὸ καθεστῶς, χρειάζονταν καὶ κόποι καὶ μαθητεία καὶ φυσικὴ προίκη. Ἐγίνε δηλαδὴ καὶ στὴν ζωγραφικὴ ὅ,τι ἔγινε καὶ στὴν λογοτεχνία: ἔλειψαν πολλὰ τεχνικῆς φύσεως ἐμπόδια. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς κύματα ζωγράφων, — μέγαλον ποσοστὸν ἀπ' αὐτοὺς εἶναι αὐτοδίδακτοι, — πλημμύρισαν τὴν ἀγορά. Οἱ ἐκθέσεις ἀκολουθοῦν ἢ μία τὴν ἄλλη. Μέσα σ' αὐτὲς ὑπάρχουν πολλές ποὺ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ξεσπάσματα ἐρασιτεχνικοῦ ζήλου, χωρὶς εἰδικὴ προίκη, χωρὶς τὸ ἀπαραίτητον ὑπόβαθρον τῆς συστηματικῆς προετοιμασίας. Ἀλλες τίς στήνει καὶ τίς προβάλλει ἡ ἀνενδοίαστος ἀγυρτεία, ὁ καλλιτεχνικὸς κομπογιαννισμός, ἡ κενὴ αὐτάρκεια καὶ ἡ πίστις στὴν πνευματικὴ ἀνεπάρκεια ἐκείνων τῶν πολλῶν, ποὺ θὰ παρελάσουν μπροστὰ στοὺς κρεμασμένους πίνακες. Καὶ ἀκριβῶς τίς τέτοιας λογῆς παρεκτροπὲς τίς εὐνοεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀτόνισαν τὰ παλαιὰ κριτήρια — ποιότητα σχεδίου, χρώματος, θέματος — καὶ τεχνοτροπίες νέες προβάλλουν μὲ νέους τρόπους, σὲ ὅλη τὴν περιοχὴ τῆς τέχνης, τῆς ἀγωγίας μας καὶ τοὺς προβληματισμούς μας. Αὐτοὶ οἱ νέοι τρόποι ἐκφράσεως δὲν εἶναι ἀκόμη προσιτοὶ στὸ πολὺ κοινόν, ποὺ δέχεται παθητικὰ τὴν νέα προσφορά, εἴτε γνήσια εἴτε ὄχι, γιὰ νὰ μὴ φαίνεται ἀκατατόπιστον, ἂν καὶ οὐσιαστικὰ εἶναι παντὶ ἀνέμῳ, ἀναπεπταμένον.

Ξαναγυρίζουμε τώρα γιὰ λίγο στὴν ἀφετηρία μας.

Φύση, θάνατος, ἔρωτας, τὰ τρία βασικὰ θέματα τῆς παλαιᾶς ζωῆς ἢ ἔχουν ἀτροφῆσαι ἢ ἔχουν ἀλλάξει περιεχόμενον. Καὶ ἡ νεώτερη λογοτεχνία σκοπεύει πρὸς νέους στόχους. Αὐτοὶ οἱ στόχοι δὲν εἶναι ἀτομικοί, εἶναι στόχοι μιᾶς ὁμά-

δας μεγάλης ἢ μικρῆς, με τάση σαφῆ ἡ ἐμβέλειά της νὰ τῆς ἐπιτρέψη νὰ χτυπήσῃ στόχους πανανθρώπινους. Αὕτῃ εἶναι ἡ μιὰ καὶ βασικώτερη πλευρὰ τῆς ἐπανάστασης ποὺ ἔχει ἐκδηλωθῇ στὸν τομέα τῆς τέχνης, καὶ ἰδιαίτερα τῆς τέχνης τοῦ λόγου.

Ἡ ἄλλη πλευρὰ εἶναι ἡ καταλυτικὴ πνοὴ ποὺ σάρωσε τὰ παλαιὰ ἐκφραστικὰ μέσα.

Τὸ κοινὸ ὅμως, τὸ πολὺ κοινό, μιὰ δηλαδὴ σημαντικώτατη μερίδα τοῦ ὥριμου πληθυσμοῦ, δὲν ἔχει ἀκόμη τὴν δύναμη νὰ καταλάβῃ τοὺς στόχους ποὺ ἐντοπίζει με τὸ φῶς τῶν προβολέων της μέσα στὸ σκοτεινὸ μέλλον, ἡ τέχνη ἡ νέα, συνεπῶς καὶ νὰ ἀξιολογήσῃ τὰ ἐκφραστικὰ της μέσα. "Ὅταν ὅμως μιλοῦμε γιὰ κοινό, πρέπει αὐτὴν τὴν τεράστια μάζα τῶν οὐδέτερων καὶ τῶν ἀνέτοιμων νὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψιν μας καὶ ὄχι τίς μειοψηφίες, φωτισμένες ἢ ὄχι· γιατί αὐτὴν περιμένουν τὰ πλαίσια ποὺ στέκουν ἀπὸ τώρα στημένα στὸ δρόμο τῆς ἀνθρώπινης μοίρας, γιὰ νὰ γίνουν ἡ ἀφετηρία μιᾶς νέας καὶ ἴσως πιὸ δοξασμένης πορείας γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐπειδὴ ὅμως τώρα οἱ νέοι πολυσύνθετοι στόχοι της ἀναγκάζουν τὴν τέχνη νὰ ἐκφράζεται με μιὰ καινούργια γλῶσσα, ὁ κριτικὸς πρέπει νὰ γίνῃ ὁ τίμιος καὶ δίκαιος μεσάζων μεταξὺ κοινοῦ καὶ νέων στόχων. Καὶ μόνον ἂν τὸ κάνῃ αὐτὸ θὰ παίξῃ ἐποικοδομητικὰ τὸν ρόλο του ἐπάνω στὴ σκηνὴ τοῦ κόσμου. Γιατὶ ἓνα εἶναι γι' αὐτὸν τὸ μεγάλο καθῆκον: τὸ νὰ ὀργανώσει, εἰδικὰ γιὰ τὸν τομέα τῆς τέχνης, τὴν προσπέλαση τῆς μάζας πρὸς μιὰ περιοχὴ, ὅπου με τὸ χρῶμα, τὸν λόγο, τὸν ἥχο δίνεται ὁ νέος ἀνθρώπος, αὐτὸς, ποὺ ἔχοντας ξεκόψει πιά ἀπὸ μᾶς τοὺς ἀγκυροβολημένους, ζῇ τίς ἀγωνίες τῆς στιγμῆς· μὰ συγχρόνως φαίνεται νὰ ὑψῶνῃ με στέρεες καὶ νόμιμες ἐλπίδες καὶ σπαταλῶντας συχνὰ τὸ αἷμα του, ἓναν οὐρανὸ πιὸ ξάστερο, μιὰ ζωὴ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ζυγούς.

CHARLOTTE HOCHGRUNDLER — HOFMANN

ΠΟΙΟΣ ΞΕΡΕΙ ΤΗ ΝΥΧΤΑ;

Ποιὸς ξέρει τὴ νύχτα
 ποὺ τυλίγει τὸν ὕπνο σου;
 Τί μουρμουρίζει ὁ ἄνεμος
 ποὺ μπαίνει ἀπ' τὸ παράθυρό σου;
 Τί λέγει ἡ μέρα
 με τὴ διαδρομὴ της;
 Ἀλοῖμονο! Ἄς μείνουμε σιωπηλοί!
 Ὅλο καὶ πιὸ πολὺ
 κάθε πράγμα θὰ γίνεται συνύπαρξη
 σὰν σκόρπια ἄμμος.
 Οἱ ὥρες λιγοστεύουν σιωπηλὰ
 σὰν τὸ φεγγάρι
 ποὺ στέκει πάνω στὴ λιανοθάλασσα.
 Πρὶν ἀκόμα νὰ καταλάβεις
 αὐτὸ ποὺ ζοῦμε,
 εἴμαστε ἐγκαταλειμμένοι
 οἷς σκιές
 ποὺ περνοῦν μόλις ἀγγίζοντας τὴ ζωὴ.

Μετάφραση: ΦΟΙΒΟΥ ΔΕΛΦΗ

ΑΛΛΟΘΙ

Τοῦτο τὸ ὄραϊο μου πρόσωπο
εἶναι τὸ ἄλλοθί μου
Πίσω του κρύβω μιὰ κρεουργημένη ψυχὴ
καὶ τὰ συντριμμένα φρένα
Γιατὶ εἶπε:
Φῦγε
καὶ παντοῦ θὰ σοῦ εἶναι τόπος ἐξορίας
Κι εἶπε:
Ἐχεῖ στή μέση ἀπὸ τὰ σπλάχνα σου
θὰ ἐνεδρεῦει ὁ πόνος μὲ τὸ προσωπεῖο
τῆς ἡδονῆς.
Καὶ τώρα
ἐδῶ μένω διπλωμένη
στὸ σχῆμα τοῦ θρήνου,
ἄρρωστη βαριά κι ἐτοιμοθάνατη
ἀπ' τ' ἀναπάντητα ἐρωτήματα
Γιατὶ εἶπε
τῶν ἄστρον ἡ ἀπόσταση δὲν κρύβει
τὴ μακαριότητα.
Τῶν ἄστρον ἡ ἀπόσταση μονάχα
ἀπορροφᾷ
τοῦ γόου τὴν ἀντήχηση
Γιατὶ παντοῦ μαρτυρίου τόπος
Κι ἐγὼ ὁ Μέγας Ἄδικος κι ὁ Δίκαιος
ποῦ σοῦ ἀφαιρῶ τὴ μνήμη
καὶ σ' ἀφήνω
τὴν εὐδαιμονία τῆς ἄγνοιας
καὶ τὴν τιμωρία τοῦ ἀναίτιου τρόμου
καὶ τῆς ἀναπόδειχτης ἐνοχῆς.

Η ΠΟΡΕΙΑ

Ἔτσι, μὲ τὴ γνώση τῆς γύμνιας μας
σφεντονιστήκαμε
μέσα στὸ ἄστεγο σύμπαν
ἀναζητώντας καθένας,
διαλέγοντας
ποιό ἄστέρι ταιριάζει
στοὺς σκοτεινοὺς
τοὺς γυμνοὺς τοὺς ἀθώους
ἀπ' τὸ γόο μας αἰχμηρότεροι
κι ἀπ' τὴν ἀπελπισία μας δυνατότεροι.
Ἀπὸ τὴν ἀπληστία μας πιὸ ἀρπακτικοὶ
τὴ λεηλατημένη ἄβυσσο δαμάσαμε
καὶ δίνουμε στὰ πράγματα
τ' ὄνομα τῆς ἔλλειψής μας.

ΟΙ ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Τὶς Θερμοπύλες τὶς περνᾷς.
"Ὅλα σοῦ λέν πῶς τὶς περνᾷς.
"Ὡραῖος ὁ ἀγῶνας ἂν μπορεῖς
νὰ πᾶς μπροστά.
Κι' ἄς πέσουν οἱ τριακόσιοι Λακεδαιμόνιοι.
"Ἐμειναν γιὰ νὰ πέσουν.

"Ὅμως ἐσύ,
γιὰ νὰ σὲ λένε πορθητὴ Θερμοπυλῶν,
καὶ ν' ἀπολαύσεις ὅλες τὶς τηιές,
πρέπει νὰ πάψεις νὰ εἶσαι βάρβαρος.
Πρέπει νὰ πάψεις νὰ εἶσαι Πέρσης.
Ἄλλιῳς,
οἱ Θερμοπύλες δὲν ἀξίζουν.
Μήτε κι' ἐσύ.
Κι' ἂν πέρασες μὲ τὸ σπαθὶ σου
καὶ χωρὶς
τὴν προδοσίᾳ τοῦ Ἐφιάλτη.

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ

ΚΙ ΟΜΩΣ ΔΕΝ ΕΛΕΓΕ ΝΑ ΓΥΡΙΣΕΙ ΠΙΣΩ

Οἱ ὥρες τοῦ μεσημεριοῦ
μάγκωσαν ἀπάνω του
καὶ χτυποῦσαν
μὲ δύναμη
τὴν ἐλπίδα
στὰ γυμνὰ μπράτσα.

"Ὑστερα
τὴν περικύκλωσαν οἱ σκιές
(ἓνας τεῖχος
ἀπὸ σίδερο καὶ σκοτάδι
ποῦ ἔδειαζε
τὸ λούκι τῆς μοίρας).

Κι ὅμως
δὲν ἔλεγε νὰ γυρίσῃ πίσω
ἢ νὰ πάρει ἄλλο δρόμο.
Κοίταζε διαρκῶς
πρὸς τὸ πέλαγο
καὶ στὰ μάτια του
γυάλιζε
ἡ περηφάνειά.

ΣΠΥΡΟΣ ΚΑΡΖΗΣ

ΝΙΝΑΣ ΚΟΚΚΑΛΙΔΟΥ ΝΑΧΜΙΑ

Ο ΠΑΠΑ - ΓΙΑΓΚΟΥΛΑΣ (διήγημα)

«'Αν τραθήξεις μαχαίρι στο φίλο σου, μὴν ἀπελπιστεῖς,
γυρισμὸς ὑπάρχει.

Ἦν τοῦ ἀνοίξεις στόμα, φιλιωμὸς ὑπάρχει.

Ἦχι ὅμως καὶ σπὴν κατηγορία, τὴν ἔπαρση,
στοῦ μυστικοῦ τὸ φανέρωμα καὶ στοῦ δολερὸ χτύπημα».

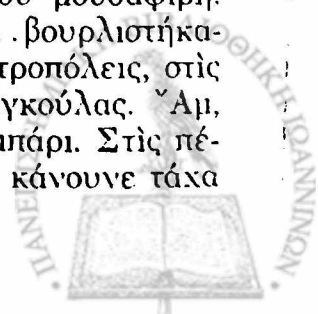
(Σοφία Σειράχ. Κ. Ι. Φριλίγγου)

Ὁ παπα - Γιαγκούλας, ἔτσι λέγανε τὸν παπά τους στὸ Πανοχώρι, εἶχε λάβει διαταγὴ ἀπ' τὴ Μητρόπολη νὰ βγάλῃ λόγο τὴ Μ. Τετάρτη. Σὰν λοιπὸν τέλειωσε τὸ τροπάρι τῆς Κασσιανῆς τὴ Μ. Τρίτη τὸ βράδυ καὶ ἀφοῦ τόνισε μερικὰ λόγια περισσότερο ἀπ' ὅ,τι ἔπρεπε τὸ σχῆμα του καὶ τὰ ἱερατικά του καθήκοντα, καταχωνιάστηκε σὺν μικρὸ του καμαράκι, ποὺ τὸλεγε φιλάρεσκα, τὸ πρεσβυτέριό του. Ξεφτύλισε τὸ λαδολύχναρο, ἄπλωσε ὅ,τι «ἱερὸ» χαρτὶ εἶχε ἀπ' τὰ νειάτα του φυλαγμένο σὺν παλιοκασσέλα του κι' ἔπεσε σὲ βαθὺ συλλογισμό. Μπῆκε μιὰ στιγμὴ ἡ χήρα ἡ Ἀφεντούλαινα, γριὰ σακατεμένη ἀπ' τὴς χαροπαραδοσιές, καὶ τὸν ρώτησε ἂν ἤθελε τίποτα γιὰ τὸ βράχνιασμα τοῦ λαιμοῦ του. Τόσα γράμματα εἶχε ἀκόρια νὰ διαβάσῃ μέχρι ν' ἀναστηθῇ ὁ Χριστός. Ὁ παπα - Γιαγκούλας, ὁ Πέτρος μὲ τὸ βαπτιστικό του, τὴν ἔδιωξε ἀπότομα, ὅπως ἦταν τὸ φυσικό του, αὐτὴ καὶ τὰ γιατροσόφια τῆς. Ἦταν κι' οἱ δυὸ ἔρημοι καὶ σκότεινοι σὲ τοῦτο τὸν κόσμῳ. Ὁ παπὰς τὴν εἶχε γιὰ γεροκόμιο, ἂν καὶ ποιὸς γεροκομοῦσε τὸν ἄλλον δὲν ἦταν θέμα ποὺ τοὺς ἀπασχολοῦσε. Σὰν ἔκλεισε πίσω τῆς τὴν πόρτα, ὀδοντάχρονη κι' ἐκείνη σὰν καὶ τοῦ λόγου του, εἶδε μιὰ σκιὰ ποὺ ἔκανε νὰ κρυφτῇ πίσω ἀπ' τὴ μουριὰ τῆς αὐλῆς. Ὅσο κι' ἂν δὲν καλόβλεπε τὴν ἡμέρα, τὴ νύχτα ξέκρινε τὰ ἐμπόδια καὶ τὰ ζωντανὰ ποὺ τρύπωναν στ' ἀχούρια καὶ τοὺς μισογκρεμισμένους φούρνους. Μαθημένη νὰ προγκάῃ τὰ πουλερικά τῆς, ἔβγαλε μιὰ δισταχτικὴ φωνή, σὰν βεβαιώθηκε πὼς ἡ σκιὰ εἶναι ἀνδρική:

«Ξοῦ νὰ καθῆς...».

«Ἐγὼ εἶμαι θειά, ὁ Σῖμος, θέλω τὸν παπά...».

«Ἐμπα», εἶπε ἡ Ἀφεντούλαινα, πὸ σιγὰ ἀκόρια καὶ κυττάζοντας γύρω τῆς, μήπως καὶ κανένας χωριανὸς παρακολουθοῦσε τὸν «ἄτιμο» τὸν Σῖμο, ἐκείνη τὴν σκοτεινὴ ὥρα. Δυὸ βήματα παρέκει ἦταν τὸ καλύβι τῆς, χώθηκε μέσα νὰ σιγουρευτῇ κι' ἀπ' τὴ χαραμίδα τῆς πόρτας, παρατηροῦσε τὸ θαμποφωτισμένο πρεσβυτέριο. Ὁ παπα - Γιαγκούλας, εἶδε τὸ Σῖμο ὄρθιο, μπροστά του, σὰν μιὰ πελώρια σκιὰ σὺν πλῆθινῳ τοίχῳ. Κεῖνη τὴ στιγμὴ ἀνακάτωνα τὰ χαρτιά του βλαστημιώντας κι' οὔτε ἔδωσε κουβέντα τοῦ ἀσάλευτου μουσαφίρη. Μόνο δυνάμωσε τὴ φωνή του, καθὼς μιλοῦσε μοναχός του. «...βουρλιστήκα-
νε, λέω, οἱ παπαδαραῖοι καὶ τὰ παπαδάκια, ἐκεῖ κάτω, στὶς μητροπόλεις, στὶς πολιτείες καὶ νὰ βγάλω λέει λόγο. Ποιός; Ἐγὼ, ὁ παπα - Γιαγκούλας. Ἄμ, μιὰ ζωὴ λόγια λέω καὶ φτοῦνα τὰ στουρνάρια δὲν παίρνουν χαμπάρι. Στὶς πέ-
τρες ζοῦνε, πέτρες εἶναι. Ξέρω γὼ γιατί μὲ θυμηθήκανε, γιὰ νὰ κάνουνε τάχα

τὸ κατῆρι τοῦ προέδρου. Μὰ ἔλα ποὺ οὔτε τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ καταλαβαίνουμε, οὔτε τὰ λόγια τοῦ διαβόλου. Κι' ἂν δὲν ἦταν ἡ μαγκούρα τοῦ παπα - Γιαγκούλα...». Γύρισε κατὰ τὸν ἴσκιό στὸν τοῖχο καὶ συνέχισε: «... Τώρα πιά ἔφαγα ὅσες λειτουργιῆς εἶχα νὰ φάω... κι' ἂν δὲ μ' ἀπολύσανε εἶναι γιατὶ ἄλλος κανεῖς δὲν θ' ἀνέβῃ ἐδῶ πάνω στὰ λιθάρια γιὰ μιὰ χούφτα ψυχές. Ὡρα νὰ πάω στὰ Πατριαρχεῖα τῶν οὐρανῶν νὰ ἰσιώσῃ τὸ κορμί μου στῆς Παράδεισος τὶς πρασινάδες... Ἄκου, λέει, λόγο... ἐγώ...». «Νὰ πῆς γιὰ μένα καὶ τὴν ἀτιμία μου παπα - Γιαγκούλα. Τὰ σωστὰ τὰ λόγια νὰ πῆς, ἐκεῖνα ποὺ δὲν εἶπες σ' ὅλο τοῦτο τὸ μαρτύριο. Ἄν τᾶχες πῆ δὲ θὰ φτάναμε ἐδῶ ποὺ φτάσαμε δυὸ φαμελιές...». «Κάτσε κάτω ρε Σῆμο, πρὶν μὲ πιάσουνε καὶ σὲ καταχεριάω...». «Ἐλάχασες πὼς βγῆκες στὰ βουνὰ γιὰ μιὰ τέτοια «δουλειά», γιὰ νὰ μὴ μαγαρίσῃς τὸ χέρι σου. Ὅλοι τὸ μολογᾶνε πὼς μετὰ καλογέρεφες στὶς σπηλιάδες τοῦ μοναστηριοῦ γιατί σοῦ πήρανε τὴν...».

Ὁ παπᾶς, ἴδιος δράκοντας, στυλώθηκε σὶν τὸν τοῖχο κι' ἄρπαξε τὸ Σῆμο ἀπ' τὸ μπράτσο, σὰ νὰ τοῦδινε χέρι νὰ σηκωθῇ, ν' ἀντικρυστοῦνε. Μαύρη ἀγριάδα ξεχύθηκε σὸ μοῦτρο του, καθὼς ὁ Σῆμος, δίχως τίποτα νὰ σκιάζεται τοῦ θύμιζε τὰ περασιμένα, τὰ ξεφτισμένα οὖν τὸ παλιοκαιρίσιο ράσο του.

«Ἐσένα στὴν κλέψανε. Τὴ γύρεφες καὶ δὲ στὴ δώκανε, κι' ὅταν ἄρχισες τὰ νταραβέρια στὴν κλέψανε. Δὲν πόνεσε ἡ τιμὴ σου, ἀλλὰ ἡ καρδιά σου... Ἐγὼ παπᾶ μου πούλησα καὶ τὰ λιγοστά μου πρόβατα κι' ἀγόρασα ὄπλο. Νάτο. Θὰ τὸν σκοτώσω, θὰ κλείσουνε δυὸ σπίτια γιὰ νὰ μὴ μὲ φωνάζουν στὰ καφενεῖα «ἀτιμο».

«Εἶναι ἀδερφή σου, ρε Σῆμο, καὶ σὲ τοῦτο τὸν τόπο ξεπλένουνε τὴν τιμὴ τῆς κουβεντιασμένης ἀδερφῆς...».

«Καὶ τὸ φόνο τὸν γράφουνε γιὰ τίμο πρᾶμμα τὰ χαρτιά. Ψάξε νὰ βρῆς τὴν τιμιότη τοῦ φόνου...».

«Ὁχι μωρέ, ἐγὼ δὲν τὰ θέλω τοῦτα, πῆγα στὰ βουνὰ γιὰ νὰ μὴ σηκώσω τὸ ὄπλο, ὅστο κάτω πειρασμὲ νυχτιάτικε...».

«Νὰ τοὺς μαζώξῃς στὴν ἐκκλησιὰ οὐλοὺς καὶ νὰ τοὺς τὰ πῆς. Δὲν ἀντέχω ἄλλο. Μέχρι κι' ἡ Ἀφεντούλαινα, ψύχα φωνὴ ἔβγαλε ἀπ' τὸ κοκκαλιασμένο λαρύγγι τῆς σὰν μὲ εἶδε...».

«Σκιάζονται τὸν πρόεδρο, π' ἀνάθεμά τον, τοὺς ἔχει ὅλους ὀρμηγέψει...».

«Δὲ θέλω νὰ πάρῃ τὴν ἀδερφή μου ὁ γιόκας του, θὰ τὸν σκοτώσω γιὰ τὶς «πουτανίστικες» κουβέντες ποὺ λέει γιὰ τὴ φαμελιά μου».

«Φτοῦ σοῦ μαγαρισμένε».

«Κι' ἐσὺ παπα - Γιαγκούλα;»

«Δὲν ἔφτυσα σένα μωρὲ Σῆμο, τὸ Σατανὰ τὸ μαγαρισμένο ἔφτυσα. Κεῖνο τὸν Ἀγαρινό, τὸ Μπέρμπερο, τὸ Γιαννούλη τὸν τσετσέκα, μὲ τὴ στριφτὴ μου-οτάκα καὶ τὸ τσετσέκι σὸ κουμπί. Κεῖνος ποῦχῳ καταχεριάσῃ μικρὸν μπροστὰ σ' οὐλοὺς τοὺς χωριανούς, τὸ μοναχογιὸ τοῦ προέδρου μας ντέ... Ποῦ πῆγε μωρὲ καὶ παραδόθηκε ἡ ἀδερφή σου».

«Δὲν παραδόθηκε. Ψέματα λένε οἱ δικοί του κι' ὅσοι γλύφουνε τὸ βιός τους. Τόπε ἡ μαμμὴ σὸ κᾶμπο, ποὺ τὴν πῆγε ἡ μάνα μου τὴν Ἀγγελικούλα... Κι' ὅλο κλαίει ἡ μαύρη. Μέρα νύχτα καὶ δὲν κοιτάει νὰ ξεμυτῇ. Εἶμαι ὁ πατέρας τῆς φαμελιάς κι' ἔχω νὰ θρέψω κι' ἄλλα ἀδέρφια καὶ πιά δὲν ἔχω οὔτε δύναμη οὔτε νοῦ. Παπα - Γιαγκούλα, σὸ ξεομολογιέμαι, θὰ τὸ κάνω πρὶν λαμπρέψουμε... θὰ τὸ κάνω τώρα... κι' ἄς μὲ σταυρώσουν οἱ σταυρωτῆδες. Κόσμος μου εἶναι τὸ πουρνάρι κι' ἡ πέτρα. Κουβέντα μου τὰ βελάσματα τῶν ζωντανῶν. Μ' ἔφαγε ἡ βοσκή. Οὔτε σὸ καφενεῖο δὲν πάω πιά, οὔτε στὴν ἐκκλησιὰ, ὅλοι μὲ κυττᾶνε στὰ μάτια μουγγοί. Μὲ περιφρονᾶνε ποὺ δὲν τόκανα ἀκόμα γιὰ νὰ βγάλουν κι' ἐκεῖνοι τὴ δουλοσύνη ἀποπάνω τους γιὰ τὸ Γιαν-

νούλη τὸν τσετοέκα, γιὰ τὰ ὄργανα ποὺ κουβαλάει στὴν πλατεῖα καὶ προστάζει τὰ γλέντια... καὶ μαυλίζει τὰ θηλυκά... Πῆς αὐριο τὰ συχώρια μας, γιὰ τὰ φονικά καὶ τίς τιμές...».

«Ρὲ Θεομπαίχτη, τὰ λένε ἀπὸ τὰ πρὶν τὰ φονικά ποὺ μελετᾶνε, λένε, ρὲ ἄπραγε, κρατᾶτε με νὰ μὴ βαρέσω... λένε ρέ...».

Ὁ Σῖμος ὅπως εἶχε γίνει ἄφαντος κι' ὁ παπα - Γιαγκούλας ἄκουγε σὰν ἀπὸ μακρὺ «τώρα, τώρα, τώρα...».

«Θὰ τοῦ τὴ φέρῃ σιὸ καφενεῖο, ἢ ποὺ ξέρεῖ ὁ διάολος τί παγὰνα ἔχει στημένη...» μονολόγησε ὁ παπᾶς κι' ἔδωσε μιὰ κλωτσιὰ στὴν κασέλα μὲ τὰ ἱερὰ γράμματα, ἐκεῖνα ποὺ τοῦστελναν πότε - πότε γιὰ νὰ εἶναι ἐνήμερος περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας...

Μὲ τὴ μαγκούρα παραμάσκαλα, χύθηκε στὸ δρόμο, ἴδιος Πέτρος νειός. Σταμάτησε μιὰ στιγμὴ στῆς Ἀφεντούλαινας, ἴσα ἴσα γιὰ νὰ μπήξῃ φωνὴ καὶ νὰ τρομάξῃ τὴ γριὰ ποὺ ἐτοιμαζόταν νὰ τεντώσῃ τὸ βασανισμένο της κορμί.

«Γλήγορα στὴν ἐκκλησιά, φέρε τὸ μεγάλο λυχνάρι καὶ τὸ λαδικό».

Μὲ δυὸ δρασκελιές ἔφτασε τὸ καμπαναριὸ κι' ἄρχισε νὰ χτυπᾶ δυνατὰ τὴν καμπάνα. Ὅλο τὸ χωριό, κατατρομαγμένο, ροβολοῦσε κατὰ τὴν ἐκκλησιά. Κύτταζαν τὴ γῆ, κύτταζαν τὸν οὐρανό. Κανένα σημάδι. Κάνας καινούριος πόλεμος θᾶγινε. Πρῶτος ἔφτασε ὁ πρόεδρος, δένοντας τὰ βρακιά του στὸ δρόμο. Μουρλάθηκε ὁ παπα - Γιαγκούλας, εἶπαν οἱ χωρικοί. Ἡ Ἀφεντούλαινα ἄναψε τὸ μεγάλο λυχνάρι, ποὺ τῷπαιρνε σπῆτι της γιὰτὶ ἦταν τὸ μόνο πράμα ποῦχε κληρονομήσει ἀπ' τὴ φαμελιά της καὶ τὸ δάνειζε στὴν ἐκκλησιά γιὰ τίς ἐπίσημες ἡμέρες, ἄναψε καὶ τὰ λιανὰ κεράκια ποῦταν ζεστὰ ἀκόμα ἀπ' τὴν ἀκολουθία τῆς Μ. Τρίτης. Ἀκουγε τὸν παπὰ ποῦσκουζε ἀπόξω καὶ περίμενε. Τίποτα πιά δὲν τὴν ξάφνιαζε τὴν Ἀφεντούλαινα.

«Μπαῖτε ὅλοι μέσα στὴν ἐκκλησιά. Ὅλοι, ὅποιος δὲν ἔρθει τώρα θὰ τὸν ἀφορήσω».

Ἀνέβηκε στὴν Ὠραία Πύλη καὶ στάθηκε. Κύτταζε τὸ ἐκκλησίασμα. Κανέναν δὲν τολμοῦσε νὰ βγάλῃ ἄχνα. Τρέμιανε τὸ λόγο του. Σκιάζονταν, τὴν ὥρα ἐκεῖνη, τὴ στάση τοῦ παπᾶ, τὴ στάση τῶν εἰκόνων, τίς ἀδύνατες φλόγες τῶν κεριῶν, ποὺ μπορούσε νὰ σβύσῃ ὁ παπᾶς μὲ τὴν ἀνάσα του ἀπ' τὴ θέση ἐκεῖνη τὴν ὑψηλή.

«Ποῦ εἶναι ἡ Ἀγγελικούλα, ἡ ἀδερφή τοῦ Σίμου», ρώτησε.

«Δὲν ἔρχεται στὴν ἐκκλησιά...» ἀπάντησε ὁ πιὸ τολμηρός.

«Νὰ πᾶτε νὰ τὴν φέρετε μαζί μὲ τὸν ἀδερφό της...».

Ἡ μάνα τοῦ Σίμου ἔκανε νὰ βγῇ ἀπ' τὴν ἐκκλησιά, νὰ πάῃ γιὰ τὴ θυγατέρα της, μὰ ὁ παπᾶς τὴ σταμάτησε.

«Ὁχι ἐσύ... νὰ πᾶνε ἄλλοι...».

Ὁ Γιαννούλης ὁ τσετσέκας, πλάϊ στὸ ἐπιτροπικὸ μὲ τὸν πατέρα του στὴ θέση τῆς ἀρχῆς τοῦ τόπου, ἔνιωθε νὰ χοροπηδάῃ ἡ καρδιά του. Τότε ὁ πρόεδρος φώναξε κάπως ἀνήσυχος:

«Τί καμῶματα εἶναι τοῦτα παπᾶ μου, τί πᾶς νὰ σκαρώσης...».

«Σιωπὴ. Ἐδῶ εἶμαι ἐγὼ ποῦχω τὸ λόγο. Καὶ θὰ στὸν πῶ. Θὰ σταυρώσουμε τὸ Χριστὸ νωρίτερα. Φέρτε ἐδῶ τὴν Ἀγγέλω κι' ἐτοιμαστε τὸ σταυρό...».

«Τρέχα νὰ φέρῃς τὸ χωροφύλακα, ρὲ Γιαννούλη, μουρλάθηκε ὁ παπᾶς», εἶπε ὁ πρόεδρος καὶ πρόστεσε: «πᾶρε τ' ἄλλογο καὶ κατέβα στὸν κάμπο, φέρε γλήγορα τὸ χωροφύλακα καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἀστυνόμο». Ἡ μάνα τῆς Ἀγγελικούλας μὲ τὰ κουτσούβελά της ξοπίσω, δὲ σάλεψε. Ἡ καρδιά της τῆς ἔλεγε πῶς ἦρθε ἡ ὥρα τῆς λύτρωσης. Τί ἦταν αὐτὴ ἡ λύτρωση δὲν τῷξερε. Εἶχε ἀκουστὰ ὅμως πῶς εἶναι μιὰ μεγάλη σημαδιακὴ λέξη...

Ὁ Σῖμος, ποὺ ἄκουσε τὴν καμπάνα πρὶν προλάβῃ νὰ κάνῃ ἐκεῖνο ποὺ

είχε στο νοῦ του, ἔκρυσσε τ' ὄπλο πάλι σὸν κόρφο του κι' ἀλαλιασμένος πῶς κάποια καινούρια συφορά ἦ καὶ γλυτωμός του ἔγινε σὸ χωριό, ἀκολούθησε τοὺς ἄλλους ποὺ ἔτρεχαν. Δὲν τόλμησε ὅμως νάμπη μέσα. Μόνο ὅταν εἶδε τὴν ἀδελφή του, νὰ τὴν κουβαλᾶνε μισολιγοθυμιομένη στὴν ἐκκλησιά, εἶδε τὸ Γιαννούλη νὰ βγαίνει, τὴ μάνα του μὲ τὰ ξυπόλητα ἀδέρφια του, μπῆκε κι' ὁ Ἰδιος μὲ τὴ δύναμη ποῦ κρυβε σὸ στήθος του, τὴ στιγμὴ ἴσα ἴσα ποὺ ὁ Γιαννούλης, παράκουγε στὴν διαταγὴ τοῦ πατέρα του κι' ἀντὶς νὰ πάη καβάλλα σὸ κάμπο γύρισε καὶ ξανάπιασε τὴ θέσῃ του σὸ ἐπιτροπικό, σὰ νάκανε πιά τὸ μεγάλο παιγνίδι, τὸ ὠραῖο του ἀστεῖο στὴν προεδρικὴ ἐξουσία καὶ τὴν παπικὴ ἐξουσία... Ἦταν γλειζὲς μὲ τὰ οὖλα του ὁ Γιαννούλης ὁ τσετσέκας καὶ ὁ Σῆμος ἔμπαινε στὴν ἐκκλησία... θάχε γοῦστο ὅλη ἡ παράσταση...

Ὁ παπα - Γιαγκούλας διέταξε νὰ γονατίσουν ὅλοι. Μόνο ὁ πρόεδρος ἔμεινε ὀρθιος. Καὶ συλλογιόταν πῶς θάπρεπε νὰ βάλῃ τὰ «μέσα» ποῦχε στὴν πολιτεία, γιὰ νὰ γλυτώσῃ τὸ χωριὸ ἀπ' τὸν ξεμωραμένο καὶ βλάστημο παπα - Γιαγκούλα, ὄνομα καὶ πράμα. Τί νὰ σοῦ κάνῃ, τόσα χρόνια ἐκεῖ πάνω, πότε μὲ τοὺς λησιές, πότε μὲ τ' ἀποσπάσματα, πότε μὲ τὴν καλογερικὴ, πέρασε τὸ βίο του καὶ στερνὰ ἤρθε σὸ πανοχώρι... στερνὰ στερνὰ τριάντα σαράντα χρόνια, οὔτε τὰ θυμᾶται πιά, βαφτίζει, στεφανώνει, θάβει, σταυρώνει κι' ἀνασταίνει τὸ Χριστὸ κι' ὅλο τοῦ κεφαλιοῦ του κάνει. Μὰ κι' ἐκεῖνοι οἱ Ἅγιοι ἄνθρωποι στὴ Μητρόπολη δὲν τὸν ἀλλάζουνε βλέπεις μὲ κανένα Χριστιανὸ παπά, τάχα πῶς δὲν βρίσκεται, λένε, πλῆθος ἐδῶ πάνω γιὰ νὰ γίνῃ ἐνορία... Μὰ καὶ ποίος κάθεται στὰ λιθάρια, μήτε παπᾶς μήτε χωροφύλακας. Ἔχουν τὸν παπὰ - Γιαγκούλα, λένε οἱ ἀρχές, τί θέλουν ἄλλο. Ὁ πρόεδρος πάλι, γιὰ νάχει καὶ τὸ προεδρεῖο του αἴγλη, φρόντισε νάναί τὸ χωριὸ μοιρασμένο στὰ δύο. Οἱ Παπαγιαγκουλικοὶ καὶ οἱ προεδρικοί. Ποίος θὰ πάρῃ τοὺς περισσότερους γιὰ τὰ ... κοινοτικὰ ἔργα, φιλοδοξοῦσε ὁ πρόεδρος. Κι' ὁ παπᾶς πότε πότε, εἶναι ἡ ἀλήθεια, ἔμπαινε σὸν πειρασμὸ καὶ τὸ σήκωνε τ' ἀντάρτικο μπαϊράκι. Γλένταγε κοντολογίης, τὸν πρόεδρο γιὰ τὸ ποίος θὰ μοιράσῃ τὶς ψυχές... Κι' ἔτσι οἱ Πανωχωρίτες εἶχαν ἐνδιαφέροντα γιὰ νὰ ταῖζον τὴ φτώχεια τους, τὴν κακομοιριά τους καὶ τὴν πλήξῃ τους. Καὶ πάνω ἀπ' ὅλα μάτια νὰ βλέπουν τὸν πλούσιο πρόεδρό τους καὶ τὸ καμάρι του καὶ καμάρι τους τὸ Γιαννούλη τὸν ἐπιλεγόμενο Τσετσέκα. Κι' ἐκεῖνος πάλι εἶχε λέφτερο νὰ πειράζῃ ὅλες τὶς κόττες κι' ἀλλοίμονο κι' ἂν ἔπεφτε σὸν ἔρωτά του καμμιὰ, σὰν τὴν Χαζοαγγέλλα τὴν ἀδελφὴ τοῦ Σῆμου. Κι' ἐκείνη τὴ στιγμὴ, μέσα στὴν ἐκκλησιά, ὁ πρόεδρος σκιάζονταν μήπως ὁ μουρλόπαπας στεφανώσῃ μὲ τὸ ζόρι τὸν κανακάρη του μὲ τὴ θυγατέρα τῆς χήρας ποὺ οὔτε πέντε προβατίνες δὲν τῆς πέφτανε σὸ μερτικό της ἀπ' τοῦ πατέρα της τὸ βιός. Γιὰ τοῦτο εἶχε σπεῖρει τὴν κακογλωσσιὰ, εἶχε συνταυλίσῃ τὴ δικόνοια, μὲ μαστοριά, ὁ μέγας αὐτοκρατορικὸς δοῦλος, γιὰ νὰ συντρίψῃ τὴν ἀγάπη τοῦ κοσμάκη, ἐκείνη τὴν ἀγάπη ποὺ γκρεμίζει καὶ ποὺ ὁ κοσμάκης ὅλο καὶ οπρώχνεται νὰ τὴν ζυγώσῃ. Ὁ παπᾶς ἀπ' τὴ μεριά του εἶχε ὀρμηγέψει τὸ ποῖμνιό του, εἶχε σηκώσει τὴ μαγκούρα, εἶχε ἀπειλείσει, μὰ τοῦ προέδρου δὲν ἦταν χαλίκια νὰ κυλᾶνε τὰ λόγια, ἦταν κουδουνιστὰ λεφτὰ ποὺ ἀντιβοοῦσαν στὰ λιθάρια.

Εἶχε ὀρμηγέψει τὸ Σῆμο «νὰ δώκῃ τόπο στὴν ὀργή», ὅπως εἶχε κάνει καὶ τοῦ λόγου του ἄλλοτε. Τότε ποὺ δὲν ἦταν πόνος γιὰ τὴ φαμελιά καὶ τὴν τιμὴ, μὰ πόνος πιδ τρανός, ποὺ βούρλιζε τὴν καρδιά καὶ τὸ κορμί. Κι' ὅταν τὸ ρημάδι τὸ κορμὶ βουρλίζεται, δὲν τὸ μποδᾶνε τὰ λόγια νὰ βγάλῃ τὴ φωτιὰ ἀπὸ πάνω του καὶ νὰ κάψῃ τὸν κόσμον ὅλο. Τὸν εἶχαν γιὰ ἓνα ὑπράγο παιδόπουλο τὸ Σῆμο, καὶ θέλανε νὰ τὸν ἀντρέψουνε, τάχα, μὲ τὸ πείραγμα, μὲ τὸ παραλόγισμα, μὲ τὸ φονικό. Κι' ἐκεῖνοι ποὺ λέγανε πῶς τὸν τιμοῦσαν γιὰ τὴ θέσῃ τοῦ πατέρα ποὺ πάσχιζε νὰ πάρῃ στὴ φαμελιά, περισσότερο τοῦ ἄναθαν τὴν ὀργή, μὲ τὸ

νά τοῦ ἀραδιάζουν τὰ βρισίδια ποῦ τοῦ οὐρνανε οἱ προεδρικοί. Μὲ τὸ χέρι τοῦ Σίμου, θαρρεῖς, θέλανε κι' ἐκεῖνοι νὰ ἐκδικηθοῦν τὴ δική τους δειλία. Κι' ἡ Ἀγγελικούλα ἔκλαιγε μέρα νύχτα. Τὸ «πείραγμα» ποῦ τῆς εἶχε κάνει ὁ Γιαννούλης ἦταν περισσότερο τῆς ψυχῆς παρὰ τοῦ κορμιοῦ. Ἡ μαμμὴ στὸν κάμπο μπορεῖ νὰ ψηλάφησε τὸ κορμὶ τῆς, νὰ μὴν ἦταν τὰ χέρια τῆς ἐπιδέξια καὶ νὰ βγαλε τὸ κορμὶ «ἀγνό». Τὴ λαβωματιά, βαθειὰ - βαθειὰ, δὲ μπορούσε κανεὶς νὰ τὴ μαλάξη. Τὴ λέγανε βάσανο τῆς ἀγάπης, τυράγνια καὶ περιφρόνηση. Ὁ παπα - Γιαγκούλας, πάντοτε στὴν Ὠραία Πύλη, μὲ τὰ μάτια κλειστὰ ἔκανε πῶς προσευχόταν, μὰ γρήγορα - γρήγορα ἀναμετροῦσε τὴν κατάστασι ποῦχε μπροστά του. Ἔστελνε καὶ μιὰ ἔκκλησι βοήθειας στὸν Κύριο, ἦταν καὶ κουρασμένος ἀπὸ τὸ τροπάριο τῆς Κασσιανῆς καὶ δὲν εὔρισκε ἄκρη ἀπὸ ποῦ ν' ἀρχίσῃ καὶ πῶς νὰ μονιάσῃ τὸ ποιμνίό του, δίκως νὰ σκοτώσῃ οὔτε λύκους, οὔτε τὰ μπροστάρικα τραγιά. Μπροστά του γονατισμένη ἡ «μαγαρισμένη», μὲ τὸ μέτωπο στὸ τοιμέντο τῆς ἐκκλησιᾶς, ἡσυχῇ, σουνεφερμένη. Πορευόταν ἤδη τὸ δρόμο τῆς γαλήνης, ἀντικρύζοντας πίσω ἀπὸ τὸν παπᾶ, τὸ σύμβολο κάθε μαρτυρίου. Ἀξαφνὰ ὁ παπὰς ἔβγαλε μιὰ ἀγριοφωνάρα, καθόλου χριστιανική, ποῦ κατὰ τάραξε τὸ ἐκκλησιαστιά του: «Σίμων, Σίμων, ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς. Σὰς ἐζήτησε διὰ νὰ σὰς κοσκινήσῃ ὡς τὸν σῖτον, πλην ἐγὼ ἐδεήθην περὶ σοῦ, διὰ νὰ μὴ ἐκλείψῃ ἡ πίστις σου κι' ἐοῦ, ὅταν ἐπιστρέψῃς στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου». Κυττάχτηκαν οἱ Πανωχωρίτες. Οὔτε κατάλαβαν τί λόγια ἔλεγε ὁ παπὰς τους, μόνο τὴ φωνὴ τοῦ Σίμου ἀναγνώρισαν, ποῦ ἀπ' τὴ γωνὰ τὴν πιδ σκοτεινὴ τῆς ἐκκλησιᾶς, ἀπάντησε:

«Ἐδῶ εἶμαι παπά μου».

«Σὲ βλέπω. Καὶ θὰ πῶ κεῖνα τὰ λόγια τὰ ἱερὰ ποῦ δὲν μοῦρχονταν τόσα χρόνια, γιὰ σένα Σίμο». «Κύριε, εἶμαι ἕτοιμος μετὰ Σου νὰ ὑπάγω καὶ εἰς φυλακὴν καὶ εἰς θάνατον».

Θορυβήθηκε ὁ Γιαννούλης καὶ ψιθύρισε στὸν πατέρα του:

«Μελεῖτ' ἀνε τὸ χαμό μας, πᾶμε ν' ἀρματωθοῦμε».

Ὁ πρόεδρος σκιάχτηκε γιὰ μιὰ στιγμή, διαβολόστειλε τὸν κανακάρη του ποῦ δὲν πῆγε νὰ φωνάξῃ τὴν ἐξουσία. Εἶχε ἀκουστὰ γιὰ τὴ δύναμη τοῦ ἱεροῦ πολέμου.

«Μάζεξε τοὺς δικούς μας καὶ στείλε καβαλλάρη κάτω... ἂν εἶχες πάει μιὰς ἐξ ἀρχῆς...».

Δὲν πρόλαβε νὰ τελειώσῃ τὴ φράση του κι' ἡ φωνὴ τῆς προεδρίνας ἔσσεισε τὴν ἐκκλησιά:

«Τοὺς κακούργους καὶ τοὺς μαγαρισμένους νὰ μὴν εὔρῃ ἡ Ἀνάστασι. Εἴμαστε οὔλοι ἁθῶι παπά. Εἴμαστε στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ μας».

Εἶχε ἰδῇ, ἡ μπαμπακισμένη γυναίκα, ἡ γερμένη ἀπ' τὸ προεδρικὸ βάρος καὶ σκιάχτηκε πῶς τούτῃ ἡ ἱστορία δὲν θάχε καλὸ τέλος. Ὅλο τὸ κατακρατημένο μῖσος γιὰ τὴν καταιπίεσι τῶν χρόνων, ἔσταζε κόμπο κόμπο φαρμάκι ἐκεῖ δά. Ἀκόμα κι' ἡ ματιὰ ποῦρριξε στὴν Ἀγγέλα, ἦταν ματιὰ σκιαγμένου ζώου, ποῦ μαθημένο στὴν ἀνθρώπινη θηλειά, μόλις κι' ἀναθαρροῦσε νὰ σηκώσῃ κεφάλι, νὰ ἰδῇ τί γίνεται παρέκει. Ἄλλο ἐκεῖνο ποῦ λαχτάραγε τὰ φυλλοκάρδι τῆς, σὰν τὸ φυλλοκάρδι κάθε ζωντανοῦ γιὰ τὸ κτηνάκι του. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ παπα - Γιαγκούλας εἶχε φέρει τὸ σταυρὸ λίγο πιὸ μπροστά, νὰ τὸν βλέπουν ὅλοι. Ἔτσι τοῦρθε, ἔτσι ἔκανε. Σταυροκοπήθηκαν οἱ ἄνθρωποι μωρμουρίζοντας ἀντὶ προσευχὰς πῶς ὁ ποιμενάρχης τους «ἔπαθε» ἀπ' τὰ γεροντάματα, τὴ νηστεία καὶ τὴς θύμῃς τῆς νεότητος του. Κι' ὁ πρόεδρος ἔσπειρε ἀμέσως τὸ λόγο τοῦ «πάθους» καὶ τὴν προσβολὴν στὰ θεῖα, ποῦ ἔτσι, στὰ καλὰ καθούμενα, τὰ κατεβάζει ἀπ' τὴν ὑψηλή τους θέσι, δίκως σέβας καὶ τὰ ρίχνει στ' ἀνθρώπινα. Ἦταν ὅλος χαρὰ ὁ πρόεδρος καὶ σταυροκοπιόταν συνέχεια. Ἀφ' ἐνός

τὸ συνεχὲς σταυροκόπημα εἶχε μεγάλο ἀντίκτυπο εἰς τοὺς ψηφοφόρους κάθε εἴδους καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι διὰ τοῦ σημεῖου τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναλόγου γοργότητος ἔτριβε τὰ χέρια του. Κέρδιζε τὴ μάχη ἐναντίον τοῦ παπᾶ. Σὰν πρωτοκόκκορας ἔμπηξε φωνὴ πού τὴν μιμήθηκαν τ' ἄλλα κοκκόρια, σὰν ὁ παπᾶς ἔπιασε τὴν Ἀγγέλα ἀπ' τὶς μασχάλες καὶ ἐτοιμάστηκε νὰ τὴν... σταυρώσῃ. Φυσικὰ ἤξερε, ἐμπνεύστηκε ἐκ Θεοῦ, ἐκείνη τὴ θεαματικὴ πράξη. Δοκίμαζε μιὰ παράσταση, ἀφοῦ γύρεψε συχώρεση ἀπ' τὸν μεγαλόθυμο Κύριο πού καταδέχτηκε νὰ κατέλθῃ στὴ γῆ γιὰ τοὺς Πανωχωρίτες καὶ νὰ πάθῃ ὅ,τι ἔπαθε. Τ' ἅγια τῶν ἁγίων του ἦταν ὁ ἄνθρωπος. Τὸ Σταυρὸ δὲν τὸν ἄγγιξε. Ἔκανε τὰ χέρια του σταυρὸ κι' ἀπάνω ἐκεῖ στήριξε τὴν Ἀγγελοκούλα. Ἦταν τόση ἡ κατάπληξη τοῦ κόσμου πού δὲν ἀκούστηκε ἀνασασμός. Καὶ τὸ κορίτσι, μὲ χλωμάδα θανατερή, ἄκουσε μόνον τὴ φωνὴ τῆς μάνας της πού παρακαλοῦσε, ξέπνεα:

«Μή, παπά μου, λυπήσου το».

Μὲ τὴν Ἀγγέλα στὴν ἀγκαλιὰ ὁ παπᾶς, βγάζει ἀπ' τὴν μέσα τσέπη του μιὰ χούφτα δεκάρες καὶ τὶς πετάει στὸ ποίμνιό του. «Πᾶρτε, Γιουδες, τὰ τριάντα ἀργύρια, νὰ βουλῶστε τὰ στόματά σας, γιατί, ἂν τραβήξετε μαχαῖρι στὸ φίλο σου γυρισμὸς ὑπάρχει, ὅχι ὅμως καὶ στὶς κατηγορίες, στὸ φανέρωμα τοῦ μυστικοῦ, στὸ δολερὸ τὸ χτύπημα...».

Οἱ γυναῖκες κλαίγανε σκιαγμένες. Οἱ ἄντρες λαφιάζονταν ἀπ' τὶς προδοσίες τους. Ὁ παπᾶς, μὲ τὸ κορίτσι πάντα στὸ σταυρὸ τῶν χερσιῶν του, ἐξακολούθησε:

«Ἐδῶ, τώρα πού μᾶς ἀκούει ὁ Θεός, θὰ πῶ ἀκόμα ἓνα λόγο. Ψᾶτε καλὰ τὰ σκουτιά σας, μέσα κι' ἔξω, τί ἔπραξε ὁ καθένας, νὰ μὴ γίνω κι' ἐγὼ προδότης καὶ παραδώσω τὴν ψυχὴ μου στὴν αἰώνια κόλαση. Ὁ καθένας ξέρεи τὰ ἔργα του καὶ τὰ λόγια του. Νὰ τὰ συλλογιστῇ καὶ νὰ τὰ πετάξῃ τούτῃ τῇ σιγῇ, ἐδῶ, νὰ τὰ σκορπίσῃ ἢ συχώρια τοῦ Θεοῦ, γιατί ὁ παπα - Γιαγκούλας σας δὲν ἔχει δύναμη ἄλλη νὰ συχωράῃ».

«Λυπήσου μας», φώναξαν οἱ γριές.

Τὰ παιδιὰ κλαίγανε ξαφνιασμένα καὶ σκιαγμένα.

«Κόφτο», φώναξε ὁ πρόεδρος. Καὶ τότε ἔγινε χαλασμός. Ὁρμησαν ὅλοι πάνω στὸν πρόεδρο καὶ τὸ γιό του. Τὰ κορίτσια πῆραν τὴν Ἀγγέλα ἀπ' τὰ χέρια τοῦ παπᾶ πού φαινόταν πῶς ἄλλο πιά δὲν ἄντεχε κι' ὁ ἴδιος. Τὴν τύλιξαν μ' ἓνα μεγάλο σάλι μαῦρο, πού ἦταν στὴν πλάτη μιᾶς χήρας καὶ τὴν παρέδωσαν στὸν ἀδελφὸ της. «Λυπήσου μας, λυπηθεῖτε μας, Θεέ μου, Χριστέ μου» μοιρολογοῦσαν οἱ γριές. Κι' ὁ παπᾶς κανοναρχοῦσε.

«Αὔριο Μ. Τετάρτη. Αὕτῃ ἐδῶ ἦταν ἡ ἐξομολόγηση γιὰ ὅλους. Ἡ ἐξομολόγηση τῆς Μ. Τετάρτης. Νᾶρθετε νὰ μεταλάβετε, Χριστιανοὶ Πανωχωρίτες τῇ Μ. Πέμπτῃ, ὅλοι ὅσοι βγάλετε ἀπὸ μέσα σας τὸν μαγαρισμένο...».

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ πρόεδρος ἔτρεχε κατὰ τὰ καμποχώρια πεζὸς καὶ ὁ Γιαννούλης καβάλλα. Ἀφρίζε ἀπ' τὸ κακό του γιὰ τὸν τρελλόπαπα καὶ τὰ κουτορνίθια τοὺς Πανωχωρίτες, πού πίστευαν τὶς μούρλιες καὶ τὰ θέατρα, πού δὲν μπόδισαν τὶς βλαστήμιες τοῦ ληστῇ μέσα στὸν Οἶκο τοῦ Κυρίου. Ἐκεῖνο τὸ τροπάρι τῆς Κασσιανῆς, πού τῷ πε κουτσὰ στραβὰ κι' ἀνάποδα τοῦφερε, φαίνεται, χαλασμὸ μέσα στὴν κολασμένη του ψυχὴ. Θυμῆθηκε τὰ νειάτα του, τὸ κορίτσι πού τοῦ κλέψανε, τὴν ἀγαπητικιά του, φαντάστηκε πῶς ἦταν κεῖνο τὸ λείψανο πού κρατοῦσε στὶς κοκκάλες του, τὴν Ἀγγέλα...

Καβαλλάρης ἀνέβαινε ἀπ' τὸν κάμπο κι' ἔφερε τὴν εἶδηση πῶς ὁ χωροφύλακας εἶχε πάει σπíti του μὲ ἄδεια, σ' ἄλλο χωριὸ κι' ὁ ἀστυνόμος ἔλειπε ἀπ' τὴν ἀστυνομία, κανεὶς δὲν ἤξερε ποῦ ἦταν. Πατέρας καὶ γιὸς κάθησαν στὰ λιθάρια.

ΑΝΤΙΚΟΣΜΟΙ

Έχω ένα γείτονα Μπουκάσκιν' φουκαρά
γραφειοκράτη ένα γραφιά
πού και τὰ σώβρακά του ακόμα
στουποχαρτένιο έχουν τὸ χρῶμα.

Όμως ἐπάνω ἀπ' τὸ κεφάλι του ψηλά
μπαλόνια λάμπουν
οἱ Ἀντικόσμοι
φωτεινά.

Καὶ μέσα 'κεῖ σὰν δαίμονας καὶ μάγος
ένας Ἀκαδημαϊκός
ὁ Ἀντιμπουκάσκιν
π' ὅλο τὸ σύμπαν κυβερνᾷ
ὅπως γλυκιές Λολομπριγκίτες
στὰ χέρια του χαϊδολογᾷ.

Μὰ κι' αὐτουνοῦ τὰ ὄνειρα ακόμα
έχουν στουποχαρτένιο χρῶμα.
Ζήτω σέ σᾶς, ὦ, Ἀντικόσμοι!

Μὲς στὴ βλακεία ὄνειροπόλοι.
Χωρὶς κουτούς - ξυπνοὺς δὲν ἔχει.
Χωρὶς δάσεις - ἐρημιές.

Όχι γυναῖκες
μ' ἀντι - ἄντρες.
Στὰ δάση
ἀντιμηχανές.

Ἐπάρχει ἐδῶ τῆς γῆς τὸ ἄλλας
καὶ τὰ σαρίδια εἶναι τῆς γῆς.
Χωρὶς τὰ φίδια τὰ γεράκια
ψοφᾶν καὶ πέφτουν κατὰ γῆς.

Πῶς ἀγαπῶ τοὺς κριτικούς μου!
Στὸ σβέρκο ἐνὸς ἀπὸ αὐτοὺς
μοσχοβολάτη καὶ γυμνή
βλέπω μιὰν ἀντικεραλή.

Κοιμᾶμαι μ' ἀνοιχτὰ τὰ τζάμια,
κάπου βουίζουν καταράχτες

ἀπὸ τ' ἀστέρια τ' οὐρανοῦ.
Οὐρανοξύστες

σταλαχτίτες
ἀπ' τὴν κοιλιά τῆς ὑδρογείου
κρεμοῦν στὸ χάος τοῦ κενοῦ.
Κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη

βλέπω πάλι
μὲ πρὸς τὰ κάτω τὸ κεφάλι
σωστὸ πηροῦνι καρφωμένο
στῆς γῆς τῇ σφαίρα
σὰν ξέγνιαστο πεταλουδάκι
καὶ τὸ δικό μου ἀντίκοσμάκι!

Γιατί μέσα στὴ νύχτα τάχα
νὰ συναντιοῦνται οἱ ἀντίκοσμοι.

Γιατί ζευγάρια ξεχασμένα
στὴν τηλεόραση μπροστά;

Δὲν νοιώθουν οὔτε μία φράση...
Πρώτη καὶ τελευταία φάση.

Ξεχνοῦν κι' οἱ δύο τους τὸ μπὸν - τόν².
Τύψεις γι' αὐτήν, τύψεις γι' αὐτόν.
Κόκκινα φλέγονται τ' αὐτιά τους
σὰν πεταλοῦδες στὰ μαλλιά τους...

Γνωστός μου λέκτορας προχτὲς
μοῦπε: «Τοὺς ἀντίκοσμους θές;
Μιὰ σαχλαμάρα, τίποτε ἄλλο».

Στριφογυρνῶ στὸ μισοῦπνι
ὁ δάσκαλος σὰ νᾶχει δίκιο.

Κι ὁ γάτος μου ἀπ' τὴ γωνιά του
μέσα στὸ πράσινό του μάτι
πιάνει σὰ δέκτης ἀσυρμάτου
ὅλο τὸν κόσμο ὁλόγυρά του.

Μετάφραση (ἀπ' τὰ ρωσσικά)
ΜΙΛΙΑΣ ΡΟΖΙΔΗ

- 1) Μπουκάσιν: ἐπίθετο φτιαγμένο σὲ ὕφος σατυρικό ἀπ' τὴ λέξη μπουκάσκα, ποὺ στὰ ρωσσικά σημαίνει μαμούνι (ἔντομο). Δὲν μεταφράζω τὸ ἐπίθετο γιατί νομίζω πὼς ἡχητικὰ ταιριάζει καλύτερα. Ὁ Μπουκάσιν εἶναι ὁ τύπος τοῦ φτωχοῦ καὶ σχολαστικοῦ γραφειοκράτη, κάτι σὰν τὸν κλασσικὸ Τσίτσικωφ ἀπ' τὴς «Νεκρὲς ψυχὲς» τοῦ Γκόγκολ.
- 2) Μπὸν - τόν: σωστὸς τόνος ἤχου, ἐδῶ: «ξεχνοῦν τὸ μπὸν - τόν», δηλαδή τὴ ρύθμιση τοῦ ἤχου στὴν τηλεόραση μὲ τὴς σχετικὲς μεταφορικὲς προεκτάσεις. Δὲν μεταφράζω τὴ λέξη γιατί κι' ὁ ποιητὴς στὸ πρωτότυπο ἔχει ἀμετάφραστη τὴν γαλλικὴ ἔκφραση, ἴσως ἀπὸ σατυρική διάθεση.

ΑΠΟΡΙΑ

Τί ἄραγε θυμίζει στοῦ χρόνου τή ροή
(ἀδιάφορη, γοργή)
τῆς ὑπαρξῆς μας τήν πορεία ἐδῶ στή γῆ;
(τήν ἀδηλή καί τραγική της μοῖρα)
ὄντας τὸ φῶς τῆς ἀδολῆς ψυχῆς γιά μιὰ στιγμή
σάν ἀστραπή, διαλύσει τήν ἐμίχλη;

— Ἴσως τὸ ἄρωμα ἑνὸς ρόδου μακρινοῦ
καί ἡ δροσιά του ἢ ζωοφόρα
(τῆς μοναξιᾶς του δάκρυα ποὺ ἀργοστάζουν)
ἴσως ἐκάστη ἐσπέρα
ἢ προσδοκία ἡλιαχτίδας ὀλοπόρφυρης
ἔστω καί τελευταίας·
Ἴσως τῶν ἀστραπῶν οἱ μακρινὲς οἱ λάμπεις
κι' ἡ λάμψη ωραίας μορφῆς ἀγαπημένης
(ἄστρο πιδ λαμπερὸ τοῦ οὐρανοῦ)
Ἄλλ' ἴσως πιδ πολὺ τοῦ πόνου ἢ ροή
(σιωπηλή)
στῆς πικραμένης μνήμης τὰ αὐλάκια
καθὼς ἀνηφορίζουμε πρὸς τὸ Θεὸ
ἀγκομαχώντας ἀπ' τὸ φορτίο τῶν πλανῶν
κι' ἀνήσυχτοι, κρατώντας κλάδους πικροδάφνης
μέ συντροφιά τοὺς χτύπους καμπάνας μακρινῆς.

— Ἴδου λοιπὸν σάν ὄνειρο μέρας ἢ ζωῇ
μέσ' στὴ πυκνούμενη τοῦ δειλινοῦ ἐμίχλη
σάν νοσταλγία τοῦ Ἄγνωστου ἀσίγαστη·
ἕνα γοργὸ δρασκέλισμα, ὡσάν σκιά
στῆς θάλασσας τὸ χρυσαφὶ ποὺ σιγοτρέμει
μονοπάτι, σάν κυνηγᾷ χρυσὲς σταλαματιεῖς
ποὺ χάνονται στὰ βάθη τῶν αἰώνων.

— Γιατί λοιπὸν ὦ ἄνθρωπε ἢ ἄγρια ὀρμητὴ
γιὰ δόξα αἰμοστάλλαχτη ἐδῶ στή γῆ;
δόξα χωρὶς τῆς ἀρετῆς τῇ δάφνῃ
δὲν ἔμπορεῖ στὸν Οὐρανὸ νὰ σε ὑψώσει
αἰώνια νὰ σταθεῖς στὸ λάμπον πλάϊ
ἄστρο, τῆς γαληνῆς ἀθανασίας
κι' ἡ σκάλα ἐτοιμόρροπη κι' αὐτὴ ποὺ στήνει
(στῶν ἐρειπίων τήν κορφή)
μέ ἄγρια χαρὰ πρὸς τὸν Οὐράνιο θόλο
ὁ «ἄλλος» ἄνθρωπος (ὁ σαρκοβόρος «Γίγας»)·
εἶν' ἀπ' τῶν δίκαιων τὰ κόκκαλα φτιαγμένη
καί νὰ την, σειέται, τρίζει, γέρνει πρὸς τή γῆ.

Κι' έτσι ποιάς θυγχερ θή πάρει προσηγή,
 γή. γή. σάλπίζει προσηγή
 σὺ πέρασμα τῆς «δύξας» τῶν (ψευδο) «Γιγάντων»
 σὴν θή χειρομριπύδι τήν ὥρα τῆς παμπῆς
 στρατιῆς λαῶν, σιελαιωμένες ἀπ' τῶν τρέμω
 μέ ἡποθηῖσιν ἐν παγερῶ. σιμπῆ
 τὸ εἶδωλο τῆς γαλήνης ἡθιγασίας.

Ἄλλῃ πῶς γή ἔχειρε ἡ ἡθιγασίας πῶς ἔτσι
 ἔπρεπε γή πορευθεῖ ἐδῶ στῆ γῆ;
 Ἄραγε φαίει ὁ Θεὸς σὴν ἡ ἡμέγλη
 παλῆσση, σισαίγασε τὸ Λόγος;

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΡΑΤΣΟΣ

ΜΕ ΤΟΝ ΥΠΟΓΕΙΟ ΤΗ ΝΥΧΤΑ ΣΤΗ Ν. ΥΟΡΚΗ

Με τὸν Ὑπόγειο ταξίδεua μονάχη
 ἀπ' τὸ Μανχάτταν σὸ Μπρούκλιν
 μέσα στὴ νύχτα,
 κάτι ποὺ τρέμω νὰ κάνω αὐτὲς τὲς μέρες,
 μὰ ἔπρεπε νὰ ξαναζήσω τὸ φρικτὸ δρᾶμα
 τῆς ποιήτριας Σύλβιας Πλάθ.

Ἀκόμα περισσότερο με τρόμαζε
 νὰ γυρίσω σὸ Μανχάτταν μόνη
 τὰ μεσάνυχτα
 ἀπ' τὸ Μπρούκλιν.
 Ἦθελα ὅμως νὰ ξαναζήσω
 τὸ φρικτὸ δρᾶμα τῆς Σύλβιας Πλάθ.

Καθόμασταν σὲ ξύλινα παγκάκια
 ἔτσι ὅπως συνηθίζουν οἱ ποιητές.
 Εἶταν μιὰ ζεστασιά κι ἀγάπη
 νὰ ξαναζοῦμε ὁμαδικὰ ἐκεῖ
 τὸ δρᾶμα τὸ φρικτὸ τῆς Σύλβιας Πλάθ.

Στὸ διάλειμμα μιᾶς σκηνῆς
 ρώτησα τὸ κορίτσι ἀριστερά μου:
 — Γυρίζεις σὸ Μανχάτταν
 με τὸν Ὑπόγειο;
 Τρομαγμένη με ὀρθάνοιχτα μάτια,
 μοῦ ἔκοφε στὴ μέση τὴν κουθέντα.
 — Ἐχω συντροφιά...
 Τὰ λόγια τῆς εἶχαν τόση ταραχὴ
 ποὺ λαχταροῦσα μὴ μπῶ
 στὴ συντροφιά τῆς.
 Πῆγε καὶ κάθησε πιὸ πίσω
 σ' ἓνα ξύλινο παγκάκι.

Μιά καὶ δὲν ἔπαφα ἀκόμη νὰ φοβᾶμαι
 νὰ γυρίσω μόνη σὸ Μανχάτταν,
 μίλησα στὴν κοπέλλα ποὺ ἦταν δεξιά μου:

— Γυρίζεις στο Μανχάτταν
 με τον 'Υπόγειο;
 Πιό τολμηρή ίσως αυτή, δε μ' έκοψε στη μέση.
 — Τρέμω να ταξιδεύω μόνη με τον 'Υπόγειο τη νύχτα.
 Τὰ είπα αυτά μ' ένα άχνό χαμόγελο.
 — Να μη τρομάζετε. Μοῦ είπε αυτή, με καλωσύνη.
 Κι αυτό ήταν όλο.

Βασανισμένη από τὸ δράμα τὸ φρικτὸ τῆς Σύλβιας Πλάθ,
 τράβηξα ξανά για τὸν 'Υπόγειο,
 φοβισμένη ανάμεσα σὲ ομάδες ξένων
 ποὺ ἔπαιρναν τὸν ἴδιο δρόμο
 για τὸν 'Υπόγειο,
 ἀλλὰ μέχρις ἐκεῖ, μονάχα.

Στὴν εἰσοδο, ἓνας αστυνομικὸς
 στεκόταν ταραγμένος σὰν κι ἐμένα.
 Κατέβηκα τρέχοντας τ' ἀπότομα, ἔρημα,
 ἀμέτρητα σκαλιὰ
 για τὴν πλατφόρμα.
 Δὲν εἶχε σκάλα κινητὴ
 τὴ νύχτα, αὐτὴ τὴν ὥρα.

Ἔτρεξα στὴν πλατφόρμα λαχανιάζοντας με τρόμο.
 Κάποιοι νεαροὶ στέκονταν ἐδῶ κι ἐκεῖ.
 Ἕνα κορίτσι κάθονταν σ' ἓνα παγκάκι
 με τὰ μάτια καρφωμένα σ' ἓνα πρόγραμμα θεάτρου.
 Δίπλα του κάθονταν ἓνας με γένεια
 διαβάζοντας μιὰ ἐβραϊκὴ ἐφημερίδα.
 Κανείς τους δὲ σήκωσε τὰ μάτια
 νὰ δῇ ποιὸς κάθονταν κοντά του.
 Καὶ τώρα, ἀνάσανα κάπως
 μὰ ἓνας φόβος σκέπασε τὴν ἡσυχία,
 ἡ σιωπὴ τοῦ τρόμου.

Τέλος, σὰν ἀκούστηκε τὸ τραῖνο στὴν πλατφόρμα,
 τότε τὸ κορίτσι
 με κοίταξε καὶ χαμογέλασε.
 Τῆς γέλασα κι ἐγώ.
 Μέσα στοῦ τραῖνο καθήσαμε ἡ μιὰ πλάι στὴν ἄλλη,
 κίνηση φυσική.
 Μίλησα πρώτη.
 — Πηγαίνεις στοῦ θέατρο μόνη τὴ νύχτα;
 — Εἶμαι ἡθοποιός,
 εἶναι ἡ δουλειά μου.

Σ' ὅλο τὸ δρόμο για τὸ σπίτι
 σκεφτόμουν τὸ φρικτὸ δράμα τῆς Σύλβιας Πλάθ.
 Ἐγὼ ταξίδευα μόνη με τρόπο για μιὰ νύχτα.
 Ἐκείνη ταξίδευε μονάχη σὲ ὅλη τὴ ζωὴ της.

RAE DALVEN
 Ἀπόδοση: ΠΕΡΙΚΛΗ ΛΕΥΚΑ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

Η ΡΙΖΑΡΕΙΟΣ

Είχαμε την ευκαιρία να γράψουμε και άλλοτε για την περιουσία του Ριζαρείου κληροδοτήματος, που αποτελεί τον ιερόν ιδρώτα των Ευεργετών. Και είναι κρίμα που το Λιοικ. Συμβούλιο της Ριζαρείου Σχολής αναγκάζεται να καταβάλει αγωνιώδεις προσπάθειες, ως αντίδικος με το ίδιο το κράτος, για την διαφύλαξη αυτής της περιουσίας. Γιατί, σ' ένα καθεστώς που σέβεται την ατομικήν ιδιοκτησία και σε μία κοινωνία που οφείλει να τιμά ξεχωριστά αυτόν τον ιδρώτα των Ευεργετών της, είναι λυπηρόν να δημιουργούνται παρόμοια θέματα και να μὴν εκπληρώνονται οί υποχρεώσεις της πολιτείας, απέναντι μάλιστα σ' ένα ίδρυμα σαν την Ριζαρείο, που προσέφερε και εξακολουθεί να προσφέρει τόσο πολλά στην ελληνική κοινωνία.

Σήμερα, επανερχόμαστε με την καταχώρηση του υπομνήματος, που υπέβαλε το Λιοικ. Συμβούλιο της Ριζαρείου για την διατήρηση της περιουσίας του ιδρύματος και ομολογούμε ότι μᾶς λυπεῖ πολὺ τὸ γεγονός ὅτι ἀναγκαζόμαστε νὰ ὑπερασπίσουμε πράγματα, που θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀπ' ὅλους σεβαστὰ καὶ ἀπαραβίαστα.

«Η. Ε.»

ΡΙΖΑΡΕΙΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ
ΒΑΣ. ΣΟΦΙΑΣ 24
ΑΘΗΝΑΙ — Τ. 140

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΤΗ 3 Σεπτεμβρίου 1975
Π Ρ Ο Σ
Τὸν Ἐξοχώτατον Πρόεδρον
τῆς Κυβερνήσεως
κ. Κωνσταντῖνον Καραμανλῆν
Ἐ ν τ α ὕ θ α

Ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἐσχάτως δημοσιευθειῶν εἰς τὸν τύπον δηλώσεων τοῦ κ. Ὑπουργοῦ Δημοσίων Ἔργων, σχετικῶν μετὰ τὴν διαμόρφωσιν τῶν χώρων τῶν περιλαμβανομένων μεταξὺ τῶν ὁδῶν Ρηγίλης, Ριζάρη, Λεωφ. Βασ. Γεωργίου, Λεωφ. Βασ. Κων)νου καὶ Πλατείας Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, εἰς οὓς περιλαμβάνεται καὶ γήπεδον τοῦ ἡμετέρου Ἰδρύματος, τὸ Διοικητικόν Συμβούλιον τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς, ἐπιθυμεῖ διὰ τοῦ παρόντος νὰ θέσῃ ὑπ' ὄψει Ὑμῶν καὶ τῶν ἀρμοδίων Ὑπουργῶν Οἰκονομικῶν, Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ Δημοσίων Ἔργων καὶ νὰ ἐπιούρῃ ἰδιαιτέρως τὴν Ὑμετέραν προσοχὴν ἐπὶ τοῦ ἀνακύπτοντος θεμελιώδους σημασίας θέματος, τόσον διὰ τὸ Ἰδρυμα ἡμῶν, ὅσον καὶ γενικώτερον διὰ τὰ ὑπὲρ εὐαγῶν σκοπῶν καταλειφθέντα Ἐθνικά Κληροδοτήματα. Τοῦτο ἔχει ὡς ἀκολούθως:

Ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἠλείρου Μεγάλου Ἐθνικοῦ Εὐεργέτου Γεωργίου Ριζάρη, κατελείφθη διὰ τῆς ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου 1840 διαθήκης του μεταξὺ ἄλλων ἀκινήτων — ἐκ τῶν πόρων τῶν ὁποίων καὶ μόνον ἐκπληροῦνται οἱ ὑπὸ τοῦ διαθέτου τῆς περιουσίας ταύτης ταχθέντες Ἐθνικοί, κοινωφελεῖς καὶ φιланθρωπικοὶ σκοποὶ — καὶ τὸ ἐνταῦθα καὶ ἐπὶ τῆς Λεωφ. Βασ. Σοφίας 24 γήπεδον ἐκτάσεως νῦν μ2 17.800, ὅση δῆλον ὅτι ἀπέμεινε μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1953 ρυμοτόμησιν τμήματος αὐτῆς ἐκ μ2 11.186 πρὸς διάνοξιν τῆς Λεωφ. Βασ. Κων)νου καὶ ὁδοῦ Ριζάρη. Δέον νὰ υπομνησθῇ ὅτι διὰ τὴν ἀξίαν τῆς ρυμοτομηθείσης ἐκτάσεως ἐκκρεμεῖ εἰσέτι ἀπαιτήσεις τῆς Ριζαρείου Ἐκκλ. Σχολῆς κατὰ τοῦ Δημοσίου ποσοῦ πλέον τῶν 250 ἐ-

κατομμυρίων δραχμῶν ὅπερ ἔδει, κατὰ Νόμον, νὰ καταβληθῇ πρὸ εἰκοσαετίας καὶ πρὸ τῆς διανοίξεως τῶν εἰρημένων ὁδῶν.

Οἱ ἀποτελοῦντες νῦν τὸ Δεκομελὲς Συμβούλιον τῆς Ριζαρείου Ἐκκλ. Σχολῆς καὶ Ἐκτελεσταὶ τῆς Διαθήκης τοῦ Ἰδρυτοῦ αὐτῆς, μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1960 μεταφορὰν τῆς Σχολῆς ἐκ τῆς Λεωφ. Βασ. Σοφίας 24 εἰς τὰς νέας ἐν Χαλανδρίῳ καὶ ἐπὶ ἐκτάσεως 80 περίπου στρεμμάτων, συγχρόνους αὐτῆς κτηριακὰς ἐγκαταστάσεις, τετραπλασίας δυναμικότητος τῶν παλαιῶν, δι' ἃς διετέθησαν περὶ τὰ 30 ἑκατομμύρια δραχμῶν, ἐπεμελήθη ἐν συνεχείᾳ τῆς ἀξιοποιήσεως τοῦ ὡς ἄνω γηπέδου, ὅπερ ἀποτελεῖ καὶ τὸ σημαντικώτερον περιουσιακὸν στοιχεῖον τοῦ Ἰδρύματος. Ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τῆς ἀξιοποιήσεως τοῦ ἐν λόγῳ γηπέδου, ἀναμένεται νὰ ὁλοκληρωθοῦν οἱ ὑπὸ τοῦ Διαθέτου ταχθέντες διὰ τῆς διαθήκης του, Πανελληνίου χαρακτῆρος σκοποὶ, ὁ βασικώτερος τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἐκπαίδευσις τῶν κληρικῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, μὲ προοπτικὴν τῆς ἡμετέρας Σχολῆς, συμφώνως ἄλλωστε καὶ πρὸς τὴν ἐν τῇ διαθήκῃ ρητὴν ἐπιταγὴν, ὅπως καταστῇ αὕτη ὁ μοναδικὸς φορεὺς τῆς μορφώσεως τοῦ Ἑφημεριακοῦ Κληρου τῆς Ἑλλάδος.

Πρὸς τοῦτο, μετὰ τὴν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἐξονυχιστικὴν ἔρευναν καὶ μελέτην τοῦ ὅλου θέματος ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐκτελεστῶν καὶ μὲ ἀπόλυτον σεβασμὸν τῶν δεσμευτικῶν διατάξεων τῆς Διαθήκης, περὶ τοῦ ἀναπαλλοτριώτου τῶν ἀκινήτων τῆς Ριζαρείου περιουσίας (ἐκποίησης - ὑποθήκευσις), τὸ Συμβούλιον τοῦ ἡμετέρου Ἰδρύματος κατέληξεν ἐν ἔτει 1967 εἰς τὴν ἀπόφασιν ἀξιοποιήσεως τοῦ περὶ οὗ πρόκειται γηπέδου, μὲ γνώμονα τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν σκοπῶν τοῦ Ἰδρύματος, τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ἑθνικῆς οἰκονομίας τῆς χώρας γενικώτερον.

Διὰ τὴν προώθησιν τῆς ἀξιοποιήσεως, ἐζητήθη καὶ παρεσχέθη κατὰ τὸ ἔτος 1967, κατόπιν συμφώνου γνώμης τοῦ Συμβουλίου Ἑθνικῶν Κληροδοτημάτων, ἡ ἔγκρισις τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν, πρὸς ἐνέργειαν τῆς νομίμου διαδικασίας, ἥτις ἀπήτησεν ἐπτὰ περίπου ἔτη.

Μετ' ἔγκρισιν ἐπίσης καὶ τοῦ Ε.Ο.Τ., ἥτις ἀπετέλει καὶ τὴν προϋπόθεσιν τῆς ἀξιοποιήσεως, διηνηργήθησαν διεθνεῖς διαγωνισμοὶ καὶ κατόπιν μακρῶν διαπραγματεύσεων κατέστη δυνατὴ ἡ ὑπογραφὴ προσυμφώνου συμβάσεως τὴν 9ην Δεκεμβρίου 1972, μεθ' ὁμίλου Ἐπιχειρηματιῶν τῆς Α.Ε. «Γενικὴ Ξενοδοχειακὴ».

Τὸ Προσύμφωνον ὑποβλήθην ἐν συνεχείᾳ εἰς τὰ Ὑπουργεῖα Οἰκονομικῶν καὶ Ἑθνικῆς Παιδείας καὶ τυχόν ἐπὶ δεκάμηνον νέας λεπτομεροῦς καὶ ἐξονυχιστικῆς μελέτης καὶ ἐπεξεργασίας, ἐνεκρίθη τελικῶς, κατόπιν καὶ πάλιν συμφώνου γνώμης τοῦ Συμβουλίου Ἑθνικῶν Κληροδοτημάτων, διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. Ρ. 1010)6213) 4.10.1973 κοινῆς ὑπουργικῆς ἀποφάσεως τῶν Ὑπουργείων Οἰκονομικῶν καὶ Ἑθνικῆς Παιδείας, τὴν δὲ 10ην Νοεμβρίου 1973 ἐπικυρώθησεν ἡ ὑπογραφὴ τοῦ Συμβλαίου ὁριστικῆς συμβάσεως μετὰ τῆς Ἀναδόχου Ἑταιρείας, εἰς ὃ περιελήφθησαν καὶ ἅπασαι αἱ διὰ τῆς ὡς ἄνω κοινῆς Ὑπουργικῆς ἀποφάσεως γενόμεναι πρὸς τὴν Διοίκησιν τῆς Ριζαρείου Σχολῆς ὑποδείξεις.

Ἐκ τῶν καταρτισθέντων εἰς ἐκτέλεσιν τῆς συμβάσεως ταύτης ὑπὸ τῆς Ἀναδόχου Ἑταιρείας σχεδίων, προβλέπεται ἐκ τῆς ὅλης ἐκτάσεως τῶν 17.800 τ.μ ἢ διατήρησις ὡς ἀκαλύπτου χώρου, ποσοστοῦ 65%, ἥτοι τῶν 2)3 αὐτῆς περίπου, ἐπὶ δὲ τοῦ ὑπολοίπου 35%, ἥτοι τοῦ 1)3 ἡ Ἀνάδοχος Ἑταιρεία ἀνέλαβε διὰ τῆς συμβάσεως τὴν ὑποχρέωσιν «...κατασκευῆς ὑπερπολυτελοῦς κτηριακοῦ συγκροτήματος, χαρακτηριζομένου ὡς μνημειακῆς μορφῆς τοιοῦτου, τούτου πιστοποιηθεμένου ὑπὸ ἐιδικῆς ὑπὸ τῆς Ριζαρείου Σχολῆς συσταθσομένης Ἐπιτροπῆς, κατὰ τὴν σύμβασιν, ἐκ τῶν ἀρίστων Ἀρχιτεκτόνων τῆς χώρας».

Εἰς τὸ ὅλον κτηριακὸν συγκρότημα περιλαμβάνεται καὶ ἀνεξάρτητον κτίσμα 7.000 κυβ. μέτρων, τὸ ὁποῖον θὰ ἀποτελέσῃ θρησκευτικὸν καὶ Ἐκκλησιαστικὸν Πνευματικὸν Κέντρον, πλησίον μάλιστα τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου, ἐνθα θὰ λειτουργήσῃ ἡ ἐκ πολλῶν χιλιάδων τόμων Ριζάρειος Βιβλιοθήκη μετὰ εὐρυχώρου Ἀναγνωστηρίου, θὰ διατίθενται δὲ μεγάλη αἶθουσα δημοσίων διαλέξεων καὶ ἕτερος χώρος συγκεντρώσεων, θὰ στεγάζηται δὲ ἅμα καὶ ἡ Διοίκησις τοῦ Ἰδρύματος. Ὡσαύτως ὁ ὑπάρχων εἰς τὸ αὐτὸ γήπεδον Ἱερὸς Ναὸς τοῦ ἡμετέρου Ἰδρύματος, ὃν ἰδιαίτερος εὐλαβούμεθα, οὐ μόνον διότι οὗτος ἀπετέλεσεν ἐπὶ ἓνα καὶ πλέον αἰῶνα τὸ λατρευτικὸν κέντρον τῆς ἡμετέρας Σχολῆς, ἀλλὰ καὶ διότι ἐντὸς αὐτοῦ φυλάσσονται τὰ ἱερὰ ὅσα τῶν Ἐθνικῶν Εὐεργετῶν καὶ Ἰδρυτῶν τῆς Σχολῆς, θὰ ἀναδειχθῇ πρεπόντως δι' ἐκτεταμένου γύρωθεν πρασίνου καὶ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ ὡς ἄνω ἀνεξάρτητον κτίριον, ἵνα διατηρηθῇ καὶ ἐν τῇ θέσει ταύτῃ ἡ πνευματικὴ παράδοσις καὶ ἀκτινοβολία τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς, τὸ ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἔτη πνευματικὸν ἔργον τῆς ὁποίας ἐβραβεύθη διὰ τοῦ χρυσοῦ μεταλλίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν οἰκονομικὴν πλευρὰν τοῦ ὑπ' ὄψει ἔργου, τόσον ἡ δαπάνη ἀνεγέρσεως τοῦ ὅλου κτηριακοῦ συγκροτήματος, ὅσον καὶ ὁ πλήρης ἐξοπλισμὸς αὐτοῦ, ἀνελήφθη ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ τῆς Ἀναδόχου Α.Ε. ἄνευ Κρατικῆς χρηματοδοτήσεως ἢ οἰασοῦ ἑπομένης ἐπιβαρύνσεως τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, ἀλλὰ δι' εἰσαγωγῆς συναλλάγματος 44 ἑκατομμυρίων δολλαρίων, τοῦ ἡμετέρου Ἰδρύματος διατηροῦντος ἀλώθητον τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος ἐπὶ τε τοῦ γηπέδου καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἀνεγερθησομένων κτισμάτων.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων συνάγονται ἀνεκδοιάστως τὰ κάτωθι συμπεράσματα:

1ον) Ἡ ἀξιοποίησις τοῦ ἐπὶ τῆς Λεωφ. Βασ. Σοφίας 24 γηπέδου τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησ. Σχολῆς ἀποτελεῖ ἐπιτακτικὸν χρέος τῶν Ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης Γ. Ριζάρη, πρὸς ὁλοκλήρωσιν τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ὑπὸ τοῦ Διαθέτου ταχθέντων κοινωφελῶν καὶ φιланθρωπικῶν σκοπῶν, ἡ πραγμάτωσις τῶν ὁποίων ἀποτελεῖ ὑψίστην προσφορὰν τοῦ Ριζαρείου Ἰδρύματος πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ἰδιαίτεραν πατρίδα τοῦ Ἐθνικοῦ Εὐεργέτου Ἠπειροῦ καὶ τὸ ἔθνος, ἡ δὲ παραβίασις αὐτῶν εἶναι ἀνεπίτρεπτος καὶ κατὰ τὰς σχετικὰς συνταγματικὰς διατάξεις.

2ον) Ἀποτελεῖ ὑποχρέωσιν τῆς Πολιτείας ὅχι μόνον νὰ σέβεται ἀπαρεγκλίτως τὰς ἐπιταγὰς τῶν Ἐθνικῶν Εὐεργετῶν, ἐναντι τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Κοινωνικοῦ συμφέροντος, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποβοηθῇ διὰ τῆς ἀξιοποιήσεως καὶ προβολῆς τῶν Κληροδοτημάτων τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἰδεώδους τούτου τῆς εὐποιίας, ἐάν, ὡς πιστεύομεν, ἐπιδιώκῃ τὸ Κράτος, νὰ ἴδῃ συνεχῶς ἀναθάλλουσαν τὴν ὑπέροχον αὐτὴν παράδοσιν τῆς εὐεργεσίας.

3ον) Ἡ κατὰ ποσοστὸν 65% ἀφιεμένη ἀκάλυπτος ἑκτασις ἐκ τοῦ ὅλου γηπέδου, ἀποτελεῖ ἐν τῇ οὐσίᾳ προσφορὰν τοῦ Ἰδρύματος πρὸς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν, ἐάν ληφθῇ μάλιστα ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ παραπλεύρως αὐτοῦ διπλασία ἑκτασις τοῦ Δημοσίου, ἐν ᾧ θὰ ἡδύνατο ἄνευ καταβολῆς οἰασοῦ ἑπομένης ἀποζημιώσεως καὶ ἔπρεπε νὰ ἀφεθῇ ἀκάλυπτος, ἀντιθέτως σημαντικὸν τμήμα ταύτης ἐκαλύφθη διατεθέν διὰ τὴν ἀνέγερσιν Πολεμικοῦ Μουσείου, Πολυκατοικιῶν τῶν Ἀξιωματικῶν καὶ Ὁδείου. Πρὸς τούτοις καὶ τὸ ἀγορασθὲν ὑπὸ τοῦ Κράτους ἵνα κατεδαφισθῇ κτίριον τῆς Στρατιωτικῆς Λέσχης, πρὸς δημιουργίαν ἐπίσης ἀκαλύπτου χώρου, τελικῶς, ὡς πληροφορούμεθα, κρίνεται καὶ τοῦτο ὡς διατηρητέον μνημεῖον οὐδεμίαν, ὡς γνωστόν, μνημειακὴν ἀξίαν ἔχον.

4ον) Θὰ ἀπετέλει κατ' ἀκολουθίαν σφαγιασμὸν μόνον τῆς Ριζαρείου Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς καὶ βαρύτατον πλῆγμα τοῦ Κράτους εἰς βάρος Ἐθνικοῦ Κληροδοτήματος καὶ ἐνὸς ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων πνευματικῶν Ἰδρυμάτων τῆς νε-

ωτέρας Ἑλλάδος, ἡ ματαίωσις τῆς ἀξιοποιήσεως τοῦ περὶ οὗ πρόκειται γηπέδου αὐτῆς, διὰ τὴν ὁποίαν ἀξιοποιήσιν οἱ μὲν Ἑκτελεσταὶ τῆς Διαθήκης ἐμόχθησαν ἐπὶ ἐννέα ὁλόκληρα ἔτη, τὸ δὲ Ἴδρυμα ἐδαπάνησε σημαντικὰ ποσὰ ἵνα τελειωθῇ ἡ ὑπογραφείσα σύμβασις καὶ ταῦτα πάντα κατόπιν αὐστηρῶν ἐλέγχων καὶ νομίμων ἐγκρίσεων τῶν ἀρμοδίων Κρατικῶν Ἀρχῶν.

Τέλος, ἡ ἀπὸ εἰκοσαετίας ἐκκρεμοῦσα εἰσέτι ἐκ 250 καὶ πλέον ἑκατομμυρίων δραχμῶν ὀφειλὴ τοῦ Δημοσίου πρὸς τὸ Ριζάρειον Ἴδρυμα διὰ τὴν ἀπαλλοτριώσιν 11 περίπου στρεμμάτων ἐκ τοῦ αὐτοῦ γηπέδου, ἀποτελεῖ πρόσθετον λόγον καὶ ὑποχρέωσιν τοῦ Κράτους πρὸς τὸ ἡμέτερον Ἴδρυμα, μὴ παρεμβολῆς προσκομμάτων, τοῦλάχιστον, διὰ τὴν ταχεῖαν ὑλοποίησιν τῆς πρὸ μακροῦ ὑπογραφείσης συμβάσεως, ἐναρξίς ἐκτελέσεως τῆς ὁποίας ἐγένετο ἤδη ἀπὸ τοῦ Φεβρουαρίου 1974, κατόπιν τῆς ὑπ' ἀριθ. 540199)978)1501)4.2.1974 ἀδείας τοῦ Πολεοδομικοῦ Γραφείου Ἀθηνῶν. Ἡ τυχὸν παρεμβολὴ ἐμποδίων, ἐκ μέρους τοῦ Κράτους διὰ τὴν συνέχισιν ταύτης, οὐ μόνον στερεῖ τὸ Ἴδρυμα σημαντικοῦ ἐπιόου εἰσοδήματος, ἀλλ' ἐνδεχομένως θέλει ἐμπλέξει αὐτὸ εἰς δικαστικὸν ἀγῶνα μετὰ τῆς Ἀναδόχου Ἑταιρείας, μὲ ἀννώστους διὰ τὸ Ἴδρυμα οἰκονομικὰς συνεπειάς.

Δι' ὅλους τοὺς ἀνωτέρω λόγους καὶ πρὸς ἐμπέδωσιν τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὰ Ἐθνικὰ Κληροδοτήματα, παρακαλοῦμεν ὅπως ἐνεργήσετε τὰ δέοντα καὶ ἀρθοῦν τὸ ταχύτερον τὰ παρεμβαλλόμενα ἐμπόδια διὰ τὴν ἀπρόσκοπτον συνέχισιν ἐκτελέσεως τῆς ἰσχυοῦσης καὶ νομίμως ἐγκεκριμένης ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων Ἀρχῶν σχετικῆς συμβάσεως, ἥτις, ὡς προελέχθη, ἀποτελεῖ προῖον ἀναφαιρέτου δικαιώματος τοῦ Ἐθνικοῦ Κληροδοτήματος Γεωργίου Ριζάρη καὶ ἐξυπηρετεῖ ἅμα τὸ Ἐθνικὸν καὶ Κοινωνικὸν συμφέρον.

Μετὰ βαθυτάτης τιμῆς

ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

ΤΑ ΜΕΛΗ

ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ "ΒΡΕΛΛΗ,,

Πανελλήνιο καλλιτεχνικὸ γεγονός χαρακτηρίστηκε ἡ λειτουργία τοῦ Μουσείου «Βρέλλη» στὸ χωριὸ Μουζακαῖοι, κοντὰ στὰ Γιάννινα.

Πρόκειται γιὰ τὸ πρῶτο στὴ χώρα μας Μοσεῖο Κερίνων Ὁμοιωμάτων καὶ περιλαμβάνει, στὴ σημερινή του μορφή, τὴν ἐπικοβιβλική σύνθεση «Κρυφὸ Σχολεῖο» καὶ διάφορες προσωπικότητες τῆς Ἠπείρου, σὲ φυσικὸ μέγεθος, ποὺ ζοῦν ἀκόμη μὲ τῆς μνήμης τὴν ἀναλαμπή ἢ περιδιαβαίνουν ἀνάμεσά μας μὲ τοῦ αἵματος τὴ ροή.

Προεξάρχων, βέβαια, στέκεται ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Σπυρίδων, ποὺ πέρα ἀπ' τὴ λεπτομέρεια τῆς ἐκφρασης εἰκονίζει μὲ τὴ μαγεία τῆς κίνησης τῆς ψυχῆς, ὅλη τὴν ἱερατικὴ ἐπιβλητικότητα καὶ τὴν ἡρώικὴ τοῦ πνεύματος ἀνάταση. Εἶναι, ἀλήθεια, ἓνα δημιούργημα καθάριας ἔμπνευσης, ὅπου ἡ ἀνθρώπινη διάσταση κυριαρχεῖ στὸ ἐφήμερο καὶ προσεγγίζει τὴν τελειότητα μὲ τὴ σφραγίδα τῆς φυστικῆς Τέχνης.

Γιατί, στὴν οὐσία, τὸ κερί, διατηρεῖ ἀκέραιο τὴ μουσικότητα τῆς μέλισσας, τὴ πλαστικότητα τῆς δημιουργίας καὶ τὴν πολυπλοκότητα τῆς κυβερνητικῆς μὲ τὴν συνθετικὴ ὑποταγὴ τοῦ συνόλου στὴν Ἰδέα τῆς Ὁμορφιάς.

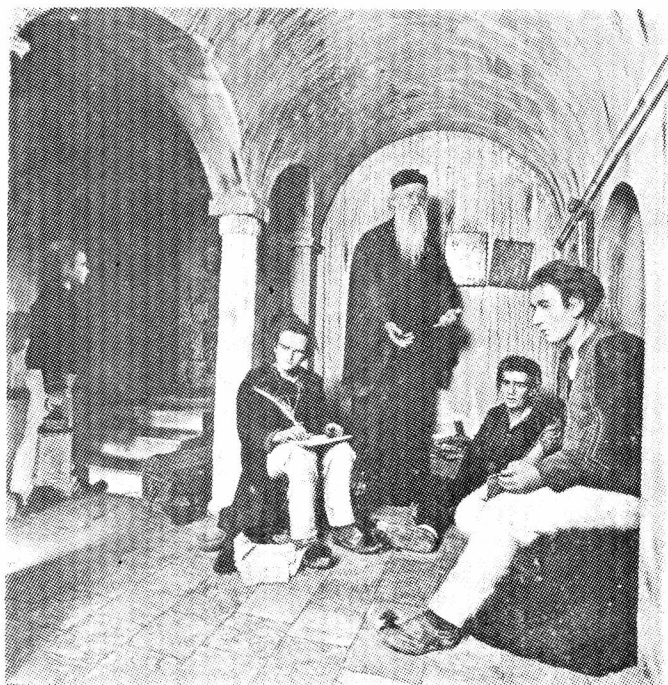
Γλύπτης καὶ ποιητῆς λυρικὸς ὁ καλλιτέχνης, ἐναποθέτει τὴν εὐγένεια στὴ φρμα καὶ συνταριάζει τῆς ἐποχῆς μας τὴν ψυχικότητα μὲ τὴν ἀνθρώπινη ἀγωνία, ποὺ σὰν τροφὸς ἐλπίδας, ἀστράφτει μαχαίρι τὴ ματιὰ στὸ σκοτάδι τοῦ χρόνου. Ἔτσι κατακτᾷ ὀριστικὰ τὸν χώρο μὲ τῆς μουσικῆς τὴν πνευματικότητα πάνω στὸ πλαστικὸ ὑλικό.

Δὲν εἶναι σημαντικὴ μονάχα ἡ καλλιτεχνικὴ τοῦ δημιουργοῦ εἰσφορά. Ἀλλὰ καὶ κάτι

βαθύτερο: τὸ ἀγκάλιασμα τοῦ ἀπλοϊκοῦ λαοῦ ποὺ κοντά του χαιρετίζει τῆς γῆς τὴν ἀνάσα νὰ θεριεύει τὴν κοσμογονικὴ φωτιά τοῦ οὐρανοῦ.

Καὶ οἱ εὐρύτερες προθέσεις τοῦ κ. Παύλου Βρέλλη, εὐδαίμονο μήνυμα γιὰ μιὰ παλλαϊκὴ συμμετοχὴ στὸ ἀνθρωπιστικὸ εἰκόνισμα.

Ἡ σύνθεση ζεφίνων ὁμοιωμάτων «Κρυφὸ Σχολεῖο»

Ἔτσι, τὸ Μουσεῖο «Βρέλλη» στοὺς Μουζακαίους, θὰ μένει ὁ πυρῆνας, γιὰ νὰ στεγάσει τῆς κηροπλοστικῆς τὰ πρῶτα τοῦ καλλιτέχνη δημιουργήματα, ἐμπλουτιζόμενο, στὶς νέες του αἰθουσες, μὲ ἡπειρωτικὲς ἱστορικὲς συνθέσεις. Θὰ παραμείνει, δηλαδή, ὁ πρῶτος

Κέρινα ὁμοιώματα Ἱερωτῶν καὶ Ἀρχιεπισκόπου Σπυρίδωνος

έλλαδικὸς χώρος ποὺ δικαιοματικὰ θὰ ξεχωρίζει γιὰ τὴν πρωτοτυπία τῆς δουλειᾶς, ποὺ χάραξε καινούργιο τρόπο ἔκφρασης στὴν Ἑλληνικὴ Τέχνη.

Μὰ ὁ γλύπτης Π.Β., πολυσύνθετο ταλέντο καθὼς εἶναι, ὁραματίζεται, πέρα ἀπὸ μιὰ στέγη τοῦ ἔργου μέσα στὴ πόλη τῶν Γιαννίνων. Τὴν λειτουργία ἐνὸς Μουσείου τοῦ λαϊκοῦ τῆς Πίνδου πολιτισμοῦ καὶ τὴν ἵδρυση μιᾶς Ἑπειρωτικῆς Σχολῆς Κηροπλαστικῆς, ποὺ θὰ διαιωνίσει τὴν τέχνη τοῦ δασκάλου στὶς ἐρχόμενες γενιές, μὲ τὸ βλάστημα νέων ταλέντων, μέσα ἀπ' τὴ μακρὰ παράδοση τοῦ λαϊκοῦ μας ἐργαστηρίου.

Προσδοκίες ὄχι μεγαλοφάνταστες ἀλλὰ δυνατές, ἂν ἡ κοινωνία μὲ τὸ πνεῦμα τῆς δημιουργίας βρεῖ τὴν ἀμέριστη συμπαράσταση τῶν τοπικῶν παραγόντων καὶ τῆς Πολιτείας. Θὰ εἶναι ἡ δίκαιη καταξίωση τῆς εὐτυχισμένης ἔμπνευσης, μεταβγαλμένη ἀπ' τῆς ψυχῆς τὸ κραδασμό, μὲ τὴ πνοή τοῦ πρωτομάστορα λαοῦ μας, ὡς θὰ γίνεται ὁδηγητικὴ μὲ τὴ φωτεινότητα τοῦ καλλιτέχνη καὶ τὴ μαστοριὰ τῶν ἄξιων διαδόχων του.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Θ ω μ ᾶ Γ α β ρ ι η λ ί δ η: «ΠΑΤΡΙ-
ΔΕΣ ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ», ποιητικὴ
συλλογή, Βέροια, 1974

Ἡ ἑλληνικὴ ἐπαρχία δίνει συχνὰ τὸ παρὼν μὲ ἄριστα δείγματα πνευματικῆς δημιουργίας. Συχνὰ παίρνουμε βιβλία, πεζοῦ καὶ ἔμμετρου λόγου, ποὺ τὰ διακρίνει ἡ ποιότητα τοῦ περιεχομένου, σημάδι τῆς ἀξίας καὶ τῆς ὑπευθυνότητος τῶν δημιουργῶν. Σ' ὅποια μορφή — τὴ γνωστὴ παραδοσιακὴ ἢ στὴ νεώτερη τεχνολογία, ποὺ ἔγινε κι αὐτὴ τώρα παράδοση — κι ἂν δίνονται, κρατοῦν κάποια ἰδιαίτερα γνωρίσματα τοῦ χώρου καὶ φέρνουν ἓνα μῦρο ἀπὸ τὴν πνοή του. Κι αὐτὸ ἀποτελεῖ, ἀναμφισβήτητα προτέρημα καὶ τιμᾶει τοὺς συγγραφεῖς.

Ἡ ποιητικὴ συλλογὴ ποὺ κρατοῦμε στὰ χέρια μας, ἦρθε ἀπὸ τὴ λεβέντισσα Βέροια, τὴν χαριτωμένη πολιτεία, μὲ τὴν ἔνδοξη Μακεδονικὴ ἱστορία καὶ τὴ χριστιανικὴ παράδοση. Κι ὅπως λέει ὁ ποιητής, ὅλα ἐκεῖ «...θαρρεῖς καὶ σοῦ μιλοῦνε / γιὰ Φίλιππους, Ἀλέξανδρους, ἀρχόντισσες Βεργίνες / μὰ καὶ γιὰ τ' ἅγια βήματα τοῦ θεοῦ ἐκείνου Παύλου / π' ἀτράνταχτο εἶναι φυλαχτὸ / τῆς Βέροιας στοὺς αἰῶνες». Μ' αὐτὴ τὴ λεβεντιά εἶναι ποτισμένο ὅλο τοῦτο τὸ γεμᾶτο Ἑλλάδα βιβλίο. Ἑλληνίδα Ποίηση θὰ ἔλεγα τὴν ποίηση αὐτὴ, τὴν ἐπικολυρικὴ μὲ τὴ γνήσια πατριωτικὴ ἔξαρση. Ἕνας ὥραϊος ὕμνος, πρὸς τὶς Ἑλληνικὲς πατρίδες ποὺ

εἶναι ἡ κάθε μιὰ ξεχωριστὰ κι ὅλες μαζί «πατρίδες τῆς καρδιάς», ὅπως εὐστοχα τιτλοφορεῖται ἡ συλλογή. Ἀπὸ τὶς χαμένες πατρίδες, κρατάει ἡ ρίζα τοῦ ποιητῆ, ἀπὸ τὴ φημισμένη Τραπεζοῦντα, τὴν πόλη τῶν Κομνηνῶν, ποὺ κάποτε ἤκμαζε ὁ Ἑλληνισμός. «Τόσος πόνος πῶς χώρεσε, Χριστέ, μέσ' στὴν καρδιά μας / ...μὰ ἀδούλωτη ὅσο κι ἄπαρτη θὰ ζῇ στὰ σωθικά μας». Μέσα του φέρνει, μαζί μὲ τὸν καημό, καὶ τὶς ἅγιες καταβολές, μιᾶς δυνατῆς ράτσας, γεμάτης πίστη καὶ προκοπὴ ποὺ πραγματοποιεῖ θαύματα. «Ὅπου κι ἂν ριζώση πλάθει τὴ ζωὴ μὲ νέο ζυμᾶρι, καὶ φουντώνει ξανὰ τὸ καρπερὸ δέντρο τῆς φυλῆς. 38 ποιήματα περιέχει ἡ συλλογὴ τοῦ Θ. Γαβριηλίδη, κι ὅλα ἀναφέρονται σὲ τόπους καὶ πολιτείες, κυρίως τοῦ Μακεδονικοῦ χώρου. Ἡ ἀγάπη δένεται μὲ τὶς καινούργιες πατρίδες. «Ἀπὸ τοῦ Βέρμιου τὶς κορφές ὡς τὴ Θεσσαλονίκη / Γῆ Μακεδονίτισσα σὲ βλέπω καὶ φτερώνω...». Ὑλικὸ πλούσιο. Ἱστορικὲς μνῆμες, μῦθοι, θρύλοι, ἀγῶνες, καημοί, συνυφαίνονται, μὲ ζωντανὸ παλμό, κι ἀποδίδονται μὲ τὴν πλαστικὴ χάρη καὶ τὸ μεγαλόπρεπο βάδισμα τοῦ δημοτικοῦ στίχου. Ἀντιγράφω τὸ ἐπιγραμματικὸ τετράστιχο «Γυναῖκες τῆς Νάουσας». Οἱ γυναῖκες ποὺ σὰν ἄλλες Σουλιάτισσες, ἔπessαν χειροπιασμένες στὰ βαθεῖα νερὰ τῆς Ἀραπίτσας, γιὰ νὰ μὴ σκλαβωθοῦν:

«Μπροστὰ στὸ χέος τῆς τιμῆς, διαβάτη,
(δὲν διστάσαμε.

Μ' ἔ'ναν ἀνάλαφρο χορὸ τὴ Λεντεριά
(γιορτάσαμε.

Κι ἂν τῆς καρδιάς μας ἡ φωτιά μὲς στὸ
(νερὸ ἔχει σβύσει,
Ἦ δόξα πάντα ἀπέθαντη τῆς φύτρας
(μας, θὰ ζήση).

Τὸ βιβλίο ἀφιερώνεται στὴ γιαιγιά του,
τὴν Ἀνατολή, ποὺ ἐδῶ τὸ ὄνομά της, ὑ-
ψώνεται σὰν σύμβολο. Ἡ ἱερὴ Μορφή,
ποὺ καθὼς γράφει ὁ ποιητής, κοντά της,
διδάχτηκε «...τὴν ἄδολη πίστη, τὴ φιλο-
ξενία, τὸν ἀγῶνα γιὰ μιὰ τίμια ζωὴ καὶ
τὴ δίψα γιὰ μάθηση» καὶ κλείνει μὲ δύο
ποιήματα γιὰ τὴ μαρτυρικὴ Κύπρο.
«...Φτάνει! / Γιούδες καὶ Πιλάτοι καὶ
Χαλκεῖς. / Φτάνει! / Ἀπόμακτρα τὰ ὀμ-
πιασμένα νύχια σας. / Ξεκόψτε ἀπὸ τὴν
Κύπρο».

Τί ν ο υ Ἀ λ α σ ά κ η: «ΤΟ ΝΗΜΑ
ΤΗΣ ΣΤΑΘΜΗΣ», ποιητικὴ συλλογὴ,
Λάρισα, 1975

Ἡ Λάρισα, ἡ μεγαλύτερη πόλη τῆς Θεσ-
σαλίας, εἶναι ἓνα ἀξιόλογο πνευματικὸ κέν-
τρο. Μὲ λογοτεχνικά περιοδικά — ὅπως ἡ
«ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΕΣΤΙΑ», τὰ «ΛΑΡΙ-
ΣΑΪΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ» καὶ τὰ «ΠΑΝ-
ΘΕΣΣΑΛΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ» καὶ τοὺς ἐ-
κλεκτοὺς λογοτέχνες, ποὺ μοχθοῦν ἀδιάκο-
πα, γιὰ τὴν πολιτιστικὴ ἀνέλιξη τοῦ τόπου
καὶ προβάλλουν τὴν πόλιν τους στὸ Πανελ-
λήνιο. Ἀλησμόνητο καὶ μοναδικό, παραμένει
ἐκεῖνο τὸ λαμπρὸ Λογοτεχνικὸ Συνέδριο,
τὸ 1966. Τότε ἐκεῖ, μᾶς δόθηκε ἡ εὐκαι-
ρία, νὰ γνωρίσουμε ἀπὸ κοντὰ τοὺς πνευ-
ματικούς ἀνθρώπους ποὺ τόσο ἐπιτυχημένα
τὸ εἶχαν ὁργανώσει καὶ νὰ ἐκτιμήσουμε τὴ
δράση καὶ τὴν προσφορά τους στὰ Γράμ-
ματα. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς καὶ ὁ ποιη-
τὴς Τίνος Ἀλασάκης, ποὺ κυκλοφόρησε
πρόσφατα τὴν ποιητικὴ συλλογὴ μὲ τὸν
συμβολικὸ τίτλο «Τὸ νῆμα τῆς στά-
θμης». «Φέρε τὸ Νῆμα τῆς Στά-
θμης / καὶ τὸ ἀλφάδι / πρέπει νὰ βροῖμε
τὴν τέλεια εὐθεία / τὸ ἀπόλυτο σχῆμα /
πρέπει νὰ χτιστῇ σωστά / καὶ στέρεα ὁ κό-
σμος...». Ὁ Τ.Α. ἐξέδωσε ὡς τώρα ἄλ-
λες τρεῖς ποιητικὲς συλλογές. «Δέκα χρό-
νια τραγουδῶ» 1967, «Περωνώντας τὴς Συμ-

πληγάδες» 1970, «Αἰγόκερως» 1973. Ἡ
ποίησή του, πηγαία καὶ ἀληθινὴ, ξεχώρισε
ἀπὸ τὴν ἀρχή. Πυκνὸς στίχος, λυρικός στο-
χασμός, ἀγάπη στὸν ἀνθρώπο. Τὸ ἀτομικὸ
συναίσθημα ἀπλώνεται καὶ γίνεται καθολι-
κό. Ἀνανεωμένς ἀπὸ βιβλίο σὲ βιβλίο, ὁ
λόγος του μέστωσε, τὸ νόημα πάει σὲ βά-
θος, ἀπέκτησε τόνο προσωπικὸ, μέσα στὴν
αὐτοτέλεια τοῦ στίχου. Κινεῖται — μορφὴ
καὶ περιεχόμενο — στὸ σύγχρονο ποιητικὸ
κλίμα, χωρὶς ἀκρότητες καὶ νεφελώματα.
Τὸ βιβλίο ἀφιερώνεται στὸ γιαιό του, μὴ
καὶ σ' ὅλα τὰ παιδιά τοῦ κόσμου, «μὲ τὴν
εὐχὴ νὰ ζήσουν εἰρηνικά καὶ εὐτυχισμένα».
Ἐνσαρκώνει τὴν εὐχὴ καὶ τὸν πόθο ὅλων,
ὅπως καὶ ὅλη ἡ συλλογὴ. Γιατὶ ἓνα μήνυμα
ἀνθρωπιᾶς, ἀγάπης, ἀλλὰ καὶ ἐλπίδας γιὰ
ἓνα καλύτερο μέλλον, φέρνει τὸ νέο βιβλίο
του. Εἶναι μιὰ ποίηση βγαλμένη ἀπὸ τὴν
καρδιά τοῦ καιροῦ μας, καὶ κλείνει τὴν ἀ-
γωνία τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ τὰ κλονισμένα ἰ-
δανικά, αὐτὰ ποὺ καταξιώνουν τὴν ἀνθρώ-
πιν ὑπόσταση καὶ ἐξυψώνουν τὴ ζωὴ. «Εἶ-
ναι ὥρα ἡ ζωὴ / ὅσο καὶ ἂν μᾶς τὴν ἔκα-
ναν ἀνυπόφορη / οἱ ἁμαρτίες τοῦ κόσμου /
εἶναι γλυκεῖα ἡ ζωὴ / ...ἔστω μὲ λίγα ψί-
χουλα ἀγάπης στὸ φαιγί μου». Ναί, λίγα
ψίχουλα ἀγάπης ἀρκοῦν. Ὁ σύγχρονος πο-
λιτισμὸς δοκιμάζεται. «Ἡ γῆ τουρτουρίζει /
κάτω ἀπ' τὸ κρουσταλλένιο σάβανό της». Ἡ
ψυχὴ παραπαίει, συνειδητοποίησε τὴν
«Πλάνη» της. «Σπείραμε στὸ αὐλάκι τῆς
ζωῆς / μυριάδες ἄστρα / ...καὶ ἀπ' τὸ γό-
νιμο χῶμα / φύτρωσαν δράκοντες / γι-
γαντες ἐρινύες νὰ ρουφῶν / τὸ αἷμα μας
μέρα - νύχτα». Βλέπει κατάματα τὴν ὀμὴ
πραγματικότητα, τὴ σκληρὴ ἀλήθεια μὲ τὴς
οἰκουμενικὲς διαστάσεις καὶ τὴν παγκό-
σμια ἀπειλή. «Τὸ τραῖνο τοῦ κόσμου ἀφη-
νίασε / ἀδίστακτο τρέχει πρὸς τὴν αὐτοκα-
ταστροφὴ / ...Οἱ ἐλεγχταὶ χαρτοπαίζουν
...καὶ στὰ διαλείμματα ὑπογράφουν / νέ-
ες συμφωνίες ὅπλων (καὶ ψυχῶν) / ...»

Κι ἄλλοῦ μὲ σαρκαστικὴ διάθεση καὶ δρα-
ματικὸ βάθος, ἀπεικονίζει καταστάσεις ποὺ
ἄφησαν τὸ πικρὸ κατακάθι τους. Ὅπως
στὸ ποίημα «Ἐκπτώσεις» μεγάλες ἐκπτώ-
σεις / ἐκπτώσεις θανάτου / Σ' ὅλα τὰ εἶδη
/ ἀκόμα καὶ στὶς ἐλευθερίες τῶν πολιτῶν /
ἐκπτώσεις βασιλιάδων καὶ κυβερνήσεων /
ἐκπτώσεις ἐφημερίδων καὶ συνειδήσεων /

απίθανες έκπτώσεις / στο μοντέρνο κατά-
στημα «Έλλάς» - Αύγουστος 1973». 'Ο
ποιητής επικαλείται την «επανάσταση των
συνειδήσεων», την εγρήγορση του ανθρώ-
που, τον αγώνα του, για να «γεννηθῇ ένας
νέος κόσμος» αὐτὸν ποὺ ὀνειρεύεται, γι' αὐ-
τὸν ποὺ γράφει, καὶ ν' ἀνατείλῃ τὸ
«...φῶς / ἐκεῖνο τὸ λευκὸ καθάριο φῶς /
ποὺ μὲ τιλγίει μὲ τὴν ἀγάπη του». Αὐτοὶ
οἱ ὡραῖοι, ἐλπιδοφόροι στίχοι, σφραγίζουν
τὴν ποιητικὴ τούτη συλλογὴ, μὲ τὸν παλμό
τῆς ἐποχῆς, ποὺ ἡ μεστή ποίηση τοῦ χαρί-
ζει ὑπερχρονικὴ διάρκεια.

Νίκου Ἀδαλόγλου: «ΤΑΞΙ-
ΔΕΥΟΝΤΑΣ ΣΤΟ ΓΑΛΑΖΙΟ ΝΗΣΙ
ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ», ταξιδιωτικό, Βέροια,
1975

Ἔνα ταξίδι στὸ «γαλάζιο νησί τῆς Κύ-
πρου» πρὶν ἀκόμα τὸ μαυρίση ὁ πόνος,
πρὶν τὸ ρημάξη ἡ βάρβαρη τούρκικη εἰς-
βολή, περιγράφει ὁ κ. Ἀδαλόγλου στὸ
κομψὸ τοῦτο βιβλιαράκι. Ὁνειρο χρόνων
ποὺ πραγματοποιήθηκε τότε σὲ εἰρηνικὲς
εὐτυχισμένες μέρες, ὅταν ἡ Διδασκαλικὴ
Ὁμοσπονδία Ἑλλάδος, τὸν συμπεριέλαβε
στὴν ἀντιπροσωπεία ποὺ θὰ τὴν ἐκπρο-
σωποῦσε, στὸ Παγκύπριο Ἐκπαιδευτικὸ
Συνέδριο τῆς Λευκωσίας. Εἶδε, χάρηκε τὶς
ὀμορφιές του, δονήθηκε ἀπὸ τὸν Ἑλληνι-
κὸ παλμό του καὶ γύρισε «φορτωμένος μὲ
πλούσιες παραστάσεις, ἀπὸ τοὺς πανέ-
μορφους τόπους, τὰ ἱστορικὰ μνημεῖα,
λουσμένος ἀπὸ πνευματικὲς ἀνατάσεις, ἐ-
θνικοὺς παλμούς καὶ περήφανος ποὺ πάτη-
σα τὸ πόδι μου στ' ἅγια δοξασμένα χώ-
ματά της σὰν προσκυνητῆς». Μ' αὐτὰ τὰ
λόγια ἀρχίζει τὴν περιγραφή του.
Κι εἶναι πραγματικά, μιὰ ζωντανή, γλα-
φυρὴ ἀφήγηση, μὲ πνοή, λυρισμό, γεμάτη
θαυμασμό, γιὰ ὅσα κέρδισε, διδάχτηκε,
διαπίστωσε. «Ναὶ - λέει ὁ συγγραφεὺς - ἡ
Κύπρος εἶναι τὸ νησί μὲ τὸν γνήσιο, με-
γάλο Ἑλληνικὸ λαό, τὴν ἀδάμαστη ἐθνικὴ
ψυχὴ, τὴ θερμουργὸ πίστη στὸν ἀληθινὸ
Θεό. Τὸ νησί μὲ τὰ περίλαμπρα Μοναστή-
ρια, τὶς ἀρχαιότητες, τὰ ἱστορικὰ μνη-
μεῖα, τὰ δαντελλωτὰ ἀκρογιάλια, τὰ πνευ-

κόφυτα βουνά...». Σ' ὅλα αὐτὰ μᾶς ξε-
ναγεῖ, παίρνοντάς μας μαζί του, ἐξηγών-
τας καὶ ζωντανεύοντας τὸ κάθε τι. Μὲ ἱ-
στορικὲς ἀναδρομὲς, ἀναφορὲς σὲ γεγονό-
τα, ἀγῶνες, σύγχρονη ζωὴ, διανθισμένα
ὅλα μὲ παραδόσεις, θρύλους, ἔθιμα, γνω-
ριμίες. Μᾶς γυρίζει σὲ πολιτείες καὶ χω-
ριά, μᾶς σταματᾷ προσκυνητὲς σὲ Μο-
ναστήρια, σ' ἀρχαῖα θέατρα, σὲ προτομὲς
ἡρώων, σὲ Μουσεία, σὲ ἰδρύματα, γιὰ νὰ
φωνάξουμε κι ἐμεῖς μαζί του, τοὺς στί-
χους τοῦ Παλαμᾶ:

«Ἡ μεγαλωσύνη τῶν λαῶν δὲν μετριέ-
(ται μὲ τὸ στρέμμα,
Μὲ τῆς ψυχῆς τὸ πύρωμα μετριέται καὶ
(μὲ τὸ αἶμα).

Τὸ βιβλίο κοσμεῖται κι ἀπὸ φωτογρα-
φίες, ἀρχαίων χώρων, κτιρίων, συγκεντρώ-
σεων, ἀναμνηστικῶν ἐπισκέψεων, ποὺ ζων-
τανεύουν κι ἐπιμαρτυροῦν ὅσα μᾶς ἐξι-
στορεῖ. Στὸ τέλος τοῦ βιβλίου, παραθέ-
τει, — τραγικὴ ἀντίθεση καὶ χτυπητὴ ἀν-
τιπαραβολὴ μὲ ἡμερομηνίες, — λιτὰ καὶ
ἀδρά, τὸ χρονικὸ τῆς καταστροφῆς, ἀπὸ
τὶς ὁρδὲς τοῦ Ἀττίλα, κι ὅσα διαδραματί-
στηκαν ἀπὸ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1974 ὡς
τώρα.

Διπλῆς σημασίας εἶναι τώρα ἡ ἔκδοση
τοῦ βιβλίου, ποὺ προβάλλει ἀπλὰ κι ἀλη-
θινά, τὶς δυὸ ὅψεις τοῦ «Γαλαζίου νη-
σιού»... Τὴν προηγούμενη καὶ τὴν τω-
ρινή. Κι ὅμως, μὲ ὅσα ἀναφέρει γιὰ τό-
σους κατακτητὲς καὶ γιὰ τὴν ἀκατάβλη-
τὴ δύναμη τοῦ λαοῦ, δημιουργεῖ στὸν ἀ-
ναγνώστη μιὰ αἰσιόδοξη προοπτικὴ κι ἐ-
δραιώνει τὴν πίστη του, πῶς καὶ πάλι ἡ
Ἑλληνικὴ του ψυχὴ θὰ νικήσῃ τοὺς ἀδί-
στακτοὺς ἐπιδρομεῖς, τοῦ — ἀλοίμονο —
πολιτισμένου αἰῶνα μας. Ὁ συγγραφεὺς
ποὺ εἶναι καὶ ποιητῆς, παραθέτει καὶ τρία
ποιήματα ἀφιερωμένα στὴν Κύπρο. Μὲ λί-
γους στίχους ἀπὸ τὸ τελευταῖο ποίημα,
κλείνουμε κι ἐμεῖς, τὸ σημειώμα μας:

«... Σταθήκαμε σὰν τὰ βουνὰ ἀδείλια-
(στοι

στὴ μύρα καὶ στὴν καταιγίδα
Καινούργιο τώρα ἀρχίσαμε ἀγῶνα
κρατώντας στὰ χέρια καὶ στὴν ψυχὴ

τή λευτεριά μας και την τιμή
χωρίς δεσμόν».

ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ

Γιολάντας Πέγκλη: «ΑΚΟΥ-
ΣΤΕ», ποιήματα, 'Αθήναι 1970

Ἡ Γιολάντα Πέγκλη, μὲ τὸ ἤδη ποιητι-
κὸ ὄνομα, ἔχει ἀποκτήσει, καθὼς ἀκούω,
καλὴ φήμη. Νομίζω ὅτι πρὶν ἀπὸ ἐνάμισιν
χρόνον παρουσίασα κάποιαν ἄλλην ποιητικὴν
σύλλογὴν της. Ἐπισημοφανερώθηκε τὸ 1964
μὲ τὴν ποιητικὴν σύλλογὴν «Λάζαροι ἐν ἀ-
ποσυνθέσει» πρὸς ὑποδήλωνε ἤδη τὴν νε-
οτροπὴν γραμμῆς τῆς ἐκφρασῆς της, πρὸς εἶναι
ἢ ἐκζητήσῃ τοῦ παραδόξου. Ὁ ζοιγράφος
Κοντόπουλος, στὰ σχέδιά του, κατόμαρε νὰ
ἀποδώσει κατὰ ἐπιτυχημένον τρόπο τὴν ἀ-
διώρατη, δίχως εἰρμὸν αὐτῇ τῇ σύνθεσιν πρὸς
ὑποβάλλει ἐπάμονα τὸ παραλόγον στοιχεῖον τοῦ
ὄνειρου. Στὸ ποίημα «Τὰ μυστικὰ μου
στὸν κόσμον» (σελ. 63), γράφει: «Τὶ ζητῶ
δὲν ξαίρω / σήμερον πιστεύω στὰ λουλούδια
/ αὐτὰ ὀρίζω μεταφορικῶς μέσῳ γιὰ τὸ
ὁδοιπορικόν μου / στὴν ἄλλην διάστασιν». Ἔ-
τσι αὐτοεξομολογεῖται: πρῶτα δὲν ξαίρει
τινὸν τί ζητεῖ καὶ δεῦτερον ὅτι «ὁδοιπο-
ρεῖ στὴν ἄλλην διάστασιν». Τὴν ἄλλην αὐτῇ
διάστασιν νομίζω ὅτι τὴν ἐσμαιγράφουσα πα-
ραπάνω: ὄνειρικὴ ποίησιν τοῦ παραδόξου,
παραλόγου καὶ, ὡς μοῦ ἐπιτραπεί καὶ ὁ τρί-
τος χαρακτηρισμός, τοῦ ἐσωτερικῶς ἀσυνάρ-
τητου.

Συμβαίνει γὰρ περίεργον μὲ τὴν σύγ-
γραφὴν τέτοιου εἶδους «ποίηση». Ὅταν τὴν
ἀντιγράψῃς, νὰ διερωτῶσαι ἐὰν πραγματι-
κῶς ἐπάρχει ἐμπρὸς σου γὰρ πρὸς ἐπαδέχεται
χρῆσιν καὶ ἀζώμα πρὸς εἶναι τὸ κίνητρο, ἢ
κίνητρον φορὰ παρόμοιας ἐκφρασεως. Μ'
ἄλλα λόγια ἂν τὸ κίνητρο αὐτὸ ἐνεργεῖ γὰρ
τὸ ἀπὸ γνήσια ὄθησιν ἢ ἂν εἶναι σκόπιμον.
Κάποιον ἀπὸ τὰ ποιήματα ἀναδίνουν γὰρ
σάν ἀτμόσφαιρα (Ἡ συνομιλία μὲ τὸν ξέ-
νο, σελ. 40), ἀλλὰ καὶ αὐτὴ εἶναι ἀέρινη.
Δύσκολον μέσῳ στὴν ὀνειροθάλασσαν τοῦτην
νὰ διατηρώσεις χρῆσιν.

Ἄς σημειώσω, πρὶν χεῖρσαι, κάποιαν
γλωσσικὴν. Τῇ στιγμῇ πρὸς, πολὺ σοιστά, με-

ταχειοῦμαι τὴν ὥρῃα ἑλληνικὴν λέξιν
«ὁρέω», πρὸς βιαστῶς νὰ γράφῃς «ἐνα
μὲν μῆτι», «μὲν στὴν ἄμμιρά μου» καὶ
ἄλλῃ παρόμοια; Αὐτὸ τὸ «μὲν» πρὸς βαρ-
βαρικῶς εἶναι, Θεέ μου, ἐκεῖ πρὸς τόσο πρὸς-
σια εἶναι ἢ γλώσσα μας: γαλλῆρος, γαλλι-
νός, θαλμυσός. Τὸ «μὲν» εἶναι χεῖρσαι. Ὁ
ἑλληνικὸς τύπος — τὸν γνοῖσκω ἀπὸ τὰ
γεννοφύσση μου — εἶναι «ἐμμι».

Ἡ Γιολάντα Πέγκλη ἔχει κάμει καὶ με-
ταφράσεις.

Εὐης Παπαδήμα: «ΜΗΤΕΡΑ
ΜΟΥ ΚΑΙ ΜΗΤΕΡΕΣ ΟΛΩΝ ΤΩΝ
ΑΝΘΡΩΠΩΝ...», 'Αθήνα, 1974

Τῆς Εὐης Παπαδήμα παρουσίασα ἐφέ-
τος τὴν ἀνοιξιν, κάποια προηγούμενη ποι-
ητικὴ συλλογὴ. Τὸ μικρὸ σημερινὸ βιβλίον
εἶναι «ἀφιερωμένο στὴ Μητέρα μου». Προ-
λογίζει ὁ Ντίνος Βλαχογιάννης πρὸς ἐξαί-
ρει τὴν προσφορὰ τῆς Εὐης Παπαδήμα.
Δὲν βολεῖ νὰ ἀρνηθεῖς ὅτι ἡ φιλομητρικὴ
διάθεσιν εἶναι εἰλικρινής. Κάπου κάπου
τῆς ἐπιτυχαίνουν καὶ κάποιες χτυπητὲς
εἰκόνες. Ἀλλὰ ὅλα τούτα δὲν μοῦ βγάζουν
ἀπὸ τὸν νοῦ ὅτι ὁ ἐλεύθερος στίχος κατάν-
τησε σήμερον ξέφραγον ἀμπέλι πρὸς ἔχει κα-
ταργήσει κάθε πειθαρχία τοῦ λογοτεχνι-
κοῦ εἶδους πρὸς λέγεται ποίησιν.

Βασίλη Μάκη: «ΣΟΡΑΝΕΛΛΑ»
διηγήματα, 'Αθήνα, 1972

Ὁ Β. Μάκης εἶναι Ἡπειρώτης. Αὐτὸ
προδιαθέτει ἤδη εἰνοῖναι τὸν ἀναγνώστη.
Αὐδεκα διηγήματα περιλαμβάνει ὁ τόμος
τὸ λεξιλόγιον ἀναφέρεται μόνον στὰ ὀχτὼ.
Ὁ τίτλος τοῦ πρώτου διηγήματος εἶναι καὶ
τίτλος τοῦ τόμου. Ἡ δράσιν εἶναι γοργή,
τὸ ὄρος πλάστικόν, ἢ ἀφήγησιν καὶ ἀβία-
στα καὶ ὁ διάλογος παρυστατικός. Τὸ βι-
βλίον τοῦ Β. Μάκη εἶναι εὐχάριστος σύν-
τακτος. Μόνον θὰ ἤθελα νὰ τοῦ συστήσω
— εἶναι ὁ ἀσέγαστος καημός μου — νὰ μὴν
μμεῖται στὸ θέμα τῶν ἀδικα καὶ αὐθαίρετα
κολοβωμένων λέξεων ἑλληνικῆς οἴας τὰ

κακά πρότυπα, ἃς πάγει νὰ προέρχονται καὶ ἀπὸ δοκίμους λογοτέχνες. Τὸ εἶπαμε καὶ τὸ ξαναεἶπαμε: Τὰ «πάνω», «ψηλά», «ρωτῶ», εἶναι ἀπαράδεχτα. Ὁ «λαὸς» δὲν τὰ εἶπε, οὔτε τὰ λέγει. Πρὶν τοῦ ψευτίσουν τὸ γλωσσικὸ αἰσθημα οἱ λογοτέχνες καὶ τὰ μέσα ἐνημέρωσης, ἔλεγε: ἀπάνω (ἀπάνου), ἀψηλά, ἀρωτῶ. Ἐπομένως γιατί ἡ κολοβωμένη ρίζα; Ἐλεῖται τύποι ὅπως «τοῦπα», «μοῦμενε» καὶ τὰ παρόμοια, καλὸ εἶναι νὰ λείπουν ἀπὸ τὴν ἀφήγηση (ἄλλη ὑπόθεση ὁ διάλογος, ὅταν πραγματικὰ ὅποιος ὁμιλεῖ χρησιμοποιεῖ τὴν συναίρεση). Καὶ τί περίεργο. Στὴ σελ. 104, κάτω, μέσα σὲ φράση διαλόγου ἀναφέρεται ἀτόφια καὶ σωστή ἡ λέξη «ἀπάνω» (στὸ χωριό). Τί τρανότερη ἀπόδειξη χρειάζεται. Τώρα, ἐπειδὴ τῶντι στὴν καθημερινὴ ὁμιλία χρησιμοποιεῖται ὁ τύπος «πὶ πάνω», ὁρθότερα θὰ εἶταν ἢ νὰ τὸ γράφομε σὲ μιὰ λέξη «πιοπάνω» ἢ — ὅπως τὸ ἔχω ἰδεῖ κάπου καὶ τὸ ἐφαρμόζω τώρα γ' ἐγὼ — νὰ γράφομε «πὶ 'πάνω» (μὲ ἀπόστροφο). Αὐτὰ δὲν εἶναι ψύλλοι στ' ἄχρα. Ἐχω ἐπανωτὲς φορὲς ὑποστηρίξει τὴν ἄποψη ὅτι ἡ γλώσσα, πού διατρέχει ἐν μέρει ἀκόμα τὸ ἐξελεκτικὸ τῆς στάδιο, χρειάζεται ἰδιαίτερη φροντίδα καὶ ἐπιμέλεια.

Γιάννη Καμαρινάκη: «ΣΥΝΟΜΙΛΙΕΣ ΜΕ ΤΟΝ ΧΡΟΝΟ», ποιήματα, Ἀθήνα, 1972

Τοῦ Γιάννη Καμαρινάκη, πού ἴσαμε σήμερα ἔχει ἐκδώσει μόνον ποιητικὲς συλλογές, ἔχω ἤδη παρουσιάσει πρὶν ἀπὸ ἐνάμισυ χρόνο ἄλλον ἕνα τόμο. Ἡ ἔννοια χρόνος εἶναι «προσφιλὲς» θέμα τῶν ποιητῶν. Ἐδῶ ὁ ποιητὴς προσωποποιεῖ τὸν χρόνο, γιὰ νὰ συνομιλήσει μαζί του.

Τὸ ποιητικὸ ὕφος τοῦ Καμαρινάκη ἔχει κάτι τῆς ἡρεμῆς υπόκρουσης πού σὲ κερδίζει μὲ τὴν πρώτη ἐπαφή. Εἶναι γνήσια ποιητικὴ διάθεση. Ὅπως ἐκεῖνο τὸ «Τώρα τὰ σπίτια μας ταξιδεύουν». Οἱ τελευταῖοι στίχοι:

Τώρα τὰ σπίτια μας ταξιδεύουν
Δὲ μᾶς χωροῦνε πιά

Δὲ μᾶς γνωρίζουν
Εἴμαστε οἱ ξένοι
Ταξιδεύουν μακριὰ μας —
ἐγκαταλειμμένα πλοῖα
σὲ ἄγνωστες θάλασσες

καταφέρνουν νὰ σοῦ κάνουν πιστευτὴ τὴν εἰκόνα, ἐνῶ στὸ βάθος δὲν εἶναι τὰ σπίτια μας πού ταξιδεύουν ἀλλὰ ἐμεῖς πού ἡ ἀνησυχία μας καὶ τὸ ἄγχος μᾶς διώχνουν ἀπὸ τὰ σπίτια μας.

Ὁ Κώστας Κωστίδης, «συνταξιούχος τοῦ δημοσίου πού ξεκίνησε ἀπ' τὴν μακρινὴν ἐπαρχία του ἐδῶ καὶ πέντε χρόνια γιὰ νὰ ἐγκατασταθεῖ στὸν παράδεισο τῆς Ἀθήνας» (σελ. 51), εἶναι εὐχαριστημένος πού ἀπόκτησε ἐπιτέλους ἰδιόκτητο διαμέρισμα, ἃς εἶναι πού βλέπει ἀπὸ τὸ παράθυρό του μόνον ἕνα κομμάτι οὐρανό. Γιὰ τὴν ὥρα εἶναι ἱκανοποιημένος πού ἐγκαταστάθηκε στὴ Βαθυλῶνα τῶν καυσαερίων (καθὼς ὀνοματίζω τὴν Ἀθήνα): ἀλλὰ γρήγορα καὶ αὐτὸν δὲν θὰ τὸν χωρεῖ πλέον τὸ σπίτι του καί, νοερά, θὰ ξεφεύγει κλεφτὰ πρὸς τὸ χωριό του. Δὲ θὰ χάσει ὅμως τίποτε, ἂν ἀποφασίσει νὰ ἐνοικιάσει τὸ μικρὸ του διαμέρισμα καὶ ξαναγυρίσει στὸ χωριό του.

Ζαφείρη Στάλιου: «ΒΡΑΖΙΛΙΑΝΙΚΟ INTERMETZO», μυθιστόρημα, Ἀθήνα 1973

Ναὶ μὲν ὁ συγγραφέας τονίζει στὴν προμετωπίδα τοῦ βιβλίου ὅτι «ἡ ἱστορία αὐτοῦ τοῦ μυθιστορήματος εἶναι ὁλότελα φανταστική, ὁλότελα πλασματική, καὶ ὅποιαδήποτε ὁμοιότητα τῶν ἡρώων μὲ ὑπαρκτά πρόσωπα εἶναι ἀζούσια καὶ τυχαία» ὁ ἀναγνώστης ὅμως ἔχει τὴν ἐντύπωση ὅτι, στὴν βάση του καὶ στὸν πυρήνα τοῦ μύθου του, τὸ ἔργο εἶναι αὐτοβιογραφικὸ — ὄχι βέβαια ἕως τὴν τελευταία του λεπτομέρεια. Ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι δευτερεύον ζήτημα.

Ὁ Ζ. Στάλιος εἶναι ἡ ὑπῆρξε διπλωματικός υπάλληλος, σύμβουλος πρεσβείας ἀσφαλῶς. Τὸ ἂν ἔφθασε ὁ ἴδιος στὸν βαθμὸ τοῦ πρεσβευτῆ -- ὅπως ὁ ἥρωας τοῦ μύ-

θου —, αὐτὸ δὲν εἶμαι σὲ θέση νὰ τὸ βεβαιώσω. Ὅπως καὶ νὰ εἶναι, ἡ ἀφήγηση ἀναδίνει ζωντανή τὴν αἴσθησιν τῆς ἀποδημίας καὶ τῶν ξένων κλιμάτων καὶ ὀριζόντων, ὅσο καὶ ἂν ὑπερτονίζεται τὸ γενετήσιο, ἐρωτικό στοιχεῖο (ἀποφεύγω κατ' ἀρχὴν τὴν ξενικὴν λέξιν, ὅπου ὑπάρχουν ἀντίστοιχες ἑλληνικὲς — καὶ πῶς νὰ μὴν ὑπάρχουν, μετέτοιον πλοῦτο τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας —, γι' αὐτὸ δὲν γράφω «σεξουαλικὸ στοιχεῖο»). Ὁ κοσμογυρισμένος, κοσμοπολίτης συγγραφέας ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ ψυχογραφεῖ καὶ νὰ χαρακτηρίζει ξένες μορφές καὶ καταστάσεις — ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦτο τὸ βιβλίον παρουσιάζει ἐνδιαφέρον.

Δὲν βλέπω ἂν ἔχει γραμμένο ἄλλο, προηγούμενο βιβλίον (τὸ ἔαν ἐξέδωσεν ἔπειτα ἀπὸ τὸ 1973 ἄλλο, δὲν τὸ ξαίρω). Ἡ ἐντύπωσή μου εἶναι ὅτι ἐδιάσθηκε νὰ τυπώσει τὸ κείμενό του, ὅπως τόσο συχνὰ συμβαίνει. Διατυπώνω τὴν ὑπόθεσιν αὐτή, ἐπειδὴ ἐπιθυμῶ νὰ ἀποφύγω νὰ εἰπῶ ὅτι δὲν ἔχει μελετήσει ἀρκετὰ *καλὸν ὅς* λογοτέχνες. Θέλω νὰ εἰπῶ ὅτι τὸ κείμενον θὰ ἐκέρδιζε, ἔαν ἡ γλώσσα δὲν εἶταν τόσο ἀτημέλητη, ἀφρόντιστη: πρῶτα γεμάτη ἀπὸ ξενικὰς λέξεις καὶ δευτέρω ἀπὸ κακόζηλους, κοινὸν φραστικὸν τύπον πού δὲν ταιριάζουν στὴν πέννα ἀνώτερον διπλωματικοῦ. Στὴν τύχην ἀντιγράφω αὐθόρμητη παρατήρησή μου σημειωμένη στὸ περιθώριον τῆς σελ. 15: «τρομερὴ ξενολεκτικὴ κατὰχρησις». Ἐπηρεασμένος, ὅπως τόσοι καὶ τόσοι ἄλλοι, ἀπὸ κακὰς μεταφράσεις ἢ ξένων γλωσσῶν σύνταξιν, χρησιμοποιεῖ ἀκόμα «κατὰ κόρον» πλῆθος ἀριθμητικῶν ἀπολύντων, πού καθὼς συχνότατα τονίζω στὰ γλωσσικά μου παρατηρήματα, ὄχι μόνον εἶναι περιττά σὲ ἑλληνικὸ κείμενον, παρὰ καὶ συμβάλλουν στὸ νεοφιλισμὸν καὶ στὴν νόθευσιν τοῦ ἑλληνικοῦ λεκτικοῦ. Παίρνω στὴν τύχην κάποιον σηματοδοτικὸν παράδειγμα: εἶναι ἡ τελευταία φράσις τοῦ βιβλίου (σελ. 286):

«Ὁ ὕπνος μ' ἔνα μαῦρο πανὶ τύλιξε τὸ κεφάλι μου, ἔρριξε μπροστά μου μιὰ κορυττίνα, ἔλιωσαν οἱ αἰσθήσεις μου (ἡ σωστή γραφή εἶναι: λειώνω, ἔλειωσαν), βούλιαξα σὲ μιὰ νύχτα, σ' ἕνα θάνατον, σὲ μιὰ ἀκίνησιον». Ἡ φράσις περιέχει πέντε ἀριθμητικὰ ἀπόλυτα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα, τὰ τρία τελευταῖα τουλάχιστον εἶναι

περιττά. Ἀλίμονο ἂν εἶταν αὐτὸ ἑλληνικὴ γλώσσα. Ὁ φραστικὸς αὐτὸς τρόπος δὲν εἶναι ἑλληνικὸς. Τὸν χρησιμοποιοῦν, τὸ ξαίρω, καὶ δόκιμοι, «φθασμένοι» λογοτέχνες, κριτικοὶ κ.ἄ., ἄφησε πὰ τοὺς συντάκτες τύπου καὶ τοῦ ΕΙΡΤ. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι γράφουν σωστά ἀπλοῦστατα, τοὺς ἔχουν ἐπηρεάσει κακὰς μεταφράσεις πού ἐστρέβλωσαν καὶ ἀλλοίωσαν τὸ γλωσσικὸν τῶν αἰσθημάτων. Δὲν ἀναφέρω ὀνόματα, διότι θὰ ἀναταράξω πολὺ τὸ τέλος. Οἱ κακοὶ μεταφραστές ἔχουν προξενήσει τεράστια ζημία στὴ γλώσσα, τὴν ἔχουν κυριολεκτικὰ νοθεύσει, ἀλλοιώσει σὲ ἀφάνταστον βαθμὴ. Ἐπειδὴ δὲν εἶναι εὐκόλῳ νὰ δίνω κάθε φορὰ ὁλόκληρη τὴν εἰκόνα τῆς «κακῆς γλώσσας», ἃς ἀναφέρω ἐδῶ — τὸ κάνω πρώτη φορὰ — ὅτι ὅσοι ἔχουν πραγματικὰ τὸ γνῶθι σάντων καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ καλλιεργήσουν καὶ νὰ διαρθρώσουν τὸ λεκτικόν των, ἃς διαβάσουν λ.χ. τὸ ταξιδιωτικὸν μου «Κύπρος - Βασιλεύουσα - Αἰγαῖον» (1972). Θὰ εὐχαριστόμουν πολὺ ἂν τὰ μειονεκτήματα πού ἐπὶσημανα παραπάνω στὸ βιβλίον τοῦ Ζ. Στάλιου ἔλειπαν ἀπὸ μεταγενέστερα βιβλία του. Δὲν θέλω νὰ κλείσω τὸ σχολιασμὸν μου τοῦτο, δίχως νὰ παρατηρήσω ὅτι, μέσα στὸ κείμενό του, ὁ συγγραφέας ἀσχεῖ δομεῖαν κριτικὴ εἰς βάρος τῆς κατάστασιν στὴν ὁποία ἐφύσσονται ὁρισμέναι ἀπὸ τὴν πρεσβείας μας στὸ ἐξωτερικόν, κυρίως σὲ μακρινὰς χώρας, καθὼς καὶ εἰς βάρος τοῦ ἀνθρώπινου ποιοῦ μερικῶν διπλωματικῶν ὑπαλλήλων. Τὸ σημειῶναι δίχως σχόλια, ἐκτιμῶ ὅμως τὴν πρόθεσιν τοῦ συγγραφέα.

ΠΑΥΛΟΣ ΦΛΩΡΟΣ

Β α σ. Ι. Λ α ζ α ν ᾱ: «ΕΡΡΙΚΟΣ ΧΑΪΝΕ, Ο ΕΡΩΤΙΚΟΣ, Ο ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΣ, Ο ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΠΡΩΤΟΠΟΡΟΣ», Ἀθήναι 1975

Γιὰ νὰ ἀφιερῶσαι κανεὶς στὴν ἐποχὴν μας ἕνα ἑλληνικὸ βιβλίον διακοσίων ἐβδομήντα σελίδων στὸν Ἑρρίκο Χάινε πρέπει νὰ ἔχει τὴν ἐργατικότητα, τὴν εὐσυνειδησία καὶ τὸ σεβασμὸν στὴν ποίησιν, πού δεῖ-

χνει στίς μεταφράσεις του αρχαίων ποιητικών μας κειμένων και άλλοδαπών, κατά προτίμηση γερμανικών, και στίς σχετικές κριτικές εργασίες του ό κύριος Βασ. Ι. Λαζανάς. "Ήδη, πρὶν ἀπὸ τρία χρόνια μετέφερε στή γλώσσα μας και διεξοδικά ἐσχολίασε τὰ «Ρωμαϊκά Ἑλεγεία» τοῦ Γκαίτε, ἐργασία γιὰ τὴν ὁποία δίκαια βραβεύτηκε ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Στὸ νέο του βιβλίο ό κ. Βασ. Λ. Λαζανάς προβαίνει στή βιογράφηση τοῦ Χάϊνε και στήν κριτική ἀνάλυση τοῦ ἔργου του, ὅχι μόνο με γνώση, ἐνημερότητα και τεκμηριώσεις ἄψογες, ἀλλά, κυρίως, με ἀγάπη και θαυμασμό.

Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ ξαίρει πόσο στίς ἡμέρες μας ἐξακολουθεῖ νὰ γοητεύει ἢ και νὰ ἐκπλήσσει ἡ ποιητική φυσιογνωμία τοῦ ἰδιορρυθμοῦ ὀνομαστικοῦ ποιητοῦ. "Ὁμως, στή νεότητά μας ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς πλέον ἀγαπημένους μας ποιητές, ὅπως ό ἄλλος μεγάλος συμπατριώτης του, ό Γκαίτε, ἀπὸ τοὺς πλέον σεβαστοὺς.

Ἡ μελέτη τοῦ κ. Βασ. Ι. Λαζανᾶ καθιστᾷ πάλιν ἐπίκαιρον τὸν Ἑρρίκο Χάϊνε και εἶναι ὅχι μόνο μιὰ σπουδαία κριτική ἐργασία, ἀλλά και ἕνα κέντρισμα γιὰ μιὰ συγκινητική — θὰ τὴν ἔλεγα — ἀναπόληση τῆς ζωῆς και τοῦ ἔργου τοῦ ποιητοῦ.

Ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὸ τῆς ἐπιμελημένης και ἐξαντλητικῆς μελέτης τοῦ κ. Λαζανᾶ εἶναι τὸ κεφάλαιο «Ὁ Χάϊνε στήν Ἑλληνική Γραμματολογία».

Π. ΓΛΕΖΟΣ

Ἀργυρίου Μεν. Κούντου-
ρα: «ΕΚΦΡΑΣΙΣ», (ἤγουν περι-
γραφή τῆς Ἱερᾶς και Σεβασμίας Μο-
νῆς τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου Σιάπκας),
Κοζάνη, 1973

Χρειάζεται πολὺ μεράκι γιὰ νὰ γράψεις ἕνα τέτοιο βιβλίο και νὰ τὸ τυπώσεις — ὅπως τό ἔχει τυπώσει ό κ. Κούντουρας τοῦτο τὸ βιβλιαράκι πὸν παρουσιάζουμε ἀπὸ τίς στήλες τῆς «Η.Ε.». Στίς τριανταδὺ σελίδες τοῦ βιβλίου (δηλ. ἀπὸ τὴν α' σελ. τοῦ ἐξωφύλλου, τὰ μέσα φύλλα και ὡς τὴν τε-

λευταία σελίδα τοῦ ἐξωφύλλου) δὲν ὑπάρχει οὔτε ἴχνος ἀπὸ μηχανικά και τυπογραφικά στοιχεῖα. "Ὅλα, μὰ ὅλα: γράμματα, τίτλοι, πρωτογράμματα, πλουμῖδια, σχέδια, εἰκόνες — εἶναι καμωμένα με γοῦστο και πολὺ μεράκι ἀπ' τὸ χέρι τοῦ συγγραφέα! Λυποῦμαι, πὸν δὲν μπορῶ νὰ δώσω μιὰ εἰκόνα, γιὰ νὰ φχαριστηθεῖ και ό ἀναγνώστης, βλέποντας αὐτὰ πὸν ἔδωκαν σὲ μένα τόση χαρὰ και συγκίνηση.

Ὁ συγγραφέας δίνει ὅλα τὰ ἱστορικά και ἀρχιτεκτονικά στοιχεῖα τοῦ ἄγνωστου αὐτοῦ μοναστηριοῦ, πὸν βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὰ Σέρβια, χαμένα μέσα στὰ βουνὰ και τὰ ρουμάνια. Καὶ μόνο γι' αὐτό, θὰ ἦταν ἄξιος συγχαρητηρίων. "Ὁμως, ό τρόπος με τὸν ὁποῖον αἰχμαλωτίζει τὸν ἀναγνώστη του εἶναι τόσο γλαφυρός, πὸν — ἔχεις δὲν ἔχεις καιρὸ — φτάνεις, δίχως νὰ τὸ καταλάβεις, στὸ τέλος του. Εἴμαστε κάπως ἀσυνήθιστοι νὰ βλέπουμε τέτοια στοργὴ και τέτοια φροντίδα γιὰ τόπους και μνημεῖα, πὸν βρίσκονται στή Βόρειο Ἑλλάδα γι' αὐτὸ και ὑπογραμμίζουμε σήμερα με ἰδιαίτερη χαρὰ τὴν προσφορά αὐτῆς τοῦ κ. Κούντουρα, πὸν, ἂν καὶ κατοικεῖ στή Θεσσαλονίκη, τὰ καταφέρει νὰ βρεῖσει πότε πότε καιρὸ και γιὰ τέτοιες ἐρευνες και ἐκδόσεις ἀγάπης και στοργῆς πρὸς τὴν ἰδιαίτερη πατρίδα του, τὴ Δυτικὴ Μακεδονία.

Εἴπαμε πὸ πάνω, πὸς χρειάζεται πολὺ μεράκι γιὰ νὰ γράψεις ἢ νὰ τυπώσεις ἕνα τέτοιο βιβλίο, πὸν εἶναι τόσο καλογραμμένο — καλογραμμένο και με τίς δύο ἔννοιες τοῦ ὅρου. Πρέπει νὰ σημειώσω, πὸς εἶναι σωστὸ τεφαρίζει και γιὰ τὸ ποιητικὰ παλαιῶ — ἔφος του, πὸν θέλει τὸν ἀναγνώστη και τὸν συνεπαίρνει, κάνοντάς τον συμπορευτή στὰ ἔμορφα βουνὰ και τὰ ἱερὰ χώματα τῆς αἱματοπότιστης πατρίδος μας. Δὲν ἀντέχω στὸν πειρασμὸ και διαλέγω δύο μικρὰ ἀποσπάσματα γιὰ τὴ χαρὰ και τὴν εὐφροσύνη τοῦ φίλου ἀναγνώστη τῆς «Η.Ε.»: «Τὸ οὐτὼ καλούμενον ὄρος Τιτάριον, ὄντας κατάφυτον ἐκ πεύκων, δρυῶν και καστανεῶν και θάμνων και κρανεῶν και ἀρωματικῶν φυτῶν, δόσμου και σαρκυνίου και τείου, ὁποῦ εἰσὶν ὅλα ἐτοῦτα πλούσια ἐδοσμένα, και διὰ τὴν πολλὴν βοσκήν, εἶναι ἀπὸ καταβολῆς ἐγκατοίκησις κτηνοτρόφων και γεωργῶν και μελισσοργῶν, διὰ τὸ νὰ

ἔχη καὶ πολλὰς πηγὰς διὰ τὸ πότισμα...» (σελ. θ'—ι'). Καὶ κλείνουμε τὸ σύντομο αὐτὸ σημείωμα μὲ μιὰ πονεμένη κάπως σελίδα τοῦ κ. Κούντουρα (σελ. ιζ'): «Προσέτι δὲ εἶχέν ποτε τὸ καθολικὸν (τῆς Μονῆς) ἀπανταχοῦ ζωγραφίας ὁρατάς. Ἀλλὰ διὰ τὸ νὰ εἶναι οἱ ἅγιοι ἀσκηταὶ ἀμαθεῖς, καὶ αἱ προσκυνήτριαι ἐθισμέναι εἰς τὸ λευκόν, ἔχρισαν αὐτάς δι' ἀσβέστου, ὥς καθαρὸν νὰ φαίνεται. Καὶ οὕτω γενομένου τοῦ Καθολικοῦ, ὀλίγαι καπνισταὶ ἀπὸ τὰ κηρία ζωγραφίαι φαίνονται εἰς τὴν κάμαραν, τῶν λοιπῶν κρυπτομένων ὑποκάτω τῆς ἀσβέστου. Ὅμοιός ἐστὶν καὶ ὁ νάρθηξ. Τὰ δάπεδα ἀμφοτέρων τῶν χώρων ὀρθογωνισμέναι πλάκες κοσμοῦσι. Εἰς δὲ τοῦ Νάρθηκος κατὰκεινται δύο φοβεραὶ ἀλύσεις, εἰς αἷς προσδένουσι τοὺς ἔχοντας τὰς φρένας σαλευμένας, ἵνα ἐκεῖ παραμένοντες, ἰαθῶσιν ὑπὸ τοῦ Ἀγίου». — Ἀχ! «Ὅπου νὰ ταξιδέψω ἢ Ἑλλάδα μὲ πληγώνει!»

Π. Β. ΠΑΣΧΟΣ

Ἀ γ α θ ῆ ς Ν ο τ ί δ ο υ - Δ ρ ί τ ο υ : «Ο ΠΟΝΟΣ ΤΗΣ ΜΑΝΑΣ»

Ἡ Ἡπειρώτισσα λογοτέχνηδα Ἀγαθὴ Νοτίου - Δρίτσου τύπωσε μιὰ σειρὰ μοιρολόγια γιὰ τὴν πρόωρα χαμένη κορούλα της. Εἴτε σὲ ποιητικὴ φόρμα τὰ ἐκφράζει, εἴτε σὲ πεζό, κείνο ποῦ τὰ πλημμυρίζει εἶναι ὁ σπαραγμὸς της γιὰ τὸν ἄδικο τοῦτο χαμό. Δὲν εἶναι λίγοι οἱ λογοτέχνες μας ποῦ γράψανε σὲ στιγμὲς ἑντονου ψυχικοῦ πόνου ἀριστουργήματα (Ὁ Παλαμᾶς, ὁ Ρίτσος, ὁ Λάσκος κ.ἄ.π.). Εἶναι δύσκολο νὰ ὑποτάξεις ὅμως τοῦτον τὸν πόνον καὶ νὰν τονε κάμεις Τέχνη. Εἶνε τόσο δυνατότερο τὸ ἀτομικὸ στοιχεῖο σ' αὐτὲς τὶς ἐμπνεύσεις, ποῦ δὲν καταφέρνει εὐκόλα νὰ γίνῃ τέχνη καὶ νὰν τοῦ χαριστεῖ ἔτσι διάρκειά.

Ἡ Ἀγαθὴ Νοτίου - Δρίτσου, γνωστὴ περισσότερο σὰν πεζογράφος καὶ μάλιστα μὲ κείμενα λαογραφικὰ (βραβευμένη γιὰ ἓνα λαογραφικὸ της γιὰ τὴν Πρωτοχρονιὰ στὸ Λαμπίκειο Διαγωνισμό), δὲ φιλοδοξεῖ νὰ γίνῃ γνωστὴ σὰν ποιήτρια. Τὸν «Πόνον τῆς μάνας», ποῦ τῆς ξεσκίζει τὴν καρδιά, προσπαθεῖ ν' ἀπλώσει πάνου

στὸ χαρτὶ καὶ νὰ ξεδόσει. Εἶν' ἡ ἄμεση ἀνάγκη τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου τοῦτο. Καὶ τὸ κάνει μὲ τέτιο σπαραγμό, ποῦ δονεῖ καὶ τοῦ ἀναγνώστη της τὴν ψυχὴ καὶ συμμετέχει κι αὐτὸς στὸ μοιρολόγι της. Γιατί, τὰ κείμενά της δὲν εἶναι μήτε ποιήματα, μήτε πεζογραφήματα γραμμένα πάνου σὲ στιχουργικοὺς κανόνες καὶ μέτρα. Ἀδιαφόρησε γι' αὐτὰ τὰ περιττὰ στολίδια ἢ συγγραφῆς. Κεῖνο ποῦ τὴν ἐνδιέφερε, εἴτανε τὸ ξεχείλισμα τοῦ πόνου καὶ τὸ ἀποτύπωμά του στὸ χαρτί. Εἶν' ὅμως τοῦτα τὰ κείμενα ἀληθινὰ μοιρολόγια, χαμηλότονα, ὅπως τὰ ξέρω στὴν Τριφυλία κι ὄχι ἄγρια καὶ βίαια, ὅπως τὰ τραγουδᾶνε στὸ Μάνη.

Κ' εἶνε βαθὺς ὁ πόνος τῆς μάνας γιὰ ὁποιοδήποτε παιδί της. Μά, ὅταν πρόκειται καὶ γιὰ τὸ στερνοπαίδι της, εἶνε ἀβάσταχτος. Ἡ Νοτίου - Δρίτσου, κατὰφερε μ' ἓνα λιτὸ ὕφος, δίχως λογοτεχνικὰ στολίσματα κι ἂν θέλετε, δίχως καμιά ἰδιαίτερη τέχνη, μ' ἓνα λόγο ἀπαλό, μурμουριστό, νὰ ξεσηκώσει κύματα λύπης γιὰ τὴν ἄγνωστή μας ἀδικοχαμένη κορούλα της, γιὰ τὸ χαμό ἐνὸς ζωντανοῦ, νέου ἀνθρώπου ποῦ δὲν πρόφτασε νὰ χαρεῖ τὸ μοναδικὸ καὶ μεγάλο δῶρο: τὴ ζωὴ.

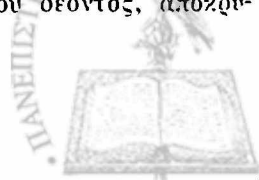
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΖΑΔΕΣ

Δ η μ . Β . Σ ι ω μ ο π ο ὐ λ ο υ : «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ», Ἰωάννινα 1975

Ἡ ψυχὴ τῆς Ἡπείρου, δωδωνιακὴ καὶ ἡρωϊκὴ, γαλανὸ σπέρμα τῆς θείας ἔμπνευσης, ποτὲ δὲν στάθηκε διχασμένη ἀνάμεσα στὴν ἀγάπη καὶ τὸ πάθος, μὰ ἔμεινε μήτρα λυγρὴ τόσο γιὰ τὴν ἀποκαλυπτικὴ μύση ὅσο καὶ γιὰ τὸ ἀτόφιο δημοτικὸ τραγούδι, ποῦ ἀνασηκώνει βίωμα τὴν λεβεντιά, μὲ τὴ δύναμη τῆς δωρικῆς μεταλαβιάς στὴ πατριχοδοσμένη ἀρετή.

Σκιαγράφηση, ὅμως, ὄχι μόνο τῆς ψυχῆς τοῦ πιὸ πατριωτικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ρωμιοσύνης καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ ὁλόκληρης τῆς δημιουργοῦ φυλῆς τοῦ Μεγάλου Θρύλου καὶ το Μεγάλου Ἐρεπίου, εἶναι τὰ «Ἡπειρωτικά» τοῦ κ. Τ. Σιωμοπούλου, ποῦ μὲ τὴν φωτεινότητα τοῦ εὐαίσθητου δέκτη τοῦ ἱστορικοῦ δέοντος, ἀποκρυ-

πογραφεί την αλήθεια, για να μεταλαμπαδεύσει τον φρονηματισμό στον σύγχρονο αναγνώστη.

Με αφόρμηση γεγονότα — κρίνει για μιὰ συνθετική ιστορική παρουσία — ανατέμνει την λεπτομέρεια σάν δυναμική του υπερσυνειδητού έκφραση, και παλμογραφεί την πραγματικότητα με το μύστη των έσω-τεχνικών κραδασμών και του ιστορικού την αντιχειμενική όραση.

Είναι ή ιερή στιγμή που το κλέος έρμη-νεύεται με το μέτρο της λαογνωσίας. Έτσι ο άγιος και ο ποιητής, ο δάσκαλος και ο πολεμιστής, δημιουργούν όταν διαφεντεύουν την κρισιμότητα, με την έδραιωμένη στην λαϊκή βούληση έθνική έπιταγή, που στην άκεραιότητά της διατηρεί δόξαερο το γούστο της πατριωτικής πράξης με ανθρωπιστική πληρότητα.

Αυτή ή τεχνηρωμένη σε αναβαθμούς ηρωικής γοητείας ανάλυση, επιτρέπει να ξεκρίνουμε το θαύμα της αυτοθυσίας να βλασταίνει ήλιοτρόπιο του Γένους πάνω στη στέππα των συμφερόντων και να χαλυβδώνει την πεποίθηση ότι μονάχα ή πολιτική ανωριμότητα συνταιριάζει την άτομική γεωδοσκοπική συναλλαγή με το έθνικό γόητρο.

Όταν όμως ή έθνική ζωή απομυθολογείται, οι φαντασιώσεις αίρονται, και ή 'Ιστορία γίνεται οδηγητής μεγαλείου.

Έτσι στα «Ηπειρωτικά» ο ποιητής Τ. Σ., ξεφεύγει με μαστοριά να γίνει ο έπικός έγκωμιαστής ενός τόπου, κυρίως γιατί στο αναγερούγισμα του στοχασμού του, ή λυρική κώπη του λόγου απαλείφει την αίχμηρότητα των διαπιστώσεων και μεταγγίζει την ιστορική έμπειρία σε διδασκαλία άρετης. Άξιο, λοιπόν, αντίκωμο της ιστορικής γνώσης και της λογοτεχνικής αποστολής, άφοι, τελικά, το 'Ανθολόγιον πετυχαίνει τον στόχο του δραματιστή: στο ήθος να στεριώσει κάθε προοδευτική ανέλιξη των ατόμων και των λαών.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

Αποστολίας Νάνου - Σκοτεινιώτη: «ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ», ποιήματα, Βόλος 1975

Η ποίηση, αν δεν εκφράζει μιὰ πτυχή

του βίου, παύει να λειτουργεί και γίνεται αναγκαστικά μουσειακή διατύπωση κάποιων, ίσως, έρεθισμών, που όμως βρίσκονται έξω από το κύκλωμα της ανθρώπινης ζωής. Η ποίηση της Αποστολίας Νάνου, όπως παρουσιάζεται στην καινούρια της συλλογή, είναι μαρτυρία ενός φαινομένου της καθημερινότητας, στοχαστικά διατυπωμένης με έντεχνο λόγο.

Ο προβληματισμός της ποιήτριας δεν σταμάτησε στην έπιφανειακή περιγραφή του φαινομένου της φυγής. Η «Μετανάστευση» της, άγγίζει τα βαθύτερα κοινωνικά προβλήματα, όπως τα διαμόρφωσαν οι σύγχρονες καταστάσεις, για τις οποίες δεν είναι καθόλου άμετοχος ο άνθρωπος, μιὰ κι ο ίδιος, με τον άχαλίνωτο καλπασμό του προς το χάος, συμβάλλει καθημερινά στην άτέρμονη πτώση του. Τη φωνή του βουνού, άκουσε ή ποιήτρια, της βρύσης και του πλάτανου, του χορταριμένου σπιτιού την άπεγνωσμένη κραυγή, των ζωντανών το πικρό τραγούδι. Μαράθηκαν τα γιασεμιά στις ρούγες και στα κατώφλια, κι όλα αυτά γιατί; για της πολιτείας την «άνετη» ζωή, το πυχτό καυσαέριο που σαπίζει τα σωθικά, το μολυσμένο νερό, τη θάλασσα τη βρωμερή και το άγχος που σωρεύεται καθημερινά στη καρδιά του ανθρώπου, μέχρι να σπάσει.

Όμορφος ο στίχος της Αποστολίας Νάνου και μαστορικά δουλεμένος. Πυκνή ή νοηματική διατύπωση με διάχυτα σημεία ρωμαντισμού μαζί και ρεαλιστικής έκφρασης. Ό,τι άκριβώς ταίριαζε στο θέμα της ποιητικής ένότητας. Και δεν είναι μόνο αυτά τα στοιχεία που καταξιώνουν τουτέτη τη συλλογή. Είναι και ο έντονος συγκλονισμός που αισθάνεται ο αναγνώστης, διαβάζοντας τους στίχους και που δεν είναι άποτέλεσμα έγκεφαλικής διεργασίας, αλλά ψυχικής λειτουργίας. Άλλη μιὰ φορά ή ποιήτρια μᾶς έδωσε ένα δείγμα της ωριμότητάς της, αλλά και μᾶς υπενθύμισε πως χρέος του ποιητή είναι να εύαισθητοποιεί τους δέχτες της καρδιάς του, και ισυλλαμβάνοντας τις όποιες έκφάνσεις του βίου, να τις κάνει τραγούδι:

Τούτος ο τόπος πονάει
κάτω απ' τα βήματα
των ανθρώπων που φεύγουν.

Σωπαίνει κρύβοντας
μυάν ανέλπιδη άπαντοχή.
Τούτος ό τόπος γυμνώθηκε από κάλλος,
τί του 'φυγαν ύλες οι "Λνοιξες
και τ' άπομείναν οι χειμώνες.

Β α σ ί λ η Φ α ν ο ύ : «ΗΘΙΚΗ ΤΗΣ
ΕΙΡΩΝΕΙΑΣ», ποιήματα, Λονδίνο
1975

Ό Βασίλης Φανός είναι ένας νέος Έλληνας ποιητής, που ζει στο Λονδίνο. Ή ποίησή του άγκαλιάζει ένα μεγάλο φάσμα και της ζωής και των άνησυχιών της. Οι έμπειρές από τον έξω κόσμο, πλάτυναν τους διαλογισμούς του και τον βοήθησαν να σαρκάσει και να στιγματίσει έντονα την πορεία της ανθρώπινης ύπαρξης. Οι προβληματισμοί του σύγχρονου βίου, με τα πολυποίκιλα προβλήματα και τους άλλοπρόσαλλους δραματισμούς, έγιναν για τον ποιητή στοχασμός και έμπνευση. Που να πρωτοσταθεί ή άνήσυχη συνείδησή του; Στο νομιμοποιημένο παγκόσμιο κύμα της βίας, στην έπιβολή της θέλησης του δυνατό, στη θεοποίηση της σεξουαλικής πράξης και στο ξέφρενο καλπασμό της, στην έρημιά και την απομόνωση του ανθρώπου, ή στον ύποτονισμό του πνευματικού βίου, που δεν πορεύεται ισόρροπα με τη τεχνολογική πρόοδο, τη κακιά αυτή μοίρα του ανθρώπου. Κι όλα αυτά να είναι μηδαμινά μπροστά στο σύννεφο του όλέθρου, που σκεπάζει το κόσμο. Κι ύστερα ό ποιητής, συμπικνωμένος έκφραστής της ανθρώπινης άγωνίας, να αναμολχώνει τις ιδέες, που παρερμηνευμένες καθώς είναι, σύμφωνα με τα γούστα μας, κονταροχτυπιούνται και ξεστρατίζουν απ' το δρόμο του προορισμού τους. Γράφει κάπου ό ποιητής:

Ξεκίνησες «για μεγάλα και τρανά ιδανικά»,
είπες έμπρός να φέρωμε ζεστασιά κι
(άνθρωπιά στους ανθρώπους
και σήκωσες σημαία επανάστασης τη
(Λογική ενάντια στον μεσαίωνα,
και ή παγωνιά και το μίσος φώλιασαν
(στη καρδιά σου
και κατέληξες στον παραλογισμό και
(στο μεσαίωνα.

Ό Βασίλης Φανός, με τούτη την άνησυχία ποιητική του συλλογή, βάζει βαθειά το μαχαίρι στις πληγές του καιρού μας, που δυστυχώς τις βλέπουμε καθημερινά χωρίς να μς ένοχλούν. Είναι κι αυτή ή στάση μιá μαρτυρία της κατάπτωσης μας. Να ποίμε πώς θα τις γιατρέψει; Θάνατο άνοησία. Άρκεϊ που βρίσκεται κάποτε - κάποτε μιá δυνατή κι άντρίχεια φωνή και μς πετάει κατόμιοντρα τη ντροπή μας.

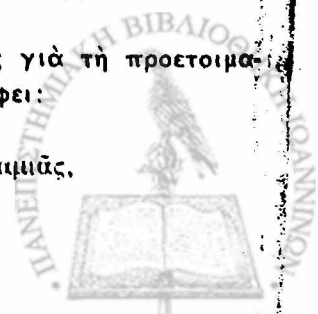
Δ ι ο ν ύ σ η Ν ι κ ο λ ό π ο υ λ ο υ :
«ΧΑΜΗΛΟΦΩΝΗ ΜΟΥΣΙΚΗ», ποιήματα, Έκδοση του περιοδικού «Θεσσαλική Έστία», Λάρισα 1975

Ή προσφορά του Διονύση Νικολόπουλου στην ανάπτυξη της πνευματικής ζωής της Λάρισας είναι και γνωστή και σημαντική. Ή ποιητική του συλλογή που μόλις κυκλοφόρησε, περιέχει τη θητεία του στην ποίηση μιās είκοσαετίας και χωρίζεται σε πέντε ένότητες που τιτλοφορούνται α) Τραγούδια του χωραφιού, β) Λυρικά σχέδια, γ) Πεζοί ρυθμοί, δ) Είκόνες ενός ύπαιθριστή και ε) Δοκιμές μιās σπουδής. Τα επί μέρους ποιήματα κάθε ένότητας, λιγόστιχα, καθώς είναι, αποτελούν ψηφιδωτά ενός πίνακα που παρουσιάζει τη πορεία του δημιουργού τους, από τα πρώτα άνήσυχια βήματα, ως το μέστωμα της σκέψης του. Ζωγραφιές μοναδικές αποτελούν οι ψίθυροι της «χαμηλόφωνης μουσικής». Λιτός και δυνατός ό λόγος του Διον. Νικολόπουλου, πυκνώνει τη σκέψη και την κάνει στιγμή της αιωνιότητας, χαράσσοντας ανεξίτηλα τη κραυγή του κάμπου, τη μυστικότητα της νύχτας, τη λαχτάρα της ζωής, το πόνο του ανθρώπου. Να πώς ζωγραφίζει μερικές φθινοπωρινές στιγμές:

Σιωπηλός ό κάμπος.
Τό φεγγάρι πάνω απ' τη Λάρισα
στραφταλιάζει.
Άπόμαχη ή φωνή του γρύλλου.

Κι άλλου μιλώντας για τη προετοιμασία της σποράς, γράφει:

Τό κάπνισμα της καλαμιός.

ζωντανή τέφρα του χωρικού,
βάφει μαύρο
τόν πίνακα του χωραφιού,
πού θ' αναστήσει
μέσ' από το παιχνίδι της φωτιάς
τήν ελπίδα της νέας σοδειάς.

Ο λυρικός τόνος είναι εκείνος που χαρακτηρίζει τα ποιήματα του Διον. Νικολόπουλου και μαζί μ' αυτόν και οι άδρες πινελιές ενός χρωστήρα βαθειά συναισθηματικού. Η ποίησή του μάς συγκίνησε ιδιαίτερα, γιατί άγγιξε χορδές της καρδιάς μας, ξεχασμένες από καιρό.

ΓΙΑΝΝΗΣ Γ. ΜΟΥΓΟΓΙΑΝΝΗΣ

Π. Β. Πάσχοι: «ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑ
ΥΨΟΥΣ»

Σε εξαιρετικές περιπτώσεις, το τάλαντον, αυτό που λέμε ταλέντο, ή έξ υψους δωρεά σιμιορεύεται με σοβαρή πνευματική καλλιέργεια. Τότε ή επιτυχία του πνευματικού ανθρώπου έχει άλλες διαστάσεις στον χρόνο. Τότε ή προσφορά του λογοτέχνη, ποιητού ή πεζογράφου, είναι όντως γόνιμη. Αυτό είναι ό κανών, φυσικά υπάρχουν και εξαιρέσεις, που δέν παύουν να είναι εξαιρέσεις. Εύτυχής συγκυρία παραμένει πάντοτε ή ιδιοφυία να συμπορεύεται με την ούσιαστική πνευματική καλλιέργεια.

Τις σκέψεις μου αυτές όφείλω στα ποιήματα, που κυκλοφορούν τελευταία: «ΑΙΧΜΑΛΩΣΙΑ ΥΨΟΥΣ», πνευματικά γυμνάσματα του ποιητού και επιμελητού του Πανεπιστημίου Αθηνών Π. Β. Πάσχοι.

Ο ποιητής Π. Β. Πάσχος είναι νέος πνευματικός εργάτης με λαμπρές σπουδές στο έξωτερικό και με δόκιμον έργο. Στα Γράμματά μας ή παρουσία του είναι αξιόλογη και όλα προμηνύουν γόνιμη συνέχεια. Ποίησι, δοκίμια, μελέτες είναι κυρίως τα είδη της προσφοράς του.

Η «αίχμαλωση ύψους» τα νέα του ποιήματα έχουν υπότιτλο «πνευματικά γυμνάσματα», που μαρτυρεί ανάγλυφα την υπεύθυνη θέσι του ποιητού απέναντι του μόχθου του. Την όλη προσφορά του κλιμακώνει σε τρεις ένότητες: α) άρτος όδύνης, β) μι-

κρόν απόδειπνον και γ) ή αίχμαλωση. Την άνωτέρω διάρθρωσι υπαγορεύουν έξωτερικά στοιχεία της δημιουργίας του.

Πριν δοίμε την «Αίχμαλωση Ύψους» καλύτερα, όφείλουμε προκαταβολικά να κάνοιμε μία θεμελιακή παρατήρησι στο έργο. Ο Πάσχος είναι όχι τύποις, άλλ' ούσία Χριστιανός και ή ποίησί του είναι πράγματι Χριστιανική και δικαιολογεί απόλυτα τον χαρακτηρισμό το έργο του. Ο Χριστιανισμός, πνοή ζείδωρη, είναι βιωματικό ξεχείλισμα αγάπης, άπέραντης χριστιανικής αγάπης, όρθόδοξου ύψης στην δημιουργία του Πάσχοι. Σαρκώνεται όχι ψεύτικα, έπιφανειακά, ούτε εύκαιριακά, άλλ' ούσιαστικά, ξένος από ψευτοϊπολογισμούς. Απειθύνεται σ' όλους μας με το αιώνιον μήνιμά του. Έτσι ή προσφορά του ποιητού φωτίζει βαθειά συνειδήσεις απ' το άνέσπερο φώς Έκείνου.

Τα ποιήματα της αξιολόγου συλλογής «Αίχμαλωση Ύψους» έχουν άφρητρία προσωπικές ψυχολογικές στιγμές του ποιητού, που έλαβαν απ' το «είναι» του διαστάσεις στο χώρο της τέχνης το λόγου. Έδω μίλησε ή καρδιά πάντοτε «έκ του περισεύματος» κι ό νοός έβαλε τάξι. Όλα χριστιανικά, όρθόδοξα, γόνιμα με άρχοντική ανθρωπιά, που υποβάλλουν.

Η χριστιανική αγάπη, ή καρτερία, ή ψυχική συντριβή, ή έξωτερική έγρήγορσι και πλήθος άλλων χριστιανικών άρετών ζωντανεύονται με έναργεια στα άνωτέρω ποιήματα. Το σκηνικό, που κυριαρχεί στο χώρο, είναι ποικίλο: ή έλληνική ένδοχώρα, τα άστικά κέντρα, δικά μας και ξένα, όπου έξησε ό ποιητής.

Πίστι ζώσα, έναργής τέχνη, συγκροτημένος λυρισμός, όρθόδοξος θεολογική και ανθρωπιστική θέσι έδωσαν άδελφικά τον τόνο και μάς πρόσφεραν με μόχθο και πόνο την «Αίχμαλωση Ύψους», που είναι έλπιδοφόρα μαρτυρία μάς άφυπνισμένης συνειδήσεως στην άγχώδη εποχή μας.

Μ η ν ᾱ Δ η μ ᾱ κ η: «ΚΑΖΑΝΤΖΑ-
ΚΗΣ» (έπιστολές - σχόλια)

Ο Καζαντζάκης είναι ένα άναγνωρισμένο μέγεθος των νεοελληνικών μας

Γραμμάτων. Ὁ κόσμος τῶν ἔργων του, ὅπου ἐποπτικὰ ζωντανεύεται καὶ ζεῖ στὴν αὐθυπαρξία τῆς ἀξίας τοῦ ὀνόματος Τέχνης τοῦ λόγου του, μαρτυρεῖ μιὰ δυναμικὴ διεισδυτικὴ ματιά, σὲ μᾶς καὶ τοὺς γύρω μας, στὰ προβλήματα μας καὶ τὶς λύσεις τους, στὰ λάθη καὶ τὶς ἐπιτυχίες μας, γενικὰ στὸν τραγικὸ παράγοντα ἄνθρωπος. Εὐλόγως ἡ ὑπεύθυνη αὐτὴ θεώρησι, σωστὴ ἢ λαθεμένη, εἶναι ἀναντίρρητα ρωμαλέα. Ὅλα δίνουν τὴν αἴσθησι ἀρχοντικοῦ πληθωρικοῦ φαινομένου.

Τελευταία ὁ δόκιμος λογοτέχνης Μηνᾶς Δημάκης μὲ ξεχωριστὴ φροντίδα καὶ ἀγάπη δημοσίευσε τὸ βιβλίο μὲ τίτλο: «Καζαντζάκης» καὶ ὑπότιτλο: «ἐπιστολές - σχόλια». Ἐκδόσις: Τὸ ἑλληνικὸ βιβλίο. Ἀθήνα 1975, σελ. 112. Ἡ ὅλη ἀξιόλογη προσφορά περιλαμβάνει:

α) Τὶς ἐπιστολὲς τοῦ Καζαντζάκη, ποὺ ἀπηύθυνε κατὰ καιροὺς στὸν Δημάκη.

β) Σχόλια καὶ χρονικὰ τοῦ Δημάκη, ποὺ φωτίζουν γνωστικὰ τὶς ἐπιστολές.

γ) Διάλεξι μὲ θέμα: «Σχόλιο στὴν Ὀδύσσεια τοῦ Καζαντζάκη».

Ἐσκεμμένως οἱ ἀνωτέρω ἐπιστολὲς ἔχουν βασικὸ τοὺς θέματα τὸν πνευματικὸ μῶχο καὶ τὰ ποικίλα εὐαίσθητα προβλήματα του. Κοντὰ σ' αὐτὸ συναντᾶμε ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες τοῦ βίου, ποὺ μαρτυροῦν πόσο δεμένος εἶναι ὁ δημιουργὸς ἄνθρωπος ἀπ' τὶς βιωτικὲς μέριμνες. Ὅλα αὐτὰ μὲ στοχαστικὴ βαρύτητα, ὑποδειγματικὴ λιτότητα ὕφους καὶ γοητευτικὴ σαφήνεια ἐκφράσεως. Οἱ φίλοι τῆς λογοτεχνίας ἢ καλύτερα τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ἔχουν στὴν διάθεσί τους μιὰ γνήσια προσφορά, ἀπηλλαγμένη ἀπὸ ἀναπόστατες φαντασιώσεις καὶ ὑποκειμενικὲς φαντασιώσεις, νὰ γνωρίσουν πτυχὲς τῆς γόνιμης ζωῆς τοῦ δημιουργοῦ. Κρουστὰ καὶ λαγαρὰ ὅλα, χωρὶς νεφελώδεις καταστάσεις καὶ ὑπονοούμενα. Παντοῦ εὐθύτης, σωστὴ ἢ ἐσφαλμένη. Ἐνδιαφέρει παντοῦ τὸ πάθος γιὰ δημιουργία.

Ἡ δημοσίευσίς μόνον τῶν ἐπιστολῶν, σημαντικὴ προσφορά στὰ Γράμματα μας, ἴσως νὰ ἔδινε ἀφορμὲς γιὰ παρερμηνευμένες θέσεις, ποὺ βλάπτουν τὴν ἀλήθεια. Ὁρθῶς διεῖδε ὁ Δημάκης τὴν ἀπαράδεκτη αὐτὴ κακοτοπιὰ καὶ μόχθησε γιὰ τὴν ὑ-

περνίκησί της. Αὐτὴ τὴν ὑπηρεσία προσφέρουν τὰ πλούσια σχόλιά του, ποὺ ἔχουν πληροφορικὸ φαινομενολογικὰ χαρακτήρα καὶ ὄχι φτηνὸ διακοσμητικὸ παραγέμισμα. Τὰ κείμενα αὐτὰ ἀξιοποιοῦν οὐσιαστικὰ τὸ περιεχόμενο τῶν ἐπιστολῶν καὶ βοηθοῦν τὸν σωστὸν ἀναγνώστη στὶς ἀντικειμενικὲς ἐκτιμήσεις.

Ἐπιλογικὰ μᾶς προσφέρει ὁ Δημάκης μιὰ ἐπιτυχὴ σὲ πληρότητα καὶ ὕψος διὰ λέξί του, μὲ θέμα: «Σχόλιο στὴν Ὀδύσσεια τοῦ Καζαντζάκη». Ἐδῶ γνωρίζουμε τὸν ποιητὴ Δημάκη σὲ ὑπεύθυνες ἀξιολογικὲς θέσεις καὶ τεκμηριωμένες ἀπόψεις στὸ θέμα του, ποὺ ἀφ' ἐνὸς μᾶς φέρνει κοντὰ στὸ δημιούργημα τοῦ Καζαντζάκη, ἀφ' ἑτέρου μᾶς ἀποκαλύπτει τὴν πνευματικὴ ὄντοτητα τοῦ Δημάκη.

Γνωστικὸς ρεαλισμὸς, μαρτυρία τῶν μυστικῶν τῆς πνευματικῆς δημιουργίας, πάθος γιὰ τὰ Γράμματα, ἀγάπη γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν προκοπὴ του, συγκρατημένος λυρισμὸς καὶ δυναμικὴ κριτικὴ θέσι εἶναι οἱ γενεσιουργὲς δυνάμεις τοῦ βιβλίου τοῦ Μηνᾶ Δημάκη: «Καζαντζάκης».

Ὁ συγγραφεὺς σαφῶς ἀπευθύνεται στὸ καλλιεργημένο κοινόν, ποὺ κοντὰ στὰ ἄλλα γεύεται ἔντονα τὸν ἰδρώτα τοῦ μοχθοῦντος πνευματικοῦ ἀνθρώπου στὴν περιοχὴ τῆς Λογοτεχνίας μας. Ὁρισμένα στοιχεῖα εἶναι ἄκρως ἀποκαλυπτικά, ἰδιαίτατα σήμερα, στὴν μυθικὴ ἐποχὴ τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας μας, ποὺ τὰ θέλουμε ὅλα!! στὴν κραιπάλη τῆς ἀκόρεστης ἐπιθυμίας, χωρὶς μῶχο, πόνο καὶ ἰδρώτα.

ΙΩΑΝΝΗΣ Γ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

Κ ὥ σ τ α Π. Λ α ζ α ρ ί δ η: «Ο ΚΑΠΕΣΟΒΙΤΗΣ ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΟΣ ΚΩΝΣΤΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ», Γιάννινα 1975

Γιὰ πρώτη φορὰ ἔρχεται στὸ φῶς — μορφωτικὰ συγκεντρωμένη — ἡ μορφή τοῦ λογίου καὶ φιλοσόφου, τοῦ εὐνοιαθοῦς καὶ

πατριώτων Κώνστα Γεωργίου. Σὲ πλούσια ἑλληνικὴ καὶ ξένη βιβλιογραφία στηριγμένη ἢ μελέτῃ τοῦ Κώστα Λαζαρίδου, τεκμηριώνει τὸ κείμενο μὲ ἱστορικὴ ὑπευθυνότητα. Περιεκτικὸς, γεμάτος πνευματικὸς ἀπόσταγμα ὁ πρόλογος ἀποτελεῖ τὸν ἄξονα τῆς συγγραφῆς του.

Μὲ τὸν παραπάνω τίτλο ἡ «Μικρὴ Ζαγοριακὴ Βιβλιοθήκη» τοῦ λογίου, συγγραφέα καὶ ἱστοριοκολογράφου Κώστα Λαζαρίδου, κυκλοφόρησε τὸ 18ον βιβλίον εἰκονογραφημένον καὶ μὲ φωτοτυπίες. Στίς 48 σελίδες — μὲ διαπραγματεύση ἐρευνητικὴ — παρελαμβάνει ὁλοκληρωμένη ἢ ὑποδειγματικὴ ζωὴ σὲ δράση φιλόπονη, ἐθνωφελὴ καὶ εὐεργετικὴ γιὰ τὴ σκλάβια ρωμοσύνη, τοῦ πὺ μορφωμένου λογίου τῆς ἐποχῆς, ποὺ στάθηκε μοχλὸς στὴν πνευματικὴ ἀνέλιξη τῆς ἑλληνικῆς ἐθνότητος.

Γιατὶ τὸν καιρὸ τῆς δουλείας καὶ δὴ τοὺς δυὸ πρώτους αἰῶνες, πνευματικὸς ἦταν ὁ μαρμαρὸς τοῦ Γένους, βυθισμένοι στὸ σκοτάδι τῆς παχυλῆς ἀμάθειας. Καὶ γιὰ νὰ ἐπωασθῇ ἡ ἐθνεγεροσία ἐπεβάλλετο ἀρχικὰ μιὰ κάποια πνευματικὴ ὁριμότητα, ποὺ τὴ χάριζε ὁ διαφωτισμὸς μὲ σχολεῖα, μὲ βιβλία καὶ ὁμιλίες κληρικῶν. Ἔτσι συγγράφεις καὶ καθοδηγηταὶ τῆς φυλῆς μας ἀνασταίνουν σιγὰ - σιγὰ τὸν ἑλληνισμό μὲ τὴ μόρφωση.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀναγεννητικὴ προκοπὴ ἡ Ἡπειρος δὲν ἕστερεῖ. Τοῦναντίον πρωτοπορεῖ γιὰ νὰ ἀναδείξῃ πνευματικοὺς ταγοὺς καὶ πατριώτες. Ἀνάμεσά τους καὶ ὁ Καπεσοβίτης Κώνστας Γεωργίου, μὲ ἄξια καὶ ζηλευτὴ δραστηριότητα, κυριαρχεῖ δυναμικὰ στὸ χωρὸ το Λόγου, κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Ὡς τώρα στὴν ἀφάνεια καὶ τῇ λήθῃ. Εὐτυχῶς ποὺ ὁ Κ. Α. φέρει σὲ φῶς ἀποκαταστάσεις τὸ ἔργον τοῦ μεγάλου δασκάλου, συγγραφῆς καὶ εἰσεργέτου, ἐξετάζοντάς τον ἀπὸ τὴ χριστιανικὴ πλυνρὰ, τὴν ἐθνικὴ, τὴν προσήλωσή του στὰ Γράμματα καὶ τὶς προοδευτικὰς ἰδέες ποὺ εἶχε γύρω ἀπὸ τὴν ἀπλούστευση τῆς γλώσσας, πολέμος σφοδρὸς τοῦ ψευτολογισμοῦ.

Τὴν ὥσε βιβλία δικὰ του φιλολογικά, θρησκευτικά, ἱστορικά, ποὺ τὸν ἔκαναν γνωστὸ στὸν τότε διανοούμενον κόσμον τῶν Ἑλλήνων. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ι. Λαμπριδῆς τὸν θεω-

ρεῖ ἐξάμัลλο πρὸς τὸν Μεθόδιο τὸν Ἀνθοραζίτη, τὸν Νεόφυτο Δούκα, τὸν Γεώργιο Γεννάδιο, τὸν Χρ. Κλωνάριον.

Τὸ σπουδαιότερον σύγγραμμα, τὸ «πολύμοχθο καὶ πολυέξοδο», τὸ Τετραγλωσσον Λεξικὸν (1786) σὲ ὁμιλουμένη γλώσσα, ποὺ ἔκαναν τοὺς γλωσσασαμένους καὶ προστάτες τοῦ Μεγάλου Λεξικοῦ νὰ φρονάξουν. Στὸ προσόμιον ὁμιλεῖ διεξοδικὰ γιὰ τὴν ἀποστολὴ τοῦ Λεξικοῦ του. Τὴν κάθε λέξην τὴν ἀναφέρει σὲ τρεῖς γλώσσες, ἀπλὴ γραικὴ, Λατινικὴ, Ἰταλικὴ, παρεμβάλλοντας ὅσες λέξεις ἀρχαῖες καὶ νεοελληνικὲς ὑπάρχουν τῆς αὐτῆς σημασίας. Πρόκειται γιὰ ἓνα πλήρες Λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, διανοητικὸν ἱστορικὸν καὶ μυθολογικόν. Γι' αὐτὸ μεγάλη παραμένει ἡ ἀξία τοῦ ἐπιστημονικοῦ λεξικοῦ, ἀπαραιτήτου γιὰ τὴ λύση ἀποριῶν στὰ φιλοσοφικὰ συγγράμματα παλαιῶν καὶ μεταγενεστέρων. Ἀνατυπώθηκε καὶ κυκλοφόρησε σὲ τρεῖς ἐκδόσεις καὶ εἰσήχθη στὰ σχολεῖα.

Ὡς εὐεργετὴς βοήθησε τὸ Νοσοκομεῖον Ἰωαννίνων, τὶς Σχολὰς καὶ ἔδωσε ἐφ' ἅπαξ σὲ χῆρες καὶ ὁρφανά. Ἐπίσης συνέδραμεν ὁμογενεῖς τῆς Βιέννης, ὅπου ἔζησε μετὰ τὴν Βενετία. Τὸ 1785 μένει στα Γιάννενα ὡς τὸ 1803, ὁπότε πεθαίνει, μὴν ἀφήνοντας ἀπογόνους. Ὁ Κώνστας Γεωργίου τίμησε τὸ ἡπειρωτικὸ ὄνομα. Λίγοι ὅμως τὸν γνωρίζουν. Διακρινόμενοι οἱ Καπεσοβίτες ἀπὸ παραδόσσην στὰ Γράμματα ἄς δώσουν τοῦλάχιστον σὲ δρόμον ἢ πλατεῖαν — ζωντανὴν συνέχιση τῆς μνήμης — τὸ ὄνομά του, σάν μιὰ δίκαια ὀφειλή. Γιὰ δὴ αὐτὴ τὴν ἐνημερωτικὴν βιογράφηση, τὶς πληροφορίες καὶ τὴν πολυσύνθετη παρουσίαση συγχάρουμεν εὐλικρινὰ τὸν συγγραφέα Κώστα Λαζαρίδου καὶ τὸν ἐνχαριστοῦμεν γιατί μᾶς ἔφερε σὲ ἐπαφὴ, μὲ μιὰ μεγάλη ἡπειρωτικὴν φρισιγνωμία.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΡΕΛΛΗΣ

Γιάννη Κορίδη: «ΚΥΠΡΟΣ», ποιήματα, 1974

Γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἡ Κύπρος εἶναι τὸ πανάρχαιο καὶ σύγχρονον σύμβολο τοῦ

τραγικού. Ὁ παλμός τῆς ἐλευθερίας μέσ' ἀπ' τῇ θυσία.

Μέσ' ἀπὸ τούτῃ τὴν ἀντίθεση θὰ ξεπετιέται πάντα ἡ μεγάλη νίκη τοῦ Ἑλληνισμοῦ μὲ τὴ μορφή τῆς Ἀφροδίτης, τῆς θεᾶς τοῦ ἔρωτα, ποὺ ἄλλη μιὰ φορά, στὶς μέρες μας, ὁ τουρκισμός μὲ τὴ βοήθεια τῆς προδοσίας καὶ τὴν ἐνθάρρυνση τοῦ ὁποιοῦ Μέντερνιχ, προσπάθησε νὰ κλείσει στὰ χαρέμια του.

Ὁ Γιάννης Κορίδης, μὲ ἀφορμὴ τούτῃ τὴν προσπάθεια τοῦ κακοῦ, μᾶς ἔδωσε μιὰ ποίηση τοῦ τραγικοῦ, ποὺ δείχνει πόσο ὁ ποιητὴς λατρεύει καὶ πονᾷ, αὐτὴ τὴ γῆ τῆς Κύπρου, τὴν ποτισμένη μὲ τὸ αἷμα τῶν παιδιῶν τῆς. Προλογίζοντας ὁ ἴδιος τὰ ποιήματά του θὰ μᾶς πεί: «Ὁ ποιητὴς τοὺς ἔζησε στὴν Κύπρο καὶ συνδέθηκε στενὰ μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς τόπους τοῦ πανέμορφου νησιοῦ».

Γιὰ ἓναν ἄνθρωπο ποὺ δέθηκε «στενὰ» μὲ κάποιον τρόπο πέρ' ἀπὸ κείνον ποὺ τὸν γέννησε, κι ὅταν μάλιστα ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς τυχαίνει νὰναι ποιητὴς κι ὁ τρόπος ποὺ συνδέθηκε, ἡ Κύπρος, τότε, μπορούμε νὰ ἰσχυριστοῦμε πῶς τὸν γέννησαν δυὸ τόποι· πῶς, δυὸ φορές γεννήθηκε. Ὅσοι οἱ τόποι π' ἀγαπήσαμε, τόσες κι οἱ γεννήσεις μας, τόσες κι οἱ ὑπάρξεις μας.

Ὁ Κορίδης βέβαια, ἐπιθυμεῖ νὰ μεταδώσει στὸν καθένα, τὴν ἀγάπη καὶ τὸ σπαραγμὸ τοῦ γιὰ τὴν Κύπρο, μ' ἓνα τρόπο ὑποβλητικὰ ποιητικὸ, ὥστε νὰ γνωρίσουν βιωματικά, τοῦτο τὸ μαρτυρικὸ νησί, ὅλοι, ὅσοι δὲν τὸ γνώρισαν ἀπὸ κοντὰ καὶ μάλιστα, στὶς τραγικώτερες ἀπ' τὶς στιγμές του. Καὶ τὸ πετυχαίνει.

Τὸ πετυχαίνει μὲ τὰ βιβλικά του μοιρολόγια τὰ γεμάτα λυρικὴ εὐαισθησία. Μοιρολόγια ποὺ θυμίζουν σὲ πολλὰ σημεῖα τὴ δημοτικὴ μας μούσα. Ποὺ ἀδερφώνουν, τὸ σπαραγμὸ μὲ τὴν ὀργή μας.

Τὸ μαχαίρωμα τῆς Κύπρου ἀπ' τοὺς «ἄνδρες» τοῦ «Ἀττίλα» ἦρθε ξαφνικά, πῶσπλατα, ἄνανδρα, προδοτικά, ἀπολιθώνοντας τὴν κίνηση τοῦ χρόνου, σὲ «ματωμένα» στιγμή στὴν καρδιὰ τῆς Λευκωσίας:

Στὶς πέντε τὸ πρωὶ τρελλάθηκε ὁ κό-
(σμος
Στὶς πέντε τὸ πρωὶ ἄρπαξαν τὰ ντουφέ-
(κια
Στὶς πέντε τὸ πρωὶ σκότωσαν τὸν ἥλιο

Κι ἀκολουθοῦν προφητικὰ τὰ λόγια τῆς κατάρας ποὺ ξεστομίζει ὁ ποιητὴς γιὰ τοὺς ἀνίερους:

Ἐκεῖνοι ποὺ σημάδεψαν τὸ Θεὸ
Σύννεφο νὰ πάει τὸ κορμὶ τους.

Ἐνα «σύννεφο» πάνω ἀπὸ τὸν τόπο ποὺ ἡ ὁμορφιά του δὲν ἔχει τὸ ταίρι τῆς καὶ ποὺ ὁ ποιητὴς ξέρεي νὰ τὴν τραγουδᾷ μέσα στὸν πόνο τοῦ ὅπως θὰ τραγουδοῦσε ὁ λαός μας, τὶς ὑπέρτατες στιγμές τῆς ὑπαρξῆς του:

Στάζει τὸ πικραμύγδαλο
Στάζει τὸ κεράσι
Ἀνθίζει ὁ κάματός μας
Πράσινη ποδιὰ τοῦ καλοκαιριοῦ
Ἀκέντητο σεντόνι
Ἄϊριο μεθαύριο
Θὰ πάω στὴν καλὴ μου
Δυὸ βήματα νᾶρθει ὁ ὕπνος μου
Δυὸ βήματα νᾶρθουν τὰ τραγούδια.

Σ' αὐτὴ τὴν ὁμορφίᾳ τῆς προσμονῆς ὡστόσο «δυὸ βήματα» μονάχα κι ἦρθε ὁ θάνατος. Ὁ ποιητὴς ὅμως, ἀπ' αὐτὸ τὸ θάνατο, ἀπὸ ἀνάγκη καὶ μαζί ἀπὸ πίστη στὴ ζωὴ, θὰ πλάσει τὴν ἐλπίδα. Μιὰ ἐλπίδα χαρισμένη ἀπ' τοὺς νεκρούς μας. Τὴν Ἑλλάδα, σώζουν πάντα οἱ νεκροὶ τῆς. Τὰ κόκκαλά τους, ποῦναι γεμάτα ἐλευθερία:

Ἀδερφέ μου Καρσολὴ
Ἀδερφέ μου Αὐξεντίου
Πάλι ὁ θάνατος χτύπησε τὸ νησί μας
Στὴ ξάλη τοῦ καλοκαιριοῦ
ψάχνω τὸ πρόσωπό σας.

Σ' αὐτὸ τὸ πρόσωπο, ποῦναι τὸ πρόσωπο ὅλων αὐτῶν ποὺ θυσιάστηκαν νὰ μείνει ἄσβεστος ὁ ἥλιος τῆς ἐλευθερίας, θ' ἀπευθύνει ὁ ποιητὴς τοὺς τελευταίους στίχους τοῦ βιβλίου του:

Ὁρθιος ὁ δικός σας οὐρανός
Ὁρθιος ὁ δικός σας νόμος

Ὁρθια φυσικά, κι αὐτὴ ἡ ποίηση, ποὺ
δένεται «στενά», πολὺ «στενά» μὲ τὴν
καρδιά μας.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΒΙΔΑΣ

ΕΛΛΑΔΕ:

ΙΣΤΟΡΙΑ

Φιλαρέτου Βιτάλη «ΤΟ ΘΡΥΑΙΚΟ ΖΑ-
ΛΟΓΓΟ ΚΑΙ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΟΝΑ-
ΣΤΗΡΙ ΤΟΥΤ», σχ. 8ον, σελ. 22, ἔκδ. Ἰ.
Μητρ. Νιζοπόλεως, Ἀθήναι 1975.

Ἰω. Προμπονά: «Η ΣΥΓΓΕΝΕΙΑ ΜΑ-
ΚΕΔΟΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΜΗΚΤΝΑΓΚΗΣ
ΔΙΔΑΚΤΟΥ ΚΑΙ Η ΠΡΩΤΟΕΛΛΗΝΙ-
ΚΗ ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ»,
ἀνάπτυπον ἀπὸ τὰ «Ἑλληνικά» τόμος 27ος,
Θεσ/νίκη σχ. 8ον, σελ. 6.

Νικ. Β. Κοσμᾶ: «Ο ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΚΩ-
ΔΙΚΑΣ 161 ΤΗΣ ΧΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥ-
ΝΟΔΟ ΤΗΣ ΦΛΩΡΕΝΤΙΑΣ, ΤΗΝ Α-
ΛΩΣΗ ΤΗΣ ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ ΤΟ 1430
ΚΑΙ ΤΗ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΒΑΡΝΑΣ», Ἀ-
θήναι 1977, σχ. 8, σελ. 60.

Στεφ. Ι. Μακρυμύχαλου: «ΕΛΛΗΝΟ-
ΦΩΝΟΙ ΑΣΦΑΛΙΣΤΑΙ ΕΙΣ ΒΟΥΛΑΓΑ-
ΡΙΑΝ ΚΑΤΑ ΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19ου ΑΙ.»,
ἀνάπτυπον «Ἰδιωτικῆς ἀσφαλίσεως», τεύχ.
Ἰουνίου, Ἀθήναι 1975, σχ. 8ον, σελ. 9.

Χρύση Πελέκη: «ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΕΝΤΗΚΟΝΤΑΕΤΙΑΣ
Ι—ΙΙ», ἀνάπτυπον Γ' τόμου «Δωδώνης»,
σχ. 8ον, σελ. 30, Ἰωάννινα 1975.

Σπύρου Μουσελίμη: «Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ
ΟΣΔΙΝΑ ΚΑΙ ΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΑΤΤΗΣ
ΤΕΙΧΗ», Θεσ/νίκη 1975, σχ. 8ον, σελ. 25.

Γεωργ. Μπεζατώρου: «ΤΟ ΚΟΙΝΟΝ
ΠΑΣΧΑ», ἀνάπτυπον περιοδ. «Ἑκκλησια-
στικὸς Φάρος», τεύχ. Ι—ΙΙ, Ἀθήναι 1975,
σχ. 8ον1, σελ. 30.

Κων. Η. Λαζαρίδης: «Ο ΓΙΑΤΡΟΣ Α-
ΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Σ. ΛΙΑΠΗΣ ΚΑΙ ΤΟ
ΤΣΕΠΕΛΟΒΟ ΖΑΓΟΡΙΟΥ», Γιάννινα
1975, σχ. 8ον, σελ. 144.

Κων. Διαμάντης: «ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΑΡΧΕΙΩΝ ΤΟΥ ΚΡΑ-
ΤΟΥΤΣ» (τόμος τρίτος - μέρη πρώτον - δεύ-
τερον - τρίτον - τέταρτον), σχ. 8ον μεγ.,
σελ. 1040, Ἀθήναι, 1974.

Γεωργίου Θ. Λυριτζή: «Η ΕΘΝΙΚΗ Ε-
ΤΑΙΡΕΙΑ ΚΑΙ Η ΔΡΑΣΙΣ ΑΤΤΗΣ»,
σχ. 8ον μεγ., σελ. 344, Κοζάνη 1970.

Θεοδ. Κ. Η. Σαράντης: «Ο ΜΕΓΑΣ Α-
ΛΕΞΑΝΔΡΟΣ» (τόμος Α' καὶ Β'), σχ.
1ον, σελ. 400+426 (826), Ἀθήναι, 1970.

Κων. Εὐαγγ. Σιαμπανοπούλου: «ΑΙΑ-
ΝΗ», σχ. 8ον μεγ., σελ. 508, Θεσ/νίκη,
1974.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Κώστα Η. Λαζαρίδης: «ΠΑΡΑΔΟΣΙΑ-
ΚΑ ΠΑΙΓΝΙΔΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΜΟΥ»
(ΚΟΥΚΟΥΛΙΟΥ - ΖΑΓΟΡΙΟΥ), σχ. 8ον,
σελ. 45, ἀνάτ. «Ἡπ. Ἑστίας», Ἰωάννινα
1975.

Νιζολ. Βλάχου: «ΘΕΣΣΑΛΟΙ ΓΙΑ-
ΤΡΟΙ ΙΖ'—ΙΘ' ΑΙ.», ἀνάτ. Ἀρχείου
Θεσσαλ. Μελετῶν, σχ. 8ον, σελ. 74, Βόλος
1975.

Δημ. Σταμέλου: «ΝΕΟΕΛΛ. ΛΑΓΚΗ
ΤΕΧΝΗ», σχ. 8ον, σελ. 189, ἔκδ. Ἀλκαΐ-
ος, Ἀθήναι 1975.

Δημ. Σαλαμιάγκα (ἐπιμέλεια Δημ. Σ.
Λουζάτου): «ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΕΣ ΠΑΡΟΙ-
ΜΙΕΣ ΚΑΙ ΦΡΑΣΕΙΣ» (ἀνάπτυπον ἀπὸ τὰ
«Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», τόμ. ΙΗ'), σχ.
8ον μεγ., σελ. 168, Ἰωάννινα, 1974.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ντίνου Ραμπαβίλα: «Ο ΣΤΑΘΜΟΣ»,
(θεατρικὸ ἔργο), Ἀθήναι 1975, σχ. 8ον,
σελ. 77.

Ἀποστολίας Νάνου - Σκοτεινιώτη: «ΜΕ-
ΤΑΝΑΣΤΕΤΣΗ» (ποίηση), Ἀθήναι, σχ.
8ον, σελ. 35.

Εὐαγγ. Παπανικολάου (Βαγγέλη Ψινιώ-
τη): «ΜΟΡΦΕΣ ΖΩΕΣ», Ἰωάννινα
1975, σχ. 8ον, σελ. 252.

Ἀντιγόνης Γαλανάκη - Βουρλέκη: «ΟΙ
ΚΟΥΡΣΑΡΟΙ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΜΑΣ»,
ποιήματα, Ἀθήναι 1975, σχ. 8ον, σελ. 58.

Ι. Ξ. Στογιαννίδης: «Η ΑΠΕΙΔΗ» (ποι-

ηση), έκδ. «Σκαπτή Τλη», Θεσσαλονίκη 1974, σχ. 8ον, σελ. 42.

Γιώργη Χαλατσά: «ΓΑΜΟΣ ΑΛΛΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ», έκδ. Δωδεκάτη Ώρα, 'Αθήνα 1975, σχ. 8ον, σελ. 45.

Γιάννη Μονταφή: «ΒΑΚΧΕΣ» (ξύμ. απόδοση), 'Αθήνα 1975, σχ. 8ον, σελ. 59.

Γιάννη 'Ανδριζοπούλου: «ΣΤΗΣ ΜΟΙΡΑΣ ΤΟ ΧΟΡΟ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8ον, σελ. 68.

Φάνη Μούλια: «ΜΠΟΤΜΕΡΑΓΚ», έκδ. «Δωδώνη», 'Αθήνα 1975, σχ. 8ον, σελ. 62.

Γιάννη Κωσταντέλλου: «ΜΝΗΜΟΣΚΟΠΙΟ» (ποιήματα), έκδ. 'Ιωλκός, 'Αθήνα 1975, σχ. 8ον, σελ. 64.

Μαρίας Μιχ. Δέδε: «ΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΠΕΡΑΣΕ» (ποίηση), έκδ. «Δωδεκάτη Ώρα», 'Αθήνα 1975, σχ. 8ον, σελ. 41.

Τάσου Μαζράτου: «Ο ΤΠΑΙΤΙΟΣ», ποιητική σύνθεση, 'Αθήνα 1974, σχ. 8ον, σελ. 73.

Γιώργη Χαλατσά: «ΓΑΛΑΖΙΟ ΟΝΕΙΡΟ», διηγήματα, έκδ. «Δωδεκάτη Ώρα», 'Αθήνα 1975, σχ. 8ον, σελ. 40.

Τασίας 'Αδάμ «ΠΟΙΗΜΑΤΑ» (Λυρικά - 'Επικά) (της Μακεδονίας), Τρίκαλα 1968, σχ. 8ον, σελ. 62.

Νίκου Μούλια: «ΑΝΕΜΟΣ '74» (ποιήματα), Γιάννινα 1974, σχ. 8ον, σελ. 59.

Θωμά Γαβριηλίδη «Πατρίδες της καρδιάς» (ποιήματα), Βέροια 1974, σχ. 8ον, σελ. 45.

Μίμη Δ. Λέον: «ΕΔΩ ΓΙΟΧΑΝΕΣ-ΜΠΟΥΤΡΓΚ», έκδ. «'Ελλ. Βιβλίο», 'Αθήνα 1975, σχ. 8ον, σελ. 158.

'Αντ. Τσέχωφ (μετάφρ. Μ. Ροζίδη): «ΟΙ ΜΟΤΖΙΚΟΙ ΚΑΙ ΑΛΛΑ 11 ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ», έκδ. «Διογένης», 'Αθήνα 1975, σχ. 8ον, σελ. 347.

Χαράλ. Δ. Πέτσον: «ΠΡΟ ΤΟΥΤ ΦΟΒΕΡΟΥ ΒΗΜΑΤΟΣ», χιονομυθιστικά διηγήματα, 'Αθήνα 1975, σχ. 8ον, σελ. 16.

Χρυσάνθης Ζιτσαίας: «ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΚΑΤΑΘΕΣΗ», διηγήματα, Θεσσαλονίκη 1975, σχ. 8ον, σελ. 155.

Χρήστου Σολομωνίδη: «ΝΑΝΑ ΚΟΝΤΟΥ, Η ΛΤΡΙΚΗ ΠΟΙΗΤΡΙΑ», 'Αθήνα 1975, σχ. 8ον, σελ. 55.

Βασίλη Κρασίτη: «ΣΤΟΧΑΖΟΜΑΙ ΤΟ ΣΥΜΠΛΗΝ ΓΙΑ ΕΝΑ ΔΡΟΜΟ», ποιήματα, 'Αθήνα 1975, σχ. 8ον, σελ. 192.

'Αρη Χατζηδάκη: «Ο ΖΑΝ ΝΤ' ΑΡΚ», έκδ. «τὸ 'Ελλ. Βιβλίο», 'Αθήνα 1975, σχ. 8ον, σελ. 84 (θεατρικό έργο).

Χρυσάνθης Ζιτσαίας: «ΠΟΡΕΙΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟ» (ποίηση), Θεσ)νίκη 1975, σχ. 8ον, σελ. 27.

Κώστα Σωζράτους: «Ο ΑΝΤΑΡΤΟΠΟΛΕΜΟΣ», Λειψωσία 1968, σχ. 8ον, σελ. 147.

Δημοσθένη Ζαδέ: «ΤΟΤΤΟ ΤΟ ΚΑΛΟ-ΚΑΙΡΙ», νουβέλα, 'Αθήνα 1975, σχ. 8ον, σελ. 77.

Βασ. Κ. Μάργαρη: «ΣΤΑ ΤΖΟΤΜΕΡΚΑ» (όδοιπορικό) ανάπτυπο «'Ηπ. 'Εστίας» 'Ιωάννινα 1975, σχ. 8ον, σελ. 16.

Τίνου 'Αλασάκη: «ΤΟ ΝΗΜΑ ΤΗΣ ΣΤΑΘΜΗΣ» (ποιήματα), Λάρισα 1975, σχ. 8ον, σελ. 46.

Κώστα Σωζράτους: «ΕΡΑΤΗΣ ΚΑΙ ΚΡΙΝΑ», ποίηση, Λειψωσία 1975, σχ. 8ον, σελ. 125.

Π. Α. Σινοπούλου: «ΦΩΣ ΜΕΓΑ ΚΑΙ ΣΚΙΑ ΘΑΝΑΤΟΥ», συγχρονική ποίηση, 'Αθήνα 1973, σχ. 8ον, σελ. 29.

Γιάννη Καραβίδα: «ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΕΞΟΔΟΥ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 64, 'Αθήνα, 1973.

'Ηλία Σιμοπούλου: «ΕΝΑΓΩΝΙΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 52, 'Αθήνα, 1974.

'Ισιγένειας Χρυσόχρου: «ΜΑΡΤΤΡΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ» (χρονικό) σχ. 8ον, σελ. 118, 'Αθήνα, 1974.

Βασίλ. Εὐαγγέλου - Γαζή: «ΓΑΛΑΖΙΟ ΦΩΣ — ΘΕΟΣ ΚΑΤΑΖΗΤΟΥΜΕΝΟΣ» (θεατρικό), σχ. 8ον, σελ. 152, 'Αθήνα, 1975.

Νίκου 'Αδάλογλου: «ΤΑΞΙΔΕΥΟΝΤΑΣ ΣΤΟ ΓΑΛΑΖΙΟ ΝΗΣΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ» (όδοιπορικό), σχ. 8ον μεγ. σελ. 32, Θεσ)νίκη, 1975.

Σ. Νυδριώτη: «Ο ΦΟΒΟΣ» (διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 144, 'Αθήνα, 1973.

Φοίδου Δέλα (: «ΤΑ ΡΟΔΑ ΤΟΥΤ ΑΠΟΛΛΩΝΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 240, 'Αθήνα, 1973.

Νικολ. Β. Λώλη: «ΕΠΙΜΕΘΟΡΙΑ» (διηγήματα), σχ. 8ον μεγ., σελ. 32, 'Αθήνα, 1974.

Παύλου Γ. Λάμπρου: «ΤΟ ΔΙΑΠΕΡΑΣΤΙΚΟ ΒΛΕΜΜΑ» (ποιήματα), σχ. 8ον

Πάνου Καραβία: «ΘΕΣΣΕΙΣ II» (δοξίμα), σχ. 8ον μ., σελ. 144, 'Αθήνα, 1974.

Μάγιας - Μαρία Ρούσου: «ΣΤΟΝ ΑΓΝΩΣΤΟ ΦΟΙΤΗΤΗ» (ποιήματα), σχ. 8ον, σελ. 36, 'Αθήνα, 1976.

Όλγας Βατίδου: «ΑΠΟ ΤΗ ΔΤΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΣΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗ ΤΗΣ ΔΤΣΗΣ» (ιστόρημα), σχ. 8ον, σελ. 128, 'Αθήνα, 1974.

Κώστα Α. Κυριακόπουλου: «ΤΟ ΧΑΜΟΓΕΛΟ ΤΟΥ ΚΑΛΟΥΣ» (διηγήματα), σχ. 8ον, σελ. 144, 'Αθήνα, 1974.

Νίκου Τυπάλδου (Έκδοσις 'Αποστολικής Διακονίας): «ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΥ ΠΟΙΗΤΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ», σχ. 4ον, σελ. 544, 'Αθήνα, 1974.

Εύαγγελου 'Ανδρέου: «ΟΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΣΤΝΕΙΡΜΟΥ ΣΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΤΟΥ ΑΛΕΚΟΥ ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ» (μελέτη), σχ. 8ον, σελ. 16, Παιανία, 1975.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Α. Ι. Θαβώρη: «ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΑ», ανάπτυπον Τιμητικού τόμου Σ. Γ. Καρυωμένου, Θεσσαλονίκη 1975, σχ. 8ον, σ. 14.

«ΠΛΑΤΩΝ», Δελτίον της 'Εταιρείας 'Ελλ. Φιλολόγων, Έτος ΚΣΤ', τόμ. 26, 'Αθήνα 1974, σχ. 8ον, σελ. 384.

Βασ. Α. Λαζανά: «ΕΡΡΙΚΟΣ ΧΑΪΝΕ», σχ. 8ον μ., σελ. 272, 'Αθήνα, 1975.

Γεωργίου Θ. Ζώρα: 1) «ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΕΝ ΠΑΤΡΙΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑΙ ΕΚΛΗΩΣΕΙΣ», σχ. 8ον μ., σελ. 20, 'Αθήνα, 1973. 2) «Η ΑΝΤΑΡΣΙΑ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΣΑ ΕΙΣ ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΒΑΤΙΚΑΝΟΥ», σχ. 8ον μ., σελ. 32, 'Αθήνα, 1973. 3) «ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ ΑΓΚΛΟΥ ΠΕΡΙΗΓΗΤΟΥ ΠΕΡΙ ΒΗΛΑΡΑ, ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΨΑΛΙΔΑ ΚΑΙ ΑΛΗ ΠΑΣΣΑ ΤΟ 1824», σχ. 8ον μ., σελ. 16, 'Αθήνα, 1974. 4) «Η ΕΝ ΕΤΕΙ 1822 ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΧΙΟΥ», σχ. 8ον μ., σελ. 40, 'Αθήνα, 1973. 5) «ΟΙ ΕΝ ΕΠΙΤΑΝΗΣΩ ΣΕΙΣΜΟΙ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1820 ΚΑΙ 1825», σχ. 8ον μ., σελ. 20, 'Αθήνα, 1973.

ΑΙΤ ΝΟΥΡ — Ε. Θ. ΣΟΥΛΟΓΙΑΝΝΗ: «ΤΟ ΙΣΛΑΜ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

ΤΠΗΚΟΟΙ ΤΟΥ — Η ΕΛΛΗΝΙΔΑ ΣΤΑ ΧΑΛΙΦΑΤΑ», σχ. 8ον μ., σελ. 16, 'Αθήνα 1973.

SILVIO GIUSEPPE MERCATI: «ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΕΚ ΤΩΝ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΩΝ ΤΟΥ ΑΛΑΤΙΟΥ», σχ. 8ον μ., σελ. 16, 'Αθήνα, 1973.

DAVID HOLTON: «Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΟΥ ΜΤΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΜΕΓ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ», σχ. 8ον μ., σελ. 24, 'Αθήνα, 1973.

ROBERT BROWNING: «Ο ΜΑΡΚΙΑΝΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ ΧΙ ΚΑΙ Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΣΧΕΔΟΓΡΑΦΙΑ», σχ. 8ον μ., σελ. 16, 'Αθήνα, 1973.

Μαρίας Μαντούβαλου: «Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΘΕΜΑΤΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤΗ ΔΤΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΚΩΔΙΚΕΣ ΝΑΤ. GR. 1733, 1826, 1890», σχ. 8ον μ., σελ. 20, 'Αθήνα, 1973.

Γεωργίου Α. Σιορόζα: «Ο ΑΛΗ ΠΑΣΣΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΟΙ ΓΑΛΛΟΙ ΤΗΣ ΕΠΙΤΑΝΗΣΟΥ», σχ. 8ον, σελ. 64 (ανάπτυπον του Γ' τόμου 'Επιστημ. 'Ελετηρίδος «Δωδώνη»), 'Ιωάννινα, 1974.

Παν. Θεοδώρου: «Η ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΗΣ ΤΗΛΕΟΡΑΣΕΩΣ (ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΦΗΒΩΝ)», σχ. 8ον, σελ. 40, 'Ιωάννινα, 1975.

Κων. Α. Γκαλιάτσα: 1) «ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ ΕΤΟΥΣ 1967—1968», σχ. 8ον μ., σελ. 30, Θεσσαλονίκη, 1975. 2) «ΠΡΟΣΘΕΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ ΠΡΩΤΑΝΕΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ 1967—1968», σχ. 8ον, σελ. 8, Θεσσαλονίκη 1974. 3) «ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΦΟΙΤΗΤΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΕΠΙ ΤΗ ΕΙΣΟΔΩ ΑΤΤΩΝ», σχ. 8ον μ., σελ. 8, Θεσσαλονίκη, 1968.

Κώστα Σαρδελλή: «ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΟΣΜΑ ΤΟΥ ΑΙΤΩΛΟΥ», σχ. 8ον μ., σελ. 216, 'Αθήνα, 1974.

Λημ. Σιωμοπούλου: «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ», σχ. 8ον μ., σελ. 243, Θεσσαλονίκη, 1975.

ΕΝΑ ΜΕΓΑΛΟ ΕΡΓΟ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ

(ΤΟ ΥΔΡΟΗΛΕΚΤΡΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ ΠΟΥΡΝΑΡΙΟΥ ΑΡΤΗΣ)

Στις 12 Σεπτεμβρίου θεμελιώθηκε απ' τόν πρωθυπουργό — πού ήρθε με κλιμάκιο από ύπουργούς και τήν Διοίκηση τής ΔΕΗ — λίγο έξω απ' τήν "Αρτα (στο Πουρνάρι "Αρτης), έν' απ' τὰ πιό σημαντικά έργα γιά τήν γενικώτερη ανάπτυξη τής χώρας μας: τὸ ὑδροηλεκτρικὸ ἔργου Πουρναρίου. Εἰδικώτερα, γιά τήν "Ηπειρο, τὸ ἔργο τοῦτο ἀποτελεῖ μιὰ μονάδα βασικῆς ὑποδομῆς πού, σὲ συνάρτηση μὲ τήν γενικώτερη προσπάθεια γιά τήν δημιουργία τῶν ἀναγκαίων προϋποθέσεων γιά τήν οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη καὶ τήν ἀξιοποίηση τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πόρων τοῦ τόπου μας, εἶναι πράγματι ἕνας σταθμὸς καὶ μιὰ ἀφετηρία. Γιατί, ἐκτὸς απ' τήν ὠφέλεια πού θὰ προκύψει απ' τήν παραγωγή ἡλεκτρικῆς ἐνεργείας — πρᾶγμα πρωταρχικῆς σημασίας γιά τήν δυνατότητα καὶ τήν ἐπάρκεια τῶν πηγῶν ἐνεργείας — θὰ ἐπιτευχθεῖ μαζὶ ἡ ἄρδευση τῆς εὐφορῆς πεδιάδος "Αρτης καὶ θὰ γίνῃ δυνατὴ ἡ βιομηχανικὴ ἀξιοποίηση τῶν ἐσπεριδοειδῶν. Κι' αὐτό, στὴν ἐποχὴ τούτη μὲ τήν διεύρυνση τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τῶν λαῶν στὸν ὑπερεθνικὸ χῶρο, συνιστᾷ μιὰ κατάκτηση.

Ἀκόμα, θὰ πρέπει νὰ τονίσουμε ἰδιαίτερα τὸ γεγονὸς ἐδῶ, γιατί ἡ Δ.Ε.Η., ὡς ἀναπτυξιακὸς ὀργανισμὸς, ἐπέτυχε νὰ ἔχει ἐπιστημονικὴ καὶ τεχνικὴ πληρότητα, ἐφ' ὅσον τὸ ἔργο τοῦτο (ἀπ' τὰ μεγαλύτερα στὴν χώρα μας), εἶναι τὸ πρῶτο μεγάλο ὑδροηλεκτρικὸ ἔργο τῆς Ἑλλάδος πού μελετήθηκε ἀπὸ Ἑλληνες τεχνικοὺς μελετητὲς (κλιμάκιον μελέτης ὑδροηλεκτρικῶν ἔργων Δ.Ε.Η.) καὶ κατασκευάζεται ἀπὸ Ἑλληνικὲς Τεχνικὲς Ἑταιρεῖες.

Συγκεκριμένα, τὰ στοιχεῖα τοῦ ἔργου Πουρναρίου "Αρτης, εἶναι τὰ ἐξῆς:

Τὸ Ὑδροηλεκτρικὸν ἔργον Πουρναρίου, τὸ ὁποῖον κατασκευάζεται εἰς τὴν ὁμώνυμον θέσιν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου, εὐρίσκεται εἰς ἀπόστασιν 4,5 χιλιομέτρων Β.Α. τῆς πόλεως "Αρτης, ἀξιοποιεῖ δὲ εἰς μίαν πρώτην φάσιν τὸ ὑδροδυναμικὸν τοῦ ποταμοῦ.

Εἰς ἐπομένας φάσεις ἀξιοποιήσεως τοῦ Ἀράχθου προβλέπεται ἡ κατασκευὴ τῶν ὑδροηλεκτρικῶν ἔργων Στενοῦ - Καλαροῦτιζου, ἰσχύος 740 MW, ὡς καὶ τῶν ἔργων Πιστιανῶν καὶ Ἀγίου Νικολάου, συνολικῆς ἰσχύος 350 MW.

Μὲ τὴν διάνοξιν τῆς σήραγγος ἐκτροπῆς τοῦ ροῦ τοῦ Ἀράχθου εἰς τὴν θέσιν «Πουρνάρι», ἡ ὁποία συνεπληρώθη εἰς περίοδον 22 μηνῶν, ἤδη καθίσταται δυνατὴ ἡ ἐκτροπὴ τοῦ ποταμοῦ καὶ ἡ ἔναρξις τῶν ἐργασιῶν κατασκευῆς τοῦ θεμελιωμένου σήμερον φράγματος, ἐνῶ ἡ πλήρης λειτουργία τοῦ ὑδροηλεκτρικοῦ ἔργου Πουρναρίου ἐντάσσεται εἰς τὸ δεῦτερον ἔξαμηνον τοῦ ἔτους 1979.

Σήραγξ ἐκτροπῆς, ἐσωτερικὴ διάμετρος 10,50 μ., Μῆκος σήραγγος ἐκτροπῆς 687,60 μ., Φράγμα, τύπος χωμάτινον, ὄγκος φράγματος 9.000.000 μ³, ὕψος φράγματος 107 μ., πλάτος εἰς τὴν βάσιν 450 μ., μῆκος εἰς τὴν στέγην 580 μ., τεχνητὴ λίμνη, ἐπιφάνεια 23 χλμ², χωρητικότης λίμνης 730.000.000 μ³, σήραγγες προσαγωγῆς 3, διάμετρος σήραγγων προσαγωγῆς 7 μ., μῆκος σήραγγων προσαγωγῆς 423 μ., σταθμὸς παραγωγῆς, τύπος ἡμ-ὑπαίθριος, μονάδες παραγωγῆς 3, ὀνομαστικὴ ἰσχύς ἐκάστης μονάδος 100.000 KW, συνολικὴ ἐγκατεστημένη ἰσχύς (ὀνομαστικὴ) 300.000 KW, συνολικὴ ἐτησίᾳ παραγωγή ἐνεργείας τῆς τάξεως τῶν 500.000.000 KWH.

ΔΡΑΦΟΝΙΔΕΣ

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΓΑΛΑΚΤΟΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΕΜΜΕΝΤΑΛ

ΓΡΑΒΙΕΡΑ

ΚΕΦΑΛΟΓΡΑΒΙΕΓΡΑ

ΦΕΤΑ

ΦΟΝΤΙΝΑ

ΝΟΠΟΙ ΤΥΡΟΙ

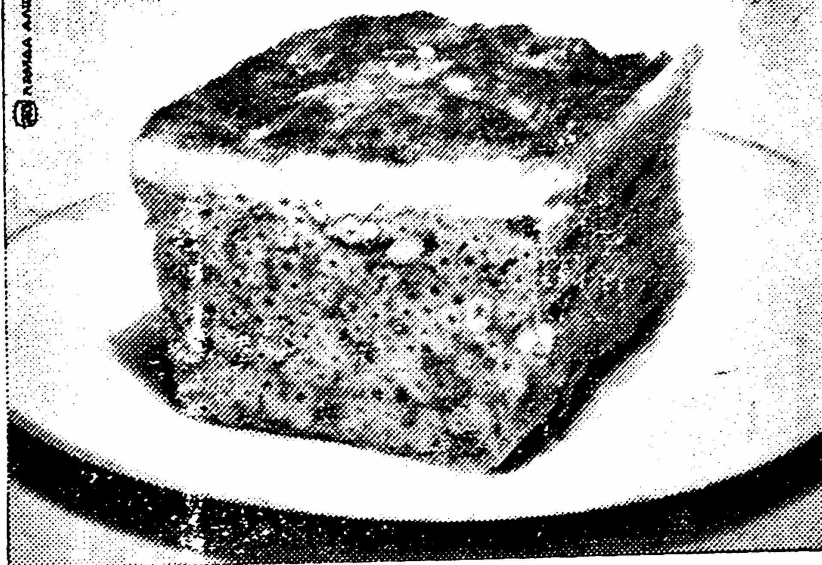
Για σπέσιαλ παστίσιο
Μακαρόνια No 1
Μακαρόνια No 2
Πεννάκι

MISKO

ΦΤΙΑΞΤΕ ΤΟ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΡΤΗ

"ΠΙΣΤΕΥΟΝΤΑΣ ΕΙΣ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ,,

Η ΠΕΙΡΑΪΚΗ ΠΑΤΡΑΪΚΗ

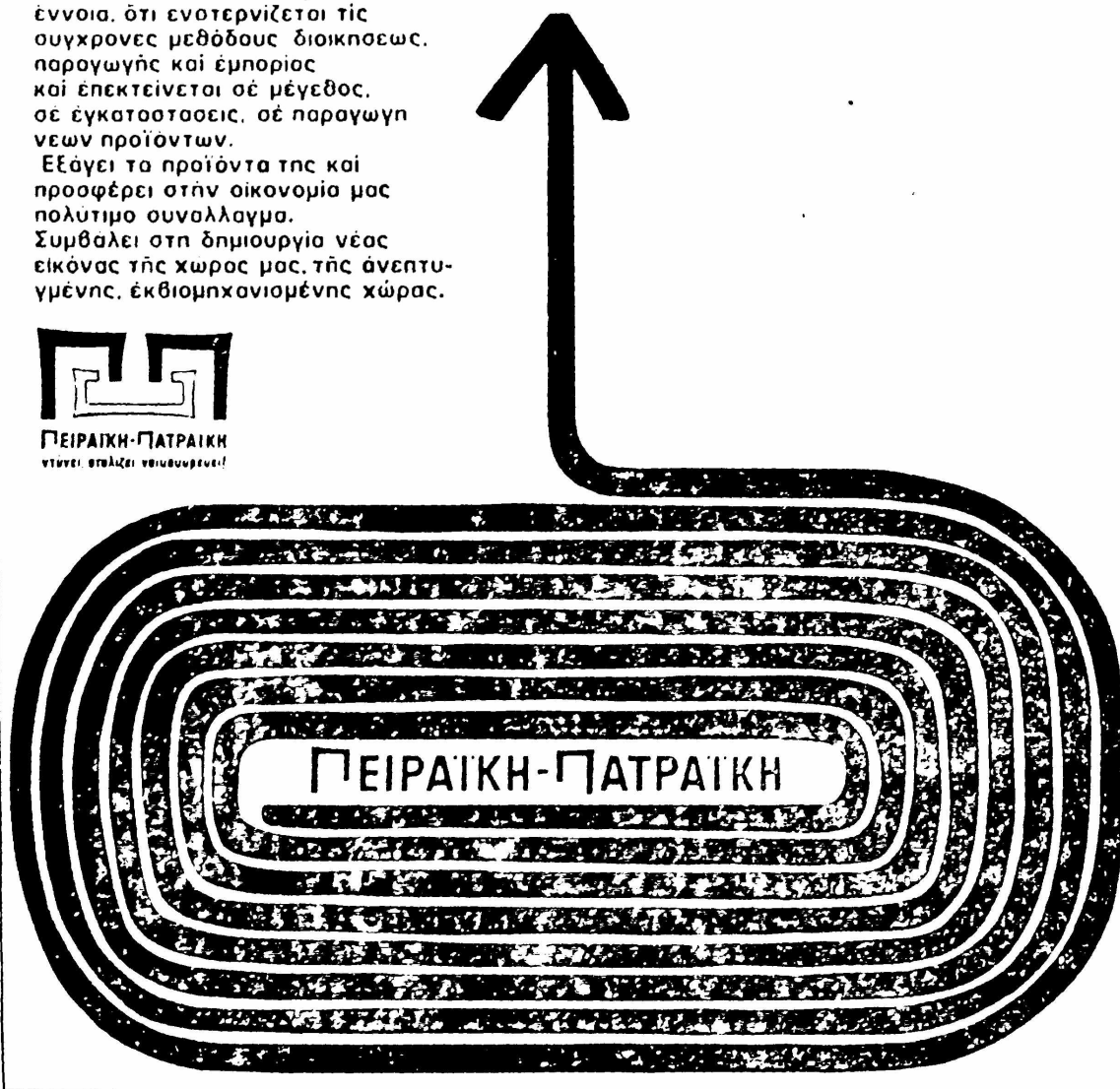
Εκκίνησε την δημιουργική πορεία της μέσα στον παραγωγικό ελληνικό χώρο, «πιστευοντας εις τό μέλλον». Σήμερα, μετά από 50 και περισσότερα χρόνια, εξακολουθεί να εχη τους ίδιους στόχους. Πρωτοπορεί στους τομείς της και διατηρείται παντοτε άπολύτως εκσυγχρονισμένη.

Ανανεούται συνεχώς, με την έννοια, ότι ενοτερνίζεται τις συγχρονες μεθόδους διοικήσεως, παραγωγής και έμπορος και επεκτείνεται σε μέγεθος, σε εγκαταστάσεις, σε παραγωγή νέων προϊόντων.

Εξάγει τα προϊόντα της και προσφέρει στην οικονομία μας πολυτιμο συναλλαγμα. Συμβάλει στη δημιουργία νέας εικόνας της χώρας μας, της άνεπτυγμένης, εκβιομηχανισμένης χώρας.

ΠΕΙΡΑΪΚΗ-ΠΑΤΡΑΪΚΗ
ΥΠΝΕΙ, ΣΤΑΛΙΣΕΙ, ΚΑΙΝΟΥΡΓΕΥΕΙ!

“Η ΕΘΝΙΚΗ,”

Ἡ πρώτη καὶ μεγαλύτερη Ἑλληνικὴ
Ἀσφαλιστικὴ Ἑταιρία, ἰδρυθεῖσα τὸ 1891,

μὲ καταβεβλημένον κεφάλαιον
Δρχ. 345.600.000.

μὲ ἀποδεματικὰ Δρχ. 1.300.400.000

μὲ ἐπενδύσεις σὲ ἀκίνητα καὶ χρεώ-
γραφα Δρχ. 4.515.000.000

μὲ 160.000 πελάτες σὲ ὅλους τοὺς
Κλάδους Ἀσφαλίσεως,

μὲ πλήρες δίκτυον 269 Ὑποκαταστημά-
των καὶ Πρακτορείων σ' ὅλες τίς πόλεις
τῆς Ἑλλάδος,

**ἀσφαλίζει
κάθε κίνδυνον καὶ
προσφέρει πῆλῃρῃ κάλυψιν.**

“Η ΕΘΝΙΚΗ,”

δημαίνει διγουριὰ

Διεύθυνσις : Καραγεώργη Σερβίας 8, Ἀθήναι (Τ.Τ. 125)

Ένα χιλιάριο
στό πορτοφόλι σας
σίγουρα θα...λιγοστέψη!

Στό Ταχυδρομικό
Ταμειυτήριο θα αυξηθῇ!

Καί θα τό ἔχετε ὅποια ὥρα
τό χρειασθῇτε
σέ 820 μέρη τῆς Ἑλλάδος!

Ἄν κρατήσετε τὰ λεφτά στό
πορτοφόλι σας σίγουρα θά
λιγοστέψουν! Κάποια περιττή
ἀγορά, ἓνα ἐξόδο πού μπορούσε
καί νά μὴ γίνῃ. Γι' αὐτό
καταθέστε τὰ λεφτά σας — ὅσα
— ἐχετε στό ΤΑΧΥΔΡΟΜΙΚΟ
ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΟ. Ἐξυπηρετεῖ τὰ
συμφέροντά σας κατὰ τὸν
καλύτερο τρόπο, γιατί δίνει τὸν
μεγαλύτερο τόκο καταθέσεων
Ταμειυτηρίου, ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα
Ἀποταμιευτικά Ἰδρύματα.
Στὴν διάθεσή σας ὑπάρχουν 820
ὑποκαταστήματα καί
Ταχυδρομικά Γραφεῖα σ' ὅλη τὴν
Ἑλλάδα ὅπου μπορείτε νά
καταθέτετε καί νά παίρνετε τὰ
χρήματά σας ὅποτε θελήσετε.
Πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ λειτουργοῦν ἀπὸ
τὶς 8 τὸ πρωῒ ὠς τὶς 8 τὸ βράδυ.
Ἀκόμα καί τὶς Κυριακὲς καί
Γιορτές!
Γι' αὐτό ἀρχίστε τώρα, σήμερα νά
ἐμπιστεύεσθε τὶς οἰκονομίες σας
στὸν μεγαλύτερο Ὀργανισμό
λαϊκῆς Ἀποταμιεύσεως τῆς
Χώρας μας.

Καταθέρεis ὑπὸ τὴν
ἐγγύησιν τοῦ Κράτους.
Τόκος ἀφορολόγητος.

**TACHYΔΡΟΜΙΚΟΝ
ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΟΝ**

Προσφέρει περισσότερα
πάντα παντοῦ!

